

GENÇLER KONUŞUYOR

Gençlerin Gözünden Dindar-Seküler
Eksenli Kutuplaşma

Demet Lüküslü
Begüm Uzun
Yüksel Taşkın

Türkiye Sosyal Ekonomik
Siyasal Araştırmalar Vakfı

•
Friedrich Ebert Stiftung

Bu araştırma Friedrich Ebert Stiftung desteğiyle gerçekleştirilmiştir.

Demet Lüküslü
Begüm Uzun
Yüksel Taşkın

GENÇLER KONUŞUYOR

Gençlerin Gözünden Dindar-Seküler Eksenli Kutuplaşma

ISBN: 978-605-399-477-0

1. Baskı İstanbul, Aralık 2018

© TÜSES Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı

Esentepe Mahallesi, Büyükdere Caddesi, Kat:3 No: 100 Şişli / İSTANBUL
Tel: 0 533 305 67 57 | e-mail: tuses@tuses.org.tr

Kitap ve Kapak Tasarımı Kadir Abbas

Kapak Deseni freepik.com

Dizgi ve Uygulama Maraton Dizgievi | www.dizgievi.com

Baskı ve Cilt Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.

Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1 Baha İş Merkezi, A Blok Kat 2 Avcılar İstanbul
Telefon: 0212 412 17 00 | Faks: 0212 422 11 51 | Sertifika No: 12026

GENÇLER KONUŞUYOR

Gençlerin Gözünden
Dindar-Seküler Eksenli Kutuplaşma

Demet Lüküslü
Begüm Uzun
Yüksel Taşkın

yazarlar

DEMET LÜKÜSLÜ

Marmara Üniversitesi Fransızca Kamu Yönetimi Bölümü’nden lisans, Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales’den Sosyoloji yüksek lisans ve doktora derecelerini almıştır. Halen Yeditepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nde öğretim üyesi olarak çalışan Lüküslü’nün Türkiye’de “*Gençlik Miti*”: 1980 Sonrası Türkiye Gençliği (İletişim Yayınları, 2009) ve *Türkiye’nin 68’i: Bir Kuşağın Sosyolojik Analizi* (Dipnot Yayınları, 2015) başlıklı kitapları, Hakan Yücel ile beraber derledikleri *Gençlik Halleri: 2000’li Yıllar Türkiye’sinde Genç Olmak* (Efil Yayınları, 2013) kitap editörlüğü, İngilizce, Fransızca ve Türkçe yayınlanmış birçok makalesi ve bilimsel çalışması vardır. Avrupa’da gençlerin katılımı konusuna farklı bir bakış açısı getirmeyi amaçlayan ve 2018 yılında sonlanan “PARTISPACE: Spaces and styles of participation (www.partispace.eu)” başlıklı Horizon 2020 projesinin Türkiye yürütücülüğünü yapmıştır.

BEGÜM UZUN

Lisans derecesini, 2005 yılında Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünden almış, yüksek lisansını ise Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde 2008 yılında tamamlamıştır. Toronto Üniversitesi Siyaset Bilimi bölümünde, karşılaştırmalı siyaset ve kalkınma çalışmaları alanlarında, doktora eğitimine devam etmektedir. Doktora çalışmaları, Türkiye’de gençlerin siyasal katılımı, 1960 sonrası Türkiye siyaseti, ve Türkiye’de devlet-toplum ilişkilerine odaklanmaktadır.

YÜKSEL TAŞKIN

1994 yılında Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü’nden mezun olan Taşkın, Yüksek Lisans (1995) ve Doktora (2001) derecelerini de aynı üniversiteden almıştır. 2002 yılından Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde yardımcı doçent olarak çalışmaya başlayan Taşkın 2009 yılında doçent, 2015 yılında da profesör unvanını almıştır. Barış Bildirisini imzaladığı gerekçesiyle Şubat 2017’de üniversiteden ihraç edilmiştir. Çalışma alanları olan, Türkiye Siyaseti; Türkiye’de Milliyetçilik, Muhafazakârlık ve Siyasal İslam; Demokratikleşme Meseleleri; Ortadoğu’da Toplum ve Siyaset; Entelektüeller ve Toplumsal Hareketler, Gençlik ve Siyaset konularında çok sayıda kitap bölümü ve makalesi yayımlanmıştır.

içindekiler

TEŞEKKÜR.....	X
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM: ARKADAŞLIKLAR.....	9
İKİNCİ BÖLÜM: KAYGI, KORKU VE UMUTLAR.....	29
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: İŞE ALIMLARIN ADALETSİZLİĞİ.....	55
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: OY VERME, SİYASİ DURUŞ, SİYASİ TUTUM.....	55
BEŞİNCİ BÖLÜM: DIŞ DÜŞMAN-DOST ALGISI.....	97
ALTINCI BÖLÜM: YURTDIŞINDA YAŞAMA İSTEĞİ.....	105
YEDİNCİ BÖLÜM: SOSYAL MEDYA VE SİYASET BULUŞMA MECRASI MI, KAPIŞMA MECRASI MI?.....	113
SEKİZİNCİ BÖLÜM: YAŞAM TARZLARINA YAKLAŞIM FARKLILIKLARIMIZLA BİRLİKTE YAŞAMAK İRADESİ Mİ?, TAHAMMÜLSÜZLÜK MÜ?.....	125
DOKUZUNCU BÖLÜM: YAŞAM TARZI MÜDAHALELERİ.....	139
ONUNCU BÖLÜM: ÜLKE SORUNLARINA GENEL BAKIŞ UZLAŞMALAR ve AYRIŞMALAR.....	161
SONUÇ.....	173
ARAŞTIRMAMIZ IŞIĞINDA POLİTİKA YAPICILARA VE GENÇLERLE İLGİLİ ÇALIŞAN STK'LARA ÖNERİLER.....	175

tablo listesi

Tablo 1.1	Yakın çevrenizdeki arkadaşlarınızı düşündüğünüzde, siyasi görüşleriniz söz konusu olduğunda arkadaşlarınızın ne kadarı sizinle aynı fikirde? (Cinsiyete göre)	11
Tablo 1.2	Yakın çevrenizdeki arkadaşlarınızı düşündüğünüzde, siyasi görüşleriniz söz konusu olduğunda arkadaşlarınızın ne kadarı sizinle aynı fikirde? (Çalışma durumuna göre)	12
Tablo 1.3	Yakın çevrenizdeki arkadaşlarınızı düşündüğünüzde, siyasi görüşleriniz söz konusu olduğunda arkadaşlarınızın ne kadarı sizinle aynı fikirde?	12
Tablo 1.4	Arkadaşlarınızla dışarıda yediğiniz bir yemekte – Diyelim ki hükümetin FETÖ ile mücadele konusundaki politikaları konusunda bir tartışma başladı, bu ortamların her birinde bu tartışmaya katılıp katılmayacağınızı söyler misiniz? (Cinsiyete göre)	13
Tablo 1.5	Yakın arkadaşlarınız - Bugünlerde herkesin tartıştığı FETÖ konusunu hatırlar mısınız? Bu kişilerin her birinin bu konuda sizinle aynı fikirde olup olmadığını söyler misiniz?	14
Tablo 1.6	Siyasi tartışmalara katılır mısınız?	14
Tablo 2.1	Türkiye'nin bölünmesi - Kaygılandırıyor mu? (Cinsiyete göre)	31
Tablo 2.2	Türkiye'nin bölünmesi - Kaygılandırıyor mu?	32
Tablo 2.3	28 Şubat benzeri bir müdahalenin yaşanması - Kaygılandırıyor mu? (Cinsiyete göre)	32
Tablo 2.4	28 Şubat benzeri bir müdahalenin yaşanması - Kaygılandırıyor mu?	32
Tablo 2.5	15 Temmuz benzeri bir darbe girişiminin yaşanması - Kaygılandırıyor mu? (Cinsiyete göre)	33
Tablo 2.6	15 Temmuz benzeri bir darbe girişiminin yaşanması - Kaygılandırıyor mu?	33
Tablo 2.7	Ülkemizin yakın komşularıyla savaşa girmesi - Kaygılandırıyor mu? (Cinsiyete göre)	34
Tablo 2.8	Ülkemizin yakın komşularıyla savaşa girmesi - Kaygılandırıyor mu?	34
Tablo 2.9	Terör saldırısı olması - Kaygılandırıyor mu? (Cinsiyete göre)	35
Tablo 2.10	Terör saldırısı olması - Kaygılandırıyor mu?	35
Tablo 2.11	Ekonomik kriz çıkması - Kaygılandırıyor mu? (Cinsiyete göre)	36
Tablo 2.12	Ekonomik kriz çıkması - Kaygılandırıyor mu?	36
Tablo 2.13	İnsanların özgürlüklerinin kısıtlanması - Kaygılandırıyor mu? (Cinsiyete göre)	37
Tablo 2.14	İnsanların özgürlüklerinin kısıtlanması - Kaygılandırıyor mu?	37
Tablo 2.15	Şeriat gelmesi- Kaygılandırıyor mu? (Cinsiyete göre)	38
Tablo 2.16	Şeriat gelmesi - Kaygılandırıyor mu?	38
Tablo 2.17	Herhangi bir sebepten dolayı önümüzdeki dönemde Türkiye dışında başka bir ülkeye yerleşmeyi istiyor musunuz? (Cinsiyete göre)	39
Tablo 2.18	Herhangi bir sebepten dolayı önümüzdeki dönemde Türkiye dışında başka bir ülkeye yerleşmeyi istiyor musunuz?	39
Tablo 2.19	Başka bir ülkeye yerleşme sebebi (Çalışma durumuna göre)	40
Tablo 2.20	Başka bir ülkeye yerleşme sebebi	41

Tablo 3.1	Şu anda bir okula/üniversiteye kayıtlı mısınız? (Cinsiyete göre).....	60
Tablo 3.2	Şu anda okuduğunuz kurumu okuyacaklarımdan en iyi hangisi tanımlamaktadır? (Cinsiyete göre) 60	
Tablo 3.3	Şu andaki çalışma durumunuzu okuyacaklarımdan hangisi en iyi tanımlamaktadır? (Cinsiyete göre)	60
Tablo 3.4	Herhangi bir nedenle iş arasanız, yaşadığınız yerde kolaylıkla iş bulabilir misiniz?.....	61
Tablo 3.5	Herhangi bir nedenle iş arasanız, yaşadığınız yerde kolaylıkla iş bulabilir misiniz?.....	61
Tablo 3.6	İş bulmanın önündeki engel (Cinsiyete göre)	62
Tablo 3.7	İş bulmanın önündeki engel.....	63
Tablo 3.8	İşe alımda kimi tercih edersiniz - A. Benimle aynı şehirde doğmuş, büyümüş, hemşerim veya B. Diğer aday (Cinsiyete göre)	64
Tablo 3.9)	İşe alımda kimi tercih edersiniz - A. Benimle aynı şehirde doğmuş, büyümüş, hemşerim veya B. Diğer aday BY C.02. Önümüzdeki Pazar bir genel seçim yapılırsa, hangi partiye oy vermeyi düşünürdünüz?	64
Tablo 3.10	İşe alımda kimi tercih edersiniz - A. Benimle aynı siyasi partiye oy veren birisi veya B. Diğer aday (Cinsiyete göre).....	65
Tablo 3.11	İşe alımda kimi tercih edersiniz - A. Benimle aynı siyasi partiye oy veren birisi veya B. Diğer aday	65
Tablo 3.12	İşe alımda kimi tercih edersiniz - A. Benimle aynı yaşam tarzını paylaşan bir aday veya B. Diğer aday (Cinsiyete göre).....	66
Tablo 3.13	İşe alımda kimi tercih edersiniz - A. Benimle aynı yaşam tarzını paylaşan bir aday veya B. Diğer aday	66
Tablo 4.1	Siyasi konulara yaklaşım açısından düşünüldüğünde, bazı kişiler kendilerini siyasi yelpazenin sol tarafında görürken, diğerleri ise sağ tarafında gördüklerini belirtirler. Siz, siyasi görüşleriniz açısından düşündüğünüzde kendinizi 1'in en sol, 10'un en sağ olduğunu düşünerek nereye yerleştirirsiniz?.....	83
Tablo 4.2	Geçtiğimiz 1 Kasım 2015 genel seçimlerinde oyunuzu hangi partiden yana kullandınız?	84
Tablo 4.3	Önümüzdeki pazar bir genel seçim yapılırsa, hangi partiye oy vermeyi düşünürdünüz?	85
Tablo 4.4	16 Nisan 2017 tarihinde yapılan Anayasa değişikliği oylamasında nasıl bir oy kullandınız?... ..	88
Tablo 4.5	Siyasi partilerin arasında en sevilen	89
Tablo 4.6	Siyasi partiler arasında seilmeyenler	90
Tablo 4.7	Önümüzdeki Pazar bir genel seçim yapılırsa, hangi partiye oy vermeyi düşünürdünüz?	90
Tablo 4.8	Bunlardan hangisi sizin dâhil olduğunuz grubu daha iyi tanımlamaktadır?	94
Tablo 5.1	Sizce Türkiye'nin en önemli dostu hangi ülkedir?.....	100
Tablo 5.2	Pekiyi, sizce Türkiye'nin en büyük düşmanı hangi ülkedir?	101
Tablo 5.3	Sizce ülkemizin Avrupa Birliği'ne üyeliği ne kadar olumlu bir şeydir?	102
Tablo 5.4	Ülkemizin NATO'ya üyeliğini ne kadar destekliyorsunuz?	102
Tablo 6.1	Herhangi bir sebepten dolayı önümüzdeki dönemde Türkiye dışında başka bir ülkeye yerleşmeyi istiyor musunuz?	107
Tablo 6.2	Hangi ülkeye yerleşmeyi düşünürsünüz?	108
Tablo 6.3	Başka bir ülkeye yerleşme sebebi	109

Tablo 7.1	Facebook'taki arkadaşlarınızı düşünmenizi istiyorum, bu arkadaşlarınızın siyasi görüşleri sizin siyasi görüşlerinize ne kadar uyumlu?.....	117
Tablo 7.2	Twitter'da takip ettiğiniz kişileri düşünmenizi istiyorum, bu kişilerin siyasi görüşleri sizin siyasi görüşlerinize ne kadar uyumlu?	117
Tablo 8.1	Başını örtmeyen kadınlar - Bu durumları görmek sizi ne derece rahatsız eder?	128
Tablo 8.2	Bazıları insanların ahlaklı olması için dindar olması gerektiğini düşünüyor. Bazıları da dindar olmayan insanların da ahlaklı olabileceği görüşünde... Sizin görüşünüz bu iki görüşten hangisine daha yakındır?	129
Tablo 8.3	Homoseksüeller (Eşcinseller) - Bu durumları görmek sizi ne derece rahatsız eder?	129
Tablo 8.4	Başını örten kadınlar - Bu durumları görmek sizi ne derece rahatsız eder?	130
Tablo 8.5	Başörtülü kadınların polis olabilmesi - Her birini onaylayıp onaylamadığınızı söyler misiniz?	130
Tablo 8.6	Savcı ve hakimlerin başörtüsü takabilmesi - her birini onaylayıp onaylamadığınızı söyler misiniz?	131
Tablo 8.7	Başörtülü kadınların polis olabilmesi - Her birini onaylayıp onaylamadığınızı söyler misiniz?	134
Tablo 9.1	Bugünlerde bazıları yaşam tarzlarına müdahale edildiğini öne sürüyorlar. Kendi yaşamınızı düşündüğünüzde bu görüşe ne kadar katılıyorsunuz?	141
Tablo 10.1	Son bir yılda hükümetin yayınladığı bazı Kanun Hükmündeki Kararnameler ile bazı kamu görevlileri işten çıkarılmış ve haklarını kaybetmişlerdir. Sizce bu uygulamalar ne kadar adil midir, değil midir?	170

teşekkür

Benzer pek çok çalışmada olduğu gibi bu çalışma da çok sayıda kurum ve kişinin desteği ve emekleriyle mümkün olabildi. Gençlik araştırmamız on yıl önce yaptığımız bir araştırmanın devamı olarak da görülebilir. On yıl önce Türkiye Sosyal, Ekonomik ve Siyasal Araştırmalar Vakfı (TÜSES) gençlerin siyasete katılım durumunu irdeleyen bir çalışma istemiş; Friedrich Ebert Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği (FES) de bu araştırmayı desteklemişti.

Bu çalışma da yine TÜSES'in teşviki ve Friedrich Ebert Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği'nin destekleriyle hayata geçebildi. TÜSES Vakfı'na ve Vakıf Başkanı Celal Yıldırım'a gençlik araştırmalarına ve bu araştırmalarda olması gereken devamlılığa verdikleri önem ve bize gösterdikleri teveccüh nedeniyle teşekkür ederiz.

Friedrich Ebert Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği'nin (FES) desteği olmadan bu proje hayata geçirilemezdi. Başta proje koordinatörümüz Cihan Hüroğlu olmak üzere tüm FES ailesine teşekkürü borç biliriz.

Doç. Dr. Emre Erdoğan projenin anket ayağını büyük bir titizlikle yürüttüğü gibi, araştırma çerçevemizi oluştururken, Türkiye gençliği ve Türkiye'de kutuplaşma meselesi üzerine yaptığı çalışmalardan da ayrıca yararlandık. Bu nedenlerle çifte teşekkürü hak ediyor.

Anket sorularının hazırlanmasında katkıda bulunan ve derinlemesine görüşmelerin büyük kısmını gerçekleştiren proje asistanlarımız Güneş Akkurt, Gaye Polat ve Cemal Taşpınar gibi gençleri sürece katmak hem çok öğretici hem de çok keyifliydi. Kendilerine çok teşekkür ediyoruz.

Yine derinlemesine görüşmeler yapan ve odak grup görüşmelerinin gerçekleştirilmesine destek sağlayan, yapılan görüşmelerin deşifrasyonunu da üstlenen diğer proje asistanlarımız Zeyno Keçecioğlu ve Yunus Kaplan'a da hayati katkıları nedeniyle teşekkür etmek istiyoruz. Bu araştırma akademisyen olma arzularını bir nebze de olsa teşvik ettiyse ne mutlu bizlere...

Gönüllü olarak derinlemesine mülakatlar yapan sosyoloji bölümü öğrencileri Alp Tanlası, Beril Kurtuluş, Büşra Betül Aygüneş, Çağdaş Can Kara, Deniz Erol, Ecem Karakaş, Onur Gülümser ve Pelin Şentürk'e de ayrıca teşekkür etmek istiyoruz. Bu gençler sayesinde araştırma süreci de büyük ölçüde gençlerle gerçekleştirilmiş oldu.

Ve bu araştırma süresince bizlerle deneyimlerini, düşüncelerini, kaygı ve umutlarını paylaşan onlarca gence ve siyasi parti gençlik kolları üyelerine de teşekkür etmek isteriz. "Bir ağaç gibi hür ve bir orman gibi kardeşesine" yaşayabilmeleri dileğiyle...

 kumakta olduğunuz araştırma 10 yıl önce yapılmış olan gençlik araştırmasının bir devamı olarak sayılabilir. Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TÜSES) 2008 yılında Friedrich Ebert Vakfı'nın desteğiyle “Gençler Tartışıyor: Siyasete Katılım, Sorunlar ve Çözüm Önerileri” başlıklı bir gençlik araştırmasına imza atmıştı.¹ Araştırma çerçevesinde, daha önce yapılan yapılan gençlik anketinin izinde, Ağustos-Kasım 2008 tarihleri arasında İstanbul’da farklı grup gençlerle 26 odak grup toplantısı gerçekleştirilmişti. Aynı araştırmanın verileri farklı araştırmacıların analizleriyle 2009 yılında TÜSES Yayınları’ndan yayınlanmıştı.² Bu araştırmadan 10 yıl sonra yine TÜSES için bir gençlik araştırması yürütüyor olmak hiç şüphesiz gençlik araştırmalarına süreklilik getirmek ve değişen zamanlarda gençleri anlamak açısından çok önemli.

2008 yılında yapılan, 2009 yılında yayınlanan nitel araştırmada dönemin tartışılan meselelerinden bir tanesi olan gençlerin siyasetle ilişkisi sorgulanmış, yeni siyasete katılım biçimleri anlaşılmaya çalışılmıştı. Bir yandan siyasal partilerin gençlik kollarında aktif olan gençlerle odak grup görüşmeleri yaparken ve onların siyasete bakış açıları anlaşılmaya çalışılırken, diğer taraftan farklı sivil toplum kuruluşları ve inisiyatiflerinde aktif olan gençlerle de farklı siyaset yapma yolları ve onların düşünceleri üzerine odak grup toplantıları gerçekleştirilmişti. Ayrıca sadece avantajlı gençlik gruplarına odaklanmamak adına hizmet sektöründe çalışan gençlerden, çalışmayan ve okumayan gençlere ve engelli gençlere kadar farklı açılardan dezavantajlı gençlerle de odak grup toplantıları gerçekleştirilmiş ve onların siyasete bakışları ve eleştirileri anlaşılmaya çalışılmıştı. Dikkatli okuyucuların ve araştırmacıların da fark edeceği gibi “araştırmanın görünür bir metodolojik hassasiyeti”³ vardı ve “akademik ve entelektüel dünyanın fetiş nesnesi haline getirdiği anket,

1 Araştırma ekibi 6 araştırmacıdan oluşuyordu: Yüksel Taşkın, Pınar Uyan Semerci, Demet Lüküslü, Cemil Boyraz, Volkan Yılmaz, Cangül Örnek.

2 Bkz. Cemil Boyraz (der. *Gençler Tartışıyor: Siyasete Katılım, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, İstanbul, TÜSES Yayınları, 2009.

3 Bu konuda dikkatli bir okuma için bkz. Tolga Tezcan’ın kaleme aldığı kitap eleştirisi: Tolga Tezcan, “Cemil Boyraz, Gençler Tartışıyor: Siyasete Katılım, Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Çankaya University Journal of Humanities and Social Sciences*, 8 (1), 2011, s. 127.

taşıdığı bilgi verme kapasitenin farkındalığıyla kullanılmış, anketin verebildiği bilgiden fazlasını alma iddiası olmadan odak grup sonuçları ile metodolojik çerçevesi çizilmiş⁴ bir araştırmaydı. Gezi'deki hareketlenmenin henüz yaşanmadığı, gençlerin siyasetle ilgilenmediği ve anlamadığı iddiasının egemen olduğu bu dönemde⁵ gençlerin siyasetle ilgilenmemelerinden öte aslında siyasetle ilgilendikleri, var olan siyasete önemli eleştiriler getirmekte oldukları, farklı siyaset yollarının da var olduğu öne sürülmüştü. Öyle düşünüyoruz ki, bu araştırma sonrasındaki dönemin daha iyi anlaşılmasını mümkün kılmış, adeta sonrasında olacaklara ışık tutmuştu.

Yaklaşık 10 yıl sonra ve yine Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TÜSES) yürütücülüğünde ve Friedrich Ebert Vakfı'nın desteğiyle gerçekleştirdiğimiz bu gençlik araştırmasının da yaşanmakta olan döneme ve ilerleyen yıllarda yaşanacak olanlara ışık tutacağını umuyoruz. 2017 yılında başladığımız bu araştırmayı yaptığımız dönem ise Türkiye'de "siyasal sistemin otoriterleşmesi ve Türkiye toplumunun artan bir şekilde kutuplaştığı" tartışmalarının yapıldığı bir döneme denk geliyor. Bu araştırmamız, toplumsal kutuplaşma meselesini merkeze alarak, kutuplaş(tır)ma siyasetinin gençlerin gündelik hayatı, siyasi tercihleri ve siyasal değerleri üzerindeki etkilerine odaklanıyor.

Türkiye toplumunun son yıllarda özellikle dindarlık-sekülerlik ekseninde kutuplaştığı ya da siyasal aktörlerin söylem ve politikalarıyla kutuplaştırıldığı sıkça tartışılan bir konu. Kutuplaş(tır)ma siyasetinin etkilerini, gündelik ilişkilerdeki tezahürleri, sosyal medyadaki görünüşleri, oy verme tercihleri ve hükümet politikalarına gösterilen toplumsal tepkiler üzerinden gözlemlemek mümkün. Yakın zamanda Türkiye'de kutuplaşma üzerine yapılan araştırmalar da toplumsal kutuplaşmanın siyasi ve sosyal tezahürleri üzerine oldukça detaylı bulgular ortaya koydu. Örneğin, Bekir Ağırdir (2018) KONDA Araştırma ve Danışmanlık'ın son yıllarda düzenli olarak yaptığı detaylı saha araştırmalarının verilerinden yola çıkarak Türkiye toplumunun "‘Türkçülük, Kürtçülük, dincilik, laikçilik’ eksenlerinde ayrıştığını ve bu kimliklerin oy verme tercihlerini de büyük oranda belirleme eğiliminde olduğunu" iddia ediyor. Daha net bir ifadeyle, Ağırdir(2018)'a göre "ülke siyasetinin kimlik siyasetine hapsoldüğünü" vurgulamak yanlış olmaz.⁶

2015 tarihli ve Emre Erdoğan tarafından yürütülen "Türkiye'de Kutuplaşmanın Boyutları Araştırması"⁷ da kutuplaşmanın görünüşlerine dair karamsar bir tablo aktarıyor. Araştırmanın dayandığı anket verilerinden çarpıcı olanları aktarmak gerekirse: Türkiye'de farklı parti aidiyetlerine sahip bireylerin kendi hayatlarına ve ülkenin genel gidişatına dair oldukça farklı kanaatlere sahip oldukları saptanmış. Mesela, Ak Parti taraftarlarının yüzde 59,2'si "ailenin ekonomik durumunun iyiye gideceğini" düşünürken, CHP'lilerin yalnızca yüzde 5,2'si aynı fikirde. Benzer bir şekilde, "ülke iyi yolda" diyenlerin oranı Ak Parti'liler arasında yüzde 81,5 iken, bu oran MHP'lilerde yüzde 28,6'ya, CHP'lilerde yüzde 21'e, HDP'lilerde ise yüzde 7,2'ye düşüyor. Grup aidiyeti ve üstünlük algıları söz konusu olduğunda da farklı kimlik gruplarıyla özdeşleşenler ara-

4 A.g.e., s. 127.

5 Hiç kuşkusuz genç kuşağı yaftalayan bu egemen iddianın dışında kalan ve Türkiye'de gençliğe eleştirilerden uzak bir şekilde neyi ifade ettiğini anlamaya çalışarak yaklaşılmasını savunan sesler de bu dönemde mevcuttu. Bu konuda Leyla Neyzi'nin zihin açıcı makalesi için bkz. L. Neyzi, "Object or Subject? The Paradox of 'Youth' in Turkey", *International Journal of Middle East Studies*, sayı: 33, 2001, s. 411-432; D. Lüküslü'nün 2005 yılında savunduğu ve 2009 yılında İletişim Yayınları'ndan yayımladığı doktora tezi için bkz. D. Lüküslü, *Türkiye'de "Gençlik Miti": 1980 Sonrası Türkiye Gençliği*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009.

6 Bekir Ağırdir. "Kimliklere sıkışmış ve kutuplaşmış siyasi zeminde bir Türkiye fotoğrafı: En büyük parti gri alandakiler!". T24, 17 Nisan 2018, <https://t24.com.tr/yazarlar/bekir-agirdir/kimliklere-sikismis-ve-kutuplasmis-siyasi-zeminde-bir-turkiye-fotografi-uc-farkli-siyasi-cografya,19510>

7 Emre Erdoğan. 2016. "Türkiye'de Kutuplaşmanın Boyutları Araştırması". Araştırma, The Black Sea Trust for Regional Cooperation tarafından The German Marshall Fund için yapılmış. Araştırmanın 2015 yılındaki saha araştırması ise Infakto RW tarafından yürütülmüş.

sındaki düşünce farklılıkları belirgin bir hale geliyor. “Türkiye’de benim grubumdan insanlar güç sahibi değildir” önermesine, Atatürkçüler’in yüzde 69,4’ü ve modern’lerin yüzde 49,8’i onay verirken, böyle düşünen dindar insanların oranı ise yüzde 35,2’de kalıyor. Anket verileri, Türkiye’de insanların kendilerine uzak hissettikleri parti taraftarlarıyla gittikçe açılan sosyal mesafelelerini de ortaya koyuyor. Örneğin, “kızınızın kendinize uzak hissettiğiniz partinin taraftarlarından biriyle evlenmesini ister misiniz?” ve “o partinin taraftarlarından biriyle iş yapmak ister misiniz?” sorularına “istemem” yanıtı verenlerin oranının sırasıyla yüzde 83,4 ve yüzde 78,4 olması, Türkiye’de kutuplaşmanın boyutlarına dair endişe uyandırıcı bir tablo ortaya koyuyor.

Yukarıda verilerinin bir kısmı aktarılan araştırmanın devamı niteliğinde olan 2017 tarihli “Türkiye’de Kutuplaşmanın Boyutları Araştırması”⁸ da toplumsal kutuplaşmanın giderek artan siyasi ve sosyal etkilerine dair yine detaylı bir analiz içeriyor. Bu araştırmanın dayandığı anket verilerine göre de Türkiye’de farklı parti ve kimlik aidiyetlerine sahip olanlar arasındaki sosyal mesafe artarken, karşılıklı siyasi hoşgörü ise azalıyor. Ayrıca belirli bir siyasi ve sosyal kimlik grubuyla özdeşleşenlerin “öteki gruplara” dair ahlaki üstünlük iddiası da göze çarpıyor. Örneğin, “çocuklarınızın kendinize uzak hissettiğiniz partinin taraftarlarının çocuklarıyla arkadaşlık etmesini ister misiniz?” sorusuna anket katılımcılarının yüzde 68,4’ü “istemem” yanıtını vermiş. Anket katılımcıları, yakın hissettiği parti taraftarlarını “ülkenin yararına çalışan, vatansever, onurlu, zeki, cömert, açık fikirli” gibi sıfatlarla tanımlama eğilimindeyken, kendilerine uzak hissettikleri partinin taraftarlarını ise “ülkeye tehdit oluşturan, zalim, ikiyüzlü, bağınaz, kibirli, bencil” olarak görme eğilimindedir. Araştırma verilerinin analizi için kullanılan iki kavram da, “yankı odaları” ve “suskunluk sarmalı”,⁹ kutuplaşmanın etkilerini daha iyi analiz edebilmek için bir çerçeve sunuyor. Yankı odalarına örnek olarak, anket için görüşülen kişilerin siyasi görüşlerinin yakın çevreleri tarafından büyük oranda paylaşıldığı göze çarpıyor. Başka bir ifadeyle, Türkiye’de insanların yakın çevreleri önemli ölçüde siyaseten türdeş bir görünüm kazanıyor. Suskunluk sarmalı ise görüşülen kişilerin siyasi olarak önemli bir konuyu başka insanlarla konuşabilme sıklığında örnekleniyor. Anket verilerine göre, örneğin “OHAL uygulamalarını”, görüşülen kişilerin yüzde 64’ü aileleri ile yedikleri bir yemekte tartışabildiğini söylerken, görüşmecilerin yüzde 57’si bu konuyu bir arkadaş ortamında tartışabileceğini ve ancak yüzde 25’i Twitter ya da Facebook’ta böyle bir tartışmaya katılabileceğini söylüyor.

Peki toplumun genelinde endişe verici boyutlara ulaştığı iddia edilen kutuplaşma gençler tarafından nasıl deneyimleniyor? Bu araştırma dindar-seküler eksenli toplumsal kutuplaş(tır)maya odaklanarak, bu eksenlerdeki kutuplaşmanın gençler özelindeki tezahürlerini anlamaya çalışmaktadır. Kendilerini laik ya da dindar kimlikler üzerinden tanımlama eğilimindeki gençlerin siyasal eğilimlerine, sosyokültürel değerlerine, gündelik ilişkilerine, kaygı ve korkularına yoğunlaşarak, toplumsal kutuplaş(tır)manın dindar ve seküler gençlerin deneyimlerini, yaşadıkları topluma dair algılarını ve ülke siyasetine dair bakış açılarını ne derece şekillendirdiğini ve bu bağlamda toplumun “farklı kutuplarına” mensup gençlerin birbirlerinden ne ölçüde farklılaşıp birbirleriyle ne ölçüde benzeştiklerini anlamayı hedeflemektedir. Araştırmamızı yönlendiren normatif esas soru

8 İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından Marshall Fonu’nun(GMF-German Marshall Fund) bir projesi olan Karadeniz İşbirliği Fonu’nun (BST-Black Sea Cooperation Trust) desteğiyle yürütülen araştırmanın saha çalışması Kasım-Aralık 2017 tarihlerinde tamamlanmış. Araştırma bulguları yakın zamanda kitap olarak da yayımlandı. Bknz: Emre Erdoğan ve Pınar Uyan Semerci. 2018. *Fanusta Diyaloglar: Türkiye’de Kutuplaşmanın Boyutları*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

9 Araştırmada, “yankı odaları,” bireylerin yalnızca kendi görüşlerini duyabildikleri iletişim ortamı (Sunstein, 2001) olarak tanımlanırken, “suskunluk sarmalı” ise bireylerin kendi görüşlerinin azınlıkta kaldığını düşünüp susmaları (Noelle-Neumann, 1974) olarak tanımlanmış.

ise, dindar ve seküler gençlerin müşterek siyasal projeler etrafında konuşabilme ve ortaklaşa tavır alabilme potansiyelini sorgulamaktır. Daha somut bir ifadeyle bu araştırma, dindar ve seküler gençlerin bütünleştirici bir haklar ve özgürlükler siyaseti etrafında ortaklaşma olanakları olup olmadığını anlamayı hedeflemektedir. Böylece Türkiye'nin demokratikleşme ve eşitlikçi bir ekonomik dönüşüm sürecine yönelmesinde, gençlerin etkin ve dönüştürücü bir toplumsal kesit olup olmayacağını keşfetmeyi amaçlamaktayız.

Araştırmanın yöntemi olarak nicel ve nitel yöntemi birleştirerek, bir taraftan temsili bir anket özelinde gençlerin yanıtlarını alırken, diğer taraftan yapılan birebir derinlemesine görüşmeler ve odak grup görüşmeleri yoluyla gençlerin neyi neden düşündüğünün onlara sorulması, farklı konular hakkında derinlemesine kendilerini ifade etmeleri tercih edilmiştir. Anket çalışması 23 Temmuz – 5 Ağustos 2017 tarihleri arasında Türkiye'de yaşayan 18-29 yaş arasındaki gençleri temsil eden 1211 kişilik bir örnekleme 16 ilin mahalle ve köylerinde yürütülmüştür. Görüşülecek gençlerin seçiminde çok aşamalı katmanlı rastsal örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Görüşmeler, büyüklüğe orantılı olasılıksal örnekleme yöntemiyle seçilen mahalle ve köylerde rastsal olarak seçilen sokak ve caddelerde hanelerde gerçekleştirilmiş, sokakta, işyerlerinde, okullarda ve benzer kamusal alanlarda anket yapılmamıştır.

Anketin yanı sıra, Haziran-Ağustos 2017 ve Nisan 2018 tarihlerinde, İstanbul'da ikamet eden ve kendilerini dindar ya da seküler kimlikler üzerinden tanımlama eğilimindeki gençler ile toplamda 38 adet derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine mülakatların İstanbul'da gerçekleştirilmesinin pratik bazı sebepleri olduğu gibi (araştırma ekibinin İstanbul'da ikamet etmesi ve bağlantılarının ağırlıklı olarak bu şehirde olması), İstanbul'un Türkiye'nin bütününe dair ciddi bir temsiliyet sunması ve ülkedeki siyasal ve toplumsal gerilimlerin en yoğun biçimde yaşandığı sahne olma özelliğini de sürdürmesi de önemli kriterler olarak dikkate alınmıştır. Derinlemesine mülakat katılımcısı gençlerin 18'ini dindar; 20'sini seküler yaşam tarzına sahip olarak sınıflandırmak mümkündür. Mülakat katılımcısı gençler 18-29 yaş aralığındadır. Her ne kadar mülakat katılımcılarının toplumsal cinsiyet açısından temsili bir örnek oluşturulmasına çalışılsa da, görüşülen gençler içerisinde erkekler sayıca fazladır; görüşmecilerin 17'si kadın, 21'i ise erkektir. Derinlemesine mülakat gerçekleştirilen araştırma katılımcılarının, sosyoekonomik anlamda farklı gençlik kategorilerini de yansıtmaya çalışılmış ve "okuyan, çalışan, iş arayan ve örgün eğitimin/aktif iş gücünün dışında olan" tüm gençlere ulaşılması hedeflenmiştir. Bu bağlamda, derinlemesine mülakat katılımcısı gençlerin, 13'ü öğrenci, 12'si çalışan 13'ü de işsiz ya da iş gücünün dışındadır.

Araştırmamızda, toplumsal kutuplaşmanın belirli bir siyasi angajmanı olan dindar ve seküler gençler üzerindeki etkisi de anlaşılmaya çalışıldı. Bu amaçla, anket ve derinlemesine mülakatlara ek olarak İstanbul ve Adana'da farklı siyasi parti ve örgütlerde aktif olarak yer alan gençlerle toplamda 10 odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Adana'da Cumhuriyet Halk Partisi, Adalet ve Kalkınma Partisi, İyi Parti, Halkların Demokrasi Partisi'nin gençlik kollarında görev alan gençlerle ve Ülkü Ocakları'nda aktif olan gençlerle odak grup görüşmeleri yapıldı. İstanbul'da ise Adalet ve Kalkınma Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi gençlik kollarına mensup gençlerle yapılan odak grup görüşmelerine ek olarak, Pir Sultan Abdal Derneği, Emek ve Adalet Platformu ve kendilerini cumhuriyetçi-aydınlanmacı olarak tanımlayan bir gençlik örgütünde aktif olan gençlerle odak grup görüşmeleri gerçekleştirildi. Odak grup görüşmelerini gerçekleştirmek için Adana ilinin tercih edilme nedeni, o dönemde mecliste temsil edilen dört partinin (AK Parti, CHP, MHP ve HDP) tamamının şehirde ciddi oy ağırlıklarının olması ve yeni kurulan İYİ Parti'nin de kentte etkin görünmesiydi. Bu anlamda Adana, sadece seküler-dindar kutuplaşması bakımından değil,

milliyetçi ve Kürt seçmenlerin önemli ağırlıkları nedeniyle etnik kutuplaşmanın da yoğun olarak yaşandığı varsayılan bir kent olarak dikkatimizi çekmişti. Siyasi parti gençlik kollarına en yüksek katılımın İstanbul'da olması; yine kentin doğrudan siyasi amaçları olan oluşumlarla sivil toplum alanında çalışan kuruluşların en yoğun faaliyet gösterdikleri mekan olması ise İstanbul tercihini belirleyen başlıca kriterlerdir.

Araştırmanın yöntemine dair araştırma ekibinden bağımsız gelişen bazı kısıtları da kısaca not etmekte fayda var. Anket ve derinlemesine mülakatlar, Haziran-Ağustos 2017 döneminde yani Türkiye'nin Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişi oyladığı 16 Nisan referandumunun hemen ardından gerçekleştirildi. Odak grup mülakatlarının önemli bir kısmı ise 24 Haziran seçimlerinin hemen ardından Temmuz-Ağustos 2018'de yapıldı. Her iki dönem de Türkiye toplumunda seçim süreçleri ve seçim sonuçları nedeniyle dindar-seküler eksenli kutuplaşmadan kaynaklı gerilimlerin çok daha yoğun hissedildiği zamanlardı. Böyle bir siyasi atmosferin, araştırmamıza katılan gençlerin verdiği yanıtlara etkisi olabileceğini düşünmek çok da yanlış olmayacaktır. Ayrıca saha araştırmasının tamamı, Türkiye'nin OHAL ile yönetildiği döneme denk geldi. Baskı ve kısıtlamaların daha fazla hissedildiği bu yıllarda, araştırmamızda yer alan gençlerin önemli bir kısmının görüş ve deneyimlerini açıklarken çekingen oldukları ve zaman zaman düşüncelerini net olarak açıklamaktan imtina ettikleri gözlemlendi.

Araştırmamızın bulgularını ise dört ana temada sınıflandırmak mümkün gözükmektedir:

1. Kutuplaş(tır)ma siyaseti, bazı alanlarda önemli bir nüfuz etme gücüne sahip olup dindar ve seküler gençler arasındaki siyasi ve sosyal mesafeyi derinleştirmektedir. Bu alanlar, oy verme davranışı, farklı yaşam tarzlarına tahammül ve yaşam tarzı müdahalelerine yönelik algılar olarak sıralanabilir. Kendini dindar ya da seküler kimlikler üzerinden tanımlama eğilimindeki gençler, oy verme davranışlarında, kendi ifadeleriyle “oy verdikleri partiye çeşitli eleştirileri olsa da ve kimi zaman çok içlerine sinmese de”, kendi kimliklerini temsil ettiklerini düşündükleri siyasi partilere oy vermektedirler.” Dolayısıyla, dindar bir genç için çeşitli çekincelere rağmen oy verdiği parti Ak Parti olurken, seküler yaşam tarzına sahip bir genç için beklentilerini ancak azami ölçüde karşılamasına rağmen oy tercihi CHP olarak şekillenebilmektedir. Oy verme tercihlerinde elbette bazı istisnalar ve partiler arası oy geçişleri göze çarpmaktadır (Ak Parti'ye oy vermekten vazgeçen ve oy kullanmayan dindar gençler ya da İyi Parti veya HDP'ye oy vermeye başlayan seküler gençler gibi), ancak genel eğilimin kimlikler etrafında şekillenen bir oy verme eğilimi olduğunu iddia etmek yanlış olmayacaktır. Farklı yaşam tarzlarına tahammül derecesi de dindar-seküler eksenli kutuplaşmanın kuşatması altında gözükmektedir. Her ne kadar anket bulguları olumlu sonuçlar vermiş olsa da, derinlemesine mülakatlar ve odak grup görüşmelerinde dindar ve seküler gençlerin farklı yaşam tarzlarına olan tahammül ve saygılarının yüksek olmadığı gözlemlenmektedir. Örneğin dindar gençler için dindar-muhafazakar kimlik, kamusal alanda hegemonik kimlik formu olarak kodlanmakta, seküler yaşam tarzının bazı görünümüleri ancak “özel alanlara sıkıştığı” müddetçe tolere edilebilmektedir. Dolayısıyla, dindar gençler için çiftlerin kamusal alanda fiziksel olarak yakınlaşmaları, LGBTİ bireylerin görünür olmaları ya da kamusal alanlarda alkol alınması oldukça yadırganmaktadır. Seküler gençler ise her ne kadar başörtüsünden bir özgürlük alanı olarak bahsetseler de başörtülü polis ve hakim-savcılar mevzu bahis olduğunda, bu görevlerde bulunan başörtülü kadınları iktidar yanlısı olarak gördüklerini ve güven duymadıklarını belirtmektedirler. Kamuoyunda son yıllarda sıkça tartışılan “yaşam tarzı müdahaleleri” de dindar ve seküler gençler arasındaki kutuplaşma alanlarından biridir. Kendini dindar olarak tanımlayan ve Ak Parti'ye oy veren gençler için iktidar eliyle yapılan bir yaşam tarzı müdahalesi yoktur; tam tersi Ak

Parti iktidarı kişisel özgürlükleri genişletmiştir. Hatta bazı dindar gençlere göre başörtülü kadınlar halen seküler kesimlerin müdahalesine maruz kalmakta ve ötekileştirilmektedir. Seküler gençler ise iktidarın artan şekilde seküler yaşam tarzına müdahalede bulunduğu inanmakta, “iktidardan güç alan bazı dindar kesimlerin” de toplumsal müdahaleler yoluyla seküler yaşam tarzlarına karşı saldırgan olduğunu iddia etmektedir. Bu konuda, iki grup arasında uzlaşılması zor fikir ayrılıkları göze çarpmaktadır. Kutuplaşma alanlarının niteliği, siyasi aktörlerin gençler arasındaki kutuplaşmanın derinleşmesindeki rolünün büyük olduğunu akla getirmektedir. Siyasi aktörlerin söylemleri, etkili oldukları kitleler üzerinde önemli bir güce sahiptir; siyasilerin kutuplaştırıcı ve ayrıştırıcı söylemleri gençler tarafından “öteki kesimin” tüm bireylerine mal edilmekte ve böylece dindar ve seküler yaşam tarzları siyasi bir nitelik kazanmaktadır. Bütünleştirici ve kaynaştırıcı siyasi söylemlerin tam tersi bir etki yapacağını ve “karşı gruba” dair algıları olumlu yönde değiştireceğini öngörmek mümkündür.

2. Gençler üzerinde, kutuplaşma siyasetinin henüz nüfuz edemediği ya da dirençle karşılaştığı alanlar da göze çarpmaktadır ve bu alanların gündelik hayattaki ilişki ve etkileşimler olduğu iddia edilebilir. Gençler, dindar-seküler eksenli kutuplaşmanın ve bu kutuplaşmanın yarattığı siyasi tercihlerin, arkadaşlık ilişkilerini etkilememesi adına yoğun çaba sarf etmektedir. Özellikle çocukluktan ya da okul yıllarından gelen kadim dostlukları yaşam tarzı ve siyasi farklılıklara rağmen koruma eğilimi oldukça güçlüyken, hem dindar hem de seküler gençler, arkadaşlıklarını korumak adına, “siyaset konuşmaktan kaçınmak” gibi gündelik taktiklere başvurmaktadırlar. Bu bağlamda, gençler arkadaş seçimlerinde ve var olan arkadaşlıklarını koruma konusunda farklı kimlikler ya da siyasi eğilimler yerine “karakter, dürüstlük, güvenilirlik” gibi kriterlere atıf yapmaktadır. Arkadaşlık dışında örneğin iş yaşamını da kutuplaşmanın henüz çok nüfuz etmediği bir alan olarak görmek mümkün gözükmemektedir. Keza anket katılımcıları, “İşe alımda kimi tercih edersiniz? A. Benimle aynı yaşam tarzını paylaşan bir aday B. Diğer aday” seçenekleri karşısında yüzde 57,2 oranında “her ikisi de olabilir” ve yüzde 10,6 oranında “kesinlikle B” yanıtını vermişlerdir. Farklı bir siyasi partiye oy vermiş birini tercih edebileceğini söyleyenlerin oranı ise daha da yüksek bir şekilde yüzde 70 olarak ölçülmüştür. Sanılanın aksine gençlerin sosyal medya davranışı da kutuplaşmanın tam nüfuz edemediği bir alan olarak görülebilir. Günümüz Türkiye’inde toplumsal kutuplaşmanın en görünür olduğu mecralardan biri varsayılan sosyal medya, farklı parti aidiyetlerine ve yaşam tarzlarına sahip sosyal medya kullanıcılarının birbirlerine karşı gidecek artan saldırgan tutumları ile göze çarpmakta. Ancak şaşırtıcı biçimde hem anket katılımcısı hem de derinlemesine mülakat katılımcısı gençler, sosyal medyada siyasi paylaşım yapmaktan kaçındıklarını belirtmişlerdir. “Twitter ve Facebook’u siyasi görüşlerimi açıklamak için kullanmam” diyen gençlerin oranı sırasıyla yüzde 66,5 ve yüzde 69,6’dır. Sosyal medyada siyasi paylaşım yapmamayı giderek otoriterleşen siyasi sistemin yarattığı korkuyla açıklamak tabii ki mümkündür. Burada asıl vurgulanmak istenen oldukça çatışmalı bir alan olarak algılanan sosyal medyanın her iki kesime mensup azınlık gruplar tekelinde olduğu gerçeğidir. Diğer bir ifadeyle, gençlerin önemli bir çoğunluğu sosyal medyanın çatışmacı halinden sorumlu değildir, bu tarz paylaşımlar yapmaktan uzak durmaktadır. Bu alandaki diğer bir olumlu veri de görüşülen gençlerin neredeyse tamamının sosyal medyanın nefret dili ve hakarete varan ifadelerinden duydukları rahatsızlıktır. Bu sıkıntılarını gayet samimi bir şekilde aktaran gençlerin sosyal medyanın fazlasıyla kutuplu ve çatışmacı görünen halinden mesul olmadıkları da iddia edilebilir.

3. Dindar ve seküler eksenli kutuplaş(tır)manın ötesinde, dindar ve seküler gençlerin ortak refleks gösterdiği siyasi tutumlar da mevcuttur ve bu ortaklaşma “Türk milliyetçiliği” ekseninde ortaya çıkmaktadır. Milliyetçiliğin her kesimden genç tarafından sahiplenildiği ve gündemi meşgul eden bazı konularda milliyetçilik tarafından şekillenen ortak tavırların ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, hem dindar hem de seküler gençlerin Türkiye’deki Suriyeli sığınmacılara yönelik giderek artan ölçüde olumsuz duygu ve düşüncelere sahip olduğu görülmüştür. Gençler ayrıca Halkların Demokrasi Partisi’ne(HDP) karşı da oldukça tepkiseldirler. Hem dindar hem de seküler gençlerin pek çoğu, HDP’yi meşru bir siyasi aktör olarak görmemekte ve bu partiyi terörle özdeşleştirmektedirler.

4. Dindar ve seküler gençlerin dile getirdiği ortak sorunları ve kaygıları ise, toplumsal kutuplaşma etrafında şekillenen siyaset anlayışına alternatif olarak örgütlenecek yeni bir siyasi söylem ve vizyonun gençler üzerinde bir çekim gücü yaratabileceğine dair işaretler sunmaktadır. İlk olarak, hem dindar hem de seküler gençler Türkiye’de yetişkinliğe geçiş sürecini benzer sorunları deneyimleyerek yaşamaktadır. Sınav stresi, işsizlik, mezuniyet sonrası işsizlik korkusu, iş yerindeki çalışma koşullarının olumsuzluğu gibi durumlar Türkiye gençliğinin ortaklaştığı dertlerdir. Bunlara paralel olarak, araştırmamıza katılan her genç ve hatta iktidar destekçisi gençler bile Türkiye’de kamu sektöründeki işe alımların adaletsizliğinden şikayet etmekte, liyakat yerine nepotizm ve torpilin işe alımlardaki başlıca kriterler olduğuna inanmaktadır. Dindar ya da seküler olsun genç kadınlarda ise kadınlara yönelik ayrımcılık, taciz ve şiddete yönelik yükselen bir endişe ve isyanın olduğu da gözlemlenmiştir. Hem dindar hem de seküler genç kadınlar, kadınların daha özgür bireyler olarak yaşamını sürdürdükleri bir toplumda yaşamayı hayal etmekte, kadınlara yönelik şiddet ve ayrımcılığı ortadan kaldıracak politikalar geliştirilmemesinden şikayet etmektedirler. Son olarak, anket sonuçlarından elde edilen önemli bir veriyi de gençlerin ortaklaştığı meseleler bağlamında aktarmayı elzem buluyoruz. Anket katılımcılarının yüzde 75,9’u “insanların özgürlüklerinin kısıtlanmasının kendisini kaygılandırıldığını” beyan etmiştir. Türkiye’de siyasal sistemin otoriterleştiği ve hak ve özgürlüklerin kısıtlandığı tartışmalarının yapıldığı bu günlerde, siyasi aktörlerin gençlerin bu kaygısını oldukça dikkate almaları gerektiği ortadadır. Gençler, kişisel özgürlüklerin kısıtlanmadığı demokratik bir siyasi iklim özlemindedir. Bu bağlamda, bütünleştirici, demokrat, ekonomik anlamda yeniden bölüşümcü ve özgürlükçü bir siyasi projenin, yeni bir siyasi dilin, farklı kesimden gençleri biraraya getirebilecek bir ivme yaratabilme olanağı olduğunu öngörmek yanlış olmayacaktır.

Araştırmamızın yukarıda özetlediğimiz bulgularının farklı başlıklar altında daha detaylı analizini ise ilerleyen sayfalarda bulacaksınız. Araştırmamız şu başlıklardan oluşmaktadır: 1.Arka daşıklar, 2 Kaygılar, Korkular ve Umutlar, 3. İşe alımların adaletsizliği 4. Oy Verme, Siyasi Duruş, Siyasi Tutum, 5. Dış Düşman-Dost Algısı 6. Yurt Dışında Yaşama İsteği, 7. Sosyal Medya ve Siyaset 8. Farklı Yaşam Tarzlarına Tahammül 9. Yaşam Tarzı Müdahaleleri 10. Ülke Sorunlarına Bakış. Bu başlıklar altındaki analizlerin ardından, araştırma raporumuz “Sonuç ve Politika Önerileri” ile sonlanmaktadır.

bölüm 1

arkadaşlıklar

A nkete katılan gençlere arkadaşlarla ilgili sorular yöneltildi. Gençlere “yakın çevrenizdeki arkadaşlarınızı düşündüğünüzde, siyasi görüşleriniz söz konusu olduğunda arkadaşlarınızın ne kadarı sizinle aynı fikirde?” diye sorulduğunda “hepsi” yanıtını verenlerin tüm görüşülen gençlerin sadece %3.9’udur. Bu soruya verilen yanıt cinsiyete göre incelendiğinde ise bu oranın erkeklerde %3.6 ve kadınlarda %4.3 olduğu göze çarpmaktadır. Bu soruya arkadaşlarının “çoğu” benimle aynı fikirde yanıtını verenlerin %41.6 (kadınlarda %42.5 ve erkeklerde %40.8) ve yarısı benimle aynı fikirde diyenlerin ise %36 (kadınlarda %34.8 ve erkeklerde %37.3) olduğu görülmektedir. Bu durumda gençlerin yakın çevrelerindeki arkadaşlarından en azından bir kısmının ve hatta yarısının kendileri ile aynı fikirde olmadığını belirttikleri görülmektedir (**Tablo 1.1**). Bir başka deyişle gençler tam homojen bir yakın arkadaş çevresine sahip olmadıklarını belirtmektedirler.

TABLO 1.1

Yakın çevrenizdeki arkadaşlarınızı düşündüğünüzde, siyasi görüşleriniz söz konusu olduğunda arkadaşlarınızın ne kadarı sizinle aynı fikirde? (Cinsiyete göre)

	Cinsiyet		Toplam
	Erkek	Kadın	
Hiç biri	1,9%	1,2%	1,5%
Çok azı	11,0%	10,8%	10,9%
Yarısı	37,3%	34,8%	36,0%
Çoğu	40,8%	42,5%	41,6%
Hepsi	3,6%	4,3%	3,9%
Bilmiyor/Cevap yok	5,4%	6,5%	6,0%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	611	602	1213

Bu soruya verilen yanıtlar gençlerin çalışma durumuna göre incelendiğinde aşırı bir fark görülmesine de (bir başka deyişle ister çalışan ister okuyan ya da işsiz gençler benzer yanıtlar vermiş olsa da) “hepsi” benimle aynı fikirde yanıtını verenlerin çalışan (%4.7) ve işsizlerde (%4.2) öğrencilere (2%) göre iki katı olduğu görülmektedir (**Tablo 1.2**). Bu durum da öğrenci gençlerin çalışan ve işsiz gençlere göre daha farklı kesimlerden arkadaş çevreleri olabildiğini, ancak çalışan ve işsiz gençlerin arkadaşlarının daha dar çevreden olduğunu düşündürmektedir.

TABLO 1.2

Yakın çevrenizdeki arkadaşlarınızı düşündüğünüzde, siyasi görüşleriniz söz konusu olduğunda arkadaşlarınızın ne kadarı sizinle aynı fikirde? (Çalışma durumuna göre)

	Çalışma durumu				Toplam
	Çalışan	Öğrenci	İşsiz	Diğer	
Hiç biri	1,9%	0,0%	1,5%	10,2%	1,5%
Çok azı	10,9%	9,7%	11,7%	10,2%	10,9%
Yansı	34,7%	40,3%	35,3%	37,0%	36,0%
Çoğu	41,8%	44,0%	40,3%	31,6%	41,6%
Hepsi	4,7%	2,0%	4,2%	0,0%	3,9%
Bilmiyor/Cevap yok	6,0%	4,0%	7,0%	10,9%	6,0%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	597	238	360	18	1213

Aynı soruya verilen yanıtlar hangi siyasi partiye oy vermeyi düşündüklerine (önümüzdeki Pazar seçim olsa hangi partiye oy vermeyi düşünürdünüz?) göre incelendiğinde ise MHP ve HDP'ye oy verecek gençlerde “hepsi” yanıtını verenlerin diğer partilere göre azlığı dikkat çekmektedir (**Tablo 1.3**).

TABLO 1.3

Yakın çevrenizdeki arkadaşlarınızı düşündüğünüzde, siyasi görüşleriniz söz konusu olduğunda arkadaşlarınızın ne kadarı sizinle aynı fikirde?

	AKP	CHP	HDP	MHP	Diğer	Hiçbiri	Bilmiyor/ Cevap yok	Toplam
Hiç biri	1,9%	0,4%	1,4%	1,7%	0,0%	5,8%	1,3%	1,6%
Çok azı	11,4%	4,6%	19,4%	12,3%	45,0%	15,8%	14,6%	11,9%
Yansı	29,2%	36,1%	30,4%	47,2%	8,7%	47,7%	34,3%	34,6%
Çoğu	48,7%	47,2%	41,0%	36,2%	28,0%	17,7%	36,1%	42,4%
Hepsi	5,7%	7,1%	2,7%	0,5%	8,7%	6,1%	2,6%	4,5%
Bilmiyor/Cevap yok	3,1%	4,6%	5,2%	2,1%	9,5%	7,0%	11,2%	5,0%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	472	209	79	165	10	55	223	1213

Her ne kadar arkadaş çevrelerinin tamamen aynı fikirden olduğunu belirtenler azınlıkta olsa da (en azından bir kısmı veya yarısının farklı düşüncelerde olduğu belirtilse de), arkadaşları ile siyasi tartışmalara girip girmedikleri ve/ya siyasi tartışmalara katılıp katılmadıkları anlaşılması için bazı sorular sorulmuştur. “Arkadaşlarınızla dışarıda yediğiniz bir yemekte- diyelim ki hükümetin FETÖ ile mücadele konusundaki politikaları konusunda bir tartışma başladı bu ortamda tartışmaya katılıp katılmayacağını söyler misiniz?” sorusuna verdikleri yanıtlarda bu tartışmaya “kesinlikle katılıyorum” yanıtını verenler %23.2’dir (kadınlarda %21.3 ve erkeklerde %25). “Kesinlikle katılmam” yanıtını verenler ise %29.9’dur (kadınlarda %32.7 ve erkeklerde 27.1%). Böyle bir tartışmaya (resmi politika FETÖ üzerine odaklanmasına rağmen ve FETÖ üzerinde siyasal alanda ortak fikir oluşmasına rağmen) kesinlikle katılmayacağını söyleyenlerin kesinlikle katılacağını söyleyenlerden daha yüksek olması da kadınlarda daha yüksek olması da dikkat çekicidir. Bu oranlara “muhtemelen katılıyorum” ve “muhtemelen katılmam” yanıtları eklendiğinde ise tablo “katılıyorum” lehine %50.8 ile dönerken katılmam %45.7 olarak belirmektedir (**Tablo 1.4**).

TABLO 1.4

Arkadaşlarınızla dışarıda yediğiniz bir yemekte – Diyelim ki hükümetin FETÖ ile mücadele konusundaki politikaları konusunda bir tartışma başladı, bu ortamların her birinde bu tartışmaya katılıp katılmayacağınızı söyler misiniz? (Cinsiyete göre)

	Cinsiyet		
	Erkek	Kadın	Toplam
Kesinlikle katılıyorum	25,0%	21,3%	23,2%
Muhtemelen katılıyorum	28,1%	27,1%	27,6%
Muhtemelen katılmam	16,7%	14,9%	15,8%
Kesinlikle katılmam	27,1%	32,7%	29,9%
Bilmiyor/Cevap yok	3,0%	3,9%	3,5%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	611	602	1213
Katılıyorum (1+2)	53,2%	48,4%	50,8%
Katılmam (3+4)	43,8%	47,6%	45,7%

FETÖ konusunda genel bir mutabakat olduğunu gösteren bir başka veri de FETÖ konusunda yakın arkadaşları ile aynı fikirde olup olmadıkları sorulduğunda anlaşılmaktadır. Bu konuda arkadaşlarının kendisi ile aynı fikirde olduğunu söyleyenler %81.2 (kadınlarda %82 ve erkeklerde %80.4) iken karşı fikirde olanları söyleyenler %9.4 (kadınlarda %7.6 ve erkeklerde %11.2) ile sınırlı kalmaktadır (**Tablo 1.5**).

TABLO 1.5

Yakın arkadaşlarınız - Bugünlerde herkesin tartıştığı FETÖ konusunu hatırlar mısınız? Bu kişilerin her birinin bu konuda sizinle aynı fikirde olup olmadığını söyler misiniz?

	Cinsiyet		Toplam
	Erkek	Kadın	
Tamamı aynı fikirde	35,6%	32,4%	34,0%
Çoğunluğu aynı fikirde	44,8%	49,6%	47,2%
Çoğunluğu karşı fikirde	10,2%	5,3%	7,7%
Tamamı karşı fikirde	1,0%	2,3%	1,7%
Bilmiyor/Cevap yok	8,4%	10,4%	9,4%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	611	602	1213
Aynı fikirde (1+2)	80,4%	82,0%	81,2%
Karşı fikirde (3+4)	11,2%	7,6%	9,4%

Bu mutabakata rağmen FETÖ ile ilgili bir konuda arkadaşları ile muhabbet ederken siyasi bir tartışmaya girip girmeyecekleri oy vermeyi düşünülen partiye göre incelendiğinde ise önümüzdeki Pazar seçim olsa Adalet ve Kalkınma Partisi'ne oy vereceklerini söyleyenlerin bile yaklaşık 40'ının (%39.7) böyle bir tartışmaya katılmayacaklarını söylemesi dikkat çekicidir (**Tablo 1.6**)

TABLO 1.6

Siyasi tartışmalara katılır mısınız?

	AKP	CHP	HDP	MHP	Diğer	Hiçbiri	Bilmiyor/ Cevap yok
Katılınm	58,4%	54,6%	27,3%	55,3%	45,5%	51,1%	35,0%
Katılmam	39,7%	41,7%	67,7%	41,6%	54,5%	45,4%	58,2%
Bilmiyor/Cevap yok	1,9%	3,7%	5,0%	3,1%	0,0%	3,6%	6,8%

NİTEL ARAŞTIRMANIN İZİNDE GENÇLER VE ARKADAŞLIKLARI...

Anket sorularının paralelinde nitel araştırma kapsamında da görüşme yapılan gençlere arkadaş çevreleri, gündelik hayatlarındaki arkadaş grupları hakkında sorular sorulmuştur. Ayrıca gençlere kimlerle arkadaşlık etmeyecekleri sorularak reddettikleri gruplar anlaşılmaya çalışılmıştır. Ek olarak LGBTİ bireylerden arkadaşları olmasına nasıl baktıkları/bakacakları da sorulmuştur.

Kimlerle arkadaşlık edersin/etmezsın diye soru mu olur?

Arkadaşlık ilişkisi öznel bir ilişki, güven ilişkisi..

Kendileriyle derinlemesine görüşme yaptığımız gençler ilk olarak bizlere bu arkadaşlıkla ilgili yaptığımız sorgulamanın çok da anlamlı olmadığını çünkü arkadaşlık yaptıkları ile yapmadıklarını farklı kimliklerine bakmaksızın karşısındakinin karakterine, karşısındakine karşı gösterdiği sevgi ve saygıya, verdiği güvene, davranışlarının kendilerine uyup uymadığı gibi kriterler üzerinden seçtiklerini belirttiler. GN1 arkadaşlık ve dostluğun her şeyden önce bir güven ilişkisi olduğunu belirttikten sonra *“şunlarla dost olmam tarzında dersiniz yanılırsınız”* diyerek hem cümleyi kuranları hem de bu soruyu soranları eleştiriyor:

İşte şöyle bir durum var: dostluk dediğimiz olay, mesela benim baktığım pencereden şu şekilde: hani eğer dostluk güven üzerinden yürüyecek bir şeyse- ki öyledir benim baktığım pencereden- o güveni sağlayabiliyorsa karşımdakinin kim olduğu benim için önemli değil. Bunu da tamamen kendim belirlemem gerekiyor, bu tamamen öznel bir şey. Hani siz bunu nesnelleştirip hani işte bütün topluma genelleştirip, işte ben şunlarla dost olmam tarzında dersiniz yanılırsınız. Çünkü bir gün gelir gerçekten dost olursunuz onunla, çünkü öznel bir durumdur, size o güveni verir. Aynı fikirde olduğunuz, aynı camiada olduğunuz, hatta belki aynı ortamı paylaştığınız insanlar size o güveni vermeyebilir. (GN1, 25 yaşında, erkek, ön lisansta İlahiyat okumuş, Açıköğretimde Sosyoloji okuyor, çalışıyor)

Benzer şekilde GY6 da arkadaşlık seçiminde “insanlığına” baktığını, başka da kriterler koymadığını ve kendisini böyle bariyerler koyan birisi olarak göstermeyi/gösterilmesini reddettiğini şu sözlerle anlatıyor:

Şöyle... Arkadaş seçimim insanlık öncelikle. Yani hani nereli olduğu ya da ne düşündüğü... Onlar hiç umurumda olmuyor genelde. İnsanlığına bakıyorum. Bana yaklaşımına bakıyorum. (GY6, 21 yaşında, erkek, lise mezunu, çalışıyor)

GY8 de arkadaşlarını karakterlerine göre seçtiğini belirttikten sonra “eşcinsel biriyle arkadaşlık kurmak ister misin?” sorusuna tepki göstererek insanları cinsel yönelimine göre değerlendirmediğinin altını şu sözlerle belirtiyor:

Tabii ki arkadaşlık kuralım. Hatta en yakın arkadaşlarımdan biri eşcinsel. Herhangi bir problem teşkil edemez. Çünkü karşı tarafın cinsel yönelimiyle arkadaşlık kurmuyorum, karakteriyle arkadaşlık kuruyorum. Cinsel hayatını nasıl ve kimle yaşamak istediği beni ilgilendirmez. Beni eğlendirdiği, kafamız uyuştuğu sürece arkadaşım olur, gayet de yakın olurum yani. Zaten kimsenin umurunda olmamalı. Bunlar konuşulması ya da insanlara sorulması gereken şeyler değil. Bize ne ki sonuçta? Arkadaşlarını insanların karakterlerine göre belirliyorum. Kimle arkadaş olmuş, kimle sevgili olmuş, kimle cinsel hayat yaşıyor, umurumda olmaz. (GY8, 23 yaşında, kadın, Maliye mezunu, iş arıyor)

ON1 de arkadaşlıkta en önemli unsurun “vefalı olmak” ve arkadaşına doğru ve dürüst olabilmek olduğunu vurguluyor:

Arkadaşlıkta en önemli şey vefalı olmak, kopmamak, görüşmek, ihmal etmemek yani dürüst olmak ve yani arkadaşlığın ilerleyen safhalarında en önemli özellik doğru ve açık tavsiyelerde bulunmak... İyi bir arkadaş sana kusurlarını da net bir şekilde söyleyebilen-dir benim için. Yani her zaman kendi arkadaşlarıma da çatır çatır söylemişimdir. Genelde öyle insanları seçerim yani öyle insanları severim. (ON1, 27 yaşında, erkek, Çevre mühendisliği mezunu, işinden yeni ayrılmış)

Benzer şekilde kimlerle arkadaşlık kurmazsın, kesinlikle arkadaşlık kurmayacağın insan tipi sorusuna da görüşmecilerimizden bazıları bu konunun tamamen karşısındaki karakteriyle ilgili olduğunu belirtiyorlar. BTL2, örneğin, “kesinlikle arkadaşlık etmem diyeceğin insanlar var mı?” sorusuna şu yanıtı veriyor:

Evet var ama bu siyasi ideolojiyle alakalı bir durum değil. Bu tamamen insanlıkla alakalı bir durum. Karakterle, karakter yapısıyla alakalı bir durum. Benim için önemli olan, birisiyle arkadaşlık edip etmememdeki tek önemli unsur karakter yapısı ve o insanın davranışlarıdır sonuçta. Ben buna dikkat ederim yani. (BTL2, 25 yaşında, erkek, üniversite mezunu, iş arıyor)

Bu soruya ON1 gibi bazı görüştüğümüz gençler “bencil” ya da “şımarık” insanlarla arkadaşlık yapmayacakları gibi yanıtlar veriyorlar. ON1 şöyle diyor:

Kesinlikle arkadaşlık kurmayacağım insan tipi, bencil- yani bencil insan sevmiyorum. Bencil insan kötü insan demek değildir ama arkadaşlık, aşk, sevgili, evlilik bunlar paylaşım gerektiren şeyler yüzde yüz bencil olan insanla arkadaşlık yapamam. Şımarık olan bir insanla asla arkadaşlık yapamam. Genelde bu ikisi yani, bencil ve şımarık insanlarla arkadaşlık yapmam. (ON1, 27 yaşında, erkek, Çevre mühendisliği mezunu, işinden yeni ayrılmış)

ÇD1 de arkadaş seçimlerinde en önem verdiği özelliğin dürüstlük ve samimiyete önem verdiğini belirtiyor:

Dürüstlük. Dürüstlük, samimiyet. Yani kişisel hayatında yapmış olduğu kararlar, durduğu noktalar, bunlar önemlidir ama bunlar çok fazla da arkadaşlık seçiminde gerekli olduğunu düşünmüyorum. Gerekli olan en başa koymamız gereken şey karşısındaki samimiyeti olduğunu düşünüyorum. Eğer karşındaki samimiyse onun dili, dini, ırkı, mezhebi, tercihi, bunların hiçbir şekilde beni ilgilendirmedeği bir dünyayı zaten savundugum için, böyle bir toplamla karşı karşıya kalabiliyorum. Dönem oluyor, atıyorum kendimden 10 yaş, 15 yaş büyüklerle mesela arkadaşlık kurabiliyorsun. Gerek arkadaşlık, gerek abi-kardeş, abla-kardeş ilişkisiyle vakit geçirebiliyorsun. Ama bunda temel kriter, sana baktığı bakış, samimiyeti ve dürüstlüğü oluyor. (ÇD1, 29 yaşında, erkek, evli, Gemi mühendisi, 7-8 yıl denizlerde çalıştıktan sonra ikinci üniversitesini okuyor)

Görüşme yaptığımız bu gençlerin bu sorulara verdikleri tepkilerden de anlaşıldığı gibi masa başında üretilen sorular/sorgulamalarla gündelik hayat her zaman örtüşmeyebiliyor. **Bu bölümde**

gençlerin sorulara verdikleri yanıtları analiz ederken her şeyden önce “yahu böyle soru mu olur!” tepkisinin, eleştirisinin akılda tutulması gerekiyor gibi görünüyor. Bu yapılan eleştiriye paralel bir şekilde görüşme yapılan gençler ağız birliği yapmışçasına arkadaş çevrelerinin “çok karışık” olduğunu belirtiyorlar.¹⁰

“Benim arkadaş çevrem çok karışık...”

Görüşme yapılan gençlerin hemen hepsi etraflarında arkadaş ve akraba çevrelerinden farklı gruplar bulunduğunu, bu yüzden de tek bir gruptan arkadaşları olmadığını belirttiler. Kendileri ile görüşme yaptığımız dindar gençlerden GN4 örneğin “*benim arkadaş çevrem çok karışık*” diyor ve ekliyor: “*benim için insanlık ön planda*”:

Şöyle söyleyeyim benim arkadaş çevrem gerçekten çok karışık: ateist var, deist var, Müslüman var, Hristiyan arkadaşlarım bile var hani. Arkadaş konusunda kesinlikle böyle bir ayırım yapmıyorum. Benim için insanlık ön planda. Vicdanlı olması yeterli bence arkadaşlık kriteri olarak. (GN4, 25 yaşında, kadın, Ebelik mezunu, yeni istifa etmiş, iş arıyor)

Benzer şekilde GN9 da “*her çeşit arkadaş çevrem var*” diyor:

GN9: Her çeşit arkadaş çevrem var.

Araştırmacı: Her çeşit derken? Ne kadar çeşit?

GN9: Yani siyasi kesimlerin birçoğundan var. Lise döneminde işte hırslı arkadaşlarımız da oldu, uyuşturucu kullananlarımız da oldu, dindar arkadaşlarımız da oldu kendimizi hayattan koparmadık yani. Bir selam dahi olsa ya da insanları küçümsememek adına, anlamaya çalışmak adına her zaman ben, tabii belli bir mesafeyle bütün arkadaşlar bir değil tabi, samimi olduğum, aynı görüşü paylaştığım, aynı ekmeği paylaştığım insanlar başkadır; görüştüğüm, bildiğim, tanıdığım insanlar var. O yüzden her siyasi görüşten her çevreden insanlar var.

Araştırmacı: Nedir peki bir arkadaşı iyi arkadaş yapan kriter sizin için?

GN9: Yani bir Mümin bizim için iyi bir arkadaş olur. O ayrı zaten. Biz onlarla kardeşiz yani. Onun dışında bizim görüşümüzde olmasa dahi sadıksa, güvenilirse, insanlığın hani o genel bahsettiğimiz ahlak kurallarına uyuyorsa, hakka hukuka riayet ediyorsa, bizim için arkadaştır yani. Öyle de çok samimi gördüğümüz abilerimiz, kardeşlerimiz var bizimle aynı görüşü paylaşmamasına rağmen de çok sevdiğimiz insanlar var yani. (GN9, 28 yaşında, erkek, evli, Güzel Sanatlar Resim mezunu, öğretmenlik yapıyor)

¹⁰ Bu bölümde detaylı olarak incelenmeyecek olsa da genç yaşta evlenmiş ve çocuklu genç kadınların ise arkadaş çevrelerinin kısıtlı olduğundan yakındıklarını belirtmek gerekir. GN3 örneğin evlendikten ve çocuk sahibi olduktan sonra arkadaş çevresinin sadece çocuğunun okul arkadaşlarının aileleri ve yakın akraba-kuzen olduğunu anlatmaktadır: “Arkadaş çevrem şöyle... Evlendikten sonra işte kızım okula başladıktan sonra edindiğim arkadaşlarım var, okul arkadaşları... Dışarıdan arkadaş olarak, hani kuzenlerim. (GN3, 29 yaşında, kadın, evli, 3 çocuğu var, ortaokul mezunu, ev hanımı).”

Dindar bir genç olan GN6 ise arkadaşlıkta önem verdiği kriterin karşılıklı olarak birbirine değer vermek olduğunu belirtiyor ve farklı çevrelerden arkadaşları olduğunu anlatıyor:

Okuldan arkadaşlarım var, okul çevresi bunu sağlıyor biraz. Uyuşma illa ki arıyorum. Ama illa da şey olması da gerekmiyor, en azından, bu biraz da şey gibi benzer şeyleri sormayla alakalı doğal olarak. İlla benim gibi düşünmesi lazım demiyorum ama aynı soruları sorması gerekiyor. Ya da en azından bana değer vermesi lazım. Ben de ona veriyordumdur bu sadece çıkar meselesi değil, arkadaşlığın dostluğun kurulması için bu zorunluluk. Böyle bakıyorum.

Araştırmacı: Farklı görüşlerden arkadaşların var mı?

Var. İslamcı arkadaşım da var, sosyalist arkadaşım da var ya da eşcinsel arkadaşım da var. (GN6, 20 yaşında, erkek, üniversite öğrencisi)

GN1, ise örneğin, kendisi dindar bir birey olarak çevresinde şeriatçılardan da, aşırı Kemalist çevrelerden de arkadaşları olduğunu söylüyor:

Şöyle... Benim görüş anlamında kriterim yok. Benim farklı görüşlerden, farklı camialardan birbirlerine zıt da olsa hem akrabalarım hem arkadaşlarım var ve ben bunlarla çok rahat konuşma taraftarıyım ve bunu uygulamaya çalışıyorum bir şekilde.

Araştırmacı: Ne kadar farklı olabiliyor bu GN1? Bunun bir sınırı var mı ya da...?

Sınırı yok. Ben mesela şöyle söyleyeyim: Türkiye siyaseti üzerinden birazcık gidersek, çok aşırı Kemalist arkadaşlarım da var, çok aşırı şeriatçı diyebileceğimiz Selefi arkadaşlarım da var. (GN1, 25 yaşında, ön lisansta İlahiyat okumuş, Açıköğretimde Sosyoloji okuyor, çalışıyor)

BTL2 de seneler içinde farklı arkadaş grupları (yatılı liseden arkadaşlar, mahalle arkadaşları, üniversiteden arkadaşlar) edindiğini, bu farklı gruplardan arkadaşlarla siyaset de konuştuğunu ve onlarla konu ne olursa olsun arkadaşça sohbetler edebildiğini şu sözlerle anlatıyor:

Araştırmacı: Arkadaş çevrelerden biraz bahseder misiniz?

Arkadaş çevremden bahsetmem gerekirse ben arkadaş çevremi ikiye ayıran bir insanım aslında. Ben liseyi yatılı okuduğum için lisedeki arkadaşlarımla aramdaki ilişki biraz daha samimidir. Bunun dışında kendi doğduğum mahalledeki arkadaşlarımla haftasonları genellikle kendi doğduğum mahalledeki arkadaşlarımla görüşürüm. Onun dışında hafta içi genelde lisedeki arkadaşlarımla görüşmeye çalışırım ya da lise sonrası tanıştığım insanlarla, üniversite arkadaşlarımla. Dediğim gibi lisedeki arkadaşlarım daha eğitilmiş, daha seküler, daha vizyonlu öyle eğitim almış insanlar. Onun dışında kendi mahalledeki arkadaşlarım onlardan biraz daha farklı ve ilişkilerimizde biraz daha farklı gelişiyor diyebilirim.

Araştırmacı: Farklı görüşte arkadaşlarınız var mı? Bu durum arkadaşlık ilişkinizi etkiliyor mu?

Aslında Türkiye’de olmayan bir şey bu empati ve kendi ideolojiniz dışında olan insanlarla arkadaş gibi oturup tartışma ortamı yaratmak zor bir şey ama ben bunu yaka-

ladığımı düşünüyorum, en azından Türkiye için. Kendi ideolojimden olmayan, hatta o ideolojinin tam tersi düşman olan insanlarla rahat bir şekilde oturup siyaset konuşabiliyorum. Bu ortamı kendim yarattım aslında. Yani lisedeyken, üniversitedeyken çok farklı görüşten insanlarla arkadaş oldum. Farklı sohbetler tabii ama arkadaşça sohbetler gerçekleştirebiliyoruz. (BTL2, 25 yaşında, erkek, üniversite mezunu, iş arıyor)

Odak gruplarda yaptığımız konuşmalarda da gençler farklı kesimlerden arkadaşları olduğunun altını çizmişlerdir. Örneğin İstanbul'un 5 farklı üniversitesinden kendini cumhuriyetçi aydınlanmacı olarak tanımlayan örgütlü gençlerle yaptığımız bir odakta da arkadaşların hepsinin benzer çevrelerden olmadığını belirtiyorlar. Ancak bununla birlikte arkadaşlarının olup biten konusunda memnuniyetsizlik içinde olan "liberal" arkadaşlar olduklarını fakat bununla ilgili hepsinin mücadele etmediğinden yakınıyorlar Diğer taraftan belirli kesimlerden arkadaşları olmadığının da altını çiziyorlar. Öyle görünüyor ki, siyasetle ilgili olduğunu belirten ve kendi konumlarını belirlemiş gençler için saflar daha netleşmiş durumda ve de bu durum arkadaşlara da yansiyabilmektedir:

OdakİST1A: 4 senedir korodayım. [Halihazırda aktif olduğum örgüte] girdiğimde koro ya da girmiştim. Onları düşündüğümde çoğunluğu liberal olarak onları tanımlayabiliyim, yine de ülkede bir şeyler oluyor diyelim, üniversiteliler zaten, işte ben çok girmeyeyim, her şey çok güzel çok iyi olacak diyorlar ama yurtdışına çıkalım mesleğimizi yapalım diyorlar. Benimle aynı örgütlenmeden arkadaşlarımız var okulda. Onun tersine, ben kendime adıma konuşmam gerekirse, çok fazla karışık ve çok fazla düşüncede arkadaş grubum var, ama geneli de AK Parti'nin karşısında durmak zorundayız diyor. Koro camiasındaki arkadaş çevrem mesleğimi elime alıp yurtdışına çıkmalıyım gibi ya da yüksek maaşla hayat kalitemi yükseltip hayatı sürdürmem gerekiyor gibi düşünüyorlar daha çok. Ama "mücadele etmeliyiz"i özellikle vurgulayan bir sürü insan var tanıdığım.

OdakİST1B: Ben de X¹¹ Üniversitesi'ndeyim. Türkiye'deki diğer üniversiteler arasında özgürlüğünü koruyabilmiş bir üniversite. Gerek LGBTİ+'lar olsun, gerek ifade özgürlüğü olsun, çok liberal ideolojinin hakim olduğu bir üniversite X. Benim de çok liberal arkadaşım var çevremde AK Parti'li ve yobaz olmayan, bu iki grup dışında çeşitli gruplardan arkadaşlarım var. Farklı örgütlerden veya örgütlenmeyen bir sürü arkadaşım var. X Üniversitesi akademik olarak da bu olanağı sunması, yurtdışına gitme olasılığını altın tepside sunması mücadele etmekten geri düşürüyor olabilir. Başka bir üniversitede okuyan biri "Naapıcam ki burada kalmak zorundayım, başka yere gidemem, mücadele etmem lazımdır" diyen olabilir ama X'de bu yok, kapılar bana sonuna kadar açık deniyor.

Odak grupta bu söylenenlere bakıldığında örgütlü olmayı seçen ve kendi siyasi konumunu belirlemiş bu gençlerin "yobaz" ve "AK Parti'li" olarak tanımladıkları iki gruptan arkadaşları olmadığını belirttikleri ancak "liberal" grupla ilişki içinde oldukları görülmektedir. Ancak bu gruba "mücadele etmemek" ve de yurtdışına kaçmayı düşünmekle suçlamaktadırlar.

Diğer taraftan Pir Sultan Abdal Cemiyeti'nde gençlerle yaptığımız odak grup görüşmesinde ise farklı görüşlerden ve hatta AK Parti'li arkadaşların da olduğu belirtilirken Türkiye'nin asıl derdinin kutuplaşma olmadığı, daha önemli sorunlar olduğu vurgulanmıştır:

11 Görüşme yapılan kişilerin anonimleştirilmesi amacıyla görüşme yapılan kişinin okuduğu üniversitenin adı verilmemiş, X olarak adlandırılmıştır.

Araştırmacı: Konusu açılmışken sorayım. AK Parti'li bir arkadaşınızdan bahsettiniz. Kendinizle aynı görüşte olmayan kişilerle arkadaş olur musunuz?

Odakist2A: Yani mecbursun. Artık çalışıyorlar mı, çırpıyorlar mı, gerçekten varlar mı, yoklar mı ama hani, çaldığını çırdığını bir kenara atarsak herkesin gerçekten oy verdiğini düşünürsek şu an %47'lerde %48'lerde oy alan bir partiden bahsediyoruz. %47'lerde oy alan bir partiye ve biz de bu topraklarda yaşıyorsak illa ki ortak nüfuz ettiğimiz, arkadaşın olmasa bile ailede, akrabanda birileri var olabiliyor ve bu insanlarla da belli temellerde ortaklaşarak bir diyalog içerisinde olabiliyorsun.

Odakist2B: Benim de çok AK Parti'li arkadaşlarım var, daha doğrusu her partiden arkadaşlarım var. Benim için insan dediğim gibi, insan daha önemli kişilikten ziyade. Hangi partiye oy vermişse vermiştir. Ama ne oluyor bazen, tabii zıt noktalarımız oluyor. İşte sen CHP'lisin veya HDP'lisin. Ama en son noktaya geldiğimizde dediğimiz gibi, pek inanmıyorum ben ya. Hani bu şekilde AK Parti'nin oy alabileceğine inanmıyorum. Bu kadar insan sokaklara dökülüyor. Ben vermedim, o vermedi, peki bu adamlara kim oy veriyor o zaman? O yüzden çok arkadaşlarım var. Biraz zıtlık yaşıyoruz arada bir ama yine de bizim canımız ciğerimizdir.

Odakist2C: Genel olarak şöyle düşünüyorum, daha önce söylediğimi tekrar edeyim. Bence hayatını kazanmak için çalışmak zorunda olan herkes kardeş, kardeş olmak zorunda. Ama şeyi ekleyeceğim. Birincisi, bununla bağlantılı olarak, kutuplaştırma siyaseti. Bakıyoruz ana akım medyaya, oraya çıkan insanlara bakıyoruz. Aman efendim kutuplaştırmayı bitirin. Kutuplaştırma üzerinden kullanılan bir siyasetten bahsedebilirim açıkçası. Yani onu eleştirmeye çalışıyorum. Efendim işte kutuplaştırmayı bitirin, kutuplaştırmayın kimseyi falan filan. Bunun üzerinden kurulan bir, hani böyle denge kurmaya çalışan bir siyasi çizgi söz konusu özellikle ana akım. Şimdi ben bunun tamamen bir safsatadan ibaret olduğunu düşünüyorum. Yani Türkiye'nin esas sorunu kutuplaştırma değildir. Kutuplaştırma siyaseti bugün işte ana akım medyanın, devleti yönetenlerin, hükümetin ve onun da açıkçası çok uzağında bulunmayan... Yani bugün hayatını kazanmaya çalışan bir emekçi gericilikle bu düzene bağlanıyorsa evet ben ona derdimi anlatmaya çalışırım, ondan uzak durmam. Onun olmadığı yerlerde bulunmaya çalışmak gibi bir derdim olmaz, kendimi anlatmaya çalışırım. Ama şu bir gerçek: Siz bütün topluma gericiliği dayatırsanız özellikle büyük şehirlerde mahalleler arası kültürel ayrımın tohumlarını atarsınız. Bugün bakalım, örneğin Kadıköy, Bostancı, Kartal-Kadıköy hattına bakalım, Bakırköy'e bakalım, Ataşehir'e bakalım. E bir de, işte atıyorum Sancaktepe'ye bakalım, Kasımpaşa'ya bakalım, Sultanbeyli'ye bakalım. Şimdi burada hepsinde emekçiler yaşıyorlar. Ama kültürel yaşam tarzı üzerinden oluşmuş bir ayrım var ve korunaklı bölgeler söz konusu. Şimdi bunu kim yarattı? Siz toplumun bütününe bir şey dayatırsanız toplum da kendi yaşam tarzını savunmak için daha rahat ettiği bölgelere çekilir tabii ki muhalefet odaklarının söylediği bir şey. Kutuplaştırma siyaseti bana kalırsa gerçek bir sorun değil. Bugün örneğin Türkiye'nin sorunları söz konusu. Eğitimde gericileşme dedik. Sınıfsal emek gündemi dedik. İnsanlar çok ağır koşullarda çok ucuz fiyatlarla, ücretlerle çalışıyorlar. Mesela ben geçenlerde bir şeyle karşılaştım: 2016 yılında ki en çok kâr eden 10 şirket. Bunların yarısı, yarısından fazlası hatta banka. X bank gibi aslında çok görmediğimiz bir banka 5 milyar lira kâr etmiş. Nasıl oluyor bu? Milyonlarca emekçinin geleceğine çöküyorsunuz. Onları atıyorum 10 yıllık, 20 yıllık borçlara boğuyorsunuz. Onların her ay çalışarak kazandığı paranın 3'te 1'ini, yarısını, 4'te 1'ini çöküyorsunuz. Doğal olarak milyarlarca lira kâr ediyorsunuz. Örneğin mesela birinci şirket burada, bildiğim kadarıyla, X. AK Parti'nin Y'ye yaptığı bir özelleştirme. Y'nin en büyük vurgunlarından birisi. Devlet kurumuydu, enerji kurumuydu özelleştirildi. Bunun gibi

kurumlar. Esas sorun, kutuplaştırma düzenin kendi açısından denge sağlamaya çalışmak için uydurduğu bir şey. Bugün insanların sorunu kutuplaşmak veya farklı düşünceye tahammül edememek değil, çok daha başat, çok daha gerçek sorunlar var.. Yani genel olarak böyle düşünüyorum.

Farklı fikirlerden arkadaşların olmasında işin sırrı ilişkileri insani ilişkiler üzerinden yürütmek ve siyaseti devre dışı bırakmak: “Sevdiklerinizle siyaset yapmayın...”

Bu farklı fikirlerden kişilerle arkadaşlıklar yürütülürken GN1’e göre işin sırrı, konuyu siyaset üzerinden değil, insani ilişkiler üzerinden yürütebilmek ve farklı fikirlere sahip olduğunu kabul etmekte yatıyor:

Araştırmacı: Peki bir Kemalistle nereye kadar arkadaşlık yapabiliyorsun?

Şu, şurada çok önemli. Fikirleri tartışmak gerçekten çok önemli bir nokta fakat o arkadaşınızın arkadaşlığını yürütürken Kemalistliği üzerinden değil daha çok hani kendisiyle olan insani ilişkiler üzerinden yürütürseniz arkadaşlığınız yürüyor. Hatta ve hatta o arkadaşınızla farklı, zıt düşündüğünüz bir nokta olduğu zaman bile çok rahat bir şekilde onu konuşup sonunda şu cümleyi kurarak bitirebiliyorsunuz: “benim fikrim bu şekilde, senin fikrin bu şekilde, birbirimize saygı duyabiliriz.” Ama bunu yapmayan arkadaşlarımız da var, ve tabii ki ben o arkadaşlarımla belli bir mesafe koyma durumundayım ve bunu uyguluyorum. (GN1, 25 yaşında, ön lisansta İlahiyat okumuş, Açıköğretimde Sosyoloji okuyor, çalışıyor)

Benzer bir gündelik hayat “taktiğinden” GN3 de bahsediyor ve **keskin tartışmalar yaşamama adına güzel arkadaşlıklarına siyaseti karıştırmamaya özen gösterdiğini** anlatıyor:

GN3: Allah’a çok şükür şimdiye kadar kimseyle öyle çok keskin bir tartışma yaşamadım. Ama sonuçta herkesin yaşantısı ve görüşü kendine olduğu için en azından o kişiyle- eğer ki güzel bir arkadaşlığım varsa en azından- o muhabbetlere girmeden, sonuçta herkesin görüşü kendine deyip... O konulara girmeden arkadaşlığımıza devam ediyoruz. (GN3, 29 yaşında, evli, 3 çocuğu var, ortaokul mezunu, ev hanımı)

ON1 ise sadece ailesi veya çok samimi akraba ve arkadaşları ile siyaset ve din konularında konuştuğunu ama diğer ortamlarda bundan kaçındığından bahsediyor. Bunun sebebini açıklarken ise insanların “bam teli” olabiliyor olarak açıklıyor ve anlaşılan çok iyi tanımadığı kişilerin bam teline basmaktan kaçınıyor:

Yani ben ailem dışında veya çok samimi akraba ve arkadaşlarım dışında siyaset ve din konuşmayı sevmem, okul ortamında veya iş ortamında çok tasvip ettiğim şeyler değildir. Çünkü insanların bazen gerçekten bam teli olabiliyor o konular, çok hoş sonuçlar olmuyor. (ON1, 27 yaşında, erkek, Çevre mühendisliği mezunu, işinden yeni ayrılmış)

Ayrıca ON1 bazı kişilerin siyaset konuşmaya ve tartışmaya açık insanlar olmadığını, böyle insanlara denk geldiğinde konuşmaya devam etmediğini belirtiyor: “Eğer tabii hani tartışmaya, konuşmaya açık isanlarsa, diğer türlü zaten tartışmanın başında onu anladığımda konuşmaya devam etmiyorum yani”.

Öyle görünüyor ki arkadaşlarla siyaset konuşmamak tartışmalardan kaçınmanın bir yolu olarak görülüyor. ZN4 bu konuda şöyle diyor:

Benim bulunduğum ortamlarda şey oluyor genelde her çeşit. Hemen hemen her çeşit insanla sağcısı solcusu her çeşit tayfadan insanlarla görüştüğüm için artık bende şey oldu. Konuşmuyorum. Çünkü kimse fikrinden dönmüyor ve tartışma ve siyaset belli bir yerden sonra içten içe de dışarıya vurma da bir gıcıklık katmaya dönüyor yavaş yavaş.

Araştırmacı: Anladım.

Aristo'nundu galiba bir sözü vardı. "Sevdiklerinizle siyaset yapmayın. Siyasetçiler yollarına devam ederken siz ayrıldıklarınızla kalırsınız." diye. Hani sevdiğin kişiler, siyaseti bence siyasetçilerin yapması lazım öyle herkesin yapabileceği bir şey olarak görmüyorum. Herkesin fikri var her konuda ve bunları sürekli dinleyince, her ortamda farklı farklı şey olunca herkesin kendine göre haklı sebepleri var haksız olduğu noktalar var doğru bildikleri var yanlış bildikleri var. Ben genelde bu ortamlarda susuyorum.

Araştırmacı: Peki. Beyan etmekten kaçınıyorsun.

Çünkü siyaset dediğin şey belli bir yerden sonra, iki dakika sonra tartışmaya girebilecek bir ortam. Başlar başlamaz bile tartışmaya girebileceğin için tartışmak yerine susup karşıdaki fikrini söylüyor.

Araştırmacı: İzliyorsun aslında bir anlamda.

Ha yani izliyorsun. Tepki veriyorsun ve ya vermiyorsun. O muhabbet kapanıyor ve normal devam ediyorsun. Ha şey olursa, atıyorum benim düşüncemde olan kişiler olursa onlarla konuşmak hoşuma gidiyor.

Araştırmacı: Yani aslında senin kendi düşüncende insanlarla fikir alışverişi.

Karşıtla da hoşuma gidiyor ama bu belli bir seviye içinde olursa, eğer tartışmaya dönmeyecekse hani küçümsenmeyecekse veya başka şeyler devreye girmeyecekse olabilir ama genelde karşıt düşünceyle girdiğin zaman işin içine bu sefer tarih devreye giriyor. Çünkü bir yerden herkesin kendini savunmaya başlaması için tarihten giriyor, başka konulardan giriyor, diğer dünya politikasına devam ediyor filan derken en sonda kendini hararetli bir tartışmanın içerisinde oluyorsun. Bunu çok yaşadığım için öyle geliyor. Belki bu bende böyledir sadece. Sürekli bunu yaşayınca artık karşıt görüşlerle, sadece dinliyorum. Ben öyle düşünmesem de cevap vermiyorum. (ZN4, 23 yaşında, erkek, üniversite öğrencisi-uzatmalı öğrenciyim diyor)

ZN4'e göre farklı fikirlerden insanlarla siyaset tartışırken konu- siyasetin doğası gereği- siz biz ayırımına geliyor ve ZN4 bundan hoşlanmıyor. **Siyasetin içinde aktif olanların, meclis kürsüsünden birbirlerine zıt fikirler söyleyen siyasetçilerin birbirleriyle bağlantıya geçmeme hatta birbirinin elini sıkma durumları bile olurken ZN4 arkadaşları ile bu duruma gelmemek için siyasetten kaçındığını söylüyor.** Şöyle diyor: *"Onda da ellerini bile sıkma durumları var. Oldu. Gördün değil mi mesela Tayyip Erdoğan Kılıçdaroğlu' nun elini sıkmadı ama ben buradaki tartıştığım adamla yarın bir gün ortama geldiğim zaman elini sıkma değil ben sarılıyorum yani. Şimdi ben o adamla o şekilde konuşamam."* ZN4'ün bu söylediklerinden siyasetin niye illa birbirinin

sözünü dinlememe ve birbirinin elini sıkma durumuna gelmek demek olduğu üzerine düşünmek gerekiyor gibi görünüyor. Kendisinin yaptığı birbirinin elini sıkmamak yerine sarılmayı seçmesi ise ayrıca önemli bir seçim:

Araştırmacı: Aslında insanların birbirlerine karşı tahammül eşiklerinin düşmesiyle de alakalı belki yani.

Evet, çünkü artık şey yapıyor insan başkasını dedim ya az önce kendinden görme-yince hemen bir başka moda bürünüyor.

Araştırmacı: Aslında ötekileştirme var gibi.

Ötekileştirme başlıyor az önce çok yakın olduğun biriyle mesela "Siz de böyle düşünüyorsunuz." o "siz" kavramının içinde

Araştırmacı: Bir grup var

Bir grubu devreye sokuyor mesela. "Siz" diyor mesela az önce hiç öyle bir muhabbet yokken.

Araştırmacı: Peki, bundan hoşlanmıyor musun yani?

Tabii ki de yani. Diyor ki "Siz de böyle böyle yaptınız." diyor yani. "Olduğunuz yerde bunlar bunlar yaşıyor." diyor ama biz aynı masada oturuyoruz şu an, beraber yaşıyoruz, aynı toprakta ama o aslında bir anda o tartışmaya girince bir anda soyutlanma başlıyor.

Araştırmacı: Peki, sence siyasi liderlerin konuşmaları ve söylemleri, işte aslında hepsi bağlamında söz ediyorum, onların söylemleri bu kutuplaştırmayı arttırıyor olabilir mi? Yani biz, siz, onlar kutuplaşmasını.

Hayır, bence ben bunu şöyle düşünüyorum. Onlar zaten yapması gerekeni yapıyor gibi düşünüyorum. Onlar üste çıkmak için tüm kozlarını kullanacaklar tabii. Bu bir siyaset, politika. Tamamen yalan olan bir şey. Tamamen kendilerine, yani onlar başta kalmak için her şeyi kullanacaklar. Her türlü şeyi söyleyecekler, her türlü şeyi yapacaklar. Onların yapması gereken buyken bence halkın aradan eleyip doğruyu seçip ona göre yaşıntıyı... ya herkes işte bir muhalefet partisi ya da başbakan ya da cumhurbaşkanı değil. Mecliste de tartışma olur. Biz burada tartışmayı yaptıktan sonra tekrardan çayımızı yudumlayıp aktivite yapacağız sonuçta. Onların durumu aynı değil ki. Onlar kürsüden birbirlerine sallıyorlar, ederler her şeyi yaparlar ve bir daha hiçbir zaman, belki bir araya çok nadir gelirler kutlamalarda.

Araştırmacı: Aslında çok ilginç şeyler söylüyorsun.

Onda da ellerini bile sıkma durumları var. Oldu. Gördün değil mi mesela Tayyip Erdoğan Kılıçdaroğlu' nun elini sıkmadı ama ben buradaki tartıştığım adamla yarın bir gün ortama geldiğim zaman elini sıkma değil ben sarılıyorum yani. Şimdi ben o adamla o şekilde konuşamam.

Araştırmacı: Anladım.

Ben de siyasetçi değilim, bir kitleye hitap etmiyorum. Bir şey yapmıyorum. Bu kadar abartmaya da gerek yok diye düşünüyorum. Belki ben de bir lider olsam, belli bir kesimin lideri olsam topluluğumu ifade ettiğim için yapmamam gereken şeyler oluyor, bazı kişilerle görüşmemem gerekebilir ama ben bir bireyim, herkesle anlaşabilirim o yüzden aşırıya kaçmadan herkesle muhabbet edip o muhabbetimi devam ettirmek istiyorum. O yüzden işte çok fazla siyasete girince de tekrardan bu tarz şeyler yaşanıyor. (ZN4, 23 yaşında, erkek, üniversite öğrencisi-uzatmalı öğrenciyim diyor)

GY5 ise arkadaşlarla siyaset konuştuklarını ancak konunun “alevlenmesine” arkadaşlıklarına zarar gelmemesi endişesiyle izin vermediklerinden bahsediyor:

Şöyle, genellikle işte bahsettiğim gibi kendini geliştirebilen insanlar olduğu için böyle konuşmalar açıldığı zaman çok tartışma konusuna gelmiyor. Ama arada böyle hani bir, biri çıkıyor böyle mesela. O tartışmayı alevlediği zaman susuyoruz yani, susmayı tercih ediyoruz genelde.

Araştırmacı: Siyaset konuşmayı tercih etmiyor musunuz yani?

Ya genellikle etmiyorum. Bulunduğum kişilere bağlı açıkçası. Aynı fikirde olduğumuz insanlarla...

Araştırmacı: Rahat ediyorsunuz.

Evet aynen gayet rahat ediyorum. Ama farklı biriyle olduğu zaman belli bir yere kadar sohbet edebiliyoruz.

Araştırmacı: Anladım. Peki hani kendinizi tutma sebebiniz ne? Aslında fikir beyan ederken daha rahat hissetmek mi kendinizi yoksa başka bir şeyden mi? İnsan biraz böyle hani böyle durumlarda güvende hisseder ya kendini aynı fikirde olan insanla konuştuğunda?

Ya aynı fikirdeyken sorun yok. O zaman gayet rahatız genellikle. Ama farklı, farklı bir görüşe konuştuğun zaman, ya şimdi arkadaşlık ilişkisi de etkilenmesin diye.

Araştırmacı: Anladım.

Onu pek karıştırmayı sevmiyoruz genellikle.

Araştırmacı: Anladım.

Çünkü böyle bazı arkadaşlarımızı kaybedip, tamam hadi sevinme üzülmeye gibi bir şey yok arkadaş kaybetmede. Ama sonuçta siyasi konular ortaya atıldığı zaman, ya tabii bir saygı çerçevesinde konuşulduğu zaman farklı bir görüş de olsa konuşabiliyoruz. Ama o farklı görüşe sahip insanların bazıları çıkıyor hani, patlıyor mesela. Atıyorum “Nasıl böyle dersin!”. Şöyle söyleyeyim, yargılıyor seni. Yargıladığı zaman da muhabbeti direkt kesiyoruz. (GY5, 21 yaşında, kadın, Açıköğretimde okuyor ve çalışıyor)

Sonuç olarak görüşülen gençlerin siyasi kavgalara girmeme ve arkadaşlıklarını huzurlu bir şekilde devam ettirebilme adına bir “taktik”¹² olarak siyasetten konuşmadıklarını belirtmek gerekir. Gençlik üzerine daha önceki çalışmalarında da bu konuya dikkat çeken Demet Lüküslü bu taktiğin sayesinde genç kuşağın kendisini siyaset üstü/ ideolojiler üstü bir şekilde konumlandırma- larına imkân tanımış olduğuna dikkat çekmektedir. Bu nedenledir ki, birbirinden tamamen farklı siyasal tutumlara sahip kişiler bir araya gelebilmektedirler.¹³

Arkadaşlık yapamayacaklarım...

GY2, Alevi bir genç olarak, İslamcı arkadaşları da olduğunu ancak Alevi arkadaşlarına Cemeviye ilgili bir şeyler anlatırken kendini daha rahat hissederken aynı rahatlığı Alevi olmayan arkadaşlarıyla yaşamadığını belirtiyor. Yine de “*kesinlikle hani şu gruptan biriyle arkadaşlık edemem diyemem*” sonucuna varıyor. Ancak bu, kıstasları olmadığı anlamına gelmiyor, arkadaşlarının insan haklarına saygılı olması, ırkçılık yapmaması önemli:

Herhangi bir gruba ait insanla arkadaşlık yapamam diyemem yani. Mesela İslamcı arkadaşlarım da oldu benim çok samimi olduğum. Ben Alevi olmama rağmen onlarla bu konu noktasında herhangi bir sıkıntı yaşadığımı düşünmüyorum ama yani bir sohbet esnasında Cemeviye ilgili bir şey anlatmam gerektiği zaman kendimi yeterince rahat hissetmediğim için bir Aleviyle kurduğum arkadaşlık bana daha sıcak geliyor ama kesinlikle hani şu gruptan biriyle arkadaşlık edemem diyemem. Ha belli kıstaslar vardır burada, insan haklarına saygılı olması, ırkçılık yapmaması gibi noktalarda tabii ki seçici olmakta fayda var diye düşünüyorum. (GY2, 25 yaşında, erkek, üniversiteden yeni mezun, çalışıyor)

GY3 siyasi olarak uçlardaki insanlarla çok bir alışverişi olmadığını şöyle anlatıyor:

GY3: Ben yani uç, yani uçlarda yaşayan, siyasi olarak uçlarda yaşayan insanlarla çok bir alışverişim olmadı yani olamıyor da. Hani bu yani nasıl diyeyim, ben de zaten siyasi olarak yani uçlarda yaşayan bir insan olmadığımı düşünüyorum. Bu noktada tabii ki yani ister istemez bu arkadaşlığı, dostluğu şekillendiriyor, hani bu şekilde yani misal hani milliyetçilik damarı çok fazla olan insanlardan uzaklaşıyorum, bunu da bilerek yapıyorum çoğu zaman. Yani elimde değil çünkü bu insanlarla paylaştıkça yani daha fazla soğuyorum, kısmen sinirleniyorum ama ondan ziyade suçluluk hissi de oluşuyor çünkü o insanlara kendi derdimizi anlatmaktan da biraz kaçıyorum. O biraz da yordu galiba yani, galiba biraz bilinçli bir şekilde kaçıyorum. (GY3, 27 yaşında, erkek, üniversite mezunu, çalışıyor)

GY3’ten yaptığımız bu alıntı üzerinden kendisinin farklı fikirlerle çatışmaya girmekten çok siyasi çatışmayı bertaraf etmeyi seçtiğini ancak kendi derdini anlatmaktan kaçtığı için de bir çeşit kendi gibi olamama ve suçluluk duygusu yaşandığı görülmektedir. Bu sebeple uç fikirlerdekinden

¹² Bireyin gündelik hayat pratiklerine odaklanan Michel de Certeau, savaş terminolojisini kullanarak güçlülerin “strateji” belirlerken güçsüzlerin “taktik” (“taktik, zayıfın sanatıdır”) geliştirdiğini savunmaktadır. Kitabın Türkçe basımı için bkz. Michel de Certeau, *Gündelik hayatın keşfi-I. Eylem, uygulama, üretim sanatları* (çeviren Lale Arslan Özcan), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2008.

¹³ Bkz. Demet Lüküslü, *Türkiye’de “gençlik miti”: 1980 sonrası Türkiye gençliği*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009; Demet Lüküslü, “Necessary conformism: an art of living for the young people in Turkey”, *New perspectives on Turkey*, 48, 2013, s. 79-100.

bu bilinçli kaçışını “ötekine” karşı bir nefret, ya da onu yok saymadan kaynaklanmadığını, daha çok bir iç hesaplaşmadan kaynaklandığını belirtmek gerekir.

GY5 ise bazı fikirlere takılıp kalmış kişilere kendini anlatması zor olduğundan olsa gerek böyle farklı düşüncelere açık olmayan, bir fikre takılıp kalmış kişilerle arkadaşlık etmek istemediğini belirtiyor:

Araştırmacı: Kesinlikle arkadaşlık kurmayacağım bir insan tipi var ve o budur diye-
bileceğiniz bir şey var mı, tip var mı?

Şöyle söyleyeyim. Bir görüşe saplanmış yani herhangi bir düşünceye açık olmayan...

Araştırmacı: Partizan tipler...

Aynen öyle partizan tiplerle pek arkadaşlık kurmayı tercih etmiyorum. (GY5, 21 ya-
şında, kadın, Açıköğretimde okuyor ve çalışıyor)

Kendisini “feminist” olarak tanımlayan GY4 de her ne kadar çoğu kişiyle arkadaşlık kurabil-
se bile “çok böyle cinsiyetçi” kişilerle arkadaşlığın da ötesinde konuşmakta bile muhabbet de git-
mediğinden- zorlanabildiğini belirtiyor:

Yok aslında çoğu kişiyle arkadaşlık kurabilirim ama sadece belki çok böyle cinsiyetçi in-
sanlarla bir yerde muhabbetim gitmiyor yani ve o insanla konuşmak da istemiyorum
zaten. Ama [arkadaşlık kurmayacağım] o [çok cinsiyetçi insanlar] olabilir. (GY4, 24 ya-
şında, kadın, üniversite mezunu, iş arıyor)

Öyle görünüyor ki gençlerin “öteki” olarak tanımladıkları, birebir çok fazla ilişki içinde ol-
masa da bir kategori olarak ilişki içine geçmeyi reddettikleri gruplar var. Bizim görüşmelerde bu
gruplar “terör sempatizanları” ya da “teröristler” olarak ve de eşcinsel bir kişiyle arkadaşlık ku-
rar mısınız sorumuz üzerine eşcinseller olarak belirmiştir. Örneğin, Ak Parti Gençlik Kollarında
aktif olan GN5, “terör sempatizanlarıyla arkadaşlık kurmuyorum” diyor:

Genelde ortama çabuk ayak uyduran bir insanım, muhabbet, sohbet, saygısızlık,
şeylik olmadığı sürece yani görüşlere veya ne bileyim değerlere saldırı olmadığı sürece
birçok insanla arkadaşlık kurabiliyorum.

Araştırmacı: Kesinlikle arkadaşlık kurmam dediğin bir tip var mı peki?

Terör sempatizanlarıyla arkadaşlık kurmuyorum.

Araştırmacı: Kurmuyorsun...

Yok.

Araştırmacı: Peki o terör sempatizanları içine kimler giriyor? Bir çok sıralayabiliriz
çünkü...

Mesela bu PKK mesela, dağdaki.

Araştırmacı: Bir HDP'li ile arkadaşlık kurar mısın?

Muhabbetim oldu, iki tane arkadaşım vardı, ya onlar da böyle ortadaydı yoksa onlarla da işim olmazdı. (GN5, 23 yaşında, erkek, ön lisans mezunu, çalışıyor)

Eşcinselliğin Kuran'da yasak olduğunu ileri süren ve çocukların özenmesinden korktuğu için karşı çıktığını belirten gençler de var. Örneğin Hukuk okumak istediğini söyleyen GN7 bu konuda şöyle diyor:

Araştırmacı: Eşcinsel arkadaşın oldu mu?

GN7: Hayır.

Araştırmacı: Ne düşünüyorsun?

GN7: Eşcinsellik, yani, çok iyi bakmıyorum ya.

Araştırmacı: Nasıl bakıyorsun? Nasıl tanımlıyorsun?

GN7: Yani insanların olduğu gibi olmasının taraftarıyım. Hani bazılarında bu gerçekten bir hastalıktır ama isteyerek bunun yapılmaması gerektiği taraftarıyım sonuçta o beden sana verildiyse o senin emanetindir. Hani kötüye kullanım yapmamalısın ona karşı.

Araştırmacı: Arkadaşlık kurar mısın peki eşcinsel biriyle?

GN7: Hangisine karşı olduğuna bağlı. Kıza mı erkeğe mi?

Araştırmacı: Farketmez.

GN7: Yapmam herhalde. Sonuçta Kur'an'daki ayeti görüyoruz Nisa Suresi'ndeki, cezaları eve kapatmaktır. Hani dinen onlara bir hüküm inmişse...

Araştırmacı: Ne diyor ayette?

GN7: Bir ahlaksızlık işlendiyse, eve kapatın.

Araştırmacı: Ahlaksızlık olarak eşcinsellerden mi bahsediyorsun?

GN7: Evet. Orada Arapça'daki bir kalıptan anlaşıldığı itibariyle öyle bir anlatım var orada. Çünkü aynı şekilde on ayet sonra kadın ve erkek arasındaki gayrimeşru ilişkinin sonunda olacak cezayı söylüyor. İlk okuduğum zaman ben de karıştırmıştım bir buradan bir burada demiştim. Sonrasında oranın eşcinsellere ait olduğunu gördüm.

Araştırmacı: Peki mesela eşcinsellerin toplumda görünür olmasından rahatsız olur musun?

GN7: Yani kendi düşüncesidir demek istiyorum ama yine de içim de çok elvermiyor açıkçası. Sonuçta çok örnek teşkil ediliyor onlar, bu kadar alenen yapılmaması gerekir. Hani bugün bir Taksim'de onların bir yürüyüşünün olması ya da onlara has bir günün ayarlanması, bunlar çok uç noktalar. Sonuçta bugün bir sürü çocuk var onları gören.

Onlara özenebilir, onlar gibi olmak isteyebilir, gerçekten çok sıkıntılı noktalar bunlar. En azından gelecek adına, küçük çocukları düşünürsek bu böyle. (GN7, 18 yaşında, kadın, Anadolu Meslek Lisesi mezunu, üniversiteye hazırlanıyor)

Eşcinselliği bir “seçim” olarak tanımlayan dindar bir genç olan BTL2 de eşcinsel bir kişiyle arkadaşlık edip etmek istemeyeceği konusuna yanıt vermek bile istemediğini ve eşcinsel bireylerle arkadaşlık etmeyeceğini söylüyor. Söylediklerinden konu hakkında doğru bilgilere sahip olmadığı, kafasının karışık olduğu ancak bir yargısının olduğu görülmektedir:

Açıkçası ben bu soruya cevap vermek istemiyorum. Neden cevap vermek istemiyorum? Çünkü bence eşcinsellik bir hastalık değil. Bunu hastalık olarak nitelendiren insanlar var ama bence bu hastalık değil. Eşcinsellik bir seçim. Belli bir alt yapısı var. Bugün baktığınız zaman çoğu eşcinsel- Türkiye için konuşuyorum- belli şeyler yaşamış, ya da belli bir altyapıyı, belli bir aileden gelen, belli bir işte baskı görmüş insanlar, bu hastalıktan çok psikolojik bir mesela bence ve çözülebilecek bir mesele. Sonuçta insanlar yaratıldığı zaman erkek ve kadın olarak yaratılmışlar ve hepsinin bir içgüdüğü var. Var olmayan bir içgüdüğü ortaya çıkarmasınız. Bu bence her şeye aykırıdır. Bu psikolojik bir meseledir. Günümüzde çoğu eşcinsel işte zamanında tacize uğramıştır, bazı sıkıntılar yaşamıştır, efendime söyleyeyim kadın konusunda çok erkekkler için söylüyorum, kadınlar için söylüyorum, karşı cinsle konuştuğunda çok baskıya maruz kalmışlardır, bundan dolayı ortaya çıkmış bir yamukluktur bu aslında, bir karışıklıktır. Bu hastalık değildir. İnsan eşcinsel doğmaz ya da eşcinsel hasta olmaz. İnsan psikolojik olarak buna yönelir, bunun da çözümü vardır. Ben de o yüzden o konuya böyle bakıyorum, o yüzden de eşcinsel insanlarla arkadaşlık etmem galiba yani. (BTL2, 25 yaşında, erkek, üniversite mezunu, iş arıyor)

bölüm 2

kaygı, korku ve umutlar

Ankette gençlerin kaygıları da anlaşılmaya çalışılmıştır. Bunun için gençlere özellikle ülkenin geleceğine dair farklı konularda kaygılanıp kaygılanmadıkları sorulmuştur.

Ankette gençlere Türkiye'nin bölünmesinden kaygılanıp kaygılanmadığı sorulduğunda kaygılı olanların %79.2 gibi önemli bir yüzde olduğu, kaygılandırmıyor yanıtını verenlerin ise %19.4 ile sınırlı kaldığı görülmektedir. Üstelik kadınların kaygılarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Kaygılı olduğunu belirten kadınların oranı %81 iken erkeklerde bu oran %77.4'tür (**Tablo 2.1**).

TABLO 2.1
Türkiye'nin bölünmesi - Kaygılandırıyor mu? (Cinsiyete göre)

	Cinsiyet		Toplam
	Erkek	Kadın	
Hiç kaygılandırmıyor	12,2%	10,1%	11,2%
Pek kaygılandırmıyor	9,3%	7,0%	8,2%
Biraz kaygılandırıyor	25,7%	23,2%	24,5%
Çok kaygılandırıyor	51,7%	57,8%	54,8%
Bilmiyor/Cevap yok	1,0%	1,8%	1,4%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	611	602	1213
Kaygılandırmıyor (1+2)	21,6%	17,2%	19,4%
Kaygılandırıyor (3+4)	77,4%	81,0%	79,2%

Bu oranlar oy vermeyi düşünülen siyasi partiye göre incelendiğinde ise “kaygılandırıyor” yanıtını verenlerin oranının %84.7 ile en fazla MHP seçmenlerinde olduğu, ikinci sırayı %83.3 ile CHP seçmenlerinin aldığı görülmektedir. Aynı soruya AK Parti seçmenleri %76.2 oranıyla, HDP seçmenleri ise %61.1 ile “kaygılandırıyor” yanıtını vermişlerdir (**Tablo 2.2**).

TABLO 2.2
Türkiye’nin bölünmesi - Kaygılandırıyor mu?

	AKP N%	CHP N%	HDP N%	MHP N%	Diğer N%	Hiçbiri N%	Bilmiyor/ Cevap yok N%
Kaygılandırmıyor	23,0%	15,8%	36,3%	14,7%	0,0%	9,0%	16,1%
Kaygılandırıyor	76,2%	83,3%	61,1%	84,7%	100,0%	91,0%	79,9%
Bilmiyor/Cevap yok	0,8%	0,9%	2,6%	0,6%	0,0%	0,0%	4,0%

Ankete katılanlara “28 Şubat benzeri bir müdahalenin yaşanması kaygılandırıyor mu?” sorusuna “çok kaygılandırıyor” yanıtını verenler %41.3 (kadınlarda %42.8, erkeklerde %39.7), “biraz kaygılandırıyor” yanıtını verenler ise %24.4’tür (kadınlarda %23.8, erkeklerde %25). Böylece toplamda kaygılandırıyor yanıtını verenler %65,7 (kadınlarda %66.6 ve erkeklerde %64.8) gibi önemli bir orana ulaşmaktadır (**Tablo 2.3**).

TABLO 2.3
28 Şubat benzeri bir müdahalenin yaşanması - Kaygılandırıyor mu? (Cinsiyete göre)

	Cinsiyet		
	Erkek	Kadın	Toplam
Hiç kaygılandırmıyor	13,9%	10,3%	12,1%
Pek kaygılandırmıyor	14,1%	11,1%	12,6%
Biraz kaygılandırıyor	25,0%	23,8%	24,4%
Çok kaygılandırıyor	39,7%	42,8%	41,3%
Bilmiyor/Cevap yok	7,3%	11,9%	9,6%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	611	602	1213
Kaygılandırmıyor (1+2)	28,0%	21,4%	24,7%
Kaygılandırıyor (3+4)	64,8%	66,6%	65,7%

Bu soruya verilen yanıtlar oy verilecek siyasal partiye göre analiz edildiğinde ise “kaygılandırıyor” yanıtını en yüksek oranla MHP seçmenlerinin(%76.4) verdiği, AK Parti ve CHP seçmenleri arasında ise çok az bir fark olduğu (AK Parti %64.1; CHP %63.1) görülmektedir (**Tablo 2.4**).

TABLO 2.4
28 Şubat benzeri bir müdahalenin yaşanması - Kaygılandırıyor mu?

	AKP N%	CHP N%	HDP N%	MHP N%	Diğer N%	Hiçbiri N%	Bilmiyor/ Cevap yok N%
Kaygılandırmıyorm	28,5%	24,7%	32,3%	17,7%	35,6%	23,3%	19,2%
Kaygılandırıyor	64,1%	63,1%	51,0%	76,4%	55,9%	64,2%	69,1%
Bilmiyor/Cevap yok	7,5%	12,2%	16,7%	5,9%	8,5%	12,5%	11,7%

“15 Temmuz benzeri bir darbe girişiminin yaşanması kaygılandırıyor mu?” sorusuna ise “çok kaygılandırıyor” yanıtını verenler %47.4 (kadınlarda %51.4, erkeklerde 43.3), “biraz kaygılandırıyor” yanıtını verenler ise %26.2’dir (kadınlarda %23, erkeklerde %29.5). Böylece kaygılandığını belirtenler toplamda %73.6 (kadınlarda %74.5, erkeklerde %72.8) gibi önemli bir rakama ulaşmaktadır (**Tablo 2.5**).

TABLO 2.5

15 Temmuz benzeri bir darbe girişiminin yaşanması - Kaygılandırıyor mu? (Cinsiyete göre)

	Cinsiyet		Toplam
	Erkek	Kadın	
Hiç kaygılandırmıyor	14,0%	12,2%	13,1%
Pek kaygılandırmıyor	11,3%	10,5%	10,9%
Biraz kaygılandırıyor	29,5%	23,0%	26,2%
Çok kaygılandırıyor	43,3%	51,4%	47,4%
Bilmiyor/Cevap yok	1,9%	2,8%	2,4%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	611	602	1213
Kaygılandırmıyor (1+2)	25,3%	22,7%	24,0%
Kaygılandırıyor (3+4)	72,8%	74,5%	73,6%

Bu soruya verilen yanıtlar oy vermeyi düşünülen siyasi partiye göre incelendiğinde ise MHP (%76.1), AK Parti (%74.1) ve CHP (%73.1) seçmenlerinin benzer oranlarla kaygı belirttikleri görülmektedir. HDP seçmenleri (%60.3) en düşük orana sahip olsa da dört partinin seçmenlerinin de kaygı belirtenlerin oranının %60 ve üzerinde olması üzerine hiç kuşkusuz düşünmek gerekir (**Tablo 2.6**).

TABLO 2.6

15 Temmuz benzeri bir darbe girişiminin yaşanması - Kaygılandırıyor mu?

	AKP N%	CHP N%	HDP N%	MHP N%	Diğer N%	Hiçbiri N%	Bilmiyor/ Cevap yok N%
Kaygılandırmıyor	24,8%	23,2%	35,8%	22,7%	17,8%	27,7%	19,4%
Kaygılandırıyor	74,1%	73,1%	60,3%	76,1%	82,2%	68,7%	76,3%
Bilmiyor/Cevap yok	1,0%	3,7%	3,8%	1,2%	0,0%	3,6%	4,3%

“Ülkemizin yakın komşularıyla savaşa girmesi kaygılandırıyor mu?” sorusuna verilen yanıtlarda da kaygının hayli yüksek olduğu görülmektedir. “Çok kaygılandırıyor” yanıtını verenlerin %54.9 (kadınlarda %58.3, erkeklerde %51.5), “biraz kaygılandırıyor” yanıtını verenlerin ise %24.5 (kadınlarda %23.9 erkeklerde %25.1) olduğu göz önüne alındığında “kaygılandırıyor” yanıtını verenler toplamda %79.4’ü (kadınlarda %82,2, erkeklerde %76,6) bulmaktadır (Tablo 2.7).

TABLO 2.7

Ülkemizin yakın komşularıyla savaşa girmesi - Kaygılandırıyor mu? (Cinsiyete göre)

	Cinsiyet		
	Erkek	Kadın	Toplam
Hiç kaygılandırmıyor	9,4%	7,0%	8,2%
Pek kaygılandırmıyor	13,4%	9,2%	11,3%
Biraz kaygılandırıyor	25,1%	23,9%	24,5%
Çok kaygılandırıyor	51,5%	58,3%	54,9%
Bilmiyor/Cevap yok	,7%	1,5%	1,1%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	611	602	1213
Kaygılandırmıyor (1+2)	22,7%	16,2%	19,5%
Kaygılandırıyor (3+4)	76,6%	82,2%	79,4%

Bu soruya verilen yanıtlar oy vermeyi düşündükleri siyasi partiye göre incelendiğinde ise en kaygılı seçmenlerin %87.4 ile HDP seçmenleri olduğu, bu oranı %83 ile CHP seçmenlerinin takip ettiği, ardından %82.4 ile MHP ve %75.2 ile AK Parti seçmenlerinin geldiği görülmektedir. Dört parti seçmenlerinin de dörtte üçten fazlasının bu kaygıyı taşıyor olması ise dikkat çekicidir (Tablo 2.8).

TABLO 2.8

Ülkemizin yakın komşularıyla savaşa girmesi - Kaygılandırıyor mu?

	AKP N%	CHP N%	HDP N%	MHP N%	Diğer N%	Hiçbiri N%	Bilmiyor/ Cevap yok N%
Kaygılandırmıyor	24,0%	17,0%	11,2%	17,0%	28,0%	21,3%	15,9%
Kaygılandırıyor	75,2%	83,0%	87,4%	82,4%	72,0%	77,0%	81,1%
Bilmiyor/Cevap yok	0,8%	0,0%	1,4%	0,6%	0,0%	1,7%	2,9%

“Terör saldırısı olması kaygılandırıyor mu?” sorusuna “çok kaygılandırıyor” yanıtını verenler %63.9 (kadınlarda %66.4, erkeklerde %61.3) olduğu görülmektedir. Aynı soruya “biraz kaygılandırıyor” yanıtını verenlerin ise %24.3 (kadınlarda %23.1, erkeklerde %25.5) olduğu düşünülrsek kaygı duyduklarını belirtenlerin oranının %88.1 (kadınlarda %89.4, erkeklerde %86.9) gibi yüksek bir oran olduğu görülmektedir (**Tablo 2.9**).

TABLO 2.9
Terör saldırısı olması - Kaygılandırıyor mu? (Cinsiyete göre)

	Cinsiyet		Toplam
	Erkek	Kadın	
Hiç kaygılandırmıyor	4,4%	2,8%	3,6%
Pek kaygılandırmıyor	8,0%	6,3%	7,2%
Biraz kaygılandırıyor	25,5%	23,1%	24,3%
Çok kaygılandırıyor	61,3%	66,4%	63,9%
Bilmiyor/Cevap yok	,7%	1,5%	1,1%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	611	602	1213
Kaygılandırmıyor (1+2)	12,5%	9,0%	10,8%
Kaygılandırıyor (3+4)	86,9%	89,4%	88,1%

Bu soruya verilen yanıtlar oy vermeyi düşünülen siyasal partiye göre analiz edildiğinde ise farklı siyasal parti seçmenlerinin farklı oranlarda kaygı ifade etseler de kaygılı oldukları görülmektedir. Kaygılandırıldığını belirtenler CHP seçmenlerinde %91.4 gibi yüksek bir oranda iken bu oran MHP seçmenlerinde %88.8, AK Parti seçmenlerinde ise %87.3%’tür. Bu oran HDP seçmenlerinde ise %76’a düşmektedir (**Tablo 2.10**).

TABLO 2.10
Terör saldırısı olması - Kaygılandırıyor mu?

	AKP N%	CHP N%	HDP N%	MHP N%	Diğer N%	Hiçbiri N%	Bilmiyor/ Cevap yok N%
Kaygılandırmıyor	11,9%	8,6%	21,3%	10,6%	10,1%	7,6%	7,7%
Kaygılandırıyor	87,3%	91,4%	76,0%	88,8%	89,9%	90,7%	89,7%
Bilmiyor/Cevap yok	0,8%	0,0%	2,6%	0,6%	0,0%	1,7%	2,6%

Ankete katılan gençlere ekonomik kriz çıkmasından kaygılı olup olmadıkları da sorulmuştur. Bu soruya görüşülen kişilerin yarısından biraz fazlasının %52.6 (kadınlarda %54.4, erkeklerde %50.8) “çok kaygılandırıyor” yanıtını verdikleri görülmektedir. Soruya “biraz kaygılandırıyor” yanıtını verenlerin ise %30.3 (kadınlarda %30.5, erkeklerde %30.1) olduğu düşünülürse “kaygılıyım” yanıtını verenlerin %82.9’a çıktığı (kadınlarda %84.9, erkeklerde %80.9) görülmektedir (**Tablo 2.11**).

TABLO 2.11

Ekonomik kriz çıkması - Kaygılandırıyor mu? (Cinsiyete göre)

	Cinsiyet		
	Erkek	Kadın	Toplam
Hiç kaygılandırıyor	5,6%	5,0%	5,3%
Pek kaygılandırıyor	12,7%	8,1%	10,4%
Biraz kaygılandırıyor	30,1%	30,5%	30,3%
Çok kaygılandırıyor	50,8%	54,4%	52,6%
Bilmiyor/Cevap yok	,8%	2,0%	1,4%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	611	602	1213
Kaygılandırıyor (1+2)	18,3%	13,1%	15,7%
Kaygılandırıyor (3+4)	80,9%	84,9%	82,9%

Bu soruya verilen yanıtlar oy vermeyi düşündükleri partiye göre analiz edildiğinde ise en kaygılıların %90.4 ile CHP seçmenlerinin olduğu, bu oranı %87 ile MHP seçmeninin takip ettiği görülmektedir. Kaygılı AK Parti (%76.7) ve HDP (%78) seçmenlerinin oranları birbirine yakındır ve her ikisi oran da görüşülen gençlerin dörtte üçünden fazlasını temsil etmektedir (**Tablo 2.12**).

TABLO 2.12

Ekonomik kriz çıkması - Kaygılandırıyor mu?

	AKP N%	CHP N%	HDP N%	MHP N%	Diğer N%	Hiçbiri N%	Bilmiyor/ Cevap yok N%
Kaygılandırıyor	22,0%	9,6%	18,1%	12,5%	19,2%	8,6%	11,0%
Kaygılandırıyor	76,7%	90,4%	78,0%	87,0%	80,8%	89,8%	86,0%
Bilmiyor/Cevap yok	1,2%	0,0%	3,8%	0,6%	0,0%	1,7%	3,0%

“İnsanların özgürlüklerinin kısıtlanması kaygılandırıyor mu?” sorusuna ise “çok kaygılandırıyor” yanıtını verenler %50.9 (kadınlarda %52.7, erkeklerde %49.1), biraz kaygılandırıyor yanıtını verenler ise %26.4’tür (kadınlarda %26.1, erkeklerde 26.8). Görüşülen kişilerin yarısının “çok kaygılı” olduklarını belirtmesi şüphesiz çok önemlidir (**Tablo 2.13**).

TABLO 2.13

İnsanların özgürlüklerinin kısıtlanması - Kaygılandırıyor mu? (Cinsiyete göre)

	Cinsiyet		Toplam
	Erkek	Kadın	
Hiç kaygılandırmıyor	10,7%	9,2%	10,0%
Pek kaygılandırmıyor	12,4%	9,7%	11,1%
Biraz kaygılandırıyor	26,8%	26,1%	26,4%
Çok kaygılandırıyor	49,1%	52,7%	50,9%
Bilmiyor/Cevap yok	,9%	2,3%	1,6%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	611	602	1213
Kaygılandırmıyor (1+2)	23,1%	18,9%	21,0%
Kaygılandırıyor (3+4)	75,9%	78,8%	77,4%

Ankete katılan gençlerin oy vermeyi düşündükleri siyasal partiye göre bu soruya verdikleri yanıtlar incelendiğinde ise en kaygılıların %88.7 ile CHP seçmenleri olduğu, bu oranı %79.5 ile MHP ve %76.5 ile HDP seçmenleri takip etmektedir. Kaygılı AK Parti seçmenlerinin oranı ise %68.7’dir (**Tablo 2.14**).

TABLO 2.14

İnsanların özgürlüklerinin kısıtlanması - Kaygılandırıyor mu?

	AKP N%	CHP N%	HDP N%	MHP N%	Diğer N%	Hiçbiri N%	Bilmiyor/ Cevap yok N%
Kaygılandırmıyor	29,7%	11,3%	20,9%	18,5%	8,7%	10,9%	16,5%
Kaygılandırıyor	68,7%	88,7%	76,5%	79,5%	91,3%	87,4%	80,9%
Bilmiyor/Cevap yok	1,6%	0,0%	2,6%	2,0%	0,0%	1,7%	2,6%

Şeriat gelmesi kaygısı taşıyıp taşımadığı sorulduğunda ise kaygı yüzdesinin diğer sorulara oranla daha düşük olduğu ancak yine de gözden kaçamayacak kadar önemli bir oranı temsil ettiği görülmektedir. Soruya “çok kaygılandırıyor” yanıtını verenler %44.2’dir ve bu soruya kadınların %48.3 oranında çok kaygılıym diyor olması- oysa ki bu oran erkeklerde %40.1’dir- bu kaygıyı daha çok kadınların taşıgını göstermektedir. Soruya “biraz kaygılandırıyor” yanıtını verenler ise %18.3’tür (kadınlarda %16.6, erkeklerde %19.9). Böylece “kaygılandırıyor” yanıtını verenler toplamda %62.5’i bulmaktadır (kadınlarda %65, erkeklerde %60) (**Tablo 2.15**).

TABLO 2.15

Şeriat gelmesi- Kaygılandırıyor mu? (Cinsiyete göre)

	Cinsiyet		
	Erkek	Kadın	Toplam
Hiç kaygılandırmıyor	18,1%	15,5%	16,8%
Pek kaygılandırmıyor	20,1%	15,3%	17,7%
Biraz kaygılandırıyor	19,9%	16,6%	18,3%
Çok kaygılandırıyor	40,1%	48,3%	44,2%
Bilmiyor/Cevap yok	1,8%	4,2%	3,0%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	611	602	1213
Kaygılandırmıyor (1+2)	38,2%	30,8%	34,5%
Kaygılandırıyor (3+4)	60,0%	65,0%	62,5%

Şeriat gelmesi kaygısını taşıyıp taşımadıkları sorusu oy vermeyi düşünülen siyasal partiye göre analiz edildiğinde ise en kaygılıların %83.1 ile CHP seçmeni olduğu görülmektedir. Ardından ise %63.1 ile HDP, %60.8 ile MHP seçmenleri gelmektedir. AK Parti seçmenlerinin ise %50.5’i şeriat gelmesinden kaygı duyduklarını belirtmişlerdir (**Tablo 2.16**).

TABLO 2.16

Şeriat gelmesi - Kaygılandırıyor mu?

	AKP N%	CHP N%	HDP N%	MHP N%	Diğer N%	Hiçbiri N%	Bilmiyor/ Cevap yok N%
Kaygılandırmıyor	47,6%	14,8%	31,9%	36,7%	33,9%	40,7%	22,6%
Kaygılandırıyor	50,5%	83,1%	63,1%	60,8%	66,1%	54,2%	72,0%
Bilmiyor/Cevap yok	2,0%	2,1%	5,1%	2,5%	0,0%	5,1%	5,5%

Ayrıca ankete katılan gençlere “herhangi bir sebepten dolayı önümüzdeki dönemde Türkiye dışında başka bir ülkeye yerleşmeyi istiyor musunuz?” diye de sorulmuştur. Bu soruya verilen “hiç istemiyorum” yanıtlarındaki yükseklik dikkat çekicidir. Bu soruya görüşülen gençlerin %70.8’i (erkeklerde %67.8, kadınlarda %73.8) “hiç istemiyorum” yanıtını vermişlerdir. “Pek istemiyorum” yanıtını verenler ise %9.3’tür (kadınlarda %9.1, erkeklerde %9.4). Böylece “istemiyorum” yanıtları toplamda %80.1’i bulmaktadır. Kadın-erkek oranlarına bakıldığında ise “istemiyorum” yanıtını veren kadınların erkeklere kıyasla yoğunluğu dikkat çekmektedir. Kadınların %82.9’u istemiyorum yanıtı verirken, bu oran erkeklerde %77.2’e düşmektedir (**Tablo 2.17**).

TABLO 2.17

Herhangi bir sebepten dolayı önümüzdeki dönemde Türkiye dışında başka bir ülkeye yerleşmeyi istiyor musunuz? (Cinsiyete göre)

	Cinsiyet		
	Erkek	Kadın	Toplam
Hiç istemiyorum	67,8%	73,8%	70,8%
Pek istemiyorum	9,4%	9,1%	9,3%
Biraz istiyorum	12,1%	8,1%	10,1%
Kesinlikle istiyorum	9,7%	8,0%	8,9%
Bilmiyor/Cevap yok	1,0%	1,0%	1,0%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	611	602	1213
İstemiyorum (1+2)	77,2%	82,9%	80,1%
İstiyorum (3+4)	21,8%	16,1%	19,0%

Bu soruya verilen yanıtlar oy vermeyi düşündükleri siyasal partiye göre analiz edildiğinde ise “kesinlikle istiyorum” yanıtını verenlerin en yüksek yüzdeyle (%18) HDP seçmenleri olduğu, ardından ise %15.1 ile CHP seçmenlerinin geldiği görülmektedir. “Kesinlikle istiyorum” yanıtını verenler MHP seçmenlerinde sadece %4.7, AK Parti seçmenlerinde ise %3.7’dir (**Tablo 2.18**).

TABLO 2.18

Herhangi bir sebepten dolayı önümüzdeki dönemde Türkiye dışında başka bir ülkeye yerleşmeyi istiyor musunuz?

	AKP N%	CHP N%	HDP N%	MHP N%	Diğer N%	Hiçbiri N%	Bilmiyor/ Cevap yok N%	Toplam N %
Hiç istemiyorum	82,8%	61,4%	58,6%	73,8%	65,0%	45,7%	61,5%	70,8%
Pek istemiyorum	7,6%	12,3%	6,6%	12,5%	8,5%	16,5%	6,7%	9,3%
Biraz istiyorum	4,7%	10,8%	16,7%	7,8%	10,1%	23,4%	17,5%	10,1%
Kesinlikle istiyorum	3,7%	15,1%	18,0%	4,7%	7,6%	14,4%	13,3%	8,9%
Bilmiyor/Cevap yok	1,2%	0,4%	0,0%	1,2%	8,7%	0,0%	1,0%	1,0%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	472	209	79	165	10	55	223	1213
İstemiyorum (1+2)	90,3%	73,7%	65,3%	86,3%	73,5%	62,2%	68,3%	80,1%
İstiyorum (3+4)	8,5%	25,9%	34,7%	12,5%	17,8%	37,8%	30,7%	19,0%

Başka bir ülkeye yerleşme isteği sebepleri incelendiğinde ise ilk sırada en yüksek oranla “daha iyi iş olanakları yüzünden” yanıtının geldiği görülmektedir. İlginç olan bu yanıtın çalışan, öğrenci, işsiz gibi farklı gençlik kategorileri tarafından dile getirilir olmasıdır. İkinci sırada ise “daha fazla kişisel özgürlük istediğimden” yanıtı gelmektedir. Bu konuya öğrenci (%40.9) ve işsizlerin (%37.3), çalışanlara (%31.1) oranla daha fazla önem verdiği görülmektedir. Üçüncü ve dördüncü sırada ise “daha iyi eğitim olanakları yüzünden” ve “Türkiye’de geleceğimi göremediğimden” yanıtları gelmektedir. “Türkiye’de geleceğimi göremediğimden” yanıtını verenlerin ilk sırada %25.8 ile işsizlerden gelmesi ise hiç şüphesiz şaşırtıcı değildir. İşsiz olan bu gençler Türkiye’de kendileri için bir gelecek görmekte zorlanmaktadırlar (Tablo 2.19).

TABLO 2.19
Başka bir ülkeye yerleşme sebebi (Çalışma durumuna göre)

	Çalışma durumu				
	Çalışan	Öğrenci	İşsiz	Diğer	Toplam
Daha iyi iş olanakları yüzünden	59,5%	58,9%	57,7%	50,0%	58,8%
Daha iyi eğitim olanakları yüzünden	20,7%	29,1%	19,5%	0,0%	22,3%
Ülkenin kötüye gittiğini düşündüğümden	13,2%	13,8%	18,2%	0,0%	14,7%
Daha fazla kişisel özgürlük istediğimden	31,1%	40,9%	37,3%	50,0%	35,5%
Türkiye’de geleceğimi göremediğimden	20,5%	19,1%	25,8%	0,0%	21,5%
Türkiye’de düşünce özgürlüğü olmamasından	17,3%	6,2%	9,9%	0,0%	12,2%
90	9,3%	16,9%	7,8%	50,0%	11,1%
Bilmiyor/Cevap yok	1,8%	0,0%	2,8%	0,0%	1,6%
Toplam %, N	173,4%	184,8%	179,0%	150,0%	177,7%
	110	59	68	2	239

Başka ülkeye yerleşme isteğinin nedenlerinin sıralandığı bu soruya verilen yanıtlar siyasal parti aidiyetine göre analiz edildiğinde ise hangi siyasal partiye oy verilmesi düşünülürse düşünülün en fazla dile getirilen sebebin “daha iyi iş olanakları” (AK Parti seçmenlerinin %61.6’sı, CHP seçmenlerinin %58.4’i, MHP seçmenlerinin %53.9’u, HDP seçmenlerinin %44.1’i) olduğu görülmektedir. İkinci en fazla söylenen sebep ise CHP (%39.9), HDP (%42.9)ve MHP (%41.1) seçmenleri için “daha fazla kişisel özgürlük istediğimden” yanıtıdır. Bu seçeneği seçen AK Parti seçmenlerinin oranı ise %27.1’dir ve %29.4 ile “daha iyi eğitim olanakları yüzünden” yanıtının ardından AK Parti seçmenleri açısından üçüncü en çok verilen sebep olarak belirmektedir. Diğer üç parti için ise en çok verilen üçüncü sebep “Türkiye’de geleceğimi göremediğimden” yanıtıdır. HDP seçmenlerinin %30.6’sı, MHP seçmenlerinin %30’u, CHP seçmenlerinin ise %27.9’u “Türkiye’de geleceğimi göremediğimden” yanıtını vermişlerdir (Tablo 2.20).

TABLO 2.20
Başka bir ülkeye yerleşme sebebi

	AKP N%	CHP N%	HDP N%	MHP N%	Diğer N%	Hiçbiri N%	Bilmiyor/ Cevap yok N%	Toplam N %
Daha iyi iş olanakları yüzünden	61,6%	58,4%	44,1%	53,9%	57,0%	57,0%	65,1%	58,8%
Daha iyi eğitim olanakları yüzünden	29,4%	17,4%	27,2%	0,0%	57,0%	20,0%	27,1%	22,3%
Ülkenin kötüye gittiğini düşündüğümden	11,2%	19,5%	7,4%	17,0%	0,0%	23,3%	12,8%	14,7%
Daha fazla kişisel özgürlük istediğimden	27,1%	39,9%	42,9%	41,1%	0,0%	21,4%	37,4%	35,5%
Türkiye’de geleceğimi göremediğimden	14,1%	27,9%	30,6%	30,0%	0,0%	24,3%	14,2%	21,5%
Türkiye’de düşünce özgürlüğü olmamasından	4,9%	18,1%	14,5%	16,6%	0,0%	17,6%	8,4%	12,2%
Diğer	19,1%	6,0%	10,8%	11,8%	43,0%	10,9%	9,4%	11,1%
Bilmiyor/Cevap yok	2,5%	1,8%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	2,6%	1,6%
Toplam %, N	169,9%	189,1%	177,4%	170,5%	157,0%	174,6%	177,0%	177,7%
	43	54	27	21	2	21	71	239

NİTEL ARAŞTIRMANIN İZİNDE KORKU, KAYGI VE UMUTLAR...

Anket sorularına paralel olarak nitel araştırma ile de daha detaylı olarak gençlerin korku, kaygı ve umutları detaylı olarak anlaşılmasına çalışılmıştır. Görüşme yapılan gençlere geleceğe dair korku ve umutları ile ilgili de sorular sorulmuş, bu sorular üzerinden gençlerin geleceğe dair bakışları anlaşılmasına çalışılmıştır.

Geleceğe dair kaygılardan bahsederken görüşmecilerimizden BTL2'nin görüşme için gerçek ismini vermek istemediğini ve bu açıdan görüşme içinde kendi düşüncelerini belirtirken bile kaygı yaşadığını belirtmek gerekir. 25 yaşında, üniversite mezunu olan ve iş aramakta olan ve milliyetçi sağ bir aileden geldiğini ve kendini de Türkçü olarak tanımlayan bir erkek görüşmeci olarak BTL2 görüşmenin başında şöyle diyor:

Açıkçası ben kendimi tanıtmak istemiyorum yani ismimi vermek istemiyorum. Çünkü zaten Türkiye gibi bir toplumda, Türkiye gibi bir ülkede kendi fikirlerinizi açıkça beyan etmek istiyorsanız bence öncelikle isminizi vermemeniz lazım o yüzden böyle devam etsek daha güzel olur. (BTL2, 25 yaşında, erkek, üniversite mezunu, iş arıyor)

Görüşmenin sonunda da sorulara verdiği yanıtların kayda alınmış olmasının ve böyle bir kayıt olmasının bile aslında kendisi açısından bir tehlike olduğunu belirtiyor ve görüşmenin deşifresi yapıldıktan sonra mutlaka silinmesini istediğini ısrarla tekrar ediyor BTL2:

Çünkü benim konumumda bir insan için bu kayıtların var olması ihtimali bir tehlike. Neden tehlike? Çünkü ben burada samimi bir şekilde bütün düşüncelerimi belirttim [...] bu kayıtların olması benim için tehlike."

Bireysel Kaygı, Korku ve Umudlar

Yetişkinliğe geçiş dönemindeki gençler için gelecek kaygıların bir kısmı ister istemez yetişkinliğe geçiş ve gelecekte kurulmak istenen hayat ile ilgili oluyor. 27 yaşında çevre mühendisi olan ON1 geleceğe dair kaygılarının yıllarla daha ilerlediğini şu sözlerle belirtiyor:

Kaygılarım var tabii. Yani şöyle var. Bu durum biraz da yaş ilerledikçe oluyor. Üniversiteyken veya lisedeyken olmuyor, o zamanlar tek kaygın sınavlar ve diploma, başka bir hayat kaygın da çok olmuyor. Bir an önce bitireyim de işe başlayayım diyorsun ama işe girip biraz da çalışıp işte evlenecek yaşa geldiğinde kaygıların daha da artıyor, hem kendi bireysel hayatını kurma kaygıların artıyor, hem de bir aile kurup o aileyi yüksek standartlarda yaşatma kaygısı oluyor. Yani bu kaygı hepimizde var. (ON1, 27 yaşında, erkek, Çevre mühendisliği mezunu, işinden yeni ayrılmış)

GN1 geleceğe dair en büyük umudunun aile kurmak ve aile babası olmak olduğunu belirtiyor. GN1 geleceğe dair en büyük kaygısının ise ileride, yetişkinlik ve yaşlılıkta başkalarını konuşturmayan, başkalarını yok sayan kişilerden bir tanesine dönüşmek olduğunu belirtiyor:

Araştırmacı: Geleceğine dair kaygın var mı bireysel olarak?

Ekonomik bir kaygım yok başka bir kaygım da yok korkum da yok çok şükür yani. Sadece şunu söylüyorum ben kendi görüşlerimde, düşüncelerimde ortadayım en çok korktuğum kendi geleceğimle alakalı bir gün olur da bu ilk başta bahsettiğimiz bazı

tipler vardı ya işte sizi konuşturmayan, sizi yok sayan, sizi yok etmeye çalışan, sadece insanların ilencine uğrayıp toplum tarafından yanlış tanınma korkum var. Ama o korku da bir müddet sonra biter çünkü insan kendisini biliyor sonuçta. (GN1, 25 yaşında, ön lisansta ilahiyat okumuş, Açıköğretimde Sosyoloji okuyor, çalışıyor)

GN10, geleceğine dair kaygıları sorulduğunda istediği meslek polislik olmazsa diye kaygılandığından bahsediyor:

Araştırmacı: Geleceğe dair kaygıların var mı, varsa neler?

GN10: Geleceğe dair tek kaygım istediğim mesleğin olmaması var.

Araştırmacı: Polislik dışında başka bir şey düşünemiyor musun? Bu kadar çok istiyorsun...

GN10: Polislik dışında başka bir şey düşünemiyorum. Aynen, bunu mutlaka olmam lazım. Başka bir kaygım yok. (19 yaşında, erkek, Açıköğretimden liseyi okuyor)

GN10'a geleceğe dair umutları sorulduğunda ise istediği mesleği yapıp (polislik), kız arkadaşıyla evlenmeyi umut ettiğini belirtiyor:

Araştırmacı: Umutların?

GN10: İstediyim mesleğe sahip olmak, işte devam ettiğim kız arkadaşım ile evlenmek, onunla bir yuva kurmak. Böyle bir umudum var, bunun dışında pek bir umudum yok yani.

ZN2 ise geleceğe dair umudunun çocuklarıyla beraber huzurlu bir hayat sürmek olduğunu belirtiyor:

Umutlarım hiç bitmiyor zaten. Çocuklarımla mutlu olmak ileride. Tek umudum o. Huzurlu bir hayat yaşamak... (ZN2, 27 yaşında, kadın, 14 yaşında okulu bırakmış, evli, 2 çocuğu var)

Bireysel umutların içinde aile kurmak ve çocuk sahibi olmak gelince bu umut ya da gelecek planı ile beraber çocuklarına iyi bir gelecek sunamama kaygısı/korkusu da beraber gelebiliyor:

Tabii ki insan çocuk sahibi olduktan sonra tamamen kendini çocuklarına adıyor ve şu andaki tek kaygım onların eğitimleri ve gelecekleri. Onlara rahat bir yaşam sunabilmek. Sunabilir miyim, sunabilecek miyim diye tek kaygım bu. (GN3, 29 yaşında, evli, 3 çocuğu var, ortaokul mezunu, ev hanımı)

GY1 akademi/üniversitede çalışmak istiyor ancak özellikle akademinin son dönemde KHK'lar süreci ile yaşadığı çalkantıdan oldukça kaygılı:

Mesela akademi istiyorum, akademiye seviyorum ama KHK'larla birlikte ciddi anlamda bu alanda bir gelecek kurma kaygım var. Hala bunun için çabalayacağım çünkü planım, hayallerim, umudum bu yönde ama ne kadar ne denli başarılı olurum bilmiyo-

rum. Bu da tabii birazcık şey oluyor, dipsiz bir kuyu yani dibini göremiyorum ama çabalıyorum, boşa çabalıyorum gibi ama yapacak bir şey yok. Bunun dışında da bir alternatif göremiyorum. (GY1, 24 yaşında, kadın, üniversite öğrencisi)

Araştırmamız yetişkinliğe geçiş dönemine dair kaygıların kendilerini dindar ve seküler olarak tanımladığımız/tanımlanan gençlerde benzerlikler taşıdığını belirtmek gerekir. **Öyle görünüyor ki, yetişkinliğe geçiş dönemi kaygıları yapısal sorunlardan kaynaklanıyor ve tüm gençlerde benzer şekilde deneyimleniyor.**

Ülkenin Geleceğine Dair Korku ve Kaygılar

Görüşme yapılan gençlere anketle ilettiğimiz sorulara benzer şekilde ülkenin geleceğine dair korku veya kaygılar taşıyıp taşımadıkları da sorulmuştur.

→ Ülke Bölünür mü?

Gençlere kendi geleceklerine dair kaygı, korku ve umutlarının sorulduğu sorular yanında ülkenin geleceğine dair korkuları da sorulmuştur. Örneğin gençlere Türkiye'nin bölüneceğine dair bir korkun var mı diye sorulmuştur:

Kısa vadede ve orta vadede yok, uzun vadede ne olacağını bilmiyorum. Hani korkudan ziyade böyle bir görüşüm yok. Böyle bir şey olacağını düşünmüyorum. (GN1, 25 yaşında, ön lisansta İlahiyat okumuş, Açıköğretimde Sosyoloji okuyor, çalışıyor)

İnşallah bölünmez diyelim. (GN3, 29 yaşında, evli, 3 çocuğu var, ortaokul mezunu, ev hanımı)

Bilmiyorum ya sanki bölünmez. Sanki böyle sonsuza kadar böyle devam edecekmiş gibi geliyor. Zaten olay bölünmesi değil de bu karışıklık diye düşünüyorum. (GN2, 24 yaşında, kadın, yüksek lisans yapıyor)

Görüşme yaptığımız dindar gençlerden GN5 ve GN7'in kaygılı oldukları söylemlerinden anlaşılmaktadır. GN5 örneğin ülkenin bölünme korkusunu (ve Siyonizm korkusunu) üst derecede hissettiğini belirtiyor ve bunun olmaması için elden gelenin yapılması gerektiğini düşünüyor:

Araştırmacı: Türkiye'nin bölüneceğine dair bir korkun var mı?

GN5: Var.

Araştırmacı: Ne düzeyde bir korku?

GN5: Üst düzeyde bir korku. Çünkü yapılar eski, bu iş için uğraşan, zaten Siyonizm'in uğraşını biliyoruz, "böl parçala, yut". O yüzden Türkiye'de her zaman bölünme riski var. Bunun olmaması için elimizden geleni yapmalıyız. (GN5, 23 yaşında, erkek, ön lisans mezunu, çalışıyor)

GN7 ise her ne kadar böyle yoğun bir korkusu olmasa da 2023'te anlaşmalar bitince bölünmenin olabileceğinden çekindiğini belirtiyor:

Araştırmacı: Türkiye'nin bölüneceğine dair bir korkun var mı GN7?

GN7: Yok.

Araştırmacı: Türkiye zemini buna müsait değil mi diyorsun, Türkiye toplumu?

GN7: Yani aslında müsait de bence olmaması gerekir. Yani bugün Kürt ile Türk ayrımı var aslında iç olarak da onun dışında gerçekten bir ayrıma gerek yok bence, sınır olarak bir ayrımın olmaması gerektiğini düşünüyorum.

Araştırmacı: Olabilir mi peki?

GN7: Yani 2023'ten sonra belki olabilir diye düşünüyorum hani anlaşmanın biteceğini ülkemiz için, yüzyıllık anlaşmaların. Ondan dolayı belki olabilir diye korkuyorum ama onun dışında olmasının hiç taraftarı değilim. (GN7, 18 yaşında, kadın, Anadolu Meslek Lisesi mezunu, üniversiteye hazırlanıyor)

ON2'ye "Türkiye'nin bölüneceğine dair bir korkun var mı?" diye sorulduğunda ise Gezi olayları sırasında ortaya çıkan "palalılar"dan sonra bir iç savaş korkusunun oluşmaya başladığını söylüyor:

Araştırmacı: Türkiye'nin bölüneceğine dair bir korkun var mı?

Açıkçası var. Hani şöyle demiyorum, 2 ay içinde falan diye, ama uzun süreçte. Şu anda yaşanan şeylerin tamamen iç savaş çıkarmaya yönelik olduğunu düşünüyorum. Yani bu toplum Kurtuluş Savaşı dolayısıyla biraz daha birbirine bağlı olabilir. [...] Ama biraz daha zorlanırsa... Özellikle bu şeyde ortaya çıktı. Gezi'deki palalılarla ortaya çıktığını düşünüyorum. Eskiden hiç inanmazsım ama şu anda evet düşünüyorum. (ON2, 23 yaşında, kadın, üniversite öğrencisi)

GN6 ise Türkiye'nin bölünmeyeceğini çünkü insanların birbirine muhtaç olduğunu düşünüyor:

Araştırmacı: Türkiye'nin bölüneceğine dair bir korkun var mı?

Türkiye'deki insanlar birbirine muhtaç galiba ve bölünmekten de korkuyor bence. Bölünme dediğin zaman Doğu akla geliyor hep neden Batı'dan bölünmek hiç aklımıza gelmiyor? Referandum öncesinde Kadir Topbaş açıklama yapmıştı, İstanbul kendini yönetsin diye o mesela çok tepki almadı. Evet tepki aldı bir yandan ama İstanbul özerk olsa kendini yönetse, kimin yöneteceği bellidir en azından. Ama Doğu'da da geçtiğimiz bir iki sene içerisinde bu çatışmalar yaşandı, ölen onlarca yüzlerce insan var ve şehirler yıkıldı bu da bence acı verici bir durum. Hep bu akla geliyor ve bunlar bizi hatırlatıyor. Ama en azından kısa vadede görünmese de uzun vadede bu ülkedeki insanların, çünkü bu ülkedeki insanlar şey gibi değil, biraz da şeyle kıyaslıyoruz mesela Kuzey Irak'ta referandum olacak bu yüzden MHP'den ve bugünkü iktidar da aynı şekilde biraz da tepkili yaklaşıyor buna. Ama bu ülkedeki Kürtler Irak'taki ya da Suriye'deki Kürtlerden biraz daha farklı. Marmara Bölgesi'nde de birçok Kürt var ve iç içe yaşadıkları için de bir arada yaşıyor.

maya alışmışız. Ben bunun zor olduğunu düşünüyorum. Bu ülkedekilerin birbirine ihtiyacı var ben bu anlamda da düşünüyorum. (GN6, 20 yaşında, erkek, üniversite öğrencisi)

GY2 ise ülkenin bölünme korkusuna dair “bu denli iç içe geçmiş bir toplumu neresinden böleceksiniz” yanıtını vermektedir:

Yani başka gidecek bir yerimiz olsa bile muhtemelen böyle bir korku olabilir ama yani bütünüyle yani işte etnik ve kültürel anlamda bu denli iç içe geçmiş bir toplumun neresinden böleceksiniz, hani o da yani cevabı olmayan bir soru yani. Hani şöyle bir şey yani yok ki işte bu tarafta sekülerler yaşıyor, bu tarafta dindarlar yaşıyor, ya da bu tarafta Kürtler yaşıyor, bu tarafta Türkler yaşıyor. Hani böyle bir bölge, böyle bir coğrafya kalmamış. Hani belki atıyorum o Sevr sendromu dediniz, 100 sene önce evet Kürtler bu ülkenin doğusunda yaşıyordu. Yani belki o zaman hani, tabii yani o zamanın yani şartlarını bile düşündüğümde böyle bir hani korkum olmazdı. Hani bir işte atıyorum Cumhuriyet’in ilk kurulduğu yani kurulduğu yıllarda da hani böyle bir korkum olacağını yani düşünmüyorum. En azından bugünkü işte şartlara baktığımda işte o zamanın şartlarına baktığımda, yani böyle bir korkunun olması bence işte ülkede hani bir şekilde yani o zamanki iktidarın işte kendi iktidarını sağlamlaştırmak için bir malzeme olarak kullandığını düşünüyorum ki bugün de hala o yapılıyor. Hani bugün hani böyle bir şey korkunun özellikle hani Kürt Türk meselesi üzerinden hani en çok bu korku politikası yürütülüyor. Hani bugünün şartlarında da imkânsız bir şey, o zamanın şartlarında da imkânsız olmasa da en azından bugünkü uygulamalara bile bir şekilde göğüs germiş bir yani işte halkların zaten geçirebileceği zaten zorlukları ya da ki ayrılması için yani elde olan en büyük nedenler ortada iken bugün bile böyle bir bölünme olmamışsa böyle bir korku da yersizdir. 80 sene önce 90 sene önce yersizmiş bu korku yani. (GY2, 25 yaşında, erkek, üniversiteden yeni mezun, çalışıyor)

GN10 ise “Türkiye Tayyip Erdoğan başta olduğu sürece bölünmez” diyor:

Araştırmacı: Türkiye'nin bölüneceğine dair bir korkun var mı?

GN10: Türkiye Tayyip Erdoğan başta olduğu sürece bölünmez. Bence izin vermez. Başta millet olmak üzere biz izin vermeyiz zaten, bu geçmişten bugüne kadar da geliyor. Geçmişte de bölmek istediler, savaşlar olsun Çanakkale Savaşı olsun Dünya Savaşları olsun izin vermedik, işte 15 Temmuz olsun yine izin vermedik.

Araştırmacı: 15 Temmuz'da çıktın mı meydanlara?

GN10: Çıktık tabii ki çıktık. Taksim'de bayağı bir gün sabahladık hatta, böyle bir fedakarlık gösterdik.

Araştırmacı: Şeye geçelim bölüneceğine dair bir korkun var mı, böyle bir zemin var mı sence Türkiye'de?

GN10: Böyle bir zemin şuan bence yok hani HDP döneminde vardı işte Kürdistan'ı alacağız filan Kürtler bundan çok bahsediyordu. Bunların sonunda yanlış bir şey olduğunu anladı çoğu tabii. Tayyip Erdoğan'ın da işte uyarmasıyla işte gelin bak bunlar sizi kandırıyor, size vaatlerde bulunuyor barışı getireceğim diyor ama öyle olmayacak sonu kötü olacak size zarar verecek gibisinden uyarılar yaparak Kürt halkı da uyandı ve işte Kürdistan'ı kuracağız davasından da vazgeçti. Türkiye'yi bölme peşinden uzaklaştılar di-

ye düşünüyorum. Yani şu anlık bence bir risk yok. Ama dış siyasal olursa işte Amerika, İngiltere, Fransa, Rusya, Türkiye üzerinde zaten oyunlar oynanıyor oynanmaya devam ediyor. Bence büyük ihtimal stratejik konumunda Boğazlardan mesela, var yani, hani böyle bir şeyle karşılaşırsak şaşırmayız bence.

Araştırmacı: Yani olursa da bu içten değil dışarıdan gelen bir etkiyle olur diyorsun?

CN10: Yani şu anda içten bir kaygı yok diye düşünüyorum. (CN10, 19 yaşında, erkek, Açık lisede okuyor)

PN1 ise 15 Temmuz'dan sonra ülkenin bölüneceğine dair bir korkusunun kalmadığını belirtiyor:

PN1: Çünkü şimdiye kadar olan... Mesela bunun en son örneği 15 Temmuz. 15 Temmuz'da çok büyük bir plandı bu. Bunun için yapılmıştı. Burada bölünmenin olmayışı daha çok korkumu kırdı benim. Halkın hangi görüşten olursa olsun mevzu vatansa hani elinden geleni yapacağını düşündüğüm için bölünmeyeceğini düşünüyorum. Fırsat vermeyeceklerini düşünüyorum. (PN1, 22 yaşında, erkek, üniversite öğrencisi, part-time çalışıyor)

PN1 için 15 Temmuz öyle bir dönüm noktası ki sadece ülkenin bölünmesi korkusunu değil ama aynı zamanda 28 Şubat benzeri bir sürecin yeniden yaşanabileceği korkusunu da alıp götürmüş: *"Yine dediğim gibi 15 Temmuz'da olan direnişten sonra bence olmaz"* yanıtını veriyor.

GY3 insanların birbirine karşı nefretinin ve Kürt-Türk ayrımının kronikleşmesinden kaygılandığını söylüyor:

Araştırmacı: Peki geleceğe dair bir kaygın var mı yani?

GY3: Ya var, var tabii ki yani. Yani ortada hani çözümlenemeyen ve gittikçe büyüyen bir yara var hani birbirini hiç tanımamış, hiç görmemiş insanların birbirine karşı bu denli büyük nefret içinde olması benim en büyük korkum yani. Bu yani tabii ki yine özellikle gelip bir işte Kürt-Türk bu sorununa yine gelip dayanıyor ve bu benim için en büyük kaygı yani. Çünkü yani ne kadar çok hani ölümler arttıkça, yani o kadar fazla bu sorun kronikleşiyor insanlar arasındaki nefreti büyütüyor, körüklüyor, önyargıları arttırıyor. Yani bu benim evet en büyük korkum gelecekteki.

Ancak bu kaygısına rağmen GY3 umuda sahip olduğunu söylüyor:

Araştırmacı: Peki umudun var mı geleceğe yönelik olarak yani bu ülkede olabilir, kendine dair olabilir?

GY3: Var tabii ki yani bu da olmak zorunda. Umutsuz yaşanmaz. Yani bir şekilde yani Türkiye'deki halkların birbirine tahammül etmeyi, birlikte yaşamak için işte ortak bir zemin bulmayı öğrenmesi gerekiyor. Bunu da öğreneceğine olan inancım var. Yani tabii bu, bu inanç ne güçlü bilmiyorum ama şu an bende. Ama böyle bir inancım tabii ki var. Yani, günlük hayatta yani belki hiç yani bir daha işte görüşmeyeceğim, bir daha işte konuşmayacağım, işte o hakiki halk hani bu ülkenin eğilimlerini belirleyen yani o tabandan bahsediyorum hani işte bir şekilde, işte akademiyle ilişkisi olmamış, devletle çok fazla yani bir işi olmamış, işte politikaya çok fazla müdahil olmamış işte yani insan-

lar bu ülkedeki gündemi belirliyor. Yani siyasi geleceği belirliyor daha doğrusu. Yani bu insanlardan artık yeter, yani bu sorunlar yani evet haklı da olsa haksız da olsa bir şekilde bitmesi gerekiyor. Yani insanların ne olduğuna bakmadan ortak bir yaşam hedefinde buluşulması gerektiğini duyunca bu insanlar, evet bu umut daha da yeşeriyor diyeyim. (GY3, 27 yaşında, erkek, üniversite mezunu, çalışıyor)

→ 28 Şubat tarzı bir süreç tekrar yaşanır mı?

Ayrıca görüşme yapılan gençlere (özellikle de İslami kimliği öne çıkan gençlere) 28 Şubat tarzı bir sürecin yaşanabileceğine dair bir korkularının olup olmadığı da soruldu. Görüşmelerimiz sırasında tarihi olayların hatırlanmasında kuşağın önemini bir kez daha gözlemledik. Pek çok görüşmeci için 28 Şubat onlar ancak çocukken olup biten, hatırlamadıkları bir süreci ifade ediyor. Soruyu yönelttiğimiz gençlerden bazıları her ne kadar her an her şeyin olma ihtimali olsa da böyle bir korkularının olmadığını belirttiler.

GN1: Türkiye’de her an her şey olabilir diye cevap vereyim ben buna. Çünkü Türkiye’de istediğiniz kadar sistemi değiştirin, sistemin yürütücüleri ya da sisteme talip olanlar kimler ve nasıl davranıyorlar bunu görmek gerekiyor. İşte bunlar da açık ortada belli. Türkiye’de her an her şeye hazırlıklı olmalı diye düşünüyorum ben.

GN2: Bilemeyiz, belki de gelir yani bilemeyiz. Şu anda öyle bir korkum yok. Gelirse bakarız.

GN3: Yani yok diyelim. İnşallah olmaz. O günleri çok fazla yaşamadık hatırlamıyorum ama dediğim gibi inşallah olmaz yani. (GN3, 29 yaşında, evli, 3 çocuğu var, ortaokul mezunu, ev hanımı)

→ 28 Şubat tekrar yaşanmaz çünkü...

GN5 toplumun başörtüsü sorunu gibi bazı sorunları aşmış olduğunu ve bu yüzden de benzer bir sürecin yaşanmayacağını düşünüyor:

GN5: Yok. Yani Allah bilir ama Allah’ın izniyle bir daha o dönemleri yaşamayız diye düşünüyorum.

Araştırmacı: Nedir, hangi motivasyonla bunu söyledin?

GN5: Çünkü bazı şeyleri artık aştığımızı düşünüyorum. İnsanların kıyafetleri olsun bilmem neleri olsun yani... Şimdi siz mesela benim karşınıdasınız mesela [başörtülü araştırmacıya söylüyor] ne zararı var kafanızdaki başörtüsünün? Artık bazı insanların bunları aştığını düşünüyorum. (GN5, 23 yaşında, erkek, ön lisans mezunu, çalışıyor)

İdari hâkim adayı olan, ileride Danıştay üyesi olma hayalini taşıyan ZN3’e göre 28 Şubat tekrar olmaz çünkü onu yapacak bir askeri kanat yok:

Yok, bence onu yapacak askeri kanadı kalmadı. [...] Öyle bir askeri kanat yok yani. Öyle gelecek, Cumhurbaşkanı’nın kapısına vuracak, yok yok. Yapılacağını düşünmüyorum. (ZN3, 23 yaşında, erkek, Hukuk mezunu, hakimliğe hazırlanıyor)

→ *28 Şubat'ı tekrar yaşama korkusu mevcut...*

GN6 ise 28 Şubat'ın tekrar yaşanmasına dair insanlarda bir korku olduğunu ve 15 Temmuz'da insanların sokağa çıkmasında da bu korkunun temelde yattığını belirtiyor:

Araştırmacı: Peki 28 Şubat tarzı bir dönemin tekrar yaşanacağına dair bir korkun var mı?

GN6: 15 Temmuz'da insanların sokağa çıkmasının en büyük sebebi buydu. Bu korku olduğuna inanıyorum.

Araştırmacı: Senin böyle bir korkun var mı?

GN6: Tabii yani benim de böyle bir korkum var. Ama yani şunu görüyorum, aynı süreç yaşanmaz Türkiye başka yerde şimdi. Ya da şuan devlete hakim olan, devletle bütünleşen bir hükümet var ve kadro olarak da bütünleşen bir hükümet var. FETÖ 15 Temmuz'da başarılı olamadıysa bu bize biraz da tek başına geçerli olamayacağını gösteriyor bize en azından. Ama ihtimal var, ihtimal var. (GN6, 20 yaşında, erkek, üniversite öğrencisi)

→ *Zaten farklı gruplar 28 Şubat'ı halihazırda yaşıyor...*

AK Parti'ye oy verdiğini belirten bazı gençlerin bugün farklı gruplar için 28 Şubat'ın yaşamakta olduklarını belirtmeleri araştırmamızın ilginç bulgularından birini oluşturduğunu belirtmek gerekir. GN8, örneğin, bugün de farklı gruplar için 28 Şubat benzeri bir sürecin yaşandığını düşünüyor:

Araştırmacı: 28 Şubat'tan etkilendin mi?

GN8: Ben o zaman küçüktüm.

Araştırmacı: 28 Şubat tarzı bir sürecin tekrar geleceğinden bir endişen var mı?

GN8: O zaman muhafazakarlara yapıldı şimdi farklı kişilere yapılıyor 28 Şubat. O zaman muhafazakar kesime yapılan uygulama şu anda tam tersi Cumhuriyetçilere ya da işte ne bileyim diğer kesime, Türkiye'nin ötekileştirdikleri kişilere yapılıyor.

Araştırmacı: O zaman 28 Şubat'ı yaşıyoruz mu diyorsun bugün?

GN8: Evet evet yaşıyoruz.

Araştırmacı: Geleceğine dair kaygıların var mı diye başlasam?... bugün biraz konuştuk galiba.

GN8: Geleceğe dair korkum işte o dediğim kutuplaşmanın önüne geçerse bir korkum kalmayacak. (GN8, 28 yaşında, kadın, evli, 1 çocuğu var, ev hanımı)

Benzer bir görüşü AK Parti'ye oy verdiğini belirten GN11 de dile getiriyor ve bugün de farklı grupların 28 Şubat'ı yaşadığının altını çiziyor:

Araştırmacı: 28 Şubat'tan etkilenenler oldu mu çevrende, o dönemlere sen rast gelmemişsindir,

GN11: Evet ben pek rast gelmedim ama ailemden tabii teyzemler bırakmışlar okulu. Oldu ama tabii ben çok hatırlamıyorum. 28 Şubat'ta şunları yaşadık diyen bir tanıdığımı hatırlamıyorum.

Araştırmacı: O dönemlerin geri geleceğine dair bir korkun var mı?

GN11: Ya olabilir çünkü...

Araştırmacı: Olası bir CHP iktidarında, hükümetinde ya da...

GN11: Böyle bir şey olabilir çünkü AK Parti de şuan biraz onu yapıyor yani. Çok, nasıl diyeyim kendi adamlarını şuan bir yere getirdi ve bunun tersi bir durumda yine bir değişim olabilir ve kurallar değişebilir.

Araştırmacı: Yani 28 Şubat sürecini bu sefer karşı tarafa AK Parti yaşatabilir mi diyorsun?

GN11: 28 Şubat CHP tarafında yaşanıyor bence, CHP'liler yaşıyor yani. Tersi bir durumda da yine biz yaşayabiliriz.

Araştırmacı: Peki AK Parti'ye oy vermiş biri olarak ve 28 Şubat döneminde mağdur olmuş bir çevreye sahip biri olarak bu seni rahatsız ediyor mu?

GN11: Aslında şöyle söyleyeyim yani, CHP'lilerin şuanda yaşadığı tabii ki o mağduriyetle bir değil yani. Birçok şeyi yapabiliyorlar. Sadece ne bileyim torpil işliyor ne bileyim Ak Partililerin kendi adamlarını alması tabii ki de onların yapacaklarını biraz engelliyor ama o başka bir mağduriyetti. Direkt şiddet içerikli şeyler vardı gerçi hapisler şuanda da var. Evet aslında biraz benzer düşününce yani. Bu beni rahatsız ediyor. (GN11, 25 yaşında, kadın, yüksek lisans yapıyor)

→ *Kutuplaşma ve ülkenin geleceğine dair kaygı ve korkular*

Görüşme yapılan gençlerin ülkenin geleceğine dair korkularının perçinlenmesinde kutuplaşmanın önemli bir etken olduğu görülüyor:

GY7: Yani ülke geleceği... Şu anda siyasete baktığımızda sonumuz pek parlak durmuyor. Herkes birbirine düşman, herkes birbirinin kafasını ezmenin peşinde, kaba tabirle. (GY7, 18 yaşında, erkek, Açıköğretimde üniversite okuyor)

ZN1 ise “İnsanlar birbirine artık katlanamamaya başladı. Onlar biz ayrımı çok fazla keskinleşti artık bence” diyor. ZN2 de kutuplaşmanın ülkede bölünme yarattığını söylüyor ve “Türkiye'nin bölüneceğine dair bir korkun var mı?” sorusuna “Oldu zaten. Olacak mı diye bir şey yok. Oldu zaten” yanıtını veriyor ve bunun bir siyasetçi ve devlet adamı olarak Recep Tayyip Erdoğan'ın siyaseti ile doğrudan bağlantılı olduğunu iddia ediyor:

Araştırmacı: Nasıl bölündük?

ZN2: Nasılı... Sağ olsun Tayyip sayesinde. (**ZN2**, 27 yaşında, kadın, 14 yaşında okulu bırakmış, evli, 2 çocuğu var)

Ülkedeki kutuplaşmadan korktuğunu belirten GN8, Türkiye'ye dair umudunun bu kutuplaşmanın azalmasına bağlı olduğunu söylüyor:

Araştırmacı: Geleceğine dair kaygıların var mı diye başlasam?... bugün biraz konuştuk galiba.

CN8: Geleceğe dair korkum işte o dediğim kutuplaşmanın önüne geçerse bir korkum kalmayacak.

Araştırmacı: Türkiye alakalı peki ülkeyle alakalı umudun var mı?

CN8: Böyle giderse yok. Böyle giderse yok, umudum yok yani. Umarım düzelir. Umarım herkes birbirine kenetlenir. Yani bu kutuplaşmaya sebep olanları asla affetmiyorum, asla. Hangi partiden olursa olsun, isterse cumhurbaşkanı olsun isterse en aşağıdaki olsun hiç fark etmez. Kutuplaşmaya sebep olan, bizi birbirimizden bu şekilde etkileştiren hani karşı taraf olarak göstermeye sebep olan kim olursa olsun asla hakkımı helal etmeyeceğim. Yani biz ahirete inanan insanlarız, burada olmazsa öbür tarafta elbette hesaplaşacağız, hakkımı asla helal etmeyeceğim. Yani bizim yaşadığımız endişelerin sebebi onlar. Yani ülke doğru dürüst yönetilsin, Türkiye güllük gülistanlık cennet gibi ülke yani. Böyle... (**CN8**, 28 yaşında, kadın, evli, 1 çocuğu var, ev hanımı)

GY1'e geleceğe dair umudu sorulduğunda ise Gezi'nin ilk başladığı günlerde yeşeren- şimdi kaybetmiş olduğu- umudunun yeniden yeşermesini umut ediyor ve umut ettiği ülkenin farklılıklara saygılı bir ülke olduğunu ve buna bir gün ulaşılacağını umduğunu ("umut olmadan yaşanmaz") belirtiyor:

Araştırmacı: Peki en son olarak Türkiye'de işte geleceğe dair umutların neler? Yani nasıl bir Türkiye düşünüyorsun ya da nasıl, kendi hayatındaki umudun nedir?

CY1: Kadınların siyasete daha fazla dahil olduğu, hayatın her alanında belki nefret yerine sevginin daha fazla derinleştiği, insanların kıyafetine, cinsel yönelimine, yaşam tarzına müdahalelerin daha az olduğu, özgürlüğün daha fazla olduğu, Gezi'nin ilk başlaması ile birlikte içimizde aslında o böyle yeşermeye başlayan umutlar var ya, onların geri geldiği, yerleştiği ve hani hayata geçtiği bir Türkiye herkes için cennet olabilir bence.

Araştırmacı: Böyle olmasını istiyor musun yoksa olacağına inanıyor musun?

CY1: İstiyorum umudum da bu yönde, tek de olmadığını biliyorum yani. Umudum böyle ise, bir şeyler yapmak için çabalarız elbet. Bir gün olur. Bir sene içinde olmaz, iki sene içinde olmaz ama elbet bir gün olacağına inanıyorum. Yani belki umut olmadan yaşanmaz derler ya, o yüzden. (**CY1**, 24 yaşında, kadın, üniversite öğrencisi)

Kutuplaşmaya dair korkuların daha çok seküler ve muhalif gençler tarafından dile getirildiğini belirtmek gerekir. Öyle görünüyor ki bu gençlerin referandum sonrası kaygıları daha da fazla artmış durumda:

Araştırmacı: Peki sizin böyle geleceğe dair herhangi bir kaygınız var mı? Varsa biraz bahsedebilir misiniz?

GY6: Çok fazla şöyle bir dakika...

Araştırmacı: Belki hani ekonomik olabilir, sosyal kaygılar olabilir. Geleceğime dair düşündüğüm zaman “Şu benim için büyük bir kaygı sebebi” diyebilirsiniz, siyasi olabilir.

GY6: Ya şöyle zaten ilk 15 Temmuz’da, referandumda ben ilk başta zaten şeyden korkuyordum. Hani insanlar rahatça dışarı çıkıp gezemeyecek, işte eski Osmanlı gibi olacak. Sokağa çıkma yasağı falan. Bunlardan çok korkuyordum zaten o zaman da. Hatta evet çıktığı zaman oturup ağladım yani kendim de.

Araştırmacı: Siyasi anlamda kaygılarınız var yani?

GY6: Yani evet siyasi anlamda geleceğe dair kaygılarım var evet. Yani şu an bir çocuğum olsun, onu büyüteyim diyemem böyle bir ülkede açıkçası.

Araştırmacı: Gelecek görmüyorsunuz yani?

GY6: Evet. (GY6, 21 yaşında, erkek, lise mezunu, çalışıyor)

Gelecek deyince aklına gençlik de gelen GN1 eskiden gençliğe dair bir umut taşıdığını ama bugün bu umudunun kırıldığını söylüyor. Bu umut kırıklığının sebebi ise apolitik gençlerin varlığı kadar karşısındakini yok sayan, tartışmayı, birlikte yaşamayı bilmeyen politik gençlik:

GN1: Ama Türkiye ile alakalı umudum da açıkçası kırılan bir umut, ben belli bir dönem Türkiye’deki gençlerin artık kendini daha yetiştiren, daha net, daha olayları sağlıklı ele alan bir gençlik olacağından bir umudum vardı ama bu umudum son yaşanan bir iki yıl içerisinde kırıldı. Öyle söyleyeyim yani. Türkiye’deki gençlik profilini net olarak çıkardığınızda kırılan bir umut olarak gençlik...

Araştırmacı: Bu da daha çok sosyal...

GN1: Tabii, siyasi de var bunun içerisinde. Çünkü gençler siyasete, bir, apolitik gençler var, kendinin apolitik olduğunu düşünen gençler var, iki, politik ama karşısındakini yok sayan yok eden bir gençlik söz konusu. Konuşmayı bilmiyorlar, tartışmayı bilmiyorlar, birlikte yaşamayı bilmiyorlar gençler artık. Çünkü gençler artık bayrak sallamayı, slogan atmayı, mitinglere gitmeyi daha çok seviyorlar, oturup siyaseti eleştirmeyi, oluşturmayı sevmiyorlar. Ya da kaldıramıyorlar öyle diyeyim. (GN1, 25 yaşında, ön lisansta İlahiyat okumuş, Açıköğretimde Sosyoloji okuyor, çalışıyor)

→ *İçinde yaşanan coğrafyanın tahmin edilemezliği ve gelecek korkusu*

Öyle görünüyor ki, Türkiye'nin tahmin edilmez özelliği bir yandan zor dönemlerin geçeceği-ne dair umutların yeşermesine sebep olduğu gibi ama aynı zamanda kaygıların ve korkuların artmasına da sebep oluyor. Bunlara bir de sadece Türkiye'nin değil içinde bulunulan coğrafyanın da çalkantılı durumu eşlik ediyor. Bu konuda görüşme yaptığımız GY9 şöyle diyor:

GY9: "28 Şubat bin yıl sürecek." gibi bir açıklama vardı. 28 Şubat da bin yıl sürmedi, 15 Temmuz süreci... Post 15 Temmuz süreci de bin yıl sürmeyecek. OHAL de bin yıl sürmeyecek. Yani hızlı değişen bir siyaset gündemi var ülkenin. Ve çok tahmin edilebilir değil. Bu tahmin edilebilir olmayışı da hani süreci böyle ilerletiyor diye düşünüyorum.

Araştırmacı: Anladım. Peki tahmin edilebilir olmayışının belli dinamikleri olduğunu düşünüyor musunuz?

GY9: İşte tahmin edilebilir olmayışının belli dinamikleri var.

Araştırmacı: Yoksa hani artık şey şeyden dolayı mı? Küreselleşme mi diyeyim? Nedir? Her şeyin çok hızlı değişmesi, tüketilmesi vesaire...

GY9: Ya onunla da alakası var şöyle. Bir gün hani ittifaklar çok çabuk değişiyor, çok sık değişiyor. O açıdan tahmin edilebilir değil. Dış siyaset çok çabuk değişiyor. Ya bunlar hani... Ortadoğu'da yeni kurulacak bir hani Kürt devleti mesela, bütün oyunu en baştan değiştirir. Ya da ne bileyim... Amerika'nın artık Türkiye'ye hani müttefik olarak bir şeyi kalmaz, zorunluluğu kalmaz. Zorunluluğu da olduğunu düşünmüyorum açıkçası da. Hani belki oyun iyice değişebilir. O açıdan şey... Çok tahmin edilemez. Coğrafya çok böyle şey... Kargaşa, kaos halinde. O açıdan tahmin edilememesinin sebebi de... (GY9, 26 yaşında, erkek, üniversite mezunu, iş arıyor)

→ *Umut da var... Ülkenin geleceğine dair umutlar...*

Ülkenin geleceğine dair duyulan bu denli ciddi kaygı ve korkuların yanında görüşme yaptığımız gençler her şeye rağmen umutlu olduklarından, "umutsuz yaşanmayacağı"ndan da bahsetmişlerdir. Bu umudun saf bir umut olmadığını, ülkeye bağlılık ile ülkeden kaçma isteğinin ne kadar iç içe geçebildiğini GN4 şu sözlerle anlatıyor:

Umut fakirin ekmeği miydi? Bazen diyorum ki birkaç seneye bu ülke yaşanacak bir yer olmaz diyorum, hani bir fırsatını bulup gitmeli diyorum, bazen de diyorum ki ya burası benim ülkem, memleketim yani, bir şeyler belki de düzelir bu ülkede diyorum, kalıp görmeli, yaşamalı diye düşünüyorum. (GN4, 25 yaşında, kadın, Ebelik mezunu, yeni istifa etmiş iş arıyor)

Ülkede kronikleşen Kürt-Türk ayrımından kaygılandığını belirten GY3 de her şeye rağmen umuda sahip olduğunu söylüyor:

Var tabii ki yani bu da olmak zorunda. Umutsuz yaşanmaz. Yani bir şekilde yani Türkiye'deki halkların birbirine tahammül etmeyi, birlikte yaşamak için işte ortak bir zemin bulmayı öğrenmesi gerekiyor. Bunu da öğreneceğine olan inancım var. Yani tabii bu, bu inanç ne güçlü bilmiyorum ama şu an bende. Ama böyle bir inancım tabii ki var. Yani, günlük hayatta yani belki hiç yani bir daha işte görüşmeyeceğim, bir daha işte konuşmayacağım, işte o hakiki halk hani bu ülkenin eğilimlerini belirleyen yani o taban-

dan bahsediyorum hani işte bir şekilde, işte akademiyle ilişkisi olmamış, devletle çok fazla yani bir işi olmamış, işte politikaya çok fazla müdahil olmamış işte yani insanlar bu ülkedeki gündemi belirliyor. Yani siyasi geleceği belirliyor daha doğrusu. Yani bu insanlardan artık yeter, yani bu sorunlar yani evet haklı da olsa haksız da olsa bir şekilde bitmesi gerekiyor. Yani insanların ne olduğuna bakmadan ortak bir yaşam hedefinde buluşulması gerektiğini duyunca bu insanlar, evet bu umut daha da yeşeriyor diyeyim. (GY3, 27 yaşında, erkek, üniversite mezunu, çalışıyor)

Yaptığımız odak gruplarda özellikle örgütlü ve siyasetle ilgili gençlerle görüşülmüştür. Öyle görünmektedir ki siyasetle ilgilenmeyle beraber umutlu olmanın gerekliliği ve bu umutla hareket edilmesi, siyasi mücadeleye devam edilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Bununla beraber umutsuzluğa düşüp yurtdışına gitmeyi düşünen gençlere bu gençler eleştiriler getirmekte, yurtdışını bir kaçış olarak tanımlamaktadırlar. Örneğin İstanbul'dan 5 farklı üniversiteden kendisini cumhuriyetçi ve aydınlanmacı olarak tanımlayan bir gençlik örgütü ile yaptığımız odak grupta, gençler mücadele etmek yerine yurtdışına çıkmayı düşünen arkadaşlarından eleştirel bir şekilde bahsetmişlerdir. Bu odakta bazı gençlerin yurtdışı yaşağı olduğunu belirtmesi ise bugünün Türkiye'si'nde varolan bir yaşağı tekrar hatırlatmıştır. Aşağıdaki alıntıda da görüldüğü üzere yurtdışına çıkmayı isteyen arkadaşlarının aksine kendileri ise mücadelenin öneminden bahsediyor ve her şeye rağmen bu ülkeye bağlılıklarını ve değişime dair umutlarını vurguluyorlar:

Araştırmacı: Yurtdışına gitmek isteyen arkadaşlardan bahsettik ya, bu konuda neler söylersiniz?

Odakist1B: Buraya dair besledikleri umutsuzluk.

Odakist1A: Yurtdışı yaşağı var benim zaten. (Gülüşmeler)

Odakist1C: Benim de var. Biz bunu milliyetçi yerden vurgulamıyoruz. Birilerinin tarihsel sorumluluğu üstlenmesi gerektiğini düşünüyoruz. Milliyetçilik değil ama bu top- raklarla bağım var yani.

Odakist1B: Benim yaşağı yok, X¹⁴ Üniversitesi'nde de okuyorum, giderim yani ama canım Erasmus'a bile gitmek istemiyor. Gidip öğreneceğimiz çok şey var ama ka- lıp sahip çıkmamız gereken de çok şey var. O yüzden eğitimimizi belki daha iyi hale ge- tirmeliyiz ama hayatımızı orada kurmamalıyız. Bunu sadece burada yapacaklarımıza dair destek olsun diye olmalı.

Odakist1A: Bir yandan da bunu kaçış olarak kullanıyorlar. Buradan gideceğim mü- kemmele kavuşacağım falan.

Odakist1C: Biz gitsek yine mücadele edecek olacağız. Biraz daha yabancı mücade- le içinde olacağız.

¹⁴ Görüşme yapılan kişilerin anonimleştirilmesi amacıyla görüşme yapılan kişinin okuduğu üniversitenin adı verilmemiş, X ola- rak adlandırılmıştır.

Emek ve Adalet Platformunda aktif olan gençlerle yaptığımız odak grup toplantısında da bir katılımcı eskiden yurtdışına gidenlere eleştirel baktığını ancak son yaşadığı olaylardan sonra onları daha iyi anladığını ve hatta aynı hissiyatı paylaştığını belirtiyor:

Benim cevabım biraz uzun. Birkaç ay önce, X Üniversitesi öğrencileri tutuklanmadan önce, gitmeyi düşünen arkadaşlarıma tepkim vardı, çok konfora dayalı bir şey gibi geliyordu bana vs. Sonra, tutuklanan öğrencilerden bazıları bizim arkadaşlarımızdı. Bir tanesini benim Üsküdar'a götürmem gerekiyordu çünkü okul çevresi sivililerle dolu, Üsküdar'da güvenli bir ev var vs biz otoyola indik, bu köprü çıkışına giden yola... Oradan başka bir şeyler, ben sürekli arkadaşşıma başına kapişonunu takmasını söylüyorum. O an yani sevdiklerim için endişelenmek modu benim çok keyfimi kaçırdı ve "ben gitmek istiyorum galiba" dedim. Çünkü toplumsal bir varlığım kesinlikle ve sevdiğim insanlar varken bir şeyler yapabilirim ve onlar için korkacaksam çok bir anlamı yok.

bölüm 3

işe alımların adaletsizliği

Araştırmacı: Türkiye’deki işe alım sistemini adil buluyor musunuz?

Kesinlikle hayır bulmuyorum. Bu benim özellikle son dönemde, mezun olduktan sonra şahit olduğum, yakın çevremde de şahit olduğum, bu işe alım süreçlerinden de biliyorum. Kesinlikle adil değil. Neler duydum, gerçekten hiçbir şeyden haberim yokmuş benim bunca zaman. Bilmiyorum korkunç olduğunu düşünüyorum Türkiye’nin o konuda ve hiç umudum yok o yüzden açıkçası Türkiye’de işe girebilmem için. Çünkü ben reddediyorum yani, benim torpil dediğimiz olayın her yerde işlediğini görüyorum. Ben de torpille bir yere girebileceğimi görüyorum, bunun bilincindeyim, farkındayım ama bunu reddederek nereye kadar yaşayabilirim bilmiyorum ve bence bunu reddederek Türkiye’de bir işe giremeyeceğim için, Türkiye’de kalamayacağımı düşünüyorum aslında. (GY10, 25 yaşında, erkek, üniversite mezunu, iş arıyor)

Birebir görüşme yapılan gençlere “Türkiye’de işe alım sistemini adil buluyor musunuz?” diye soruldu. Ne kadar ilginçtir ki farklı sorularımıza farklı gençlerden farklı yanıtlar almış olsak da bu soruya görüşme yapılan gençlerin istisnasız hepsi “hayır, adil bulmuyorum” yanıtını verdiler.

Yaptığımız görüşmelere ve gençlerin bu görüşmelerde söylediklerini daha ayrıntılı olarak analiz etmeden gençlere önce uyguladığımız ankette iş alanına dair neler söylediklerine bakmak yerinde olacaktır.

Anketlere verilen yanıtlar üzerine düşünürken ankete katılan gençlerin sadece %29.2'sinin (kadınlarda %29.6, erkeklerde ise %28.8 bir okula/üniversiteye kayıtlı öğrenciler olduğunu hatırlamak gerekir (**Tablo 3.1**).

TABLO 3.1

Şu anda bir okula/üniversiteye kayıtlı mısınız? (Cinsiyete göre)

	Cinsiyet		Toplam
	Erkek	Kadın	
Evet	28,8%	29,6%	29,2%
Hayır	71,2%	70,4%	70,8%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	611	602	1213

Ankete katılan ve okumakta olan gençlerin ise %11.2'sinin lisede, %16.8'inin 2 yıllık üniversitede okuduğu görülmektedir. Okuyan gençlerin neredeyse yarısı (%49.7) 4 yıllık üniversitede okumakta, %15.7'si ise açıköğretimde okuduğunu belirtmektedir (**Tablo 3.2**).

TABLO 3.2

Şu anda okuduğunuz kurumu okuyacaklarımdan en iyi hangisi tanımlamaktadır? (Cinsiyete göre)

	Cinsiyet		Toplam
	Erkek	Kadın	
Lise	10,0%	12,3%	11,2%
2 yıllık üniversite	16,0%	17,5%	16,8%
4 yıllık üniversite	49,0%	50,4%	49,7%
Yüksek lisans/doktora	6,4%	5,3%	5,8%
Açık Öğretim	17,5%	14,0%	15,7%
Bilmiyor/Cevap yok	1,1%	,5%	,8%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	175	179	354

Ankete katılanlar çalışma durumuna göre incelendiğinde ise %51.5'inin çalışmadığı, %43.5'inin ise tam zamanlı bir iş yerinde çalıştığı görülmektedir. Tam zamanlı bir iş yerinde çalışanlarda kadınlarla erkekler arasındaki uçurum dikkat çekicidir. Tam zamanlı bir iş yerinde çalışan kadınların oranı %29.3 iken, bu oran erkeklerde %57.8'e çıkmaktadır. Yarı zamanlı bir iş yerinde çalışanlar ise %5'tir (kadınlarda %3.5 ve erkeklerde %6.5) (**Tablo 3.3**).

TABLO 3.3

Şu andaki çalışma durumunuzu okuyacaklarımdan hangisi en iyi tanımlamaktadır? (Cinsiyete göre)

	Cinsiyet		Toplam
	Erkek	Kadın	
Tam zamanlı bir iş yerinde çalışıyorum	57,8%	29,3%	43,5%
Yarı zamanlı bir iş yerinde çalışıyorum [-I- A07'ye geçin]	6,5%	3,5%	5,0%
Çalışmıyorum	35,7%	67,2%	51,5%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	611	602	1213

Ankete katılan gençlere “herhangi bir nedenle iş arasanız, yaşadığınız yerde kolaylıkla iş bulabilir misiniz?” diye sorulmuştur. İş bulmanın kolay olacağını belirtenler ise (kolay olur %21.8 ve çok kolay olur %10.6) toplamda %32.4’ iken, iş bulmanın zor olacağını belirtenlerin (çok zor olur %34.1 ve zor olur %29.2) oranı ise iki neredeyse iki katı, %63.3’dir. Kadınların ise iş bulmanın daha zor olduğunu düşündüğü görülmektedir. “Çok zor” olacağını belirtenler kadınlarda %36.1, erkeklerde %32.2’dir. “Zor” olacağını belirtenler erkeklerde %25.5 iken kadınlarda %32.9’dur. Toplamda zor olacağını belirtenler kadınlarda %69 iken erkeklerde %57.6’dır (**Tablo 3.4**).

TABLO 3.4

Herhangi bir nedenle iş arasanız, yaşadığınız yerde kolaylıkla iş bulabilir misiniz?

	Cinsiyet		Toplam
	Erkek	Kadın	
Çok zor olur	32,2%	36,1%	34,1%
Zor olur	25,5%	32,9%	29,2%
Kolay olur	26,2%	17,5%	21,8%
Çok kolay olur	13,9%	7,3%	10,6%
Bilmiyor/Cevap yok	2,3%	6,2%	4,2%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	611	602	1213
Zor olur (1+2)	57,6%	69,0%	63,3%
Kolay olur (3+4)	40,1%	24,8%	32,4%

Herhangi bir nedenle iş ararsanız, yaşadığınız yerde kolaylıkla iş bulabilir misiniz? sorusuna verilen yanıtlar oy verilen partiye göre incelendiğinde ise hangi partiye oy verilerse versinler gençlerin önemli bir bölümünün iş bulmalarının zor olduğunu düşünmeleridir. Önümüzdeki Pazar bir seçim olsa halihazırdaki iktidar partisine oy vereceğini belirten gençlerde bile zor olacağını belirtenlerin oranı %59’dur (**Tablo 3.5**).

TABLO 3.5

Herhangi bir nedenle iş arasanız, yaşadığınız yerde kolaylıkla iş bulabilir misiniz?

	AKP	CHP	HDP	MHP	Diğer	Hiçbiri	Bilmiyor/ Cevap yok	Toplam
Çok zor olur	29,4%	39,6%	51,5%	24,4%	46,0%	41,3%	38,8%	34,1%
Zor olur	29,5%	33,1%	16,0%	38,5%	28,9%	27,8%	22,0%	29,2%
Kolay olur	24,9%	15,1%	14,1%	21,7%	16,4%	17,9%	25,4%	21,8%
Çok kolay olur	12,0%	9,8%	17,1%	9,1%	0,0%	5,9%	9,0%	10,6%
Bilmiyor/Cevap yok	4,1%	2,4%	1,3%	6,3%	8,7%	7,1%	4,7%	4,2%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	472	209	79	165	10	55	223	1213
Zor olur (1+2)	59,0%	72,7%	67,5%	62,9%	74,9%	69,1%	60,9%	63,3%
Kolay olur (3+4)	37,0%	24,9%	31,2%	30,8%	16,4%	23,8%	34,4%	32,4%

Ankete katılan gençlere iş bulmanın önündeki engeller sorulduğunda ise gençlerin aklına gelen ilk yanıt sistemle, sistemin olanakları/olanaksızlıkları ile ilgili bir yanıttır: Ankete katılanların %45.1'i (kadınların %48'i, erkeklerin %42.2'si) “yeterli iş olanaklarının olmaması” yanıtını vermiştir. İkinci yanıt ise %24.7 ile (kadınlarda %20.2, erkeklerde %29.1) “ücretlerin düşüklüğü” ile yani yine sistemle ilgili bir yanıttır. Üçüncü en çok verilen yanıt ise %24 ile (kadınlarda %24.9, erkeklerde %23.1) “iş bulmamı sağlayacak tanidiklarımın olmaması”dır (**Tablo 3.6**).

TABLO 3.6
İş bulmanın önündeki engel (Cinsiyete göre)

	Cinsiyet		
	Erkek	Kadın	Toplam
Yeterli iş olanaklarının olmaması;	42,2%	48,0%	45,1%
İş bulmamı sağlayacak tanidiklarımın olmaması	23,1%	24,9%	24,0%
Nereden iş bulunacağını bilememe	11,7%	13,3%	12,5%
Gerekli becerilerden yoksun olma/İş piyasasının talep ettiği becerilere sahip olmama	17,5%	18,3%	17,9%
Uygun bir iş bulamama/doğru iş fırsatı için bekleme	16,4%	15,0%	15,7%
Açılan pozisyonların tecrübe istemesi ve tecrübe sahibi olmama	11,2%	14,2%	12,7%
Ücretlerin düşüklüğü	29,1%	20,2%	24,7%
Çalışma koşullarının zorluğu	14,3%	14,7%	14,5%
Ayrımcılığa uğradığımı düşünüyorum	7,2%	4,6%	5,9%
Diğer	3,2%	2,7%	2,9%
Bilmiyor/Cevap yok	8,8%	8,4%	8,6%
Toplam %, N	184,7%	184,4%	184,6%
	611	602	1213

Bu soruya verilen yanıtlar oy verilen/verilecek olan partiye göre analiz edildiğinde ise yine benzer sonuçlar belirmektedir. Dört partiye oy verecek olan gençler açısından en sıklıkla belirtilen yanıt “yeterli iş olanaklarının olmaması”dır. Bu oran AK Parti için %43.3, CHP için %45.5, HDP için %48.7 ve MHP için %44.8’dir. “Ücretlerin düşüklüğü” ise AK Parti (%25.2) ve CHP (%24) seçmeni gençler için 2. sırada gelmekte iken, HDP seçmeni gençler için %30 ile “iş bulmamı sağlayacak tanıdıklarımın olmaması” ikinci sırada belirtilmekte, MHP seçmeni gençler için ise “gerekli becerilerden yoksun olma/ iş piyasasının talep ettiği becerilere sahip olmama” ikinci sırada yer almaktadır. AK Parti, CHP ve MHP seçmeni için üçüncü en fazla belirtilen yanıt “iş bulmamı sağlayacak tanıdıklarımın olmaması” (AK Parti için %20.9; CHP için %20.7; HDP için %30) yanıtıdır. HDP seçmenleri ise üçüncü sırada “ücretlerin düşüklüğü” (%27.2) belirtmektedir (**Tablo 3.7**).

TABLO 3.7
İş bulmanın önündeki engel

	AKP	CHP	HDP	MHP	Diğer	Hiçbiri	Bilmiyor/ Cevap yok	Toplam
Yeterli iş olanaklarının olmaması;	43,3%	45,5%	48,7%	44,8%	43,1%	43,0%	48,4%	45,1%
İş bulmamı sağlayacak tanıdıklarımın olmaması	20,9%	20,7%	30,0%	23,1%	26,5%	27,2%	31,8%	24,0%
Nereden iş bulunacağını bilememe	14,2%	15,6%	10,0%	8,3%	19,2%	7,3%	11,1%	12,5%
Gerekli becerilerden yoksun olma/İş piyasasının talep ettiği becerilere sahip olmama	16,8%	18,6%	23,7%	26,0%	28,0%	23,6%	9,1%	17,9%
Uygun bir iş bulamama/ doğru iş fırsatı için bekleme	15,5%	18,7%	12,3%	15,5%	10,0%	13,4%	15,6%	15,7%
Açılan pozisyonların tecrübe istemesi ve tecrübe sahibi olmama	12,6%	17,1%	12,7%	12,5%	17,2%	18,3%	7,1%	12,7%
Ücretlerin düşüklüğü	25,2%	24,1%	27,2%	27,8%	18,3%	21,2%	21,7%	24,7%
Çalışma koşullarının zorluğu	15,3%	14,9%	12,2%	15,4%	10,0%	10,8%	13,7%	14,5%
Ayrımcılığa uğradığımı düşünüyorum	6,2%	7,1%	3,7%	1,6%	10,1%	11,3%	7,0%	5,9%
Diğer	2,9%	0,9%	5,5%	3,4%	0,0%	7,0%	3,0%	2,9%
Bilmiyor/Cevap yok	10,1%	4,1%	3,8%	8,7%	8,7%	5,6%	11,9%	8,6%
Toplam %, N	182,8%	187,4%	189,8%	187,1%	191,3%	188,6%	180,5%	184,6%
	472	209	79	165	10	55	223	1213

Ankete katılan gençler her ne kadar işe alan değil de işe başvuran konumunda olsa da onlara işe alımlarda nasıl bir profili tercih edeceklerini anlamak için de sorular sorulmuştur. “İşe alımlarda kendisiyle aynı şehirde doğmuş, büyümüş, hemşehri olanları mı yoksa diğer adayları mı seçecekleri” sorulmuştur. Bu soruya verilen en yoğun yanıt %53.8 (kadınlarda %54, erkeklerde %53.5) ile “her ikisi de olabilir” yanıtıdır. Kesinlikle hemşehrisini seçecek olanlar %26.4’tür (kadınlarda %24.8, erkeklerde %27.9). Hemşehresini değil de kesinlikle diğer adayı seçeceklerini belirtenler %12.7’dir (bu oranın kadınlarda ve erkeklerde aynı olması- %12.7- dikkat çekicidir) (**Tablo 3.8**).

TABLO 3.8

İşe alımda kimi tercih edersiniz - A. Benimle aynı şehirde doğmuş, büyümüş, hemşerim veya B. Diğer aday (Cinsiyete göre)

	Cinsiyet		Toplam
	Erkek	Kadın	
Kesinlikle A	27,9%	24,8%	26,4%
Her İkisi de olabilir	53,5%	54,0%	53,8%
Kesinlikle B	12,7%	12,7%	12,7%
Bilmiyor/Cevap yok	5,8%	8,4%	7,1%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	611	602	1213

Aynı soruya verilen yanıtlar oy verilen/verilecek partiye göre incelendiğinde ise çok aşırı bir fark görülmesine de “her ikisi de olabilir” yanıtını verenlerin her parti için en fazla verilen yanıt olduğunu belirtmek gerekir. Ancak kesinlikle hemşehrisini seçeceğini söyleyenler HDP seçmenlerinde %31,5 ile en yüksektir, bu oran AK Parti için %25.6 ve CHP için %25’tir (**Tablo 3.9**).

TABLO 3.9)

İşe alımda kimi tercih edersiniz - A. Benimle aynı şehirde doğmuş, büyümüş, hemşerim veya B. Diğer aday BY C.02. Önümüzdeki Pazar bir genel seçim yapılırsa, hangi partiye oy vermeyi düşünürdünüz?

	AKP	CHP	HDP	MHP	Diğer	Hiçbiri	Bilmiyor/ Cevap yok	Toplam
Kesinlikle A	25,6%	25,0%	31,5%	28,5%	8,7%	36,3%	24,3%	26,4%
Her İkisi de olabilir	54,5%	56,2%	48,5%	53,0%	82,5%	45,8%	52,9%	53,8%
Kesinlikle B	13,8%	12,5%	11,3%	11,7%	0,0%	12,9%	12,4%	12,7%
Bilmiyor/Cevap yok	6,1%	6,2%	8,7%	6,8%	8,7%	5,0%	10,4%	7,1%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	472	209	79	165	10	55	223	1213

Yine işe alımlarla ilgili olarak kendisiyle aynı siyasi partiye oy veren aday mı yoksa diğer adayı mı seçeceği sorusuna ise hemşehriye göre daha da yüksek bir oranla, %57.2 (kadınlarda %57.2, erkeklerde %57.3), “her ikisi de olabilir” yanıtı verilmiştir (**Tablo 3.10**).

TABLO 3.10

İşe alımda kimi tercih edersiniz - A. Benimle aynı siyasi partiye oy veren birisi veya B. Diğer aday (Cinsiyete göre)

	Cinsiyet		Toplam
	Erkek	Kadın	
Kesinlikle A	24,4%	19,0%	21,7%
Her ikisi de olabilir	57,3%	57,2%	57,2%
Kesinlikle B	11,2%	14,3%	12,8%
Bilmiyor/Cevap yok	7,1%	9,5%	8,3%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	611	602	1213

Aynı soruya verilen yanıtlar oy verilen/verilecek partiye göre incelendiğinde ise yine her parti seçmeni için en yüksek oranla verilen yanıtın “her ikisi de olabilir” olduğu görülmektedir. Ancak “kesinlikle kendi partilisini” seçeceğini belirtenler en yüksek oranla MHP’dir (%29.4); bu oran HDP seçmenleri için %25.6, AK Parti ve CHP için ise %18.2’dir (**Tablo 3.11**).

TABLO 3.11

İşe alımda kimi tercih edersiniz - A. Benimle aynı siyasi partiye oy veren birisi veya B. Diğer aday

	AKP	CHP	HDP	MHP	Diğer	Hiçbiri	Bilmiyor/ Cevap yok	Toplam
Kesinlikle A	18,2%	18,2%	25,6%	29,4%	18,9%	38,2%	21,5%	21,7%
Her ikisi de olabilir	59,7%	57,7%	54,3%	55,4%	72,4%	47,3%	55,6%	57,2%
Kesinlikle B	14,9%	17,3%	10,2%	8,9%	0,0%	11,3%	8,6%	12,8%
Bilmiyor/Cevap yok	7,2%	6,8%	9,9%	6,3%	8,7%	3,2%	14,2%	8,3%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	472	209	79	165	10	55	223	1213

Ankete katılan gençlere kendisiyle aynı yaşam tarzını paylaşan bir adayı mı yoksa diğer adayı mı tercih edeceği şeklinde sorulduğunda ise aynı yaşam tarzını paylaşan adayın (hemşehri ve siyasal parti aidiyetine göre) daha ağır bastığını söylemek gerekir. Bu soruya “her ikisi de olabilir” yanıtını verenler %49.8’dir (kadınlarda %49.7, erkeklerde %49.9) (**Tablo 3.12**).

TABLO 3.12

İşe alımda kimi tercih edersiniz - A. Benimle aynı yaşam tarzını paylaşan bir aday veya B. Diğer aday (Cinsiyete göre)

	Cinsiyet		
	Erkek	Kadın	Toplam
Kesinlikle A	33,4%	31,8%	32,6%
Her İkisi de olabilir	49,9%	49,7%	49,8%
Kesinlikle B	10,9%	10,3%	10,6%
Bilmiyor/Cevap yok	5,8%	8,2%	7,0%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	611	602	1213

Aynı soruya verilen yanıtlar oy verilecek partiye göre incelendiğinde ise yine en yoğun şekilde verilen yanıtın “her ikisi de olabilir” olduğu görülmektedir. Kesinlikle kendisiyle aynı yaşam tarzına sahip adayı seçeceğini belirtenler ise %38.9 ile MHP seçmenleri arasındadır, MHP seçmenlerini %35.7 ile CHP seçmenleri, %34.4 ile HDP ve %27.7 ile AK Parti seçmenleri takip etmektedir (**Tablo 3.13**).

TABLO 3.13

İşe alımda kimi tercih edersiniz - A. Benimle aynı yaşam tarzını paylaşan bir aday veya B. Diğer aday

							Bilmiyor/ Cevap	
	AKP	CHP	HDP	MHP	Diğer	Hiçbiri	yok	Toplam
Kesinlikle A	27,7%	35,7%	34,4%	38,9%	27,6%	41,6%	32,9%	32,6%
Her ikisi de olabilir	53,0%	45,5%	52,0%	49,1%	63,6%	47,4%	46,6%	49,8%
Kesinlikle B	13,1%	12,0%	4,9%	5,7%	0,0%	7,8%	10,9%	10,6%
Bilmiyor/Cevap yok	6,3%	6,8%	8,7%	6,3%	8,7%	3,2%	9,5%	7,0%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	472	209	79	165	10	55	223	1213

NİTEL ARAŞTIRMAMIZIN İZİNDE İŞE ALIMLARDA ADALETSİZLİK HİSSİYATI ÜZERİNE...

İş ararken gencin önüne çıkan engel: “Tecrübeli” olmama

İşe alımlar konusunda gençler özellikle de “torpil” konusundan uzun uzun bahsedip yakındılar. Bu konu üzerine söylediklerine ayrıntılı olarak değineceğiz. Ancak, ilk olarak “genç” olarak iş ararken tecrübe yoksunu olmanın kendilerini dezavantajlı kıldığından yakındıklarını söyleyerek başlamak iyi olacaktır. Öyle görülüyor ki işe alımlarda gençlerin önüne önemli bir engel olarak konulan “tecrübeli eleman” arayışı gençlerin bir hayli moralini bozuyor ve henüz bu kadar genç iken kariyerlerinin başlangıcında- daha henüz kimse onlara iş vermemiş iken- bu tecrübeyi nasıl edinecekleri sorusunu sormalarına sebep oluyor. GN3 ve ON1 bu konudan şöyle dert yaniyor:

Herkes tecrübe arıyor ama tecrübeyi insanlar nereden edinebilir o da başka bir konu. Birileri almak zorunda ki insanlar tecrübe edinsin. (GN3, 29 yaşında, kadın, evli, 3 çocuğu var, ortaokul mezunu, ev hanımı)

İnsan kaynakları tarafımız biraz zayıf bence, konuyu iyi değerlendiremiyoruz bence, kriterleri doğu değerlendiremiyoruz. Özellikle tecrübe konusu yanlış değerlendiriliyor. Yeni okulu bitirmiş, donanımlı bir insan geliyor ve tecrüben yok diye almıyorlar çünkü çocuk yeni mezun oldu. Senin işyerine geldi ki tecrübe kazansın, eee herkes tecrübe isterse bu çocuk tecrübe kazanamaz. Tecrübe olayını yanlış anlıyoruz. (ON1, 27 yaşında, erkek, Çevre mühendisliği mezunu, işinden yeni ayrılmış)

Tabii işte dayısıdır, amcaları olacak birinin...”:

İş bulmak için torpilin gerekliliğine dair inanç

Nitel araştırmamızın izinde gençlerin en çok yakındıkları konulardan biri de iş bulmak için torpile ihtiyaç duyulduğu... Hatırlanacağı üzere ankette de gençler iş bulamamalarının önündeki önemli engellerden birini “iş bulmamı sağlayacak tanıdıklarımın olmaması” olarak tanımlamışlardı ve bu yanıt “yeterli iş imkanlarının olmaması”, “ücretlerin düşüklüğü” yanıtlarından sonra en sık söz edilen yanıttır.

Kendisiyle görüşme yapılan ZN3 bir yandan özel sektörde kadının göze hitap etmesi gerektiği şartını eleştirirken, kamuda ise geçerli olanın torpil (“Tabii işte dayısıdır, amcaları olacak birinin”) olduğunu düşündüğünü şu sözlerle açıklıyor:

Araştırmacı: İşe alım sistemini adil buluyor musun?

Yok, kesinlikle hayır.

Araştırmacı: Değil mi?

Torpil tanıdık bir, özellikle kadınların kendi arasında, son dönemde bir arkadaşım-dan duyduğum için söylüyorum. Kadınların kendi arasında işe alımda önemli olan hiç-bir şekilde kadının gelişmişliği, kariyeri vs değil; etek boyu, dekoltesi vs. bir de iş yerinde yaptıkları muameleler hiç hoş değil.

Araştırmacı: Nasıl olmalıymış kadınlar?

İşte açık olacak, göze hitap edecek ki işe alınsın.

Araştırmacı: Özel sektör için miymiş bu?

Evet, özel sektör için diyorum.

Araştırmacı: Öyle mi? Hiç de duymamıştım.

İki üç kişiden son dönemde duydum.

Araştırmacı: Göze hitap edecek?

Hatta son dönemde işten kovuldu bir arkadaş.

Araştırmacı: Peki, kamu sektöründe, kamuda?

Kamuda zaten torpil canım. Kamuda eteğe bakmıyorlar da torpil.

Araştırmacı: Yani aslında iktidara yakın tanıdık mı olması gerekiyor?

Tabii işte dayısıdır, amcaları olacak birilerinin. (ZN3, 23 yaşında, erkek, Hukuk mezunu, hakimliğe hazırlanıyor)

GY6 da hem devlet hem de özelde torpilin çok yaygın olduğunu belirttikten sonra kendisinin işe torpille girdiğini söylüyor:

Araştırmacı: Peki biraz böyle meritokrasiden bahsedeceğim şimdi. Size göre Türkiye’de işe alım süreci nasıl? Ya da adil mi?

Tabii ki de adil değil.

Araştırmacı: Bununla ilgili yaşadığınız bir şey var mı? Ya da yakın çevrenizden gördüğünüz bir şey olabilir işe alım sürecine dair?

Ya mesela arkadaşım var bir tane. Dört sene okudu. Ama şu an bir işe girip çalışmıyor. Çünkü genelde devlet yakınları daha çabuk işe girdiği için, çok fazla yer kalmıyor diğerlerine. İnsanlar okuyor dört sene boşu boşuna. Ben okumadım mesela, ben de çok rahat işe girdim. Benimki de mesela torpilleydi işe girmem. O yüzden adil değil bence.

Araştırmacı: Anladım. Peki sizce devlet dairesinde işe girmek için torpile ihtiyaç var mı diyecektim ama siz de hani böyle girdiğinizi söylediniz.

GY6: Tabii ki de var. Ha ben devlet dairesinde değil, devlet dairesinde işe girmedim. Ama girdiğim yerde, onda bile mesela torpil vardı. Çok rahat iş bulamıyorsun. Ama devlet dairesinde işe girmen için, mesela benim arkadaşım. Okuyan arkadaşlarım var mesela çok fazla devlet dairesine giremeyen. Ama benim okumayan bir arkadaşım torpil ile girdi şu an devlet dairesinde çalışıyor. Yani devlet dairesinde işe girebilmek için kesinlikle torpile ihtiyaç var. Bunun okumakla veya okumamakla bir alakası yok bence.

Araştırmacı: Anladım. Buna dair fikirleriniz nedir peki? Adil mi sizce?

CY6: Tabii ki de adil değil. Sonuçta bir insan dört sene boşuna okumuyor. Okumayan bir insan neden ondan daha rahat bir iş bulsun ki? Yani neden o zaman diğeri okudu? Tabii ki de adil görmüyorum. (CY6, 21 yaşında, erkek, lise mezunu, çalışıyor)

GY4 de kendi deneyimi üzerinden torpile sahip olmadığı için iş bulmakta zorlandığından dert yaniyor. Öyle görünüyor ki, **iş aramakta olan gençler tarafından bu durum daha ağır yaşıyor:**

CY4: [...] Adil olduğunu da düşünmüyorum, iş bulmakta da zorlanıyorum zaten bu yüzden.

Araştırmacı: Yani sizce Türkiye’de devlet dairesinde işe girmek için torpile ihtiyaç duyuluyor mu?

CY4: İster istemez duyuluyor sanırım. Yani buna inanmayı istemiyorum aslında ama sanırım. Yani etrafımda gördüğüm örnekler bu şekilde oldu yani ben iki sene önce mezun oldum hani biraz da kendim iş seçtim vesaire evet ama iş bulamazken, benim bir başka arkadaşım kendine bir torpil buldu ve mezun olduğunun ilk ayı işe girdi. Yani ben bunun çok da adil olduğunu düşünmüyorum. Bana bağlı olduğunu da düşünmüyorum açıkçası, etraf ve çevre ve torpil işliyor yani. (GY4, 24 yaşında, kadın, üniversite mezunu, iş arıyor)

Gençler kendi deneyimlerinden yola çıkarak sadece torpil değil rüşvet hikâyelerini de paylaşırlar. Örneğin ebelik mezunu olan GN4, Doğu’ya çıkan tayinini belirli bir para karşılığı İstanbul’a kaydırabilecek bir torpil bulduğunu anlatıyor:

GN4: Yani tabii ki de adil bulmuyorum Türkiye’deki işe alım sistemini, hiçbir yönden. Ne kamusal ne özel sektör olarak. Özelde yine bir nebze adalet var da kamuda çok bir adalet yok yani.

Araştırmacı: Ne oluyor mesela? Nasıl dönüyor torpil mesela?

GN4: Ya ben torpile birebir şahit bir insanım, ben Şırnak’a atandığımda birisi beni aradı, yani tanıdığım birisi vardı onun aracılığıyla, dedi ki yirmi bin lira verersen tayinini İstanbul’a aldırabiliriz. Çok ciddiym. Böyle bir teklifle... bir arkadaşım bulmuştu bana. O yüzden kendim bire bir yaşadığım için bu olayı torpil sistemi çok fazla var Türkiye’de gerçekten. Kimse bunu inkar etmesin bence. (GN4, 25 yaşında, kadın, Ebelik mezunu, yeni istifa etmiş iş arıyor)

Görüşmelerde sadece işe alımlarda değil, genel olarak hak alımından tutun da en ufak bir işi yaptırabilmek için torpile ihtiyaç duyulduğu belirtilirken, konuya gençler tarafından farklı örnekler verilmiştir. Örneğin, 2011 seçimlerinde Adalet ve Kalkınma Parti’sine oy verdiğini ancak ardından oy kullanmadığını belirten 25 yaşındaki bir erkek görüşmecimiz olan GN1, kendi yaşadığı bir olaydan ve yapılması gereken işi ancak Başbakanlığa ulaşarak yaptırabildiğini belirttikten sonra “*Türkiye’de işler böyle yürüyor*” sonucuna varıyor:

GN1: İşe alım olaylarındaki o mülakatlar torpiller çok sıkıntı. Sadece işe alımda değil bu bir işi yaptırmada da çok büyük sıkıntı çekiyorsunuz. Aslında devlet kurumlarının

yapması gereken, ben bunun en basitinden örneğini vereyim, ailemin, kayıttan önce bahsettiğim, ailemin toprak evi var, Adıyaman'daki depremde sonra zarar görüyor ve ben bunun resmini çekip depremde sonra ilgili makamlara gönderiyorum ve inandırıyorum depremde zarar gördüğüne. Ta ki Başbakanlık'tan birisini arayıp, devlet ne yapması gerekiyorsa onu yapsın diyene kadar. Bu torpil değildir, devlet ne yapması gerekiyorsa onu yapsın deyip valilik uyarılıp ondan sonra kaymakamlık uyarıldıktan sonra...

Araştırmacı: Bu bir dayılık mevzusu yani...

GN1: Eğer ben Başbakanlığa ulaşamasaydım o kalacaktı.

Araştırmacı: O zaman torpile ihtiyaç olduğuna inanıyorsun?

GN1: Yani bence ihtiyaç değil ama Türkiye'de işler böyle yürüyor. (25 yaşında, ön lisansda İlahiyat okumuş, Açıköğretimde Sosyoloji okuyor, çalışıyor)

Benzer şekilde Adalet ve Kalkınma Partisi'ne oy verdiğini belirten PN1 de işe alım sistemini adil bulmadığını ve her zaman torpilin olduğunu şu sözlerle belirtiyor:

Araştırmacı: Türkiye'deki işe alım sistemini adil buluyor musunuz?

PN1: Bulmuyorum.

Araştırmacı: Neden?

PN1: Şimdiye kadar hep genellikle büyüklerimizden de duyduğumuz kadarıyla genelde torpil kendi adamını yerleştirme, hani hep bir şekilde birinin devlette bir bakan olur bir şey olur... Yani bunların adı altında yapılan atamalar oluyor, öğretmenlikte vesairede mesela askeriyede de mesele üst rütbeli bir insan oluyor. Onun adını kullanarak bir yerlere gelme gibi.

Araştırmacı: Adam kayırma olduğunu düşünüyorsunuz?

PN1: Adam kayırma olduğunu düşünüyorum.

Araştırmacı: Sizce Türkiye'de devlet dairesinde işe girmek için torpile ihtiyaç duyuluyor mu?

PN1: Duyuluyor.

Araştırmacı: Neden böyle düşünüyorsunuz?

PN1: Çünkü bir çok insan, çevremdeki insanlar bu şekilde düşünüyor. Hep bir şekilde birinin adıyla birinin ismini vererekten bir yere gelmeye çalışıyorlar. Kendisi de çalışarak bir yere gelse bile hani başkaları için o bu şekilde geldi hani diye bu şekilde düşünüyor. (PN1, 22 yaşında, erkek, üniversite öğrencisi, part-time çalışıyor)

Yukarıda tartışılanlardan da anlaşıldığı üzere sistemin adil olmadığına inancın tam olduğu durumlarda gençler için önemli mevkilerde “tanıdığa” sahip olmak önem kazanıyor.

Özel sektördeki torpil/referanslar daha “kabul edilebilir”

Her ne kadar kamu-özel ayrımı yapmaksızın toplumun her yerinde bir iş yaptırma mekanizması olarak torpilin geçerli olduğunu düşünseler de, **görüştüğümüz gençlerin kamu ile karşılaştırıldığında işe alımlarda özel sektörün daha adil olduğunu ya da özel sektördeki adaletsizliğin daha kabul edilebilir olduğunu düşündükleri görülmektedir.** GN4, örneğin, “özelde yine bir nebze adalet olduğunu” düşünüyor:

CN4: Yani tabii ki de adil bulmuyorum Türkiye'deki işe alım sistemini, hiçbir yönden. Ne kamusal, ne özel sektör olarak. Özelde yine bir nebze adalet var da kamuda çok bir adalet yok yani. (**CN4**, 25 yaşında, kadın, Ebelik mezunu, yeni istifa etmiş iş arıyor)

CY9: Adil bulmuyorum. Ama şöyle bir şey var. Hani bu torpil bu ülkenin gerçeği. Şey hani herkes tanıdığı, güvendiği adamı işe almak istiyor. Aslında bunda... Bunda açıkçası liyakat usulüne göre ilerlenmeli deniyor da hani nasıl bir çözüm getirilebilir onu düşünmeye çalışıyorum. Tabii ki şimdi bir aile şirketi açacak olsam, neden kuzenime maaş vermek dururken başkasına maaş vereyim ki diye bakabilirim. Tabii bu benim özel şirketim. Ama devletin buna böyle bakması sağlıklı. Devlet buna böyle bakamaz. Devlet insanları fişleyemez. Devlet her vatandaşına aynı şekilde yaklaşmak zorunda. O açıdan devletteki fişlemelerin kesinlikle geleceği hani iyice kutuplaşmaya götürecek boyutlara erişireceğinden sağlıklı ve doğru bulmadığımı düşünüyorum. (**CY9**, 26 yaşında, erkek, üniversite mezunu, iş arıyor)

Görüştüğümüz gençler her ne kadar özel sektörde de bir çeşit torpilin, referans sisteminin işlediğini düşünseler bile öyle görünüyor ki bunu daha “kabul edilebilir” buluyorlar, oysa ki daha önce tartıştığımız gibi kamudaki torpil daha az kabul edilebilir görülüyor:

Araştırmacı: Peki, Türkiye'deki işe alım sistemini adil buluyor musun? Devlet dairelerine ya da özel kurumlara?

CN2: Hayır bulmuyorum. Özelde de bulmuyorum, Devlette de bulmuyorum. Özel'deki torpil veya referans diyelim herkes öyle diyor, Özel'deki referansı rahatsız edici bulmuyorum çünkü benim de bir şirketim olsaydı atıyorum en yakın arkadaşım Sevdener'un söylediği, bana önerdiği birini işe alabilirdim. Ama devletteki referansa kesinlikle tahammülüm yok. Çünkü devlete ait olan bir şey. Sınavı var özel, sınavına girersin, kazanırsın, kadrona yerleşirsin.

Araştırmacı: Devlet alımlarında o zaman torpilin döndüğünü düşünüyorsun?

CN2: Kesinlikle dönüyor. Yani biliyorum da. (**CN2**, 24 yaşında, kadın, yüksek lisans yapıyor)

Benzer bir şekilde GN9 da her ne kadar özeldeki adil olmayan alımları daha kabul edilebilir bulsa da devlet kurumlarındakini daha “*dehşet*” bir adaletsizlik olarak tanımlıyor:

Araştırmacı: Peki Türkiye'deki işe alım olayını adil buluyor musunuz?

CN9: Yok değil kesinlikle değil.

Araştırmacı: Bu fark ediyor mu özel kurum devlet kurumu?

CN9: Hiç fark etmiyor. Ya özel kuruma bir şey diyemezsin şimdi, bizim de mesela iş yerimiz var ben istediğimi alırım istemediğimi almam. Aldıktan sonra o adamın haklarını koruyor muyum korumuyor muyum önemli olan o. Yoksa kimse bana diyemez, siz aldıktan sonra özel kurum hadi tamam aldım gönderdim değil... ona bir şey diyemem ama devlet kurumlarında çok büyük bir adaletsizlik var yani. Gözümüzle görüyoruz yani dehşet bir adaletsizlik var. (CN9, 28 yaşında, erkek, evli, Güzel Sanatlar Resim mezunu, öğretmenlik yapıyor)

Görüşmecilerin bahsettiği bu kabul edilebilir olup olmama olgusu bize Fransız sosyolog François Dubet'nin eşitsizlikler üzerine yaptığı adil olanla olmayan eşitsizlikler "*inégalité juste/injuste*"¹⁵ ayrımını hatırlatıyor. Dubet'ye göre bazı eşitsizlikler bireyler tarafından adaletsiz olarak tanımlanırken bazı eşitsizlikler ise daha adil olarak görülebilirler ve sosyologlar eşitsizlikler üzerine düşünürken bu ayrımı göz önüne almalıdırlar.

Siyasetle iç içe geçen torpil mekanizması

ZN4 de Türkiye'de torpilin, referansların çok yaygın olduğunu, çaycı, şoför gibi kadrolara alımlarda bile torpil ya da bugünkü deyişle referansın işlediğini ve bu referansların da siyasi bir boyutu olduğunu düşünüyor:

Araştırmacı: Peki, işe alım sistemini adil buluyor musun Türkiye'de?

ZN4: Hayır.

Araştırmacı: Bulmuyorsun?

ZN4: Hayır, tabii ki de değil yani. Referans olarak, artık torpil de denmiyor yani, referans.

Araştırmacı: Şimdi bir sonraki sorum da oydu. Devlet dairesinde işe girebilmek için torpil gerekiyor mu?

ZN4: Tabii ki de yani devlet dairesinde. [...] Şey mesela ya, şoför alımı bile kendi teşkilatlarından oluyor. Kendi atıyorum Ak Parti, MHP, CHP, teşkilatlarından alınacak, şoförü dahil çaycısı dahil, bunda bile torpil, değil referans. (ZN4, 23 yaşında, erkek, üniversite öğrencisi-uzatmalı öğrenciyim diyor)

Oysa ki ZN4'e göre "işin ehline verilmesi", "yapabilene", "kim daha çok hak ediyorsa" ona verilmesi gerekir:

ZN4: Ama tabii ki de benim kendi düşüncem işin ehline verilmesi, yapabilene verilmesi. Çaycı da dâhil olsa belediye başkanı da dahil olsa,

Araştırmacı: Yani aslında kim daha çok hak ediyorsa?

¹⁵ Bkz. François Dubet, "Régimes d'inégalité et injustices sociales", SociologieS, 2011.

ZN4: Kim daha çok hak ediyorsa, bunu da işte ırk, din ayrımı hiçbir şey yapılmadan sen orda iş yaparsın mesela şey lafı var ya "Biz burada iş yapıyoruz, geri kalan hiçbir şey bizi ilgilendirmez." Lafı var ya hani, özel hayat filan, yani o zaman bunun hiçbir şeyle ilgilenmemesi... İşe alırken Kürt mü bilmem ne mi diye bakmayacaksın o zaman işte dine bakmayacaksın, hiçbir şeyine bakmayacaksın.

Araştırmacı: Yani hangi etnik kimlikten olursa olsun, görüşü ne olursa olsun?

ZN4: İş yapıyorum diyorsan iş yapıyorsan sen bu adamın yaptığı işe bakacaksın ama o tabii ki de olmuyor, daha çok kimin amcasının oğlu, kimin dayısının kızı, işte tanıdığı var mı?

Araştırmacı: Aslında kişilerle olan bağlantıları, anladım.

ZN4: İşte bizim dayımız var mı yukarılardan ya mesela şey de örnek olabilir, bu çok açık gözüküyor, bir makam sahibi birinin diğer akrabalarının nerelerde çalıştığına bakılsa direkt herkes yakalanır yani rahat bir şekilde.

Araştırmacı: Yani hiç yapmayan yoktur diyorsun. (ZN4, 23 yaşında, erkek, üniversite öğrencisi-uzatmalı öğrenciyim diyor)

ZN4'e benzer şekilde GY1'in yorumları kamuda işe alımlar ile iktidarda kimin yer aldığı arasında bir bağ olduğunun altını çizerken, bunun hep böyle olduğunu belirtiyor. Ancak bu durum ülkeyi yönetmeye aday partinin aynı zamanda işe alımlara dek uzanan bir halkayı yönetmeye aday olduğunun düşünüldüğünü gösteriyor- ki bu çok düşündürücü:

Araştırmacı: Türkiye'de işe alım sürecini adil buluyor musun?

GY1: Hayır bulmuyorum. Yani burada da yine iktidarın, ya da o an iktidarda kim varsa onun uygun gördüğü bir grup oluyor ve o gruba kesinlikle ayrıcalık sağlanıyor. Bu grup değişse de biliyor daha sonra, takip etmek zor biraz.

Araştırmacı: Peki sen Türkiye'de devlet dairesinde işe girmek için bir torpile ihtiyaç duyulduğunu düşünüyor musun?

GY1: Kesinlikle. Yani soruya verdiğim cevapla bağlantılı bu, bir grup dediğim gibi ön plana çıkarılıyorsa o dönemde, o insanlara karşı bir torpil uygulanıyor. Kulaktan kulağa dolaşan bir şey, işte "Bilmem kimin dosyasında çarpı var." falan muhabbeti.

Araştırmacı: Anladım peki bu sadece devlet dairesi için mi geçerli, özelde falan da böyle olduğunu düşünüyor musun?

GY1: Bence tamamen her alana yayılmış durumda torpil. Torpilsiz hiçbir şey yapılmıyor, adım dahi atılmıyor. Eğitimde de böyle, işe alım sürecinde de böyle ama tabii işin içine para girdiğinde çok çok daha fazla. (GY1, 24 yaşında, kadın, üniversite öğrencisi)

GN6, Türkiye’de hep kayırmacılık olduğunu ve bu sebeple de AK Parti iktidar olunca da benzer bir şey uyguladığını ve son yaşanan 15 Temmuz darbe sürecinin temelinde de bu kayırmacılığın olduğunu iddia ediyor:

Şu ana kadar bir iş içerisinde bulunmadım en azından kendimden deneyimleyerek bunu söyleyemiyorum ama duyumlar, görüşler biraz okuyarak belki bunu söyleyebilirim. Bu hem işe alım hem de eğitimden başlayarak, şu anda mesela son okuduğum yerlerde eğitimci alımında kısıtlama yaşanacağı, medyadan gördüm, eğitimci alımında bir kısıtlama olacağı. Başta bir eğitim anlamında bir yetersizlik var. İşe alımda bu tabii çok fazla talep olduğu için bunu karşılamada da sıkıntı oluyor. Sayıda karşılamada sıkıntı olunca da seçicilikte problem yaşanıyor. Ama Türkiye’de ben kayırmacılık olduğuna inanıyorum. Ve son yaşadığımız darbe sürecinin de bundan kaynaklandığına inanıyorum. Bunun da tek başına sebepsiz olmadığını, daha önce başkalarına devlette kayırmacılıktan kaynaklı kendi ideolojisine, kendi fikrini devam ettirmek için ya da benzer fikirdeki insanları işe almalarına sebep olarak buna tepki olarak mevcut iktidar da bunu aynı yolda gidebilecekleri benzer kişileri aldı. Darbenin ortaya çıkmasını hazırlayan sebep de buydu yani. Bir anlaşmazlık yaşandı ve bir darbe süreci yaşandı. Böyle görüyorum biraz da. Bu şey değil yani, tek başına işe alımdan kaynaklanan bir şey de olmuyor, tek başına işe alımdan kaynaklanan mesele değil aynı zamanda bir darbe sürecini de ortaya çıkarabiliyor. O yüzden kaynaklı bir mesele. (GN6, 20 yaşında, erkek, üniversite öğrencisi)

Mahallesinde yaşadığı örneklerden yola çıkarak GY5, iktidar partisinin gençlik kollarında üye olmanın işe alımlarda avantaj sağladığını belirtiyor:

GY5: Çevremde var benim açıkçası. Şimdi AK Parti belediyesinde çalışıyor. Oğlu okumuyor, etmiyor. İşte, “Aa ben AK Parti belediyesindeyim, sen de gel, sen de gel, sen de gel, sen de gel.” Ama dört yıllık mimarlık okuyan, mühendislik okuyan insan boşta. Ne sen ne kadar iktidara yakınsın, o kadar iyisin, o kadar paran var, o kadar ekonomik durumun iyi oluyor.

Araştırmacı: Aslında birazdan hani ona da gelecektim, meritokrasiden de bahsedecektim. Tam hani böyle siz açmışken oradan devam edeyim. Size göre Türkiye’deki işe alım süreci adil mi? Ya da hani başka herhangi kriterler mi mevcut? Ki biraz önce aslında biraz ondan değindiniz ama.

GY5: Kesinlikle değil. Yani şöyle söyleyeyim bazen...

Araştırmacı: Yaşadığınız herhangi bir şey var mı ya da buna dair yakın çevrenizde olabilir, sizin hayatınızda olabilir?

GY5: Ya dediğim gibi dediğim gibi benim bulunduğum semtte belediyede bir komşumuz çalışıyor. Oğlu okumadı etmedi, lise mezunu. Ki lise mezunu artık zorunlu gibi bir şey zaten. Çoğu insan lise okuyor. Liseden mezun oldu, direkt belediyeye yerleşti. Benim arkadaşım var, mühendislik mezunu. İş arıyor. [...] Neden? Çünkü AK Partiliyim desen zaten kapılar sana sonuna kadar açık oluyor. (GY5, 21 yaşında, kadın, Açıköğretimde okuyor ve çalışıyor)

Görüşme yapılan ZN1, örneğin, iktidar yanlısı arkadaşlarının yardımıyla kamuda iş bulmayı umduğunu ama beklediği yardımı arkadaşlarından görememekten yakınıyor. ZN1’in kamuda işe

girmek için “torpilin gerektiği”ne dair inancı var. Buna tek istisna KPSS’den çok yüksek puan almak, çünkü ZN1’e göre ancak o zaman torpil olmasa da atanılabiliyor:

ZN1: Şu an iktidar yanlısı canım arkadaşlarımın yardımını isteyerek bir kamu kuruluşunda işe girmek istiyorum ama olacak gibi değil. Çünkü çok da yardımcı olmuyorlar diyeyim.

Araştırmacı: Yani iktidar yanlısı kişiler mi yardımcı olmuyor?

ZN1: Evet.

Araştırmacı: Yardımcı olsalar aslında olur diye düşünüyor musun?

ZN1: Yardımcı olsalar zaten rahatlıkla girerim. Yardımcı olmadıkları için giremiyorum. E oraya girmek için de birileri gerekiyor yani.

Araştırmacı: Torpil gerektiğini düşünüyorsun?

ZN1: Torpil gerekiyor. Torpilim olmadığı için de giremiyorum.

Araştırmacı: Peki, neden kamuda işe girmek istiyorsun?

ZN1: Çünkü özel şirketlerin vereceği maaşın iki katını verecekler ilk başlangıç için. Bu da İstanbul şartlarında yaşadığım düşünülürse çok cazibedici bir şey ve çalışma saatleri gerçekten çok daha az. Daha az emek veriyorsun, daha çok para kazanıyorsun.

Araştırmacı: Aslında bunu anlattıktan sonra şeyi sormam biraz saçma. “İşe alım sistemini adil buluyor musun?” diye bir soru sormam anlamsız olacak. Adil değil. Çünkü torpilden filan bahsettin. Sence devlet dairesinde işe girebilmek için aslında illa torpilin olması mı gerekiyor?

ZN1: Ya illa torpilin olması gerekiyor ya da KPSS’den çok yüksek bir puan alman gerekiyor.

Araştırmacı: ZN1 KPSS’den çok yüksek bir puan alıp torpilin olmasa da işe girebileceğini düşünüyor musun? Girilebildiğini ya da, senin üzerinden değil de.

ZN1: Çok yüksek puan alınca bir şekilde mecburen atıyorlar. (ZN1, 24 yaşında, kadın, üniversite mezunu, iş arıyor)

Tam da bu noktada kamuda bir işin ZN1 için başlangıç için iyi bir maaşı ve daha uygun çalışma saatlerini ifade ettiğinin altını çizmek gerekir.

Kendisini muhafazakar olarak tanımlayan EC2 de işe alımlarda işin ehline verilmesi gerektiğini dini referanslarla anlatıyor ancak Türkiye’de bunun böyle olmadığını, konunun bir partiye sınırlanamayacak kadar geniş bir zihniyet sorunu olduğunu şu sözlerle anlatıyor:

Önce insanların zihniyetinin değişmesi gerekiyor. Şu anki iktidar yani şu an AK Parti hükümetinde yaşıyoruz, Cumhurbaşkanımız Tayyip Erdoğan. Yani... Tayyip Erdoğan bu ülkeyi tek başına yönetmiyor, atadığı insanlar var, onlar müdürler olarak başka insanları atıyor ama atadıkları insanlar hep kendi görüşünde olan insanlar genelde. Yani

bu hiç değişmez. Tam tersi bir örnek verelim: CHP'nin iktidar olduğunu düşünelim. CHP iktidarda olsa yine kendi istediği insanları, kendi görüşünde olan insanları atayacak. Yani bu ne AK Parti'nin yanlışı ne CHP'nin yanlışı, bu insanlardaki zihniyet yanlışıdır. Benim görüşümde olan insan yanımda dursun, zengin olsun veya şu müdür olsun, şu genel müdür olsun gibi şeyler... Bu Peygamber Efendimizin dediği gibi işin ehline verilmesi gerekiyor. Bir insan dinsiz de olsa, ateist de olsa ahlaklıysa – ki ateist bir insan da ahlaklı olabilir- o müdür olmalı, yani o hak ediyorsa o müdür olmalı. Eğer bir insan mesela tam tersi CHP'nin iktidar olduğu bir yerde bir insan eğer o işin ehliyse dindar da olsa namazını kılıyorsa, muhafazakar da olsa başka bir şey de olsa o müdür olmalı, o işin başına geçmeli. Ben bunu düşünüyorum. (EC2, 21 yaşında, erkek, üniversite öğrencisi)

Ayrımcılıkla iç içe geçen torpil mekanizması

Görüşmelerimizde gençler işe alımlarda ayrımcılığa da maruz kaldığını düşündüklerini açıkça belirtiyorlar. GN8, örneğin, işe alımlarda ırkçılığa varan ayrımcı tutumlara şu sözlerle dikkat çekiyor:

Araştırmacı: Türkiye'deki işe alım sistemini adil buluyor musun?

GN8: Yok. Kesinlikle yok. Torpil. Torpil ve ırk da çok büyük etken.

Araştırmacı: Nasıl mesela?

GN8: Ben kendim Doğulu olduğum için çok şahit olduğum şeyler oldu. Benim kız kardeşim mesela yıllarca şey okudu, hosteslik için İngilizce kursları olsun bayağı bir gitti ilgilendi, oradaki insanlarla da diyalog halindeydi yani ben bu işe girmek için işte nasıl bir eğitim almak gerekiyor, işte onu yönlendiriyorlardı işte İngilizce kursuna gideceksin, şunları şunları şu belgeleri getireceksin, iki yıl falan benim kız kardeşim İngilizce için uğraştı, zaten lise mezunuydu. Hosteslik için tam başvurular olduğunda gittiğinde yani hani desem ki onların profiline uymayan bir kız değil asla, yani uzun fiziği çok güzel, görünüşü çok güzel, İngilizcesi var. Şimdi görmediğiniz için belki kardeşidir gözüne çok güzel görünüyor filan diyebilirsiniz ama hosteslik için çok ideal birisiydi. Almadılar ve kardeşim de çok şaşırды. Ve zaten o girmeden önce de herkes onu yani oradaki insanlar onu girersen alırlar deyip insanlar hepsi onun geçeceğini düşünüyordu. Kadına sormuş yani geçmememin sebebi ne diye, bir sebebi var mı acaba neden geçmediğimi ben merak ediyorum, kimliğinde Doğulu, Mardinli yazdığı için yani, kimliğinde doğu kökeni olduğu için. Onu da kadın gizli söylemiş. Söyleyeceğim ama lütfen kimseye söyleme demiş. Bu yüzden dolayı alınmadın demiş. (GN8, 28 yaşında, kadın, evli, 1 çocuğu var, ev hanımı)

Ardından GN8 yine de Doğulu da olursa Batılı da torpilin olduğunda herşeyin daha kolay olduğu sonucuna varıyor ve sırf bu yüzden- torpili olmadığından- çocuğunu okuturken boşuna mı okuyor hissiyatına büründüğünü ekliyor:

GN8: Bir de torpilin varsa ama şuanda Doğulu ol, hiç farketmez, torpilin varsa şuan-da en uç noktada da olsan alabiliyorsun her işi. Ben çocuğumu okutmak istemiyordum aslında bir dönem. Neden? Ki ben eğitimi çok seven bir insanım.

Araştırmacı: Neden?

CN8: Torpil yüzünden.

Araştırmacı: Boşuna mı okuyacak diye düşündün?

CN8: Aynen. Çünkü şey, üniversite öğrencileri hep işsiz bir bakıyorsun işe alınmış onunla hiç alakası olmayan bir insanı o işe almışlar. Mesleği yapacak çocuk boşta onu almıyorsun, onun hakkı olanı vermiyorsun kendi yakının diye başka bir meslekten birisini, o işle hiç alakası olmayan ya da mezuniyeti olmayan bir insanı bile alıyorsun.

Araştırmacı: Bu devlet dairesinde de geçerli mi?

CN8: Evet Devlet dairesinde de geçerli kesinlikle. Ve de en büyük iş orada dönüyor bence. (**CN8**, 28 yaşında, kadın, evli, 1 çocuğu var, ev hanımı)

GY2 ise kimliğinden dolayı örneğin Dışişlerine giremeyeceğini düşündüğünü belirtiyor:

GY2: Yani A grubu memur olmak gibi bir hayalim yok benim. A grubu memurlukta belki biraz daha kolay oluyordur ama örneğin yani, gerçi akademik geçmişim de ona uygun değil ama belki dışişlerine girmeye çalışsaydım beni olumlu olarak birinin etkilemesinden geçtim, kimliğimden dolayı beni almama ihtimallerinden dolayı da biraz kendimi geri çektim yani. Hani zaten torpilimiz yok, bir de zaten torpilim olsa bile kimliğimden dolayı almazlar diyerek de kendimi geri çektim biraz. Hiç o yönde bir girişimim olmadı mesela, ne KPSS'ye girmişliğim ne YDS'ye girmişliğim var. Hiç çabalamadım yani.

Araştırmacı: Yani devlette kamuda işe girmenin ön şartı diyorsun anladığım kadarıyla belli bir partiye ya da belli bir kimliğe yakın olma mı?

GY2: Evet. Öyle düşünüyorum, yani hele ki zaten şeyin yoksa, arkan yoksa amcan yoksa. (**GY2**, 25 yaşında, erkek, üniversiteden yeni mezun, çalışıyor)

Alevi ve Kürt bir genç olarak GY8 de devlete girmesinin zorluklarından bahsedip, işe alımlardaki ayrımcılıktan bahsediyor:

Şöyle şimdi kendim KPSS'ye girmiş bir insanım. Sınav sonucum açıklandı ama kurum ilanlarının sınav ilanı, sınav duyurusunda bulunmasını bekliyorum. Çok fazla şey duyuyorum. Atıyorum askeriyede şundan şundan dolayı alınmamış. İşte kamu personeli olmak için şundan şundan dolayı elenmiş gibi çok fazla şey duyuyorum. Bunlar da genelde etnik köken ve siyasi düşünce oluyor. Kendimle ilgili şüphelerim de var çünkü etnik kökenden beni almama... almaması için birden fazla sebep var yani. İlk başta da söyledim; Alevilik-Sünnilikten almayabilir, Türklük-Kürtlükten almayabilir. Hiçbir şeye bakmaz, kütüğüm Bingöl'dür almayabilir. O yüzden çok adil olduğunu düşünmüyorum. Kimler kimler yani, bugün bir devlet dairesine gidip baktığınızda adam iki kelimeyi bir araya getiremiyor ama yani, üniversite mezunu asgari ücretle çalışan bir insandan çok çok daha fazla maaş alıyor. Ve yatarak alıyor bunu yani. Niye? Yok efendim babasının oğlu şeymiş, bakanmış; yok efendim işte biriyle zamanında flörtleşmiş. Çok çirkin ilişkiler dolayısıyla da bu torpiller dönüyor yani. (**GY8**, 23 yaşında, kadın, Maliye mezunu, iş arıyor)

İşe alımlarda adaletsizliği sağlayan sadece bazılarının “torpil” sayesinde işe alımı değil ama aynı zamanda işi hak edenlerin kendi ve hatta yakın ve uzak akrabalarının görüşleri ve kimlikleri yüzünden işe alınmamları. Bu konuya GN10 (ki kendisi Erdoğan başta olduğu müddetçe ülkenin bölünmeyeceğini ve buna milletçe de izin verilmeyeceğini, 15 Temmuz’un bunun işareti olduğunu düşünüyor) kendi amca oğlundan yola çıkarak bir örnek veriyor:

Araştırmacı: Türkiye’deki işe alım sistemini adil buluyor musun?

GN10: Pek adil bulmuyorum. Çünkü çoğu alımlar torpille gerçekleşiyor.

Araştırmacı: Devlet dairesi için de mesela bunu söyler misin?

GN10: Polislik için mesela söyleyemem. Hani geçiyor mu torpil polislikte belki geçiyordur bilmiyorum ama devlet dairelerinde işte kamuda olsun özellikle kamuda çok torpil dönüyor, geçiyor yani öyle söyleyeyim.

Araştırmacı: Var mı böyle duyduğun, deneyimlediğin, şahit olduğun?

GN10: Duyduğum var. Mesela amcamın çocuğu savcılık hakimlik sınavına girdi, Türkiye on yedincisi oldu dereceye girdi bayağı yani ama alınmadı mülakatı da geçti ama sınavda alınamadı.

Araştırmacı: Neden sence bu kaynaklandı?

GN10: Başta torpil olsun, işte siyasal açıdan babası ne atmış, annesi ne atmış, akrabaları arasından FETÖ’den alınan var mı gibisinden. Aslında onun bir suçu yokken başkalarının suçu yüzünden o da alınamayabiliyor yani. Türkiye’de bu var bence. (GN10, 19 yaşında, erkek, açıköğretimden lise okuyor)

Ülkü Ocaklarında aktif olan GY7, kendisinin Ülkü Ocağında oluşunun ablasının devlete girmesini engelleyeceğini düşünüyor:

Ya da atıyorum devlet dairelerinde eğer bir ülkücüysen, sol kesimdeysen, başka bir şeydeysen... AK Parti dışındaysan devlete giremiyorsun bu ülkede. Her yeri inceliyorlar. Ellerinde dosyalar var belirli şeyler. Şu anda benim bile mesela benim bile paylaşmam, ablamın devlete girmesi için olumsuz. Ablam KPSS’ye hazırlanıyor. Benim Ülkü Ocakları’nda olmam bile belki buna bir etki olacak. Benim yüzümden belki ablam giremeyecek veya babam yüzünden giremeyecek. Neden? Çünkü bizim AK Parti ile bir bağıımız yok. AK Parti’ye karşı söylemlerimiz olduğu için. (GY7, 18 yaşında, erkek, Açıköğretimde üniversite okuyor)

DN1 ise durumu daha da genelleştirip kapsamlı halde analiz ederken işe alımlarda “ya vatan hainisin ya da değil” diye değerlendirme yapıldığını vurguluyor ve örneğin kendisinin marjinal olmasına rağmen eğer çenesini tutabilirse kendisinin bile bir şansı olabileceğini düşünüyor ancak yine de sistemin hiç de öngörülebilir olmadığını belirtiyor:

Artık ya vatan hainisin ya da değil, vatan hainiysen seni almazlar, değilsen girersin zaten. Marjinal biriyim ama çenemi tutmayı bilirim devlete girebilirim. Bir komplocu değilsen alınmayacağı düşünmüyorum, çünkü onlar, yani gördüğün gibi onlar diyo-

rum o kadar kutuplaŖmıŖım. Hakim paradigma o kadar paranoyak hale geldi ki neyi kabul edip edemediklerini çözemedim aslında... (DN1, 24 yaŖında, erkek, üniversite öğrencisi)

Sonuç olarak hangi siyasal aidiyeti olursa olsun gençlerin en çok ortaklaŖtığı noktalardan (ve yapılan eleŖtirilerden birinin) kamuda iŖe alımların adaletsizliği olduğunu belirtmek gerekir. İktidar partisine oy veren ve desteklediğini belirten gençler de dahil olmak üzere bu adaletsizliklerden yakınmıŖ ve bu durumun da kendilerinin geleceklerine dair kaygılanmasına sebep olduğunu da belirtmiŖlerdir. Bu rapor kapsamında tartıŖtıđımız diğer baŖlıklardan farklı bir Ŗekilde bu konuda tam bir mutabakat olduğunun altını önemle çizmek gerekir.

bölüm 4

oy verme, siyasi duruş, siyasi tutum

Bu bölümde nicel araştırmamıza yanıt veren gençlerle, derinlemesine görüşme yapılan ve odak gruplarımıza katılanların oy verme, siyasi duruş ve tutumlarına dair tespitlere yer verilecek. Derinlemesine görüşmelerde ve odak gruplarında öne çıkan noktalarla, Türkiye örneğine dayalı nicel araştırmamızdaki ilgili bölümler karşılaştırarak ilerlediğimizde, daha doyurucu sonuçlara ulaşabileceğimizi düşünüyoruz.

Gençlere kendilerini siyasi yelpazenin neresine yerleştirdikleri sorulduğunda solda tanımlayanlar % 9.8 iken sağda tanımlayanların oranı yüzde % 35'e yükselmektedir. Kendilerini sağda tanımlayan erkeklerle (% 38.5), kadınlar (% 31.5) arasında belirgin bir fark ortaya çıkmaktadır. Sonuçlar Türkiye'de seçmenlerin ağırlıklı olarak sağ partilere yöneldikleri gerçeğiyle uyumlu görünmektedir. Yine bu sonuçlar özellikle sol partilerin genç kadın seçmenlere yönelmeleri gerektiği görüşümüzü de doğrulamaktadır (**Tablo 4.1**).

TABLO 4.1

Siyasi konulara yaklaşım açısından düşünüldüğünde, bazı kişiler kendilerini siyasi yelpazenin sol tarafında görürken, diğerleri ise sağ tarafında gördüklerini belirtirler. Siz, siyasi görüşleriniz açısından düşündüğünüzde kendinizi 1'in en sol, 10'un en sağ olduğunu düşünerek nereye yerleştirirsiniz?

	Cinsiyet		
	Erkek	Kadın	Toplam
En Sol	7,5%	6,4%	6,9%
2	2,7%	2,9%	2,8%
3	3,1%	3,7%	3,4%
4	3,3%	5,6%	4,4%
5	18,6%	19,2%	18,9%
6	10,6%	11,3%	10,9%
7	8,1%	10,5%	9,3%
8	12,9%	12,2%	12,5%
9	6,3%	5,3%	5,8%
En Sağ	19,3%	14,0%	16,7%
Bilmiyor/Cevap yok	7,5%	8,8%	8,2%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	611	602	1213
Sol (0+1+2)	10,2%	9,4%	9,8%
Sağ (8+9+10)	38,5%	31,5%	35,0%

Politik tercihler sonucunda bir araya gelinen odak gruplarını bir yana bıraktığımızda, derinlemesine görüşme yapılan 38 kişiyi sol ve sağ partiler arasında bir ayırım yaparak ele alabiliriz. Buna göre CHP ve HDP'yi sola; AK Parti, MHP, İYİ Parti, Büyük Birlik Partisi (BBP), Saadet Partisi'ni (SP) ve Liberal Demokrat Parti'yi (LDP) sağa yerleştirdiğimizde, 14 görüşmecinin sol parti yanlısı, 21'inin de sağ parti yanlısı olduklarını görüyoruz.

Nicel anketimizde gençlere bir önceki seçimde (1 Kasım Genel Seçimleri) hangi partiye oy verdikleri soruldu. Ankete katılanların % 38,3'ü AK Parti, % 14,6'sı CHP, yüzde 5,4'ü HDP, % 13,3'ü MHP yanıtını verdi. Bu soruya “cevap yok” yanıtını verenlerin oranı % 9,4'ken oy kullanmadım diyenler % 6,3 görünüyor. Yine o sırada kayıtlı olmadıklarını söyleyenlerin oranı da % 10,5 çıkıyor.

1 Kasım Genel Seçimlerinde AK Parti % 49,5, CHP % 25,3, MHP % 11,9 ve HDP % 10,7 oy almıştı. Ankette sadece MHP'nin 1 Kasım ortalamasından daha yüksek oy aldığı görünüyor. AK Parti, CHP ve HDP Türkiye ortalamasının altında oy almış görünüyor. Anketimizde oy verdiğini beyan edenler sadece % 72,5'te kalıyor. Bu nedenle CHP ve HDP'ye oy verenlerin bir kısmının oy tercihlerini gizlemiş olduklarını düşünebiliriz. Daha önce yapılan anketlerin öne sürdüğü üzere AK Parti'nin gençler arasındaki desteğinin ülke ortalamasından daha az olduğunu bir kez daha görüyoruz (**Tablo 4.2**).¹⁶

TABLO 4.2
Geçtiğimiz 1 Kasım 2015 genel seçimlerinde oyunuzu hangi partiden yana kullandınız?

	Cinsiyet		Toplam
	Erkek	Kadın	
Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP/AK Parti)	36,5%	40,1%	38,3%
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	12,3%	17,0%	14,6%
Halkların Demokratik Partisi (HDP)	6,0%	4,8%	5,4%
Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)	16,8%	9,9%	13,3%
Diğer	,9%	,9%	,9%
Kayıtlıydı fakat oy kullanmadı	6,7%	6,0%	6,3%
Kayıtlı değildi	10,0%	11,0%	10,5%
Fikri yok / Bilmiyor / Hatırlamıyor	1,2%	1,0%	1,1%
Cevap yok	9,5%	9,4%	9,4%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	611	602	1213

Derinlemesine görüşme yaptığımız gençlerle ilgili analizimize geçmeden önce vurgulamamız gereken noktalardan birisi, gençlerin siyasi partilere dair yaygın bir memnuniyetsizlik içerisinde oldukları ama seçim zamanlarında çoğunlukla “kötünün iyisi” diyerek oy verme tercihinde bulunduklarıdır.

Derinlemesine görüşmelerde sol partilere oy verdiğini söyleyenlerin 8'i bir önceki seçimde HDP'ye oy verdiğini belirtiyor. Geri kalan 6 kişi CHP'ye oy vermiş. Sağ partilere oy verdiğini beyan eden 21 kişiden 10'u AK Parti'ye, 7'si MHP'ye, 2'si SP'ye 1'i BBP'ye 1'i de LDP'ye oy vermiş. 3 kişi oy verdiği partiyi belirtmemiş. Anketin yapıldığı dönemde İYİ Parti'nin henüz kurulmamış olduğunu anımsatmakta yarar var.

¹⁶ Örneğin bkz., KONDA 24 Haziran 2018 Genel Milletvekili ve Cumhurbaşkanlığı Seçimleri Sandık Analizi, s. 101; http://konda.com.tr/wp-content/uploads/2018/07/1807_KONDA_24HaziranSecimleriSandikAnalizi.pdf

Nicel ankette gençlere önümüzdeki pazar bir genel seçim yapılırsa kime oy verecekleri sorulduğunda bahsi geçen partilerin hepsinin bir miktar oy arttırdıkları görülüyor. Buna göre AK Parti % 39.3, CHP % 17.2, MHP % 14.4 ve HDP % 6.1 oy alacak görünüyor. Yüzde 17.8'in bu soruya "Bilmiyor/Cevap Yok" yanıtını verdiğini de dikkate almalıyız. Bu tabloda da sadece MHP 1 Kasım ortalamasının üzerinde görünüyor. Bu nedenle yukarıda yaptığımız yorumlar bu bölüm için de geçerli görünüyor (**Tablo 4.3**).

TABLO 4.3

Önümüzdeki pazar bir genel seçim yapılırsa, hangi partiye oy vermeyi düşünürdünüz?

	Cinsiyet		
	Erkek	Kadın	Toplam
AKP	36,7%	41,9%	39,3%
CHP	13,5%	21,0%	17,2%
HDP	7,1%	5,1%	6,1%
MHP	19,3%	9,5%	14,4%
TKP	,1%	,2%	,2%
Saadet Partisi	,5%	,1%	,3%
Diğer	,6%	,2%	,4%
Kararsız	1,8%	,9%	1,4%
Oy kullanmaz/Boş oy atar	1,8%	,7%	1,2%
Hiçbiri	1,3%	2,2%	1,7%
Bilmiyor/Cevap yok	17,4%	18,3%	17,8%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	611	602	1213

Derinlemesine görüşme yaptığımız gençlerden daha önce HDP'ye oy verdiğini söyleyen 8 kişiden bir sonraki seçimde yeniden HDP'ye oy vereceğini söyleyenlerin motivasyonları farklılık gösteriyor. Kendisini Alevi kimliği üzerinden tanımlayan ve daha önce CHP'ye de oy vermiş GY2, yarın seçim olsa mağduriyet algısı üzerinden oyunu HDP'ye vereceğini söylüyor. GY2'nin tutumu, son dönemde CHP ile HDP arasında kararsızlık yaşayan Alevi gençlerine bir örnek teşkil ediyor:

Ya ben siyasi olarak birine kendimi tanıttacağım zaman, bu her ne kadar siyasi değil dini bir kimlik de olsa ben Aleviyim diyorum... Yani geçmişten süregelen ezilmişlikler dolayısıyla insanlar siyasi bir refleks oluşturdu, Alevi olmayı (**GY2**, 25, Erkek, 25, Üniversite mezunu).

Son seçimlerde HDP'ye oy veren ve bir sonraki seçimde de oy tercihini değiştirmeyeceğini söyleyen GY3, bunu demokrat kimliğiyle temellendiriyor:

Kendimi demokrat olarak görüyorum... demokrasi demek yani farklı kültür ve grupların bir arada yaşamasına yani en muhtemel olanı sağlayan yani bir tanım bence. Bu kadar. (**GY3**, 27, Erkek, Üniversite mezunu).

Daha önce HDP'ye oy verenlerden 5'i bir sonraki seçimde CHP'ye oy verebileceğini vurgulamış. CHP'ye oy verdiğini söyleyen 6 kişiden 5'i bir sonraki seçimlerde yine CHP'ye oy vereceğini söylerken, birisi HDP'ye oy verebileceğini söylemiş. CHP ve HDP arasında var olduğu bilinen oy geçişkenliğinin burada da karşımıza çıkması normaldir.

1 Kasım seçimleri sonrasında HDP'ye oy vermiş gençlerden CHP'ye yönelik bir ilgi olduğu görülüyor. Yine de bu oy geçişkenliğinde ciddi bir kararsızlık yaşandığı da gözleniyor. Daha önce HDP'ye oy veren GY1 de bu kararsızlığı yansıtıyor:

Yarın seçim olsa kimse oy vereceğimi bilmiyorum, çünkü yani oy verdiğim partinin vekilleri içeride şu an, partinin durumu belli değil, seçime katılsa barajı geçip geçmeyeceği meçhul. Belki bilmiyorum hani böyle uyanıklık yapıp, hiç istemediğim halde sırf boş gitmesin diye CHP'ye verebilirim ama emin değilim, çünkü ciddi anlamda muhalefet yapmadıklarını ve sorunlu bir parti olduklarını düşünüyorum. (GY1, 24, Kadın, Üniversite Öğrencisi).

Geçmişte farklı partilere oy vermiş ama bir sonraki seçimlerde CHP'ye oy vermeyi düşünen özellikle genç kadın seçmenlerde dikkati çeken noktalar, yaşam tarzlarına dair duydukları endişe, laikliği olumlamaları ve genellikle Atatürkçülüğe sıcak bakmaları. Bahsettiğimiz özellikleri yansıtan GY4, daha önce farklı partilere oy verdiğini söylüyor. Bir ara MHP'de de bulunmuş ama erkek hakimiyetinden dolayı zorlanmış. Akşener'e az çok ilgisi var ama zamanla CHP'ye daha çok yaklaşmış:

Ya kendimi ne tam sağcı, ne solcu olarak tanımlayabilirim ama galiba sola biraz daha yakınım. Bunu söyleyebilirim, bu da biraz da özgürlükçü düşüncenin solda daha baskın olması ya da kadınların orada biraz daha var olması mesela. Hani şimdi karşılaştırıyorum ister istemez, CHP'de mesela kadın ağırlık daha fazla. (GY4, 24, Kadın, Üniversite mezunu).

Yine daha önce MHP'ye oy verdiğini söyleyen GY6 da benzer nedenlerle hareket ediyor:

Şu an CHP'ye oy veririm...Evet, hem son dönemdeki olan bitenden hem de kendimi Atatürkçülüğe daha yakın gördüğüm için...Ben milliyetçiyim...MHP'yi kendime yakın görüyorum ama şöyle değil, onun başındaki insan veya partinin yaptıkları falan değil kesinlikle. Sadece milliyetçi olduğum için MHP'liyim diyorum...Atatürk'ün düşüncelerine daha yakın görüyorum kendimi. O yüzden Atatürkçülük. Atatürk'ü çok seviyorum, Atatürk'ün düşüncelerini de kendime daha yakın hissettiğim için Atatürkçüyüm (GY6, 21, Kadın, Lise mezunu).

Daha önceki seçimlerde AK Parti'ye oy veren 10 kişiden 7'si bir sonraki seçimlerde yine AK Parti'ye oy vereceğini söylerken, bir kişi artık AK Parti'ye oy vermeyeceğini belirtmiş. Bir kişi kararsızken bir başkası MHP'ye oy vereceğini paylaşmış. MHP'ye oy veren 7 kişiden 3'ü yine MHP'ye oy vereceğini belirtirken 2 kişi MHP ve İYİ Parti arasında kararsız görünüyor. Bir MHP'li CHP'ye oy vereceğini, bir diğeri de ya AK Parti'ye oy vereceğini ya da boş oy atacağını beyan ediyor. SP'ye oy veren 2 kişiden birisi artık hiçbir partiye oy vermeyeceğini söylerken diğeri yine SP'ye oy vereceğini vurguluyor. BBP'li görüşmeci de yine BBP'ye oy vereceğini söylerken LDP'li gencin oy tercihi belirtilmiyor.

Bir sonraki seçimde AK Parti'ye oy vereceklerini söyleyen gençlerin çoğu, bazı eksik ve hatalarına rağmen yine AK Parti'ye oy vereceklerini belirtiyorlar. Gerekçe olarak önce çıkan hususlar, Erdoğan'a AK Parti'den daha fazla güven duyulması, AK Parti'ye alternatif görülememesi ve özellikle 15 Temmuz darbe girişimi nedeniyle eksiklerine rağmen partiye ve Erdoğan'a sahip çıkma arzusu.

Seçimlerde AK Parti'ye oy vereceğini söyleyen GN11'in tereddütlü hali oldukça açıklayıcı görünüyor. GN11, "Kendini ait hissettiğin siyasi kimlik grubu hangisi?" sorusuna herhangi bir aidiyeti olmadığı halde AK Parti'ye oy verdiği yanıtını veriyor. Ama hiçbir zaman emin olarak AK Parti'ye oy vermediğini de ekliyor. Gerekçe olarak da şunları vurguluyor:

Ya hep böyle hani diyorlar ya istikrar devam etsin, hani bir düzen kuruldu, belki bu benim işime yaradığı için bunun devam etmesini istiyorum aslında bir tedirginliğim var.

- Neden senin işine yaradı, başörtüyle mi ilgili?

Yani biraz öyle. Toplumdaki yerimiz çok daha başkayken bence birazcık daha nüfuz edebildik yani bazı yerlerde okullarda olsun işyerlerinde olsun. (GN11, 25, Kadın, Üniversite Öğrencisi)

Dikkat edilirse bu yanıtta oy verme gerekçesi olarak AK Parti'nin müteaddiyinlere yönelik kazanımları öne çıkarılıyor. Partinin belli konulardaki başarısızlıklarının farkında olanlar için bile bunlar ciddi oy verme gerekçeleri. Özellikle AK Partili genç kadınlarda CHP'nin bu kazanımlara tehdit oluşturduğu algısı halen güçlü görünüyor. Bu açıdan bakıldığında kutuplaştırma siyasetinin etkili olduğu rahatlıkla söylenebilir.

MHP'ye oy verdiğini söyleyenler arasında, muhafazakâr değerleri güçlü olduğu için AK Parti'ye sosyolojik olarak daha yakın olanlarla, laik-Atatürkçü değerlere daha yakın olanlar arasında bir yarılma olduğu gözleniyor. İkinci grupta olanlar arasında İYİ Parti ve CHP'ye yönelik bir ilginin olduğu da gözlemlenebiliyor. Muhtemelen bu gençlerin bir kısmı 24 Haziran 2018 genel seçimlerinde İYİ Parti'ye oy vermişlerdir.

Sözgelimi GY7 yaşından dolayı oy verememiş ama MHP'li olduğunu söylüyor. Devlet Bahçeli'nin değişmesi gerektiğini söylüyor. Bu türden değerlendirmeleriyle Akşener'in İYİ Parti'sine oy verebileceği izlenimi uyandırıyor. Türkçe hayranı olan GY7 ırkçılığı yanlış buluyor. Eğer yaşı tutsaydı Referandumda "Hayır" oyu vereceğini beyan ediyor. Atatürk'e sempati duyan bir ülkücülük algısı var. En sevmediği partiye AK Parti. (GY7, 18, Erkek, Açıköğretim öğrencisi).

GY5 de kötünün iyisi diyerek milliyetçi olduğu için seçimlerde MHP'ye oy vermiş. Gönülsüz de olsa yine MHP'ye oy veririm diyor. Sevmediği parti olarak AK Parti'yi vurguluyor. İslamcı yönünden rahatsız. Türk milliyetçiliği ve Atatürkçülük arasında bir yerde duruyor. Laiklik konusunda hassas. (GY5, Kadın, 21, Üniversite öğrencisi).

Bu noktada nicel anketimize katılan gençlerin 16 Nisan Referandumundaki oy tercihlerine bakmak yararlı olabilir. Ankette “Evet” oyu verdiğini beyan edenlerin oranı % 46,2; “Hayır” oyu verdiğini beyan edenler % 36,2. “Oy kullanmadım”, “Fikri yok/Bilmiyor” ve “Cevap yok” diyenlerin toplamıysa % 17,5 ediyor. Bu durumda “Hayır” oyu verenlerin bir kısmının bu tercihlerini gizledikleri söylenebilir (**Tablo 4.4**).

TABLO 4.4
16 Nisan 2017 tarihinde yapılan Anayasa değişikliği oylamasında nasıl bir oy kullandınız?

	Cinsiyet		Toplam
	Erkek	Kadın	
Evet	45,2%	47,1%	46,2%
Hayır	34,8%	37,7%	36,2%
Oy kullanmadım	11,8%	7,9%	9,8%
Fikri yok / Bilmiyor	,4%	,6%	,5%
Cevap yok	7,8%	6,7%	7,2%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	611	602	1213

Derinlemesine görüşme yaptığımız ve sol partilere oy verdiğini söyleyenler arasında 9’u, 16 Nisan Referandumunda “Hayır” oyu verdiğini belirtirken, sağ partilere oy veren 21 kişi arasından 8’i “Evet” oyu verdiğini söylüyor. Bir önceki seçimlerde MHP’ye oy veren 2 kişiyle AK Parti’ye oy veren 1 kişi de Referandumda “Hayır” oyu vermiş. Yine bir SP’li de “Hayır” oyu vermiş. 6 kişi oy vermediğini söylerken iki kişi de “boş oy” verdiğini belirtmiş.

Dikkatimizi çeken husus sağ partilere oy veren gençlerin “Evet” oyu verenlerinin bile tercihlerini rahatlıkla ortaya koyamadıkları gerçeğidir. Kutuplaşmanın etkisiyle ve özellikle Erdoğan istiyor diye “Evet” oyu verenlerin tercihlerini gerekçelendirmekte zorlandıkları görülüyor. Sağ partili gençlerin bir kısmı da ya oy vermediğini ya da “Hayır” oyu verdiğini beyan ediyor. Yeni sistemin gençlerin kafasını karıştırdığı, çok da ikna edemediği hissediliyor. Oysa sol partilere oy verenler “Hayır” gerekçelerini daha net biçimde ortaya koyuyorlar.

17-25 Aralık sürecinden sonra 7 Haziran’da AK Parti’ye oy veren GN7, Referandumda oy kullanmamış çünkü yeni sisteme akli yatmamış. Buna rağmen bugün seçim olsa yine AK Parti’ye oy veririm diyor. (GN7, 18, Kadın, Lise Öğrencisi).

Kendisini muhafazakâr vatansever olarak tanımlayan ve şu ana kadar AK Parti’ye oy veren EC2 de yeni sistemi araştırarak “Evet” demeye karar vermiş:

AK Parti’nin hoşlanmadığım uygulamaları var ama alternatif parti göremiyorum. Referandumda araştırarak “Evet” verdim (EC2, 21, Erkek, Üniversite öğrencisi)

Kendilerini milliyetçi olarak tanımlayan ve AK Parti'nin İslamcı yönüyle sorunu olan gençler arasında da "Hayır" verme eğiliminin olduğu anlaşıyor. MHP veya İYİ Parti'ye oy verme eğilimi olan GY7 ve BK1, "Hayır" oyu veren milliyetçilerden.

Kendisini solda tanımlayanlardan GY4, Referandumda "Hayır" oyu vermesinin gerekçesini şöyle açıklıyor:

Yani bazı şeyler bana, bilmiyorum ya insanları daha da ayrıştıracakmış gibi geldi bu yeni anayasadaki şeyler biraz. Hani sivilleştiriyoruz dediler ama bu bir oraya gitmedi. Bütün anayasayı neden değiştiriyorsun? Ya bu bizi iyiye götürecek bir anayasa gibi de durmadı bana, benim gözümde hani. Neden mesela böyle bir şeye gereklilik var mıydı ya da referandumda hayır verdim ve referandumun sonu da hayıra çok yakın çıktı. Biz neden hala bunu devam ettiriyoruz? Ben en çok bunu sorguluyorum. Hadi böyle bir yola girdiniz, böyle bir hadi yeni anayasaya çok ihtiyaç vardı okey. Biz de hayır, hani bu kadar anayasaya için bu kadar hayırın hiç mi önemi yok? (GY4, 24, Kadın, Üniversite mezunu).

Anketimizde en sevilen siyasi partiyi sorduğumuzda aşağıdaki yanıtlar ortaya çıktı (Tablo 4.5):

TABLO 4.5 Siyasi partilerin arasında en sevilen			
	Cinsiyet		Toplam
	Erkek	Kadın	
Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP/AK Parti)	47,8%	49,9%	48,9%
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	20,1%	26,4%	23,2%
Halkların Demokratik Partisi (HDP)	8,9%	7,0%	8,0%
Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)	44,5%	36,9%	40,7%
Diğer	3,8%	1,7%	2,7%
Fikri yok / Bilmiyor / Hatırlamıyor	3,4%	3,5%	3,5%
Cevap yok	14,1%	13,0%	13,6%
Toplam %, N	142,6%	138,5%	140,5%
	611	602	1213

Tablo 4.5'deki duruma bakıldığında dikkati çeken unsurlar, CHP'nin kadınlar arasında sevilme oranının erkeklere göre bir miktar artış gösterdiği; Buna göre erkeklerde % 20.1'de görülen CHP, kadınlarda % 26.4'e yükselmektedir. Erkekler arasında % 44.5'e yükselen MHP, kadınlar arasında % 36.9'a gerilemektedir. Yine dikkati çeken bir başka husus özellikle MHP'nin "en sevilen parti" sıralamasında kendi ülke ortalamasının hayli üzerinde seyrettiği gerçeğidir. Bu durum AK Parti ve MHP arasındaki geçişkenliğin de göstergesidir. Aynı durum kendi ortalamasının üzerinde seyreden AK Parti için de tersinden söylenebilir.

Elimizdeki araştırma kutuplaşma meselesini irdelediği için en sevilmeyen siyasi parti sorusuna verilen yanıtlar bizim için daha önemli (**Tablo 4.6**):

TABLO 4.6

Siyasi partiler arasında sevilmeyenler

	Cinsiyet		Toplam
	Erkek	Kadın	
Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP/AK Parti)	20,6%	20,8%	20,7%
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	39,2%	36,8%	38,0%
Halkların Demokratik Partisi (HDP)	65,6%	61,9%	63,7%
Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)	14,2%	13,2%	13,7%
Diğer	,8%	0,0%	,4%
Fikri yok / Bilmiyor / Hatırlamıyor	3,8%	4,4%	4,1%
Cevap yok	13,4%	17,5%	15,5%
Toplam %, N	157,6%	154,7%	156,2%
	611	602	1213

Ankete katılanların açık ara “en sevmedikleri parti” HDP: % 63.7. Yine görüşmecilerin % 38’i de en sevmedikleri parti olarak CHP’yi zikrediyor. Bu oranların daha çok AK Parti ve MHP seçmenlerinden geldiği söylenebilir.

Siyasi partiler arasında sevilmeyenler ve parti tercihleri üzerinden bir çapraz değerlendirme yaptığımızda ortaya çıkan sonuçlar kutuplaşma gerçeğini çarpıcı biçimde ortaya koyuyor: Buna göre bu pazar bir seçim olsa AK Partiye oy vereceklerin en sevmedikleri parti % 71.2’le CHP. Bunu % 52.6 ile HDP izliyor. Bu gençlerin % 16.7’si de MHP’yi sevmediklerini belirtiyor.

CHP’lilerin % 66.6’sı en sevmedikleri parti olarak AK Parti’yi belirtirken, bu oran MHP için % 47.3, HDP içinse % 21.2 olarak ortaya çıkıyor.

HDP’ye oy vereceğini beyan edenlerin % 83.6’sı AK Parti’yi en sevmedikleri parti olarak gösterirken bu oran MHP için % 90.7’ye çıkıyor. CHP için ise % 53.3’lük bir oran söz konusu.

MHP’lilerin en sevmedikleri parti % 65.2 ile HDP olurken, bu oran CHP için % 30.1, AK Parti için % 6.8 görünüyor (**Tablo 4.7**).

TABLO 4.7

Önümüzdeki Pazar bir genel seçim yapılırsa, hangi partiye oy vermeyi düşünürdünüz?

	AKP	CHP	HDP	MHP	Diğer	Hiçbiri	Bilmiyor/ Cevap yok	Toplam
AKP	0,4%	71,2%	52,6%	16,7%	64,4%	18,3%	7,7%	20,7%
CHP	66,6%	0,0%	21,2%	47,3%	27,2%	12,4%	17,0%	38,0%
HDP	83,6%	53,3%	1,2%	90,7%	35,6%	45,4%	35,5%	63,7%
MHP	6,8%	30,1%	65,2%	1,1%	37,2%	10,9%	5,1%	13,7%
Diğer	0,2%	0,4%	0,0%	0,7%	0,0%	2,0%	0,4%	0,4%
Fikri yok / Bilmiyor / Hatırlamıyor	2,1%	2,8%	4,9%	2,6%	0,0%	11,9%	8,9%	4,1%
Cevap yok	6,9%	8,9%	14,1%	4,1%	0,0%	31,6%	47,1%	15,5%
Toplam %, N	166,6%	166,5%	159,2%	163,3%	164,4%	132,6%	121,7%	156,2%
	472	209	79	165	10	55	223	1213

Derinlemesine mülakat yapılan görüşmecilere “Hangi parti veya partileri sevmedikleri” sorulduğunda, 3 HDP’li sevmedikleri partiler olarak “MHP ve AK Parti”nin adını verdiler. Bir CHP’li de bu soruya benzer şekilde “MHP ve AK Parti” diye yanıt verdi. 3 HDP’li sevmedikleri parti olarak sadece AK Parti’nin adını verirken 1 HDP’li de sadece MHP’nin adını vermiş. Bir CHP’li bu soruya HDP; bir diğeri AK Parti, bir diğeri de “HDP ve AK Parti” yanıtını vermiş. İlk seçimde kime oy verdiğini beyan etmeyen iki kişinin de en sevmedikleri parti AK Parti olarak belirtilmiş. İlginç olan HDP’lilerden hiçbirisinin “en sevmedikleri parti” olarak CHP’yi zikretmemiş olmaları. Buna karşın iki CHP’li HDP’yi sevmedikleri partilerin arasında göstermişler.

CHP’ye oy vermiş veya vereceğini söyleyen gençlerin bir kısmı HDP’ye sempatik yaklaşırken, bir başka kısmı da Atatürk milliyetçiliği üzerinden MHP ve İYİ Parti’ye sempati duyabiliyor. Bu iki grubun siyasete bakışlarında belirgin bir farklılık gözleniyor. CHP’nin kendi içerisinde yaşadığı ulusalcı/cumhuriyetçi kümeyle sosyal demokrat/sol küme arasındaki farklılaşma, gençler arasında da kendisini hissettiriyor.

Sağ partilere baktığımızda, HDP açık ara en sevilmeyen parti olarak görünüyor: 3 AK Partili en sevmedikleri parti olarak sadece HDP’nin adını vermişler. Yine 3 AK Partili de aynı soruya sadece CHP yanıtını iletmışler. Bir AK Partili aynı soruya HDP ve CHP yanıtını vermiş. Bir diğer AK Partili MHP, HDP ve CHP yanıtını verirken bir başkası HDP, Komünist Parti ve CHP demiş.

Aynı sorunun yöneltildiği iki MHP’li sadece AK Parti yanıtını verirken, iki MHP’li en sevmedikleri parti olarak sadece HDP’yi zikretmişler. İki MHP’li de en sevmedikleri partiler olarak AK Parti ve HDP’nin adını vermiş. Bir başka MHP’li de sevmeyen partiler olarak AK Parti, CHP ve HDP’nin adını vermiş. BBP’li genç için de en sevilmeyen parti HDP iken, 2 SP’li gencin birisi MHP-HDP derken, diğeri CHP’yi zikretmiş.

Sağ cemahta en sevilmeyen parti açık ara HDP çıkarken, CHP’ye dair alerji de dikkati çekiyor. Son dönemlerde hükümet yanlısı medya organlarının yaptıkları HDP ve CHP karşıtı yayınların gençler üzerinde de etkilerini izleyebilmek mümkün. Burada da kutuplaştırma siyasetinin olumsuz etkileri açıkça görülebiliyor. Muhtemelen 24 Haziran seçimlerinde İYİ Parti’ye oy verme potansiyeli olan MHP’lilerde de bir AK Parti hoşnutsuzluğu olduğu görülebiliyor.

Yukarıda CHP örneğinde gözlemlediğimiz bir yarılma da MHP’ye oy vermiş veya vereceğini beyan edenlerde gözleniyor. Daha dindar veya muhafazakâr eğilimli MHP’liler AK Parti’ye sosyo-politik yakınlık duyarken, kendilerini Atatürkçü, Türkçü veya laik/seküler tanımlayan MHP’lilerde CHP ve İYİ Parti’ye bir yakınlık gözlemlenebiliyor. Bu genel sosyolojik yarılmanın İYİ Parti’yi yarattığını söylemek de mümkün.

Yukarıda CHP örneğinde dikkati çektiğimiz yarılma CHP’de bir gerilim kaynağı olmayı sürdürmekle beraber henüz farklı partilerin doğmasına yol açmamış durumda. Geçmişte bu ayrışma üzerinden CHP’den ayrılan partilerin başarısız kaldıkları anımsandığında, daha seküler/ulusalcı kanadın partiden ayrılma tercihinde bulunmalarını beklemek gerçekçi görünmüyor. Yine de böyle bir potansiyel gerilim var olmaya devam edecek gibi görünüyor.

CHP’lilerden AK Partiye yönelik eleştirilerde en çok dikkati çeken husus, yaşam tarzı ve özgürlüklere yapılan müdahaleler ve bunlarla alakalı kutuplaştırma siyasetleri. Yine AK Parti siyasetleri genel olarak demokrasi ve insan hakları konularında da eleştiriliyor. Özellikle işe alımlarda yaşanan kayırmacılık da bir başka önemli eleştiri konusu.

Sözgelimi GY1, Ak Parti'nin kutuplaştırıcı politikalarının olumsuz sonuçlarına değiniyor:

Kutuplaşma. Ama burada böyle birden fazla şey var. Kadın erkek ayrımı çok böyle derinleşti son zamanlarda, Alevi Sünni kimliklerinin böyle şey olması derinleşmesi. Kısacası kutuplaşma dediğin gibi, bunun derinleşmesi. Hep böyle şey denir ya "Türkiye çok zengin birden fazla kimlik bir arada" ve hani böyle harmoni içinde yaşıyormuşuz gibi anlatılır. Ben böyle olduğunu düşünmüyorum son senelerde. Evet bir zenginlik var ama bu ciddi anlamda problematik bir zemin yaratmaya elverişli ve buraya çekiliyor gibi geliyor. (GY1, 24, Kadın, Üniversite Öğrencisi).

Yine GY4 de AK Parti'yi kadınlara yönelik tavırlarından, tutucu ve baskıcı bir parti olmasından dolayı sevmediğini söylüyor:

Bana çok hitap, bana çok gelmiyor ya... orada da çünkü inanılmaz bir hani kadınlar geri planda, kadın hep ikinci planda olmak zorunda yani. Kadın erkek ayrı odalarda oturma şeyleri var yani bizim toplumumuzda hep böyle mesela, kadın orada otursun erkekler bu odada otursun. Yani neden? Sadece Müslümanlık üzerinden bu üzücü yani, sen bir arada oturunca hiçbir şey değişmiyor. Beraber muhabbet et yani. Diyorum ya etrafımda çok fazla AK Partili insan var ve hep bu yönde, hep konuşmalar bu yönde. Hani biraz baskıcı, ne bileyim bana çok hitap eden fikirleri olmadı hiçbir zaman hani. (GY4, Kadın, 24, Üniversite mezunu).

Sol partilere oy verenler arasında MHP'yi de baskıcı algılayarak mesafe koyan veya genel olarak milliyetçiliğe eleştirel yaklaşanlar da mevcut. GY3, hem MHP'yi hem de AK Partiyi bu nedenlerle eleştiriyor ve mesafe koyuyor:

Yani kendimi uzak gördüğüm işte milliyetçilik ve yani dindarlık yani adı altında işte kendini pazarlamaya çalışan siyasi partiler benim tabii ki en sevmediklerim arasında. Yani Milliyetçi Hareket Partisi olur, işte Adalet ve Kalkınma Partisi olur. Efendime söyleyeyim, yani evet başı çekenler bunlar (GY3, 27, Erkek, Üniversite mezunu).

Özelikle Kürt kökenliler arasında hem MHP hem de HDP'yi milliyetçilik üzerinden eleştirenlerin varlığı da dikkat çekiyor. En son AK Parti'ye oy veren GN1, en sevmediği parti sorusuna MHP ve HDP'yi kastederek;

Muhtemelen milliyetçiliği ön plana çıkaran partilere oy vermem...Kürt milliyetçisi veya Türk milliyetçisi" yanıtını veriyor. (GN1, 25, Erkek, Üniversite, Uzaktan Eğitim).

GN7 de benzer görüşler ortaya koyuyor:

Ya bu biraz ırk üstünlüğünü düşünen insanlar aslında beni çok rahatsız ediyor. Yani gerek Türk ırkı olsun, gerek Kürt ırkı olsun. İki taraftan da çok... Yani üstünlük yoktur. Bugün çoğu Müslüman da aynı görüş içerisinde, ülkücü Müslüman ya da Kürt Müslüman ama iki taraf da çok aşırıya gitmiş durumdadır ve bu ikisini de tasvip etmiyorum kesinlikle. Çoğu zaman aynı ortamda bulunamayacağım insan tiplerindendir onlar. (GN7, Kadın, 18, Anadolu Meslek Lisesi Öğrencisi).

Açık ara en sevilmeyen parti HDP'ye dair suçlamalar bölücülük teması etrafında toplanıyor. Sözgelimi GN4, HDP'lilerin tutuklanmalarını olumlu buluyor:

Bence bazı vekillerin daha önce içeri alınmaları gerekiyordu. Çünkü bazı açıklamalarında birebir insanları, bu Kürt-Türk halkını birbirine düşürecek açıklamalar oluyordu... Çünkü Kürt halkı da istiyor, Türk de ister, Laz da ister herkes kendi halkından birinin kendisini temsil etmesini ister. Ben de isterim. Yani bu çok güzel bir şey kendi ırkımdan birisi beni temsil edecek derim ve oyumu ona veririm. Ama bu temsil etmekten ziyade oradaki halkın duygularını sömürmeye dönüştü. O yüzden. (GN4, 25, Kadın, Üniversite Mezunu).

Özellikle AK Partiye yakın seçmenlerdeki CHP algısı, başörtüsü meselesi başta olmak üzere bazı konularda AK Parti dönemindeki kazanımların geri alınabileceği endişesi üzerine kurulu görünüyor. Bu da kutuplaştırma siyasetinin en önemli motiflerinden birisinin ciddi ölçüde karşılık gördüğünün göstergesi.

Dini kimliği baskın görünen GN5, bu algıyı açıkça ortaya koyuyor:

Şöyle söyleyeyim o zaman, kimse Ak Parti'li olmak zorunda değil ama herkes bu ülkeyi CHP'den korumak zorunda. (GN5, 24, Erkek, Üniversite mezunu).

GN4 de CHP'nin kendisine en uzak gelen parti olduğunu söylüyor:

CHP ideolojisinde biz muhafazakarlara çok hitap eden bir yapı yok. O yüzden sanırım itici geliyor. Yani tabii ki de modern bir yaşamdan yana olsam da başörtüme, pardesüme kimsenin karışmasını istemem tabii ki de. Yani buna tahammül edemem o yüzden CHP birazcık daha uzak geliyor. (GN4, 25, Kadın, Üniversite Mezunu).

Nicel anketin önemli bir ayağı da gençlerin kendilerini hangi siyasi kimliklerle tanımladıklarıydı. Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi en fazla kabul gören grup kimliği % 26.2'yle Atatürkçülük. Bunu % 16 ile Muhafazakarlar, % 15.2'yle Ülkücüler, % 12.9 ile İslamcılar izliyor. Tek başına bir siyasi kimlik olmamasına rağmen % 8.1 de kendisini Kürtler arasında tanımlıyor.

Burada dikkati çeken husus Sosyal Demokrat (% 1.7), İlerici (2.7), Özgürlükçü (% 6.7), Sosyalist (%2.1) gibi genellikle solu tanımlayan sıfatların çok fazla cazip görünmemesi. Özgürlükçülük kavramının nispeten yüksek oranda sahiplenilmesi oldukça ilginç görünüyor. Kimliklere cinsiyet açısından baktığımızda kendilerini Atatürkçü olarak tanımlayan kadınların (% 31), erkeklerden (%21.3) daha yüksek olduğu görülüyor. Yine kendisine Ülkücü diyen kadınların oranının (% 9), erkeklerle (% 21.5) karşılaştırıldığında çarpıcı biçimde düşük olduğu anlaşıyor. İlginç olan bir başka husus da kendilerine muhafazakâr diyen kadınların (%18) erkeklerden (%14) bir miktar fazla olması (Tablo 4.8).

TABLO 4.8

Bunlardan hangisi sizin dâhil olduğunuz gruba daha iyi tanımlamaktadır?

	Cinsiyet		
	Erkek	Kadın	Toplam
Atatürkçüler	21,3%	31,0%	26,2%
Muhafazakârlar	14,0%	18,0%	16,0%
Ülkücüler	21,5%	9,0%	15,2%
Aleviler	1,1%	1,3%	1,2%
Kürtler	8,8%	7,5%	8,1%
Demokratlar	2,6%	3,0%	2,8%
Sosyal demokrat	1,9%	1,5%	1,7%
İlerici	3,1%	2,2%	2,7%
Özgürlükçü	6,6%	6,9%	6,7%
Sosyalist	2,2%	1,9%	2,1%
İslamcı	12,3%	13,4%	12,9%
Hiçbiri	2,0%	2,2%	2,1%
Bilmiyor/Cevap yok	2,5%	2,1%	2,3%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	611	602	1213

Derinlemesine görüşme yapılanların “Kendinizi tanımlayabileceğiniz siyasi duruşunuz nedir?” sorusuna verdikleri yanıtlar da yukarıdaki verilerle uyumlu görünüyor:

En fazla referans verilen kavram milliyetçilik. Milliyetçilik veya Ülkücülük İslamcılıktan daha makbul, kabul gören sıfat olarak dikkati çekiyor. Üç görüşmeci kendilerini “milliyetçi” olarak tanımlamış. İki görüşmeciye kendilerini “Türk Milliyetçisi, Atatürkçü” ve “Atatürkçülüğe yakın milliyetçi” olarak tanımlamış. Bir görüşmeci “Ülkücü” ifadesini kullanmış olmakla beraber kendilerini “Türk milliyetçisi, milliyetçi, Türkçü veya milliyetçi muhafazakâr” olarak tanımlayanların Ülkücü kavramını da sahiplenebileceklerini unutmamalıyız. Yine bir kişi kendisini “Türkçü Milliyetçi” olarak görüyor. İki kişi kendilerini “milliyetçi muhafazakâr” olarak tanımlarken bir kişi de “muhafazakâr vatansever” diye nitelendiriyor.

GY6 kendisini hem milliyetçi hem de Atatürkçü tanımlayanlardan:

Ben milliyetçiyim... MHP'yi kendime yakın görüyorum ama şöyle değil, onun başındaki insan veya partinin yaptıkları falan değil kesinlikle. Sadece milliyetçi olduğum için MHP'liyim diyorum...Atatürk'ün düşüncelerine daha yakın görüyorum kendimi. O yüzden Atatürkçülük. Atatürk'ü çok seviyorum, Atatürk'ün düşüncelerini de kendime daha yakın hissettiğim için Atatürkçüyüm. (GY6, 21, Kadın, Lise mezunu).

Milliyetçi olduğunu söyleyenlerin büyük bir bölümü “ırkçı veya kafatasçı olmadığını” vurgulama ihtiyacı hissettiği görülüyor. ZN3 de bu ayrımı yapanlardan:

Aynen işte, milliyetçi ama kafatası milliyetçisi kesinlikle değil. Bu toplumda yaşayıp, toplumun değerlerine saygı duyup, toplumun gelişmesine katkı sağlayan herkes kadar milliyetçiyim (ZN3, 23, Erkek, Üniversite mezunu).

Kendisini “sentezci” olarak tanımlayan ve bir siyasi görüşüm yok diyen BK1, bu tanımını aşğıdaki şekilde detaylandırıyor:

Ya şöyle, ben aslında hepsinden bünyemde barındırıyorum yani; biraz laikimdir, milliyetçiyimdir, dini tarafım vardır yani bir din derken elimden geldiğı kadar araştırdım dinim Müslümanlık olduğı için bunun bana emrettiğı şeyleri yerine getirmeye çalışırım (BK1, Erkek, 27, Üniversite mezunu).

BTL2 ise kendisini Türkçü olarak tanımlamayı tercih ediyor:

Ben kendimi şu anki fikirler açısından nasıl tanımlarım diye sorarsanız, milliyetçi muhafazakâr bir aileden gelen ama Türkiye devletinin bekasını Türkçülük fikrinde bulan bir insanım. Genel olarak kendimi Türkçü olarak nitelendirebilirim. Ama bu bir ırkçılık olarak düşünmeyin, kültür ırkçılığı diyebilirim...Genel olarak ben kendimi Türkçü olarak nitelendiriyorum. Ama Atatürkçü olmak da bir Türkçülüktür. Milliyetçi olmak da bir Türkçülüktür. Ya da Ülkücü olmak da bir Türkçülüktür. Bunların hepsinin bir katkısı vardır (BTL2, 25, Erkek, Üniversite mezunu).

Genç görüşmecilerin “İslamcı” kavramından ziyade “dindar veya mütedeyyin” kavramlarını tercih ettikleri görülüyor. Bir görüşmeci kendisini “dindar” diye tanımlarken 4’ü “mütedeyyin” diyor. Bir başkası “dindar muhafazakâr” olduğunu söylerken, bir diğeri “ortada mütedeyyin” olduğunu vurguluyor. Sadece bir görüşmeci kendisini “sağcı” olarak tanımlıyor. İki görüşmeci “Milli Görüşçü” olduğunu vurgularken bir diğeri de Saadet Partili olduğunu söylüyor. Bir görüşmeciye kendisini “Sentezci” olarak tanımlayarak “Biraz laik, milliyetçi ve dindar” olduğunu söylüyor. Yine bir başka görüşmeci de kendisini “Kürt, dindar, özgürlükçü, Atatürkçü” olarak tanımlamayı tercih ediyor.

Genellikle CHP, HDP ve diğeri sol partilere oy verenlere baktığımızda daha farklı tercihlerin öne çıkması gayet anlaşılırdır:

İki görüşmeci kendilerini “sola yakın” diye tanımlarken bir diğeri “sola yakın seküler” ifadesini tercih ediyor. Laikliğin veya sekülerliğin sol kimliğin önemli bir bileşeni olarak veya bazen de bizzat sol kimlik yerine ikame edildiğı görülüyor. Benzer biçimde bir görüşmeci de kendisini “laik sol” olarak tanımlamayı tercih ediyor. Bu arada sadece sol partilere oy verenler arasında değil, özellikle MHP ve İYİ Parti’ye oy veren gençler arasında da laiklik konusunda ciddi bir hassasiyet olduğu söylenebilir. Yine başka bir görüşmeci de kendisini “Atatürkçü laik” olarak tanımlıyor. Bir başka görüşmeci de “Sol Atatürkçü” olduğunu vurgularken bir diğeri de “Atatürkçü” olduğunu söylüyor.

Atatürkçülük, laiklik ve milliyetçilik, özellikle CHP’ye oy veren gençler arasında pozitif değerler olarak öne çıkıyor. Milliyetçiliklerini MHP’lilerden ayırtırmak isteyenler, “Atatürk milliyetçiliğı” vurgusu yapmayı tercih ediyorlar.

Bir görüşmeci kendisini “sosyalist” olarak tanımlarken bir diğeri “Komünist, TKP’li” olarak nitelendiriyor. Bir görüşmeci de “sol-sosyal demokrat” ifadesini tercih ediyor. Kadın görüşmecilerden birisi kendisini “radikal feminist ve Alevi” olarak tanımlamayı tercih ederken bir diğeri “feminist sola yakın” bir başkasıysa “ilerici, özgürlükçü, feminist” olarak tanımlıyor. Bir görüşmeciye kendisini sadece “Alevi” olarak tanımlıyor ve bunun politik bir kimliğe karşılık geldiğini ekliyor. Bir başka görüşmeciye “siyasi kimliğim yok, demokratım” demekle yetiniyor.

Görüşmecilerden ZN5 kendisini aynı anda hem “Atatürkçü” hem de “laik” olarak tanımlayıp, bu tanımları sol ve sağ ayrımından daha önemli görenlerden:

Atatürkçüyüm. Laikim. Onun dışında sağ sol bilmiyorum çok fazla, zaten sağcı olamam da, sol açısından da çok da o kafada değilim. Yani ben şey istiyorum. Eşitlik istiyorum. Yani keşke herkes aynı maaşı alsın, keşke herkes aynı benzer evde otursa, benzer arabaya binse... (ZN5, 25, Kadın, Üniversite mezunu).

BTL1 kendisi için, “sol, sosyalist, laik, Atatürkçü” tanımlarını aynı anda kullananlardan:

Daha çok sol laik Atatürkçü kesim dediğimiz kesme hitap eden kafa yapım var...Mesela Atatürkçüyüm solcuyum ama aşırı mesela militarist, militan yapıya karşı ne biliyim hani onları benimsemiyorum mesela veya DHKP’ci olan insanlar çok tanıdım mesela onlardan uzak durmaya çalışıyorum çünkü daha çok fikirle savaşmayı seviyorum, silahla değil ya da eylem değil protesto hakkını sınırlı olduğu gerekli olduğunu düşünüyorum...Ben sol sosyalist diye tanımlıyorum kendimi. (BTL1, 21, Erkek, Üniversite Öğrencisi).

ON1 de kendisini hem sosyalist hem de Atatürkçü olarak tanımlayanlardan:

Sosyalistim, kesinlikle yüzde yüz tanımlayabileceğim şey bu, yani bu birazcık aileden gelen birşey, sosyalist bir yapım var. İnsana insan olduğu için değer... özgürlükçü diyebiliriz, muhafazakar bir insan değilim. Atatürkçü bir insanım tabii ki yani ülkenin milli değerlerini doğru benimsemiş herkes de Atatürkçüdür yani, Atatürk’ün hataları olmadı mı illa ki oldu. (ON1, 27, Erkek, Üniversite mezunu).

Bu bölümde odak gruplarında yapılan değerlendirmeleri dikkate almıyoruz. Bunun nedeni odak gruplarındakilerin bariz siyasi tercihleri nedeniyle o grupta yer almalarıdır.

bölüm 5

dış düşman- dost algısı

“Diş düşman, dost algısı” konularında verilen tepkilerin siyasi duruş ve oy verme davranışıyla paralel gittiği gözlemlendi. AK Parti’ye muhafazakâr/İslamcı yönelimi nedeniyle tepki duyan ve daha çok sol partilere yakın duranlar; milliyetçi ve seküler oldukları için AK Parti’ye belirli bir eleştirelliği olanlar ama milliyetçi söylemlere yakın olanlar; milliyetçi ve muhafazakâr oldukları için AK Parti’nin son dönemde popülerleştirdiği dış politika söylemine sıcak bakanlar ve AK Partililer diye bir bölünmeye göre yanıtlar verildiği söylenebilir. Yine AK Parti içerisinde örneğin Kürt kökenli veya doktriner İslamcı olup milliyetçiliğe mesafe koyanların daha İslamcı/Milli görüş kodlarına yakın söylemler benimsedikleri de eklenebilir. Geriye kalan AK Partili ana gövdenin son dönemde yükseltelen milliyetçi muhafazakar söylemleri oldukça içselleştirdikleri görülüyor.

Nicel araştırmamızda bu konuda oldukça detaylı soruların yer almasına rağmen seçici bir şekilde durumun resmini verebileceğimize inanıyoruz. “Türkiye’nin en önemli dostu hangi ülkedir?” sorusuna verilen yanıtlarda açık ara ilk sırada yer alan ülkenin % 43’le Azerbaycan olması şaşırtıcı değil. Ardından % 3.4 ile Rusya, % 3 ile Katar, % 2.7 ile Pakistan geliyor. Yüzde 20.7’nin bu soruya “Hiçbiri” yanıtını verdiğini de anımsatalım (**Tablo 5.1**).

TABLO 5.1
Sizce Türkiye'nin en önemli dostu hangi ülkedir?

	Cinsiyet		Toplam
	Erkek	Kadın	
Afganistan	0,0%	0,1%	0,1%
Azerbaycan	48,7%	37,3%	43,0%
Bosna-Hersek	0,2%	0,3%	0,2%
Kanada	0,0%	0,2%	0,1%
Küba	0,0%	0,2%	0,1%
Gürcistan	0,0%	0,2%	0,1%
Filistin (İşgal bölgesi)	0,0%	0,2%	0,1%
Almanya	0,3%	1,2%	0,8%
Yunanistan	1,2%	0,4%	0,8%
İran İslam Cumhuriyeti	0,5%	0,5%	0,5%
İsrail	0,3%	0,0%	0,2%
Japonya	0,0%	0,5%	0,2%
Kazakistan	0,7%	0,7%	0,7%
Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti (Kuzey Kore)	0,0%	,2%	0,1%
Kore Cumhuriyeti (Güney Kore)	0,0%	,4%	0,2%
Moğolistan	0,1%	0,0%	0,1%
Norveç	0,0%	,2%	0,1%
Pakistan	2,5%	2,9%	2,7%
Katar	3,5%	2,4%	3,0%
Rusya Federasyonu	5,0%	1,8%	3,4%
Suudi Arabistan	1,5%	1,5%	1,5%
Suriye Arap Cumhuriyeti	0,5%	0,0%	0,2%
Birleşik Arap Emirlikleri	0,0%	,1%	0,1%
Türkiye	0,1%	0,0%	0,1%
Türkmenistan	1,2%	,9%	1,1%
İngiltere	0,0%	,2%	0,1%
Amerika Birleşik Devletleri	1,5%	2,1%	1,8%
Avrupa / Avrupa Ülkeleri	0,0%	,1%	0,1%
Türki Cumhuriyetler	0,2%	,1%	0,2%
Müslüman Ülkeler	0,1%	,1%	0,1%
Arap Ülkeleri	0,0%	,1%	0,1%
Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti	1,8%	1,4%	1,6%
Hiçbiri	19,6%	21,9%	20,7%
Bilmiyor / Fikri Yok	5,6%	12,4%	9,0%
Cevap Yok	4,8%	9,4%	7,1%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	611	602	1213

“Türkiye’nin en büyük düşmanı hangi ülkedir?” sorusuna verilen yanıtlarda ABD, % 45.7 ile açık ara birinci görünüyor. Ardından % 14.3 ile İsrail ve % 7.7 ile Rusya Federasyonu, % 4.6 ile

Almanya geliyor. Bu oranların o dönemin dış politikasının olumladığı veya olumsuzladığı ülkelerden ciddi biçimde etkilendiğini ve konjonktüre bağlı olarak oldukça değişken olabildiğini de vurgulayalım. Yine bu sorulara verilen yanıtlardan gençler arasında milliyetçi değer ve tutumların son derece güçlü olduğu sonucunun doğrulandığını da söyleyebiliriz. Fakat ilginç olan bir husus, özellikle liselerde aşılana milliyetçi değerlerle gündelik hayat pratikleri ve bunlara dair söylemler arasında bir uyumsuzluğun yaşandığı ve verilen yanıtlardaki kimi çelişkilerin bu uyumsuzluğu ele verdiği gerçeğidir (**Tablo 5.2**).

TABLO 5.2
Pekiyi, sizce Türkiye'nin en büyük düşmanı hangi ülkedir?

	Cinsiyet		Toplam
	Erkek	Kadın	
Azerbaycan	0,5%	0,2%	0,4%
Ermenistan	1,4%	0,8%	1,1%
Bulgaristan	0,1%	0,0%	0,1%
Çin	0,2%	0,0%	0,1%
Danimarka	0,0%	0,3%	0,1%
Fransa	0,2%	0,2%	0,2%
Almanya	4,6%	4,7%	4,6%
Yunanistan	1,0%	0,6%	0,8%
İran İslam Cumhuriyeti	0,7%	0,6%	0,7%
Irak	0,8%	0,7%	0,8%
İsrail	15,5%	13,2%	14,3%
Hollanda	0,5%	0,2%	0,3%
Pakistan	0,2%	0,2%	0,2%
Katar	0,2%	0,0%	0,1%
Rusya Federasyonu	8,1%	7,3%	7,7%
Suudi Arabistan	0,6%	0,7%	0,7%
İsveç	0,0%	0,2%	0,1%
İsviçre	0,0%	0,2%	0,1%
Suriye Arap Cumhuriyeti	1,5%	1,7%	1,6%
Birleşik Arap Emirlikleri	0,1%	0,0%	0,1%
Türkmenistan	0,2%	0,0%	0,1%
İngiltere	0,9%	1,0%	0,9%
Amerika Birleşik Devletleri	47,4%	44,0%	45,7%
Özbekistan	0,1%	0,0%	0,1%
Avrupa / Avrupa Ülkeleri	0,9%	0,9%	0,9%
Avrupa Birliği	1,3%	0,2%	0,8%
Arap Ülkeleri	0,0%	0,2%	0,1%
Hiçbiri	2,0%	3,3%	2,7%
Hepsi	2,0%	1,1%	1,6%
Bilmiyor / Fikri Yok	5,7%	9,4%	7,6%
Cevap Yok	3,2%	8,2%	5,7%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	611	602	1213

Tam da bu noktada gençlerin Avrupa Birliği (AB) algısını irdelemek de yararlı olabilir. Son dönemde siyasal alanda egemen olan milliyetçiliğe ve Batı karşıtlığına rağmen gençler arasında AB'ye yönelik desteğin azımsanamaz olduğunu söyleyebiliriz. Bu destek, bu yöndeki olumlu politika ve söylemlerle daha da güçlendirilebilecek durumdadır. Buna göre AB üyeliğini olumlu görmeyenlerin oranı % 44.8 iken, olumlu bulanların oranı % 46.5 görünüyor. AB üyeliğini olumlu bulmayan erkekler (%47.8) kadınlardan (%41.8) belirgin miktarda fazla görünüyor (**Tablo 5.3**).

TABLO 5.3
Sizce ülkemizin Avrupa Birliği'ne üyeliği ne kadar olumlu bir şeydir?

	Cinsiyet		
	Erkek	Kadın	Toplam
Hiç olumlu değil	30,5%	25,2%	27,8%
Pek olumlu değil	17,4%	16,6%	17,0%
Biraz olumlu	28,3%	27,1%	27,7%
Çok olumlu	18,4%	19,2%	18,8%
Bilmiyor/Cevap yok	5,4%	11,9%	8,7%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	611	602	1213
Olumlu değil (1+2)	47,8%	41,8%	44,8%
Olumlu (3+4)	46,7%	46,4%	46,5%

Benzer biçimde pragmatik denilebilecek bir tepkinin de NATO üyeliğiyle ilgili gözlenmesi ilginçtir. “Ülkemizin NATO üyeliğini ne kadar destekliyorsunuz?” sorusuna % 39.7 “Desteklemiyorum” yanıtı verirken, % 45.4 “Destekliyorum” yanıtını vermiştir. Anlaşılan NATO üyeliği gençlerin azımsanamaz bir kesiminde güvenlik hissi uyandırmaktadır (**Tablo 5.4**).

TABLO 5.4
Ülkemizin NATO'ya üyeliğini ne kadar destekliyorsunuz?

	Cinsiyet		
	Erkek	Kadın	Toplam
Hiç desteklemiyorum	25,9%	21,4%	23,6%
Pek desteklemiyorum	17,1%	15,1%	16,1%
Biraz destekliyorum	28,8%	26,9%	27,8%
Tamamen destekliyorum	19,2%	16,0%	17,6%
Bilmiyor/Cevap yok	9,0%	20,8%	14,9%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	611	602	1213
Desteklemiyorum (1+2)	43,0%	36,4%	39,7%
Destekliyorum (3+4)	48,0%	42,8%	45,4%

Derinlemesine görüşmelere baktığımızda, yukarıdaki tabloyu doğrulayan sonuçlar ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

AK Parti'nin dış politika alanında sıklıkla düşman ve dost değiştirmesine eleştirel bakanların daha çok CHP-HDP'de kümelandıkları görülüyor. Sözelimi bir görüşmeci aşağıdaki eleştirileri dile getiriyor:

Ben (Türkiye'nin) dostu ya da düşmanı olduğunu düşünmüyorum, dönemsel olarak değiştiğini düşünüyorum. Yani çok kısa bir süre içerisinde dost atfedilen insan düşman olabiliyor mesela Suriye ile ilişkiler en basitinden. Kısa süre içerisinde çabucak değişebiliyor, bu tamamen iktidarın ya da devletlerin o anki çıkarlarına bağlı" (GY1, 24, Kadın, Üniversite Öğrencisi)

Yine bu söylemleri ve arkasındaki milliyetçi mantığı sorgulayan bir başka görüşmeci de aşağıdaki ifadeleri kullanıyor:

Türkiye hani öyle şey değil ki, dünya devi değil ki bizim o kadar çok düşmanımız, hani bu kadar abartıldığı kadar, ya da dostumuz olsun. Bizi desteklemek isteyen niye desteklesin? Yani çok böyle dostumuzun, düşmanımızın olacağı kadar bir coğrafyamızdan hep bahsediliyor da yani. Bizim kendimize ait olan ne bileyim bir madenimizmiş, efendim bir enerji kaynağımızmış yok ki işte. (GY8, 23, Kadın, Üniversitesi mezunu).

Yine bir başka görüşmeci yanlış dış politika tercihlerini, Suriye'de yapılan hataları eleştiriyor. Düşman algısını öne çıkaran milliyetçi söylemlere eleştirel bakıyor. Seküler tavrı üzerinden gidererek Türkiye'nin Ortadoğu'daki ittifak tercihlerini yanlış buluyor:

Türkiye'nin en büyük düşmanı muhtemelen yine kendisidir...Katar'la, Suudi Arabistan'la, işte İran'la yani ne bileyim bunlarla da bir dost olmasını, bu kadar yakınlaşmasını, böyle ortak kararlar yani almasını da yani nahoş buluyorum" (GY3, 27, Erkek, Üniversite mezunu)

Milliyetçilerde "dış düşman" söyleminin etkisinde olup Erdoğan'a eleştirel yaklaşanlar da var. Sözelimi bu kategorideki bir görüşmeci şunları söylüyor:

Şu an bana göre iktidar denen Recep Tayyip Erdoğan bence dış devletlerden yani uluslararası ilişkilerde kullanılan bir insan bence. Hani şu an kullanabildikleri kadar kullanıyor. İnsanlar hani... Yani Rusya vesaire, ABD ile falan kendini dost göstermeye çalışan bir insan. Çünkü hani... Halbuki bu onların da hoşuna gidiyor... Hani düşmanımı ne kadar yakınımda tutarsam, o kadar iyi tanım mantığındalar. (GY5, 21, Kadın, Üniversite öğrencisi).

Milliyetçilerin çoğu dış ilişkilere Türk milliyetçiliği üzerinden bakıyorlar. Sözelimi bir görüşmeci şunları söylüyor:

Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur... En yakın dostumuz Azerbaycan. Düşmanlarımız ise İsrail, Amerika hepsi. Bütün Avrupa, Amerika ülkeleri. Hepsi bizim düşmanımız" (GY7, 18, Erkek, Açıköğretim öğrencisi).

FETÖ ile dış güçleri aynı değerlendirmede ele alarak tehdit olarak görmek de rastlanılan bir durum:

Türkiye'yi bir türlü nasıl devirsek, nasıl burayı ele geçirek, burayı ele geçirek de Asya'ya açılırsak diye düşünen ülkeler de var. Geçmişten beri geliyor zaten...FETÖ olayında da gösterdiler bunu. Dış destekli bir şey bu tabii ki de. FETÖ zaten bunu tek başına yapamazdı, böyle bir girişimde bulunamazdı. Arkasında bir güç vardı ki böyle yeltenmeye cüret etti. Büyük ihtimalle arkasında İtilaf devletleri diyeyim, geçmişte İtilaf devletleri vardı bunlar vardır büyük ihtimal, özellikle de Amerika" (GN10, 19, Erkek, Açık Öğretim Lisesinde Öğrenci).

İslamcı görüşmecilerin dost ve düşman algıları da ideolojilerine göre şekilleniyor çoğunlukla:

Türkiye'nin en büyük dostu Pakistan çünkü "Biz kardeşiz bir kere Müslümanlar kardeş tir buna iman ediyoruz ama bazı Siyonist rejimin askerleri tarafından yönetilen ülkeler de var. İşte Suudiler bunun en büyük örneğidir. Pakistan zaten tarih boyunca hep bizim yanımızda olmuştur, Afganistan, Pakistan... (En büyük düşmanımız kim?) Ülke söylemem gerekiyorsa görünürde Amerika." (GN5, 24, Erkek, Üniversite mezunu).

Düşman kategorisinde açık ara önde olan ülke ABD. Avrupa ülkeleri, İsrail ve Rusya da bu listeye giriyor. Dost ülkeler genellikle ideolojiye göre belirleniyor. Seküler kesim, çoğunlukla Avrupa'da yaşamak istese de Avrupa ülkelerini dost olarak görmek tabu haline gelmiş görünüyor.

bölüm 6

yurtdışında yaşama isteği

Kutuplaştırma siyasetlerinin, demokrasi alanındaki gerilemelerin ve ekonomik kriz beklentisinin özellikle gençler arasında yurt dışında yaşama isteğini arttırdığı sıklıkla vurgulanan bir husus. Nicel araştırmamızda bu konuyu irdeleyen sorular yönelttik:

“Herhangi bir sebepten dolayı önümüzdeki dönemde Türkiye dışında başka bir ülkeye yerleşmeyi düşünüyor musunuz?” sorusuna yanıt verenlerin % 80.1’i “İstemiyorum” yanıtını verirken, % 19’u “İstiyorum” yanıtını vermiş. Erkeklerde yurt dışına gitme isteği (% 21.8) kadınlardan (% 16.1) bir miktar daha fazla görünüyor (**Tablo 6.1**).

TABLO 6.1

Herhangi bir sebepten dolayı önümüzdeki dönemde Türkiye dışında başka bir ülkeye yerleşmeyi istiyor musunuz?

	Cinsiyet		Toplam
	Erkek	Kadın	
Hiç istemiyorum	67,8%	73,8%	70,8%
Pek istemiyorum	9,4%	9,1%	9,3%
Biraz istiyorum	12,1%	8,1%	10,1%
Kesinlikle istiyorum	9,7%	8,0%	8,9%
Bilmiyor/Cevap yok	1,0%	1,0%	1,0%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	611	602	1213
İstemiyorum (1+2)	77,2%	82,9%	80,1%
İstiyorum (3+4)	21,8%	16,1%	19,0%

Bu soruyla bağlantılı olarak hangi ülkeye yerleşmek istersiniz sorusu sorulduğunda Almanya % 13.7 ile birinci gelmektedir. Çoğunluğun Türkiye'nin en büyük düşmanı olarak gördüğü ABD (% 8.7) ikinci sıradadır. Ardından İngiltere % 8.3, İsveç % 7.7, Fransa % 6.7 ve Hollanda % 5.2'yle sıralanmaktadır (**Tablo 6.2**).

TABLO 6.2

Hangi ülkeye yerleşmeyi düşünürsünüz?

	Cinsiyet		
	Erkek	Kadın	Toplam
Azerbaycan	2,0%	3,9%	2,8%
Arjantin	0,0%	1,0%	0,4%
Avustralya	1,4%	0,0%	0,8%
Avusturya	3,9%	2,8%	3,4%
Bosna - Hersek	1,4%	0,9%	1,2%
Bulgaristan	0,0%	0,8%	0,3%
Kanada	4,7%	2,0%	3,6%
Küba	0,5%	0,0%	0,3%
Çek Cumhuriyeti	0,0%	0,9%	0,4%
Danimarka	0,7%	1,0%	0,9%
Fransa	5,6%	8,3%	6,7%
Gürcistan	0,7%	0,0%	0,4%
Almanya	15,7%	10,9%	13,7%
Yunanistan	1,3%	0,0%	0,8%
Hindistan	0,0%	1,9%	0,8%
İrlanda	0,7%	0,0%	0,4%
İtalya	1,4%	7,7%	4,0%
Japonya	2,1%	0,9%	1,6%
Kazakistan	0,8%	0,0%	0,5%
Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti (Kuzey Kore)	0,0%	0,9%	0,4%
Kore Cumhuriyeti (Güney Kore)	0,0%	1,3%	0,5%
Karadağ	0,0%	1,8%	0,8%
Hollanda	4,8%	5,7%	5,2%
Norveç	5,9%	2,7%	4,6%
Polonya	1,3%	1,0%	1,2%
Portekiz	0,7%	0,0%	0,4%
Rusya Federasyonu	4,7%	1,7%	3,4%
Suudi Arabistan	1,4%	0,0%	0,8%
Sırbistan	0,6%	0,0%	0,3%
Güney Afrika	0,8%	0,0%	0,5%
İspanya	2,9%	3,0%	3,0%
İsveç	8,5%	6,5%	7,7%
İsviçre	2,8%	1,9%	2,4%
Suriye Arap Cumhuriyeti	0,0%	0,9%	0,4%
Tayland	1,3%	0,0%	0,8%

TABLO 6.2 devamı

Hangi ülkeye yerleşmeyi düşünüyorsunuz?

	Cinsiyet		
	Erkek	Kadın	Toplam
Ukrayna	1,4%	0,0%	0,8%
Makedonya (eski Yugoslavya Cumhuriyeti)	1,4%	0,0%	0,8%
Mısır	0,0%	0,7%	0,3%
İngiltere	8,7%	7,9%	8,3%
Amerika Birleşik Devletleri	6,6%	11,5%	8,7%
Avrupa / Avrupa Ülkeleri	0,5%	6,0%	2,9%
Avrupa Birliği	0,6%	0,0%	0,3%
Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti	0,0%	2,1%	0,9%
İskoçya	0,0%	1,0%	0,4%
Hepsi	0,7%	0,0%	0,4%
Cevap Yok	1,5%	0,0%	0,8%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	137	102	239

Bizler için en az bu sorular kadar önemli olan soru başka bir ülkeye yerleşme sebeplerini anlamaktır. Buna göre % 58.8 “Daha iyi iş olanakları yüzünden” derken, % 35.5 “Daha fazla kişisel özgürlük istediği için”, % 22.3 “Daha iyi eğitim olanakları için”, % 21.5, “Türkiye’de geleceğimi göremediğimden”, % 14.7 “Ülkenin kötüye gittiğini düşündüğünden”, % 12.2 “Türkiye’de düşünce özgürlüğü olmadığı için” yurt dışına gitmeyi istemektedir (**Tablo 6.3**).

TABLO 6.3

Başka bir ülkeye yerleşme sebebi

	Cinsiyet		
	Erkek	Kadın	Toplam
Daha iyi iş olanakları yüzünden	58,4%	59,2%	58,8%
Daha iyi eğitim olanakları yüzünden	16,3%	30,5%	22,3%
Ülkenin kötüye gittiğini düşündüğümünden	13,4%	16,5%	14,7%
Daha fazla kişisel özgürlük istediğimden	35,4%	35,5%	35,5%
Türkiye’de geleceğimi göremediğimden	22,7%	19,8%	21,5%
Türkiye’de düşünce özgürlüğü olmamasından	12,5%	11,8%	12,2%
Diğer	14,5%	6,5%	11,1%
Bilmiyor/Cevap yok	2,2%	0,9%	1,6%
Toplam %, N	175,4%	180,8%	177,7%
	137	102	239

Derinlemesine görüşme yapılan 38 kişiden 22’si yurt dışında yaşamak istediğini söylemiş. 8 kişi en azından bir süre yurt dışında kalmak istediğini vurgulamış. İki yanıt belirsiz. 6 kişi yurt dışında yaşamak istemediğini söylüyor. Yurt dışında yaşamak veya bir süre kalmak isteyenlerin neredeyse tamamı Batı ülkelerini tercih ediyor.

Yurt dışında yaşamak isteyen kadınların neredeyse tamamı kadın olarak daha özgür yaşayabilecekleri için başta Avrupa ülkeleri olmak üzere Kanada, ABD ve Avustralya seçeneklerinden bahsediyorlar. Avrupa'dan sonra en çok Kanada tercih ediliyor. Avrupa'da ise ağırlıklı olarak İskandinav ülkeleri ve Almanya tercih ediliyor. Özet olarak özgürlükler, refah, insan hakları, para kazanma şansı, eşitlik, eğitim düzeyi, sakinlik gibi unsurlar öne çıkarılmış. Türkiye'yi yorucu bulanların da Avrupa'ya veya Batıya sakinlik atfettikleri görülüyor.

Sözgelimi GY1, yurtdışında yaşamayı istiyor çünkü:

Kadın olarak özellikle kendimi çok her sene giderek daha böyle özgürlükleri kısıtlanmış, kapana kısılmış ve güvensiz hissediyorum...Cinsiyet ayrımı, eşitsizliğin, cinsiyet boşluğunun daha az olduğu ülkeler olabilir. Daha mutlu olacağımı düşünüyorum oralarda. En azından korkusuzca sokakta yürüyebilmek çok büyük bir lüks artık onu yapamıyoruz bugün (GY1, 24, Kadın, Üniversite Öğrencisi).

GY4 de İskandinav ülkelerini özgürlükleri nedeniyle cazip görünüyor:

Burada fikir özgürlüğünden tut, zaten kadın olmaktan, ekonomik zorluğa, iş şartlarına kadar her şey zor yani şu an. O yüzden yaşamak isterdim, imkânım olsa giderdim muhtemelen. Denerdim en azından. (GY4, 24, Kadın, Üniversite mezunu).

GN 1, daha çok Balkanları tercih ediyor:

Yurt dışında yaşamak isterdim ama Avrupa veya Amerika'dan çok Balkanlar'da: "Makedonya, Üsküp gibi ne yabancılık çekeceksin ne de böyle çok Türkiye'nin içinde olacaksın. Ya da belli bir amaç uğruna, idealist bir yaklaşımla Afrika ya da Asya'da geri kalmış toplumlar içinde yaşamak, o belli bir amaç uğruna. (GN1, 25, Erkek, Üniversite, Uzaktan Eğitim)

GN9, Müslüman kimliğiyle Avrupa'daki sakinlik, temizlik ve doğallığı Müslümanca bulunduğu için burada yaşamak istediğini vurgulamış. Prag'a gittiğinde etkilenmiş. Bir ara Kanada'ya gitme ihtimali belirmiş ama olmamış. Bir görmek isterdim diyor. İmkânım olursa eşimle gidebilirim diyor. (GN9, 28, Erkek, Öğretmen)

GN5 de Katar'ı dini nedenlerle tercih edeceğini söylemiş:

Yok gitmeyi gerçekten düşünüyordum, istiyordum son durumda da gerçekten şey oldu. Katar, Müslümanlar birleşin, Allah'ın ipine sınırsız sarılın, bölünmeyin parçalanmayın, Ali İmran 103. Bu önemli Müslümanlar birleşmeli. Katar olayı da gerçekten benim gitme şeyimi daha çok arttırdı. GN5, 24, Erkek, Üniversite mezunu.

Bir başka görüşmeci de idealist nedenlerle Ortadoğu veya Kuzey Afrika'da yaşayabileceğini vurgulamış. Yine müteaddiyin bir başkası, hukuk eğitimi için Bosna-Hersek'te okumak istediğini vurgulamış. Bir görüşmeci de Hindistan'ı tercih edebileceğini vurgulamış.

Kısacası HDP, CHP seçmenleri arasında ağırlıklı olmak üzere yurt dışında ve Batıda yaşama isteği belirgin biçimde gözleniyor. Kadın HDP'li veya CHP'lilerde bu daha baskın bir özlem. Milliyetçilerde de yurt dışı ilgisi mevcut ama Türkiye'ye dönmek kaydıyla, özellikle Batı ülkelerini görmek istiyorlar. AK Partili seçmenlerden yurt dışına en çok gitmek isteyenler Kürt kökenliler olarak öne çıkıyor. Bu kişilerin tercihi de Batı. Daha İslamcı olanlar Bosna-Hersek, Ortadoğu ve Afrika gibi seçenekleri dillendiriyorlar ama Batıyı görmek istediklerini de vurguluyorlar.

Yurt dışına gitmek istemeyen gençler de var elbette: BTL2, milliyetçi nedenlerle yurt dışında yaşamak istemediğini vurguluyor:

Yani açıkçası Türkiye dışında ülkede yaşamak istemem. Neden istemem, çünkü bu vatan benim toprağım, benim devletim, benim ülkem. Neden kendi ülkem dışında bir yerde yaşayayım, ya da neden yaşamak isteyeyim. Bugün mültecilerin hayatlarına bakın, kendi vatanlarına, topraklarına dönemiyorlar. Evet Amerika'ya ya da Kanada'ya gittiğiniz zaman çok daha büyük bir refah yaşayabilirsiniz, çok daha özgür olabilirsiniz ne bileyim farklı arkadaşlıklar kurabilirsiniz, çocuklarınız daha eğitilmiş yetiştirebilirsiniz ama bu sizin sıra hasreti çekmeyeceğinizi göstermez. Siz orada bir seçim yapıyorsunuz ve bir şeyi geride bırakıyorsunuz. Bu benim geride bırakamayacağım bir şey, ben vatanımı ve toprağımı, milletimi geride bırakmam açıkçası. (BTL2, 25, Erkek, Üniversite mezunu).

GY3 de farklı nedenlerle yurt dışında yaşamak istemeyenlerden. Yine de bir süre merak ettiği İskandinav ülkelerini, Almanya ve İspanya'yı görmek istiyor...

Tabii ki istemem yani sonuçta ne bileyim bizim hayattan neden zevk aldığımızla alakalı bir şey, biz daha çok sevdiklerimizle, sevdiğimiz insanlarla yan yana olmaktan zevk alıyoruz. Dolayısıyla evet buradaki bu zorluğu bir şekilde çekip, bazısını görmezden gelip, bazısını mücadele edip yani bu güzelliklerden de kendimi mahrum etmek istemem. (GY3, 27, Erkek, Üniversite mezunu).

Sonuçta ülkedeki kutuplaşmadan, güvenlik meselelerinden, genç işsizliğinden ve devletin liyakat temelli istihdam politikalarına sahip olmamasından yakınan gençlerin çoğunluğu için yurt dışında yaşamak oldukça cazip bir seçenek haline gelmiş görünüyor.

bölüm 7

sosyal medya ve siyaset:

buluşma mecrası mı, ayrışma kampı mı?

Sosyal medya paylaşımları ve sosyal medya kullanıcılarının birbirlerinin paylaşımlarına yaptıkları yorumlar ile özellikle Twitter’da gündem oluşturmak amaçlı açılan hashtag’ler(#) son yıllarda Türkiye’de dindar-seküler eksenli kutuplaşmanın en önemli tezahürlerinden biri haline geldi. Sosyal medya, ağırlıklı olarak “genç” kullanıcıların hakimiyetinde olmasından dolayı da, araştırmada gençlerin sosyal medya kullanımlarının sıklığı, sosyal medyada ne ölçüde siyasi içerikte paylaşımda bulundukları, sosyal medyada etkileşimde oldukları kullanıcıları nasıl belirledikleri ve sosyal medya ortamında en çok rahatsızlık duydukları konuları anlayabilmek adına pek çok farklı soru soruldu. **Anket sonuçlarından en çok göze çarpanların, gençler arasında sanılanın aksine Twitter kullanımının o kadar da yaygın olmadığı ve belki de daha çarpıcı olanın ise gençlerin büyük bir çoğunluğunun hem Twitter hem de Facebook gibi platformlarda siyasi paylaşımlarda bulunmaktan kaçınıyor olması olduğunu belirtelim.** “Bir Twitter hesabınız var mı?” sorusuna anket katılımcılarının yalnızca %22,7’si evet cevabı verirken; “Twitter’ı siyasi görüşlerimi açıklamak için kullanmam” diyenlerin oranı da %66,5 olarak ölçüldü. Twitter’a nazaran, Facebook hesabı olanların oranı %68,9 ile daha yüksek olmasına rağmen; Facebook kullanıcısı gençlerin %69,9’sının da Facebook’ta siyasi paylaşım yapmadığını beyan etmiş olması önemli. Bu durum son yıllarda, gençlerin konvansiyonel katılım biçimlerinden ziyade “online” mecralarda siyasilleşmeye başladığına dair gözlemlere tezat oluştururken gençlerin sosyal medyada siyasi paylaşım yapmaktan kaçınma halinin Türkiye’ye özgü nedenleri olduğunun da göz ardı edilmemesi gerektiğini ortaya koyuyor. Son yıllarda, tıpkı Çin, Rusya, İran ve Kuzey Kore gibi otoriter rejimlerin sosyal medyaya yönelik yasakçı ve baskıcı tutumunda olduğu gibi, Türkiye’de de internet ortamına yönelik kısıtlamalar oldukça yaygın hale geldi. Youtube ve Twitter’ın belli dönemlerde iktidar partisi tarafından yasaklanmasıyla başlayan süreçte, özellikle 2013 yılındaki Gezi protestoları sonrası sosyal medya paylaşımları nedeniyle gözaltına alınan ve hakkında savcılık soruşturması başlatılanların sayısındaki muazzam artış, özellikle OHAL’in ilanının ardından daha da büyük oranlara ulaştı. “Cumhurbaşkanına hakaret” ve “terör örgütü propagandası yapmak” suç-

lamalarıyla pek çok sosyal medya kullanıcısı hukuksal yaptırımlarla karşı karşıya kaldı. Yine OHAL döneminde özellikle kamuda yapılan atamalarda getirilen kapsamlı güvenlik soruşturması şartının, pek çok genci sosyal medyada siyasi içerikli paylaşım yapmaktan caydırdığını iddia etmek yanlış olmayacaktır. Derinlemesine mülakat yaptığımız seküler ve dindar gençler de bu konudaki çekingenliklerini ifade ettiler. Örneğin kendini “laik ve sola yakın” olarak tabir eden ve işsiz bir inşaat mühendisliği mezunu olan ZN1 bu konuda şunları söylemiş:

Araştırmacı: Paylaşmaktan korktuğun bir şey hiç oldu mu?

ZN1: Bu FETÖ soruşturmasına dair olay. Yani, çok da mantıklı bulmadım. Ona dair atmak istedim. Çünkü içimize girmesine sebep olan aynı kişi, sorun yaratan aynı kişi bana göre. Onu mantıklı bulmadım. Referandum sürecini mantıklı bulmadım. [...] Veya son dönemde bu siyasilerin sürekli, önüne gelenin tutuklanması. Hani a yazıyorsun hemen içeri alırlar. O da çok saçma bir şey demek istiyorsun ama aman boş ver moduna giriyorsun. Biraz da bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın oluyorsun bir yerden sonra. (**ZN1**, 24 yaşında, kadın, üniversite mezunu, işsiz)

Dindar ve seküler kesimler arasında siyasi anlamda kutuplaşmalar yaratan iki konuda çok istemesine rağmen sosyal medya paylaşımı yapmaktan kaçındığını ifade eden ZN1, “bana dokunmayan yılan bin yaşasın” diyerek, kendini tehlikeye atmaktansa konformist bir alana çekilmeyi tercih ettiğinin altını çiziyor. Yeni bir “idari hakim adayı” olan ZN3 ise sosyal medyada siyaseten radikal olan arkadaşlarını arkadaşlıktan çıkarmış olmasını güvenlik soruşturmasına bağlıyor:

ZN3: Bu son şeyde mülakat döneminde, güvenlik soruşturması döneminde birçok arkadaşımı çıkardım böyle.

Araştırmacı: Hangi görüşteydiler?

ZN3: Cepheciler. ...Cepheciler... Örgütler işte.

Araştırmacı: Aslında güvenlik soruşturması geçirmiyor olsaydın da çıkarır mıydın yoksa...

ZN3: Yok, normalde benim arkadaşlığıma zeval vermiyor işte o durum, yani onun cepheli olması...

Araştırmacı: Ama güvenlik soruşturması olunca...

ZN3: Güvenlik soruşturmasında hoş olmuyor özellikle hatta çoğu arkadaşım sosyal medya hesabının tamamını kapattı. Ben dedim hani o kadar gerek yok çünkü sosyal medya geçmişimde benim kötü bir şey yok. Sadece o dediğim arkadaşlar, ana sayfama bakıyorum, dünya kadar cephe propagandası vardı. Yani bunları artık silmem gerekiyor. Uygun düşmüyordu. O yüzden sildim. (**ZN3**, 23 yaşında, erkek, üniversite mezunu, çalışıyor)

Dindar ve seküler gençlerin, siyasi baskı ortamı olmaması durumunda ve sosyal medyada siyasi paylaşım yapmak konusunda özgür hissedecekleri bir ortamda, sosyal medya paylaşımlarının kutuplaşma dili ile şekillenip şekillenmeyeceğini öngörebilmek çok mümkün gözüküyor. Bu noktada önemli olan ise, sosyal medyanın dindar-seküler eksenli kutuplaşma dilinin hakimiyeti altında olmasının bir “sosyal medya azınlığının” paylaşımları ile şekillendiğidir. Bu azınlığın ne

kadarının genç sosyal medya kullanıcılarından oluştuğunu da belirlemek çok mümkün gözüküyor. Bu nedenle, kutuplaş(tır)ma siyasetinin etkilerinin sosyal medya üzerinden değerlendirirken daha dikkatli analizler yapmanın gerekliliği de ortaya çıkıyor.

Sosyal Medyada Arkadaşlık ve Takipleşmek

Sosyal medyanın özellikle gençlerin gündelik hayatlarında giderek artan rolünü dikkate alarak dindar-seküler eksenli kutuplaşmanın sosyal medyada arkadaşlık ve takipleşme üzerinde tezahürlerinin olup olmadığının da izi sürülmeye çalışıldı araştırma boyunca. Ankette katılımcılara Facebook'ta arkadaş oldukları kişilerin siyasi görüşlerinin kendilerinin görüşleriyle ne kadar uyumlu oldukları soruldu ve ortaya şöyle bir tablo çıktı (**Tablo 7.1**):

TABLO 7.1 Facebook'taki arkadaşlarınızı düşünmenizi istiyorum, bu arkadaşlarınızın siyasi görüşleri sizin siyasi görüşlerinize ne kadar uyumlu?			
	Cinsiyet		Toplam
	Erkek	Kadın	
Hiç uyumlu değil	5,1%	5,6%	5,3%
Pek uyumlu değil	12,6%	15,2%	13,8%
Biraz uyumlu	52,0%	48,4%	50,5%
Çok uyumlu	13,1%	17,1%	14,8%
Bilmiyor/Cevap yok	17,2%	13,6%	15,6%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	474	354	828

Tablodaki verilerin ortaya koyduğu üzere gençlerin %19,1'i Facebook arkadaşlarının siyasi görüşlerinin kendileriyle uyumlu olmadığını ifade ederken, %50,3'ü ise biraz uyumlu olduklarını söylemiştir.

Twitter'da takip edilen kişilerin siyasi görüşleriyle uyumluluk sorusunda ise daha düşük oranlar göze çarpmaktadır. Aşağıdaki tabloda görüleceği üzere, Twitter'da takip ettikleri kişilerin siyasi görüşleri benimkilerle uyumlu değil diyenlerin oranı %16,4 iken, biraz uyumlu diyenlerin oranı %58,7 olarak ölçülmüştür (**Tablo 7.2**).

TABLO 7.2 Twitter'da takip ettiğiniz kişileri düşünmenizi istiyorum, bu kişilerin siyasi görüşleri sizin siyasi görüşlerinize ne kadar uyumlu?			
	Cinsiyet		Toplam
	Erkek	Kadın	
Hiç uyumlu değil	3,5%	3,5%	3,5%
Pek uyumlu değil	15,8%	8,7%	12,9%
Biraz uyumlu	57,7%	60,0%	58,7%
Çok uyumlu	6,7%	13,0%	9,2%
Bilmiyor/Cevap yok	16,3%	14,7%	15,7%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	161	113	274

Anket verilerinin görece pozitif sonuçlarına rağmen, derinlemesine mülakat katılımcılarının ifadeleri sosyal medya etkileşiminde “kutuplaşma” halinin özellikle seküler ve eğitim düzeyi yüksek gençlerde giderek daha belirgin hale geldiğini ortaya çıkarmaktadır. Kendini sol düşünceye daha yakın gören ve son seçimde HDP’ye oy vermiş olan üniversite mezunu bir işsiz olan GY10 bu durumu şu şekilde ifade etmiş:

Ben çok aktif olarak dahil olmuyorum yalnızda Twitter’da takip edebiliyorum insanları, haber takip ediyorum, arkadaşlarımı takip ediyorum. Yani Instagram’da paylaşım yapıyorum, oradaki insanları da siyasi görüşlerine göre seçiyorum yani her ne kadar şuna da bakayım, bundan da haberim olsun desem de yani arkadaş listemde, takip ettiğim insanların olduğu listede çoğunlukla siyasi anlamda bana yakın insanlar var. (GY10, 25 yaşında erkek, üniversite mezunu, işsiz)

Farklı görüşten insanları takip etme konusunda bir merak duyduğunu söylese de GY10 arkadaş listesinin daha çok benzer siyasi görüşe sahip insanlarla dolu olduğundan bahsetmektedir. Benzer bir şekilde bir kadın üniversite öğrencisi olan ve kendini Atatürkçü olarak tanımlayan ON2 de kendi düşüncesinde olan insanları takip ettiğini belirtmektedir:

Araştırmacı: Sosyal medyada aktif misin? Orada ki arkadaş seçimini neye göre yaparsın ? Kimleri takip edersin ?

ON2: Sosyal medyada twitter olarak çok aktifim, neye göre takip ediyorum insanları gene aynı şekilde görüşlerimizin aynı olduğu insanları takip ediyorum, yani aşırı solculardan da hiç hoşlanmam, bu hani İslami şeylere ılıman bakanlardan da hoşlanmam, ben genelde ortadayımdır aslında ona göre hani çok ağır şeyler yazmayan insanları takip ediyorum genelde,gündemle ilgili analiz yapanları hani olan bilgiyi değil de kendi düşüncelerini paylaşan insanları takip ediyorum. (ON2, 23 yaşında, kadın, üniversite öğrencisi)

Bu tarz görüşlere rağmen, sosyal medyada farklı siyasi görüşlere sahip insanlarla etkileşim halinde olan seküler gençler de var. Ancak farklı görüşten insanları takip etmenin bir endişe haliyle gerçekleştiğinin, “acaba bugün ne demişler, gündemi meşgul eden bir konuda nasıl görüş bildirmişler” şeklinde endişeli bir merak haliyle gerçekleştiğinin altını çizmek gerekiyor. Kendini laik ve Atatürkçü olarak tanımlayan ön lisans mezunu EC1 bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

Araştırmacı: Peki oradaki arkadaş seçiminizi neye göre yapıyorsunuz?

EC1: Genelde kendi düşüncemden olan insanları takip ediyorum. Şöyle bana ne katabilirler diye düşünüyorum. Onun haricinde farklı görüşteki insanları da takip ediyorum ne saçmıyorlar diye bakıyorum ya da neye sığınıyorlar diye bakıyorum. (EC1, 23 yaşında, erkek, çalışıyor)

“Ne saçmıyorlar, neye sığınıyorlar diye bakıyorum” diyerek karşı görüşten insanları takip eden EC1’in, karşıt görüşlere maruz kaldığı oranda kendi kimliğini ve kendi benimsediği siyasi görüşleri daha kuvvetli bir şekilde sahiplenme sürecinden geçtiği iddia edilebilir. Benzer bir şekilde İstanbul’da Pir Sultan Abdal Derneği’nde yönetici olan ÇD1 de karşıt görüşten insanları sosyal medyadan takip etme nedeninin dalga geçme amaçlı olduğunu belirtse de sosyal medyanın kendisiyle siyaseten uyuşmayan insanlarla etkileşime izin vermesine de olumlu bir anlam atfetmektedir:

Araştırmacı: Orada arkadaş seçiminizi neye göre yaparsınız?

ÇD1: Orada seçim yapmam ya... Yani, mesela Facebook üzerinde çok enteresan, bazen sırf dalga geçmek için bile falan "Ne kadar gerizekalı ya bu" diye, mesela arkadaşlık daveti gönderip insanların huylarını da bildiğimden dolayı, beğenilme arzusu falan, özellikle beğenirim mesela tamam mı, sırf şey olsun, ona kıllığına, beğenirim. Ben beğeniliyorum dediği anda çat, "Ne saçmalıyorsun sen!" falan diyebilirim mesela. Orada çok bir kriterim yok yani. Çok ciddiye de almıyorum yani orayı. Mümkün olduğunca kendi görüşümden ziyade farklı görüşlere sahip insanları şey yapmak istiyorum çünkü gündelik hayatından içerisinde tahammül edemediğim insanlara orada tahammül edebileceğimi düşünüyorum, bir de onların görüşlerini de açıkcası merak ediyorum yani. Hani atıyorum, günümün 1 saatini kalkıp da saçmasapan abuk subuk bir tiple muhabbet ederek geçirmenin bir zaman kaybı olduğunu düşünüyorum. Arada bunu da yapmak lazım ama. Sosyal medyanın böyle bir avantajı var. O abuk subuk tipi sosyal medyada kendine arkadaş olarak tutuyorsun, bu sayede bir nevi onunla belki 10 saat muhabbet etmiş oluyorsun. Çünkü o sevinçli anında, hüzünlü anında, kafası güzelken paylaşımlarını görüyorsun ya, direktman aslında fotoğrafı çıkıyor. Sen de böyle rahatça biranı yudumlayabiliyorsun onları izlerken yani. Güzel oluyor, tavsiye ederim. (gülüyor)

(ÇD1, 29 yaşında, erkek, üniversite mezunu, işsiz)

Sonuç olarak, sosyal medyada takipleşme ve arkadaşlık hallerinin çok keskin bir kutuplaşma ile şekillenmediği sonucuna varmak mümkün. Başka bir veri aktarmak gerekirse, anket katılımcılarına iktidara yakın olan ve genellikle kutuplaştırıcı bir hamaset dilini benimsemiş olan köşe yazarlarını Twitter'da takip edip etmedikleri sorusu yöneltildi. Bir sonraki seçimde Ak Parti'ye oy vereceğini ifade eden gençler arasında bile Cem Küçük'ün takip edilme oranının %3,8, Yusuf Kaplan'ın %5,3 ve Hilal Kaplan'ın ise %3,6'da kaldığı görüldü. Ancak dindar ve seküler gençler için sosyal medya ortamının birbirleriyle bir diyalog, uzlaşma ve demokrat bir tartışma mecrası olmasından ziyade "endişeli bir merakla" birbirini takip etme aracı haline geldiğini söylemek çok yanlış olmayacaktır. Ayrıca hem dindar hem de seküler gençler, bazı sosyal medya kullanıcılarının kullandıkları ifadeleri ya da yaptıkları yorumları bu kişinin parçası olduğu grubun tamamına atfetmekte ve bir kişinin ya da küçük bir grubun kullandığı hamaset dilini "karşı grubun" tamamı ile özdeşleşme eğilimine girmektedirler. Yine de hem seküler hem de dindar gençlerin sosyal medyanın kötücül, hakaret ve tehditlerle şekillenen bir yer haline gelmesinden duyulan rahatsızlıkta ortaklaşması ise olumlu bir nokta olarak kaydedilmeli. Bir sonraki bölüm bu ortaklaşma halini analiz etmeye çalışacak.

Hakaret, Tehdit, Küçümseme ve Önyargıdan Arınmış Bir Sosyal Medya Talebi

Derinlemesine mülakatlarda katılımcılara "sosyal medyada en çok rahatsızlık duydukları" durumlar soruldu. Hem seküler hem de dindar gençlerin bu soruya benzer yanıtlar verdikleri gözlemlendi. Örneğin kendisine en uzak siyasi partiler olarak Ak Parti ve MHP'yi gören üniversite mezunu GY3 sosyal medya paylaşımlarındaki önyargıdan şikayet ederek ve kendisine yakın kesimlerin bile siyasi görüşlerindeki tutarsızlıklara yönelik eleştiride bulunmaktadır:

Araştırmacı: Sosyal medya ortamında en çok rahatsız eden şey ne yani bu tartışmalar dışında?

GY3: Önyargı, yani en bariz olanı bu yani önyargı. Hani anlayamıyorsun çok fazla kendini böyle hani aşırı demokrat özgürlükçü ya da ki laik işte ne bileyim yani bu tarz, yani bu şekilde ifade eden insanların aslında bunlarla taban tabana zıt yani görünen şeyleri paylaşması ya da yorumlaması bana çok yani inanılmaz geliyor. Çekemiyorum, o insanları görmek istemiyorum. (27 yaşında, erkek, üniversite mezunu, çalışıyor)

Benzer bir şekilde bir Ak Parti seçmeni olan ev kadını GN3'ün referandum döneminde bazı Ak Partili tanıdıklarının CHP'li akrabalarına hakarete varan düzeyde yüklenmelerinden rahatsızlık duyması da kayda değer:

Araştırmacı: Peki sosyal medya ortamında en çok rahatsız eden şey nedir sizi? Rahatsız eden bir durum var mı?

GN3: Yani şöyle bütün Twitter'dır, Instagram'dır onlara hani girmiyorum ama sadece Facebook hesabım var. Bu özellikle seçim zamanı yani çok da fazla siyasete girmek istemiyorum hani çok da anladığım bir konu değil ama şöyle bir şey, seçim zamanları insanların hani sonuçta herkesin görüşleri kendine göredir, bu özellikle bizim akrabalar arasında oluyor herkes kendi savunduğu görüşle ilgili bir şeyler paylaştığında diğer taraftaki insanlar onlara karşı hakarete varacak cümleler, işte kalp kırmalar şeyler, ... Özellikle bir de akraba olunca çok çok daha farklı oluyor ve üzücü. [...] Benim birçok akrabam Ak Parti'li ve hani İzmir'de oturan dayım ve ailesi CHP görüşündeler. CHP görüşündeki akrabalarıma karşı çok fazla şey oldu, hani neden onları destekliyorsunuz yaptıklarını görmüyorsunuz falan gibi söylemler. Hani bu birazcık ağıra kaçtığı için artık onlar da eskisi kadar görüşlerini bildirmekten kaçınır oldular. (**GN3**, 29 yaşında, kadın, ortaokul mezunu, ev kadını)

GN3'ün Ak Partili olmasına rağmen, karşıt görüşteki akrabalarına yönelik kalp kırıcı ifadelerle dair yaptığı eleştiri, özellikle referandum döneminde siyasetçilerin ve belli bir kesimi temsil eden kamusal figürlerin hamaset içeren tavırlarına rağmen, benzer bir dil benimseyen ve kendisiyle aynı görüşe sahip tanıdıklarına yönelttiği eleştirinin, gençlerin kendilerini kutuplaştırıcı bir dille karşı daha insani bir yerde konumlandıkları bir ispatı olarak alınabilir. Kendisini muhafazakar olarak tanımlayan ve son seçimlerde Ak Parti'ye oy vermiş olan erkek bir üniversite öğrencisi olan EC2 ise sosyal medyada görüşlerini ifade etmenin yüz yüze iletişime göre kendisini çok daha fazla zorladığını ifade etmektedir:

Araştırmacı: Sosyal medya ortamında sizi en çok rahatsız eden şey nedir?

EC2: Sosyal medyada insanların kendisini ifade etmesi daha zor oluyor gerçek ortama göre ve karşımdakine kendimi ifade edemiyorum. O ise bir yere benim baktığım yerden bir olaya benim baktığım görüş açısından bakamıyor, anlatıyorum ama anlamıyor veya tartışıyoruz, tartışma çıkmaza giriyor. Bundan rahatsız oluyorum. O da kendi görüşünü anlatamıyor, bende kendi görüşümü anlatamıyorum. Bundan rahatsız oluyorum. (**EC2**, 21 yaşında, erkek, üniversite öğrencisi)

EC2'nin yanlış anlaşılacak ya da kendini yeterince iyi ifade edememek gibi nedenlerle sosyal medyada siyasi görüşlerini ifade etmekten kaçınması, daha diyaloga açık ve daha insani etkileşime isteginin bir dışavurumu aslında. Kendisini "sola daha yakın" olarak tanımlayan işsiz bir üniversite mezunu olan GY4 ise "küfür edercesine, tehdit edercesine" yapılan paylaşımlardan duyduğu rahatsızlığı dile getirmiş:

Araştırmacı: Peki sosyal medya ortamında sizi en çok rahatsız eden şey nedir?

CY4: Ya, insanlara çok fazla müdahil olunmasından rahatsızım aslında bu konuda hani. Sonuçta sosyal medya, herkes fikirlerini yazmak isteyebilir istemeyebilir. Herkes bir şekilde var oluyor orada ama sen de bir şekilde varsın ama gidip yani taciz eder gibi sen bunu niye böyle düşünüyorsun ya da sen bunu neden böyle dedin, ya bu kadar insanlara müdahaleci olmak beni çok o konuda rahatsız ediyor. Bana karşı çok olmadı ama takip ettiğim hesaplara karşı mesela olduğunu gördüm. Artık hani küfür edersine, tehdit edersine içerikler. Onlar beni gerçekten rahatsız ediyor. (**CY4**, 24 yaşında, kadın, üniversite mezunu, işsiz)

Mevcut iktidar döneminde yaşam tarzlarının ve siyasi değerlerinin tehdit altında olduğu hissiyatını taşıyan seküler gençlerin, sosyal medya ortamını iktidar lehine manipüle etmeye çalışan ve “Aktroll” diye tabir edilen sosyal medya kullanıcılarına karşı tolerans eşiklerinin oldukça düşük olduğu da gözlemlenebiliyor. Seküler gençler, İslamcı kanaat önderleri ya da tarikat liderlerinin paylaşımlarına karşı da gün geçtikçe daha tahammülsüz hale geliyorlar:

Araştırmacı: Sosyal medya ortamında seni en çok rahatsız eden şey nedir?

ON2: Aktrollerdir herhalde, yani çünkü engellemeye yetişemiyorum artık, o kadar yalan dolan saçma sapan şeyler var ki bir de bu İslâm konusunda bilgili olduğunu düşünen son zamanlarda ortaya çıkan saçma sapan Hoca denen insanlar herhalde, video falan çekiyorlar yakın zamanlarda, onlar... (**ON2**, 23 yaşında, kadın, üniversite öğrencisi)

.....

– En çok rahatsız olduğun, oluyorum, dayanamıyorum dediğin bir şey var mı?

ZN1: Şu saçma olayları savunanlar. Mesela atıyorum bir olay oluyor. Şu geçenlerde yine biri minibüste dayak yemişti ya bir kız. Birçok kadın yok iyi olmuş ve ya hakaret içerikli. Bunlar böyle artık insanı çıldırtıyor ve o süreçte ben de çirkinleşebiliyorum. Kötü niyetlerde bulunabiliyorum onu yazan insanlara karşı.

– Aslında kadınların bunu savunuyor olması kadın olarak seni de rahatsız ediyor?

ZN1: İşte o daha çok sinirimi bozuyor ve geçenlerde bir video izledim. İki gün önce mi ne. Bir tane adam bir yere gitmiş böyle sakallı cüppeli filan. Şey diyor, kızların okuması diyor, işte zinayı getiriyor. Onun için Şeyh Efendi demiş ki kızlarınızı okutmayın, 12-13 yaşında evlendirin. Abla sen de beni videoya çek, bunu internete at, herkes duysun. Bunu izledim böyle nasıl sinir oldum. Zina olsun. Kime ne? Kime ne? Hani o kadar din, din diyorsan, dinde, hani uyarırsın tamam, bildiğim kadarıyla. Çok da hakim değilim. Ama yapmıyorsa da o onun günahıdır. Beni bağlamaz ki, sadece uyar. (**ZN1**, 24 yaşında, kadın, üniversite mezunu, işsiz)

Aktrol diye tabir edilen sosyal medya manipulatörlerinin ve de ZN1’in tabiriyle “sakallı cübbeli” hocaların internet paylaşımları karşısında, seküler gençlerin bu tarz paylaşımlara ifade özgürlüğü perspektifinden yaklaşmak yerine oldukça tepkili hale gelmesinin ardında yatan sebebin, bu yöndeki internet içeriklerinin yaşam tarzlarının bir çeşit kuşatma altında olduğu hissiyatlarını arttırması ile açıklamak mümkün. Seküler gençlerin bu konudaki tutumunu, sosyal medyada arkadaş oldukları ya da takip ettikleri karşıt görüşlü insanları hemen engelleme/arkadaşlıktan çıkarma tavırlarında da gözlemlemek mümkün. Bir sonraki bölüm bu mevzuyu irdelleyecek.

Kutuplaşma Tezahürleri: Engellemek/Arkadaşıktan Çıkarmak

Dindar ve seküler gençlerin sosyal medya ortamında karşıt fikirlere olan “tahammüllerini” anlayabilmek adına derinlemesine mülakat katılımcılarına “sosyal medyada engellediğin ya da arkadaşlıktan çıkardığın kimse oldu mu?” diye soruldu. Özellikle seküler gençlerin toplumda tartışmalı olan bazı mevzularda kendi görüşlerini paylaşmayan sosyal medya kullanıcılarına karşı ya da kendi “gruplarına yönelik” hakaret içeren paylaşım yapanlara yönelik, bu kişiler yakın akrabaları bile olsalar, engelleme yoluna gittikleri gözlemlendi. Örneğin kendini Alevi kimliği ile tanımlayan üniversiteden henüz mezun olmuş GY2 bu konuda şunları söylemektedir:

Araştırmacı: Peki siyasi düşünceleri sebebiyle herhangi bir sosyal medya hesabından sildiğin, çıkardığın hesap var mı?

GY2: Ya tabii, mesela az önce bahsettiğim gruplardan insanlardan olduğu zaman ve direkt şahsıma yönelmese de içinde bulunduğum gruplara hakaretvari şeyler söyleyen insanları ya “block”lıyorum ya takip ediyorsam takip etmekten çıkartıyorum. Yani daha fazla, çünkü kişisel hayatımızda çok fazla karşılaşmıyoruz bu tür şeylerle. Sosyal medya da kişisel hayatla bütünleşmeye başladığı için artık sosyal medyada bu tür bir şey gördüğümüz zaman birisi bir aynı lafı otobüste söylemiş gibi gelebiliyor. O yüzden eskiden olduğundan daha fazla inciniyoruz bence, sosyal medyada inciltici bir şey gördüğümüz zaman. (GY2, 25 yaşında, erkek, üniversite mezunu, çalışıyor)

GY2 içinde bulunduğu gruplara dair hakaret içeren paylaşımlara dair olan tahammülsüzlüğünden bahsederken, bu tarz bir tavır gösterenlerle ancak sosyal medyada etkileştiğini ve sosyal medyanın artık gündelik hayatla fazlasıyla iç içe geçmiş olma halinden dolayı, bu şekildeki sosyal medya içeriklerinden “incindiğini” belirtmektedir. Çözüm bu paylaşımları yapanları engellemek ya da takipten çıkarmak GY2’ye göre. Açıköğretimde tarih okuyan, kendine en yakın olarak MHP’yi en uzak parti olarak ise Ak Parti’yi gören GY7 ise Ak Partili halasının paylaşımlarına tahammül edemeyerek kendisini arkadaşlıktan çıkardığını söylemektedir:

Araştırmacı: Çok yakın arkadaş olup da sırf siyasi görüşü sebebiyle sosyal medyada arkadaşlıktan çıkardığınız ya da engellediğiniz insanlar oldu mu?

GY7: Halam AK Partili. Paylaştığı şeyler çıldırttı beni. Kendi görüşüme yapılan saygısızlıklar, benim ekli olduğumu bile bile paylaşması özellikle... Rahatsız etti, çıkardım. [...] Yani benim saygı duyduğum kişilere hakaret yönelik paylaşımlar olsun... Tabii ki sadece kendi siyasi görüşüme değil. Bütün siyasi görüşlere hakaretler beni rahatsız ediyor. (GY7, 18 yaşında, erkek, açıköğretim üniversite öğrencisi)

GY7 yakın akrabalık ilişkisi olan birisini bile kendi görüşlerine karşı hakaret adlettiği paylaşımlar yaptığı için arkadaşlıktan çıkarmaktan çekinmemesi oldukça kayda değer ve seküler gençlerin “öteki tarafta” konumlanan arkadaşlarına, akrabalarına dair tahammülsüzlüklerinin sınırlarını göstermesi açısından çarpıcı bir örnek. Benzer şekilde kendini Atatürkçü ve laik olarak tanımlayan ZN5 de kuzenini engelleme nedeninin “iktidar yandaşlığı” olmasına vurgu yapmaktadır:

Araştırmacı: Siyasi görüşüne sinir olup da sildiğin, engellediğin insanlar oluyor mu?

ZN5: Tabii canım, çok oldu. Bir dönem oturdum hepsini tek tek çıkardım. Akraba, arkadaş, üniversiteden arkadaş, hoca hiç ayırt etmeden. Annem babam da olsa onları da çıkarırdım ama değiller yani iyi ki.

Araştırmacı: Ya ne paylaşım yaptılar da bu insanları çıkardın?

ZN5: Şimdi aslında çok fazla ve farklı açıdan olduğu için nasıl ifade etsem, bir grup insan var ki onlar için ekonomik seviye çok önemli anlıyor musun? İşte zengin olayım, pahalı bir arabam olsun, çok lüks bir yerde yaşayayım, hizmetçim olsun, marka giyineyim vs. E bunun için de ya ailenin çok zengin olması gerekiyor ya deli gibi çalışman gerekiyor ki uzun süre çalışman gerekiyor hemen olacak iş değil, ya da kestirme yollar bulman gerekiyor. Benim çevremde bu kestirme yolları bulup, bunlarla ilgili yalaka diyebileceğim paylaşımlar yapıldığında ben dayanamıyorum. Mesela benim kendi kuzenim.

Araştırmacı: Yani mevcut iktidara yaranıp, ondan yararlanmak amacıyla yapılan paylaşımlar mı?

ZN5: Evet, yani “devlet büyüğüm”, bilmem neyim, şu, bu gibi işte “dünyanın en karizmatik adamı” filan, ya bırak ya, karizma tip görmesek... Yani samimiyetsiz şeyler. (**ZN5**, 25 yaşında, kadın, üniversite mezunu, çalışıyor).

Referandum ve 24 Haziran seçim süreçlerinin de toplumsal kutuplaşmaya ve gençler arasındaki kutuplaşmaya ivme kazandıran bir rol oynadığını gözlemlemek mümkün, bu durum gençler arasında sosyal medyada da “öteki tarafa” dair tahammülsüzlüğü arttırmış gibi görünüyor. Kendini Atatürkçü olarak tanımlayan ON2 bu konuda şunları söylemektedir:

ON:2 Evet çok oldu, en son referandumdan sonra, yani çok yakın olmasam bile ayıp olmasın diye takipleştığımız insanlardan biriydi, işte bu oyların çalınması, mühürsüz oylar vesaire vesaire, bunlarla ilgili yazılanları gördükten sonra hatta yani takipten çıkarma değil direk engelledim hiçbir şekilde görmemek için. (**ON2**, 23 yaşında, kadın, üniversite öğrencisi)

CHP gençlik kollarında aktif olarak görev yapan kadın bir odak grup katılımcısı genç de bu konuda kendini şu şekilde ifade etmiş:

Cörüşmeci: Instagram, Facebook kullanıyorum aktif olarak. Benim blokladığım oldu. Ben bloklanmadım. AK Parti’li, listemdeki bütün AK Parti’lileri sildim. Çünkü çok sinirlendim artık bu son seçim, seçimlerde.

Araştırmacı: Bu son dönem seçimlerde mi?

Cörüşmeci: Son dönem ama çok kadın cinayetleri, çocuk istismarına ben çok sinirlendim hani çok. CHP önerge vermişti. Bunlar AK Parti oylarıyla reddedilmişti ve ben oy verenlerin bunda parmağı olduğunu düşünüyorum. Hani onlar yüzünden bu tecavüzler arttı. Hani hepsi bunlara birer zemin hazırladı. Benim gözümde AK Parti’li olanlar istismarcı, tecavüzcü. Ben artık onlara bu gözle bakıyorum.

Dindar gençler arasında ise “engelleme/arkadaşlıktan çıkarma” eğiliminin daha düşük olduğunu not düşelim. Bu nedenle, kendi yaşamlarını ve savundukları siyasi görüşleri daha fazla ku-

şatma altında hisseden seküler gençlerin “karşı tarafın siyasi paylaşımlarına” dair tahammülünün çok daha azaldığını ve bu paylaşımlara gündelik olarak maruz kalmaktansa, takipten çıkarma yoluna çok daha fazla oranda başvurdıklarını gözlemek mümkün. Sosyal medya ortamı farklı görüşten insanlarla etkileşim olanağı sağladığı için seküler gençlerdeki bu eğilimin, onları giderek daha türdeş bir sosyal medya arkadaşlığı zeminine çekeceği için uzun vadede olumsuz sonuçlar doğurabileceğini de not etmek önemli.

bölüm 8

**yaşam tarzlarına
yaklaşım:
farklılıklarımızla
birlikte yaşamak
iradesi mi?
tahammülsüzlük mü?**

Türkiye’de dindar-seküler eksenli kutuplaşmanın en çok vurgulanan tezahürlerinden biri dindar ve seküler kesimlerin birbirlerinin yaşam tarzlarına karşı takındığı tutumlar olduğu gözlemlenmektedir. Dindarların seküler yaşam tarzına karşı arttığı iddia edilen tahammülsüzlüklerinin yanı sıra seküler kesimin on yıllardır dindarlığın kamusal alanda görünür olmasına karşı çıktığı ve bu tutumun günümüz Türkiye’inde de aynı şekilde devam ettiği görüşü kamusal tartışmalarda sıklıkla dillendiriliyor. Araştırmada, gençlerin farklı yaşam tarzlarına yönelik yaklaşımlarını anlamak amacıyla anket katılımcılarına pek çok farklı soru yöneltildi. Derinlemesine mülakat ve odak grup görüşmelerinde de gençlerin bu konudaki görüşleri daha detaylı olarak anlaşılmaya çalışıldı. Ortaya çıkan sonuçların, “endişe verici düzeyde bir tahammülsüzlüğe” işaret etmediği iddia edilebilir. Ancak ortaya çıkan tablonun farklılıklara rağmen ortak bir yaşam kurma iradesinden ziyade, “saygı çerçevesinde az temasla birarada yaşayalım” şeklinde bir tahayyüle daha yakın olduğunu iddia etmek de çok yanlış olmayacak. Bu nedenle, kutuplaş(tır)ma siyasetinin gençler arasında farklı yaşam tarzlarına yaklaşım alanına nüfuz ettiğini teslim etmek gerekiyor. Daha demokratik ve birlikte yaşama idealine uygun bir toplumsal tahayyülün gençler arasında daha güçlü bir şekilde kök salmasının iktidardaki parti ve liderlerinin kapsayıcı söylemleri ile demokratikleşme yolunda atılacak kurumsal adımlarla sağlanabileceği öngörüsü de bu noktada gerçekçi görünüyor.

Anket katılımcılarına “seküler yaşam tarzlarına” bakışlarını anlayabilmek adına çok çeşitli sorular yöneltildi. Bu başlıktaki verilerin bir kısmını aktarmak gerekirse: Türkiye’de başörtüsü meselesi, “dindar kadın” olmanın en temel göstergelerinden biri olarak algılandığı için anket katılımcılarına “Başını örtmeyen kadınlar sizi ne derece rahatsız eder?” sorusu yöneltildi ve alınan cevaplar şu şekilde oldu (**Tablo 8.1**):

TABLO 8.1
Başını örtmeyen kadınlar - Bu durumları görmek sizi ne derece rahatsız eder?

	Cinsiyet		Toplam
	Erkek	Kadın	
Çok rahatsız eder	3,7%	2,0%	2,9%
Biraz rahatsız eder	5,3%	4,5%	4,9%
Pek rahatsız etmez	18,1%	19,0%	18,6%
Hiç rahatsız etmez	72,7%	74,5%	73,6%
Bilmiyor/Cevap yok	,2%	0,0%	,1%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	611	602	1213
Rahatsız eder (1+2)	9,0%	6,5%	7,8%
Rahatsız etmez (3+4)	90,8%	93,5%	92,2%

Başı açık kadınlardan rahatsızlık duymayanların oranının yüzde 92,2 düzeyinde çıkmasının oldukça olumlu bir veri olduğu vurgulanabilir. Bu soruya “rahatsız etmez” şeklinde cevap veren Ak Partili gençlerin oranının da (Bu pazar seçim olsa hangi partiye oy verirsiniz sorusu üzerine edinilen katılımcı öbeği) yüzde 89,3 olduğunu not edelim. Seküler yaşam tarzına yönelik yaklaşımları anlamak adına anket katılımcılarına ayrıca “açık giyinen kadınlardan rahatsızlık duyar mısınız?” sorusu yöneltildi. Bu soruya verilen yanıtlar, başı açık olmayan kadınlara gösterilen tahammülün altında kalsa da yine de yüzde 83,9 oranında “Rahatsız etmez” cevabı alınırken; “rahatsız eder” diyenler yüzde 16 olarak ölçüldü. Bu soruya verilen yanıtlarda da Ak Partili ve CHP’li gençler arasında daha yüksek bir farkın olduğunu belirtmek gerekiyor. Ak Partili gençlerin yüzde 78,3’ü açık giyinen kadınlardan rahatsızlık duymayacağını ifade ederken, CHP’li gençlerde bu oran yüzde 95,7’ye çıkıyor.

Dindar gençlerin, hayatlarını dini normlara göre şekillendirmeyenlere yönelik genel tavrını anlamak adına anket katılımcılarına yöneltilen bir diğer önemli soru ise “dindar olmayan insanlar da ahlaklı olabilir mi?” sorusuydu. Bu soruya verilen yanıtlar da gençlerin farklı yaşam tarzını benimseyenlere yönelik algılarında olumlu bir tablo ortaya koyuyor (**Tablo 8.2**):

TABLO 8.2

Bazıları insanların ahlaklı olması için dindar olması gerektiğini düşünüyor. Bazıları da dindar olmayan insanların da ahlaklı olabileceği görüşünde... Sizin görüşünüz bu iki görüşten hangisine daha yakındır?

	Cinsiyet		
	Erkek	Kadın	Toplam
İnsanların ahlaklı olması için dindar olması gerekiyor	12,7%	10,6%	11,6%
Dindar olmayan insanlar da ahlaklı olabilir.	85,3%	86,6%	86,0%
Bilmiyor/Cevap yok	2,1%	2,8%	2,4%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	611	602	1213

Dindar olmayan insanlar da ahlaklı olabilir diyen katılımcıların yüzdesi yüzde 86 olarak oldukça yüksek bir orandayken Ak Partili gençlerde de bu oran yine yüksek bir şekilde yüzde 80 olarak ölçüldü. Ancak seküler yaşam tarzının daha tartışmalı olarak düşünülebileceği bir alanda, “evlenmeden aynı evde oturan kadın-erkek çiftler” mevzu bahis olduğunda, bu durumdan rahatsızlık duymayacağını söyleyen gençlerin oranının yüzde 56,5 olarak ölçüldüğü görülüyor. Bu soruya rahatsız etmez yanıtı veren Ak Partili gençler ise genel ortalamanın biraz daha altında yüzde 43,6 olarak ölçüldü. Benzer bir şekilde, gençler arasında LGBTİ bireylere yönelik yaklaşımda da olumsuz bir tavırla karşılaşıldı (**Tablo 8.3**):

TABLO 8.3

Homoseksüeller (Eşcinseller) - Bu durumları görmek sizi ne derece rahatsız eder?

	Cinsiyet		
	Erkek	Kadın	Toplam
Çok rahatsız eder	45,6%	41,2%	43,4%
Biraz rahatsız eder	17,7%	16,7%	17,2%
Pek rahatsız etmez	11,7%	14,5%	13,1%
Hiç rahatsız etmez	24,1%	26,7%	25,4%
Bilmiyor/Cevap yok	,9%	1,0%	,9%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	611	602	1213
Rahatsız eder (1+2)	63,3%	57,9%	60,6%
Rahatsız etmez (3+4)	35,8%	41,2%	38,5%

Verilen cevaplar, İslam dinine aykırı olarak adlandırılan ve Türkiye’de hakim olan homofobik kültürel kodların da etkisiyle LGBTİ bireylerin gençler arasında, toplumun genelinde olduğu gibi halen ağırlıklı olarak “marjinal bir grup” olarak algılandığını ortaya koyuyor. Ak Parti’li gençler arasında eşcinsellerden rahatsızlık duyacağını ifade edenlerin oranı çok daha yüksek bir şekilde yüzde 74,6’ya ulaşıyor.

Seküler gençlerin hayatını dini normlara göre şekillendirenlere yönelik yaklaşımlarını anlamak için de anket katılımcılarına pek çok soru soruldu. Bu konudaki veriler de kutuplaşmanın boyutlarına dair kamuoyu tartışmalarının aksine bir duruma işaret ediyor. **Örneğin anket katılımcılarına “Başını örten kadınlardan” rahatsızlık duyup duymayacakları soruldu. Bu soruya verilen yanıtların Türkiye’de gençler arasında “başörtüsü” meselesinde büyük oranda bir uzlaş olduğunu göstermesi açısından olumlu değerlendirilebileceğine söylemek hiç yanlış olmaz: Görüşülen gençlerin toplamda %94.9’ü başını örten kadınlar “rahatsız etmez” yanıtını vermiştir (Tablo 8.4).**

TABLO 8.4

Başını örten kadınlar - Bu durumları görmek sizi ne derece rahatsız eder?

	Cinsiyet		
	Erkek	Kadın	Toplam
Çok rahatsız eder	1,2%	,9%	1,1%
Biraz rahatsız eder	3,1%	4,7%	3,9%
Pek rahatsız etmez	18,2%	14,7%	16,4%
Hiç rahatsız etmez	77,4%	79,4%	78,4%
Bilmiyor/Cevap yok	0,0%	,4%	,2%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	611	602	1213
Rahatsız eder (1+2)	4,4%	5,6%	5,0%
Rahatsız etmez (3+4)	95,6%	94,1%	94,9%

Başını örten kadınlardan rahatsızlık duymayacağını ifade eden gençler yüzde 94,9 iken, CHP’li gençlerde de bu oranın yüzde 89,8 ile yüksek bir oranda çıktığını belirtelim. Seküler gençler arasında “başörtülü kadınlara yönelik ‘tahammülün’” oranını daha iyi anlayabilmek adına kamuoyunda tartışma yaratan bazı konularda da gençlerin tavırları anlaşılmaya çalışıldı. Bu amaçla “başörtülü kadınların polis olabilmelerini” (Tablo 8.5) ve “savcı-hakim olabilmelerini” (Tablo 8.6) onaylayıp onaylamadıkları soruları yöneltildi. Bu konudaki cevaplar ise şu şekilde oldu:

TABLO 8.5

Başörtülü kadınların polis olabilmesi - Her birini onaylayıp onaylamadığınızı söyler misiniz?

	Cinsiyet		
	Erkek	Kadın	Toplam
Hiç onaylamıyorum	8,2%	8,6%	8,4%
Pek onaylamıyorum	7,2%	7,8%	7,5%
Onaylıyorum	26,3%	24,5%	25,4%
Tamamen Onaylıyorum	57,7%	57,6%	57,6%
Bilmiyor/Cevap yok	,7%	1,5%	1,1%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	611	602	1213
Onaylamıyorum (1+2)	15,3%	16,4%	15,9%
Onaylıyorum (3+4)	84,0%	82,1%	83,0%

TABLO 8.6

Savcı ve hakimlerin başörtüsü takabilmesi - her birini onaylayıp onaylamadığınızı söyler misiniz?

	Cinsiyet		Toplam
	Erkek	Kadın	
Hiç onaylamıyorum	9,2%	10,5%	9,9%
Pek onaylamıyorum	8,2%	7,1%	7,6%
Onaylıyorum	29,6%	27,0%	28,3%
Tamamen Onaylıyorum	52,0%	54,0%	53,0%
Bilmiyor/Cevap yok	,9%	1,4%	1,2%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	611	602	1213
Onaylamıyorum (1+2)	17,4%	17,6%	17,5%
Onaylıyorum (3+4)	81,7%	81,1%	81,4%

Her ne kadar daha ayrıştırıcı olabileceği düşünülen bu sorulara verilen yanıtlar, yüzde 80 üzerinde olumlu yanıtlardan oluşsa da parti aidiyeti bazında yapılan ölçümler CHP’li gençlerin bu sorulara verdikleri “onaylıyorum” yanıtının sırasıyla yüzde 57,4 ve yüzde 55,4 düzeyinde kaldığını gösteriyor. Yine de bu konuda daha tahammülsüz olacağı varsayılan CHP seçmeni gençlerin bile yarısından çoğunun başörtülü kadınların polis ve hakim-savcı olmasına olumlu yaklaşımlarının anlamlı olduğunun altını çizmek gerekiyor.

Başörtüsü Meselesi: “Bir Kadın Nasıl İstiyorsa O Şekilde Giyinmeli Bence”

Derinlemesine mülakatlarda da seküler ve dindar gençlerin farklı yaşam tarzlarına dair yaklaşımlarını daha ayrıntılı analiz edebilmek adına anket katılımcılarına yöneltilen sorulardan daha açıklayıcı olabileceği düşünülen sorular seçilerek görüşmeye katılan gençlerden bu konularda kendilerini detaylı bir şekilde ifade etmeleri istendi. Seküler gençlere başörtüsü meselesine yaklaşımları ve başörtülü kadınların polis olmasına dair düşünceleri sorulurken; dindar gençlere “kızlı-erkekli ev” meselesi, kamusal alanlarda alkol alınması üzerine görüşleri soruldu. İki kadın katılımcı, üniversite mezunu bir işsiz olan GY4 ile lise mezunu olan ve bir muhasebe firmasında çalışan GY6, başörtüsü meselesine dair şu şekilde görüş bildirmektedirler:

GY4: Şöyle, bir kadın nasıl istiyorsa o şekilde giyinmeli önce bunu bence bir netleştirilim yani. Kadın kapanmak mı istiyor kapansın, açılmak mı istiyor açılsın, etek mi giymek istiyor, bilmem ne mi yapmak istiyor [...] Heh ama yani bunu şey devlet eliyle bunu, hani kapalı daha iyi ya da açığı daha iyi, bunun bu şekilde mesela bir sıralamaya sokulmasından da rahatsız oluyorum. Öyle bir noktaya gidecekse eğer yani ne anlamı kalıyor sen hani o zaman. İşte başörtüyü şey yaptık diyorlar mesela biz serbest kıldık. Okey serbest kıldın da sen bunu olması gerekenmiş gibi gösterdin. Doğrusu buydu [...] Herkes istediği şekilde yaşamalı bence. Herkes istediği gibi giyinmeli. Yani çünkü o şekilde düşünüyordur, hani dinin o şekilde bir gereklilik olduğunu düşünüyordur ya da kendisini o şekilde mutlu hissediyordur o zaman o şekilde olsun. Ben kendimi açık mutlu hissediyorum, ben kendimi ne bileyim şort giyerken mutlu hissediyorum ya da ben kendimi elbise giyerken mutlu hissediyorum. Çok basit yani ya da giymiyorum yani. İstedğim şekilde giyinebilmeliyim yani bu artık o kadar özele, bir devletin şeyi olu-

yor ki benim evime karışıyor gibi oluyor yani. Devlet sana müdahaleci oluyor, koruma şeyi var vesaire ama sen benim üstümdeki kıyafete karışarak devlet bütünlüğünü korumuyorsun yani sen benim özelime karışyorsun. Kendi gücünü, iktidar gücünü meşru kılmaya çalışıyorsun bir şekilde ona yokum. (24 yaşında, kadın, üniversite mezunu, işsiz)

.....

Araştırmacı: Başörtülü kadınların polis olması ile ilgili ne düşünüyorsunuz? Bunu destekliyor musunuz?

GY6: Yani şöyle, kapalı veya açık... Destekliyorum ama şöyle destekliyorum; bunun ayrımının yapılmasını istemiyorum zaten. Sonuçta dediğim gibi herkesin görüşü kendine, dini kendine... Ayrım yapılmasını istemiyorum. Destekliyorum ama şöyle destekliyorum; hani eğer bir insanın gerçekten içinden geliyorsa kapanmak, zorunlu olarak görmeden kapanıyorsa ve o mesleği yapmak istiyorsa tabii ki desteklerim. [...] Hani sonuçta insanların kapanması şöyle, Allah için kapanıyorsun. Birinin zoruyla değil yani. Beni kimse zorlamadı bu zamana kadar. Benim ailem de kapalı. Ama beni kimse zorlamadı bu zamana kadar sen işte kapanmak zorundasın veya işte kapan! diyen kimse olmadı. İçimden gelirse kapanırım çünkü, ya da Allah için kapanırım. Ama şu an dediğim gibi işte, başkanlık sistemi geldiği zaman işte onları sök herkes sokağa kapanıp çıksın. İşte hani şey var ya kapalı giyersen erkekler bakmaz ama açık giyersen bakarlar falan diye. Öyle. Ama ben kendimi açık rahat hissediyorum. (**GY6**, 21 yaşında, kadın, lise mezunu, çalışıyor)

Hem GY4 hem de GY6, başörtüsü takmayı kişisel özgürlük ile ilişkilendirip “açık” ya da “kapalı” olma hakkının bir kadının kendi iradesine bırakılması konusunda benzer ifadeler kullanmaktadırlar. Ancak her iki görüşmecinin de iktidarın tek elde toplandığı günümüz koşullarında, giderek daha İslamcı bir söylem benimseyen mevcut iktidarın kadınların kılık-kıyafetine karışmak konusunda daha müdahaleci bir tavır aldığını ya da alabileceği endişesini de yoğun bir şekilde hissettikleri göze çarpmıyor. Benzer bir şekilde Adana’da CHP Gençlik Kolları üyeleri ile yaptığımız odak grup görüşmesinde de, her ne kadar katılımcıların başörtüsü meselesinde liberal bir tavır takındıkları gözlemlense de, “ya bir gün bizim de nasıl giyindiğimize iktidar eliyle bir müdahale olursa” şeklinde bir kaygıyı bir kadın katılımcı şu sözlerle ifade etmektedir:

- Ya da şöyle baksak, bir kurbağayı soğuk suya koyarsın yavaş yavaş altını ısıtır alıştırsın ya acaba bunlar da yavaş yavaş bunları bize dayatıyor da biz hiçbir şeyin farkında değil miyiz? Biz şey diye düşünüyoruz ya kapanmak istiyorsa kapansın ne olacak... Acaba bunun arkasından ne gelecek. Arkası hiç bitmiyor, bitmeyecek gibi de duruyor. Üniversitelerde benim bacım diye geldi sonra kamuya döndü sonra polise, hemşireye ona buna... Sonu nereye varacak.

Araştırmacı: Yani sizin özgürlük alanınızın giderek daraltıldığını düşünüyorsunuz?

- Tabii ki de. Yarın bir gün X açık gezemezsin diyeceklerini biliyorum, yani buna şaşırmam bunu yaparlarsa çünkü aslında bunun bir strateji olduğunu düşünüyorum.

“Başörtüsünü” bir özgürlük alanı olarak görme eğilimi içerisinde olsalar da, seküler gençler iktidar tarafından kendi giyim tarzlarına yönelebilecek müdahalelerin yanı sıra, “çarşafli kadınlar” ile “sarıklı-cübbeli” erkeklerden duydukları çekince ve bu giyim tarzlarına yönelik tahammülsüzlüklerini de dile getirmektedirler. Üniversite mezunu ve işsiz iki kadın görüşmeci, GY8 ve ZN1, bu tarz giyim tarzına dair hissiyatlarına şu şekilde değinmişler:

CY8: Şöyle söyleyeyim ben çok geç tanıştım kapalı insanlarla. Yani 17-18 yaşında falan tanıştım ilk kapalı insan görüşüm. Yani o yüzden hani benim için mesela, tamam başörtülüler çok ürkütücü değil ama çarşafli insanlardan korkarım. Böyle bir fobim var. Hani aşırı kapalı, böyle çarşafli, fesli insanlara karşı çok temkinliyim. (CY8, 23 yaşında, kadın, üniversite mezunu, işsiz)

Araştırmacı: Ne gibi bir korku?

CY8: Her şeyi yapabilirler, yani...Yani bana zarar verebileceklerinden ziyade hani kolay kolay bana kimsenin zarar verebileceğini düşünmüyorum. Ama yani bir insan kendi bedenini bu kadar gizlemeye çalışıyorsa bir şey vardır gibi düşünüyorum yani bilmiyorum. Ha şöyle, ben ne kadar açıyorsam o da o kadar kapatabilir. Evet ama, yani, bilmiyorum bu benim kişisel bir korkum.

.....

Araştırmacı: Günlük hayatta, böyle hayatımızda birçok insan tipi var. Her gün farklı farklı birçok insan tipiyle karşılaşıyoruz. Hangi tiplerle karşılaşmaktan aşırı rahatsız oluyorsun?

ZN1: Kara çarşaflılar, ama kara çarşaflılardan önce uzun sakallı, cüppeli. Bir de onlar beni ürkütüyor. Hani korkuyorum, bir tuhaf hissediyorum kendimi. Hani sanki o an ortamdan kaçmam gerekiyormuş, bana kötü bir şey yapacaklarmış gibi ve ya din hocaları. Hani dinle alakalı bir şey giyiyorlar ya, sarı cüppe. O tarz adamlar beni çok korkutuyor. Kara çarşaflılar da, çok haz etmiyorum ama diğer adamlar kadar değil.

Araştırmacı: Peki kara çarşaflılarla ilgili ne his... Bu türbanlılar değil değil mi?

ZN1: Türbanlılar değil. Çünkü dinde türban var evet ona saygı gösterebilirim ama kara çarşaf bence biraz yobazlık ve bir şeyi saptırmaya girdiği için çok da mantıklı bulmuyorum. (ZN1, 24 yaşında, kadın, üniversite mezunu, işsiz)

Çarşafli kadınlara ve şalvarlı-cübbeli erkeklere karşı duygularını “korku” ve “zarar verebilirler” şeklinde tanımlayan GY8 ve ZN1’in görüşlerini seküler gençlerin önemli sayılabilecek bir kısmının da paylaştığı görülmüyor. Anket katılımcılarından, yüzde 22,4’ü çarşafli kadınlardan rahatsızlık duyduğunu ifade ederken, CHP’li gençlerde bu oran yüzde 52,4’e ulaşıyor. Benzer şekilde sakallı, takkeli ve şalvarlı erkeklerden rahatsızlık duyma oranı daha da yüksek bir oranda yüzde 29 olarak ölçülmüş. Başörtülü genç kadınlarla okul ve iş yeri ortamında karşılaşan ve etkileşen seküler gençler için başörtülü kadınlara yönelik rahatsızlık büyük oranda azalmış gözüküyor. Ancak toplumun daha küçük bir kesimini oluşturan ve gündelik hayatta daha az etkileşimde oldukları çarşafli kadınlar ve şalvarlı-cüppeli erkekler tedirginlik hatta korku yaratmaya devam ediyor. Bu korkunun son dönemdeki radikal-İslamcı gruplar ve özellikle onların şiddet içeren eylemleri sonrası da daha çok artmış olduğu düşünülebilir.

Başörtülü Polis ve Hakimler: “Yani Sonuçta O Hâkimin Fikri Olarak Hani Ne Düşündüğünü Sen Çok İyi Biliyorsun”

Seküler gençlerin başörtülü kadınlara yönelik tavırlarını daha ayrıntılı anlayabilmek adına anket katılımcılarına, tartışmalı bir mevzu olan “başörtülü kadınlar polis olabilir mi?” sorusu da yöneltili ve sonuçlar şu şekilde oldu (**Tablo 8.7**):

TABLO 8.7

Başörtülü kadınların polis olabilmesi - Her birini onaylayıp onaylamadığınızı söyler misiniz?

	Cinsiyet		
	Erkek	Kadın	Toplam
Hiç onaylamıyorum	8,2%	8,6%	8,4%
Pek onaylamıyorum	7,2%	7,8%	7,5%
Onaylıyorum	26,3%	24,5%	25,4%
Tamamen Onaylıyorum	57,7%	57,6%	57,6%
Bilmiyor/Cevap yok	,7%	1,5%	1,1%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	611	602	1213
Onaylamıyorum (1+2)	15,3%	16,4%	15,9%
Onaylıyorum (3+4)	84,0%	82,1%	83,0%

Anket katılımcıları bu soruya, %83 oranında “onaylıyorum” cevabı vermiş olsa da, derinlemesine mülakatlarda ve odak grup mülakatlarında seküler gençlerin bu soru karşısındaki cevapları bu derecede bir onayın olmadığını düşündürdü. Seküler gençler, başörtülü kadınların başörtüsü kullanma tercihinin kişisel özgürlükle ilişkilendirip rahatsızlık duydukları bir durum olarak algılamıyor gözükseler de, “başörtülü kadınların polis ve hakim-savcı” olabilmesi konusunda daha tereddütlü bir tavır takınmıyorlar. **Güvenlik ve yargı gibi iki önemli alanda, başörtülü kadın olmayı, siyasi bir duruşla ilişkilendirip başörtülü kadınların eylem ve kararlarında tarafsız olamayabileceğini ima ediyorlar.** Örneğin 23 yaşında ve kendini Atatürkçü olarak tanımlayan bir kadın görüşmeci olan ON2 bu konudaki görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir:

Araştırmacı: Başörtülü kadınların polis olabilmeleri konusunda ne düşünüyorsun ?

ON2: Yani aslında iyimser düşünmeye çalışıyorum ben,aslında benim görüş açım çok aykırı birşey, ama şimdi bir yandan insan hakları falan girdiği için hani mantıken olması gerektiğini düşünüyorum ama içim öyle diyor mu hayır demiyor. (**ON2**, 23 yaşında, kadın, üniversite öğrencisi)

“Mantıken” ve “insan hakları” çerçevesinde başörtülülerin güvenlik ve yargı bürokrasisinde olması gerektiğine kanaat getirse de aslında bu duruma gönülden çok da razı gelmediğine değinen ON2’ye kıyasla, bu konuya çok daha sert bir tavır takınan ve kendilerini seküler olarak tanımlayan GY3 ve GY5’e kulak verelim:

GY3: Yani özellikle yani bu yargıç olayı çok daha mühim bir olay, yani başörtülü bir polis yani uygulamasından daha ziyade. Yani sonuçta o hâkimin fikri olarak hani ne düşündüğünü sen çok iyi biliyorsun. Yani sen yani misal, yani polis örneğinden yola çıkıp

buraya bağlayayım yani kızlı erkekli efendim işte evlerde kalmalar mesela misal. Yani bu olaya müdahale eden polisin, hani bu olayı hani nasıl yorumlayacağı bana göre bellidir. Yani bu konunun yani mahkemeye taşınması durumunda o hâkimin bu olaya nasıl bakacağı benim nezlimde bellidir yani. Bu noktada hani objektif bir karar alınmasını ben beklemem, inanmam, güvenmem, o polisin de o hâkimin de. Yani o yüzden ben bu uygulamayı tamamen yani saçma ve yani o sekülerlik konusunda da tamamen yani zıt bir uygulama olarak görüyorum. (GY3, 26 yaşında, Çalışıyor, Erkek, Üniversite mezunu)

CY5: Ya şöyle söyleyeyim. Mesela herhangi bir kurumda, hani bilgisayarlı bir ortamda, hani masa başı bir işinde belki bir sorun olmayabilir. Hani dışarı çıkma hani bir olaya karışma vesaire gibi sivil polis tarzı, ama sivil polis olunca ister istemez insanlar işte korkmama hani... Görünürlük kazandığı zaman hani dışarıda. Belki masa başında bir sorun olmayabilir ama. Ya bence kişisel olarak da hani belki onu etkileyebilir. Yani bilmiyorum. Kapalı olmadığım için pek anlayamam ama bence onları da, dışarıda ben bir sivil polisin kapalı olduğunu görmedim ama. Hani olanı da dışlamam tabii ki kendi tercihi ama, sonuçta zorlanabilir... İşte mesela kapalı kapalıyı daha, fikir ayrılığı mesela. Fikir ayrılığında olan insan, ya AK Parti tutmayan bir insansa, kapalı bir insan gördüğü zaman polis, işte artık polisi de kapalı yaptı gibi iyice hani onları da birbirine düşman edebilir. (GY5, 21 yaşında, Çalışıyor, Kadın, Lise mezunu)

“Bunlar Beni Çok Ciddi Derecede İğreti Ediyor”

Derinlemesine mülakatlarda, dindar gençlerin seküler yaşam tarzlarına tahammül ve saygı gösterip göstermediklerini anlayabilmek adına, görüşmecilere “kamusal mekanlarda kadın-erkek ilişkileri”, (örn: evlenmeden birlikte yaşayan çiftler), ve “kamusal alanda içki içilmesi”ne dair sorular yöneltildi. Bu sorular karşısında, dindar gençlerin seküler yaşam tarzına dair genel olarak saygı duyduklarını belirtmelerine rağmen, seküler yaşam tarzının “aşırılık” olarak algıladıkları tezahürlerinin (sokakta öpüşen gençler, kamusal mekanlarda içki içilmesi vs.) kamusal alanda görünür olmalarına karşı çıktıkları gözlemlendi. Örneğin, İlahiyat bölümü önlisans mezunu olan ve internet gazeteciliği yapan GN1 kamuya açık bir alanda öpüşen çiftleri asla onaylamadığını söylemektedir:

Araştırmacı: Toplumdan azade olmayan bir alanda ne dersin mesela bir çiftin öpüşmesi olabilir mesela?

GN1: Bunlar beni çok ciddi derecede iğreti ediyor. Açık söyleyeyim ben bunların olmaması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü bahsettiğimiz örnek tamamen özel olması gereken bir örnek, alenileştiği zaman artık toplumsal olarak da sıkıntılar yaşayacağımız bir örnek. Ve bu örneği maalesef ülkemizde de çok görüyoruz. Ha kime ne zararı var diyorlar mesela kimseye zararı yok diye görünüyor dışarıdan ama zarar dediğiniz şey nedir onu da görmek gerekiyor. İnsanların belli bir mahremiyetinin olması gerekir diye düşünüyorum. Çünkü o tablo sadece onu izleyen ona şahit olan insanları etkilemiyor aynı zamanda kişileri de etkiliyor. (GN1, 25 yaşında, erkek, önlisans mezunu, çalışıyor)

GN1'in öpüşen çiftlere yönelik tavrına benzer bir şekilde, liseyi yeni bitirmiş olan ve oy kullanabileceği ilk seçimde Ak Parti'ye oy vermeyi düşündüğünü ifade eden GN7, kamusal alanlarda içki içilmesine karşı olduğunu belirtmektedir:

Tamamen tüketimini yasaklamayı söyleyemem çünkü bugün ben kendi değerlerime karşı bir saygı duyulmasını istiyorsam adam da içkiyi bir değer olarak görüp içiyor. Bir şey söyleyemem hani dinde bile zorlama yoktur denilir. Ama her ortamda olmamalı ya da belli başlı noktalarda. Yani sokak içinde alenen içilmemeli, bir parkta oturup da içki içilmemeli.

Dindar gençlerin ifadelerinde ortaya çıktığı gibi, seküler yaşamın görünürlülüklerinden bazıları dindar gençler tarafından yadırganmakta ve kamusal alanda yaygınlaşmalarına şüpheyle yaklaşılmaktadır. Bu tutumun, yaşam tarzı tartışmalarında ilerleyen yıllarda da bir gerilim unsuru olacağını öngermek çok yanlış olmayacaktır.

Kızlı-Erkekli Ev Meselesi: "Bunlar İnsanların Kişisel Tercihidir. Ben Yapmıyorum Diye Diğer İnsanlar da Yapmamalı Diye Bir Durum Yok"

Kamusal alanda içki içilip içilemeyeceği tartışmasının yanı sıra, 2013 sonbaharında o zaman başbakan olan Erdoğan'ın "kızlı-erkekli evlere" dair sözleri günlerce gündemden düşmemiş ve büyük bir tartışma başlatmıştı. Başbakan'ın bu çıkışıyla, dindar-seküler eksenli kutuplaşmayı daha da derinleştirmeyi amaçladığı eleştirileri de yapılmıştı. Aradan 5 yıl geçmesine rağmen unutulmayan bu kamusal tartışmada dindar gençlerin görüşlerini almak için derinlemesine mülakatlarda "kızlı-erkekli ev" sorusu da yöneltildi. Bu konuda görüşlerini paylaşan dindar gençler benzer ifadeler kullanmaktadırlar:

Araştırmacı: Kızlı-erkekli ev?

GN2: Kesinlikle karşıydım şimdi de karşıyım. Bunlar insanların kişisel tercihidir. Ben yapmıyorum diye diğer insanlar da yapmamalı diye bir durum yok. Ki kaldı ki ben bunu kendi yaşamak istediğim yol, dinimden dolayı yapmıyorum ama insanlar bunu farklı şekilde bu dine mensup olmayan insanları bağlayan bir şey yok mesela. Yapabilirler yani, beni hiç ilgilendirmez. Bu durumda da bizim evde bir tartışma çıkmıştı babam toplumun yapısını bozduğunu falan söylemişti, ben de bizi ilgilendirmediyi söylemiştim ona. (**GN2**, 24 yaşında, Yüksek lisans öğrencisi, Kadın)

.....

Araştırmacı: Peki devlet sizce böyle bir duruma [kızlı-erkekli ev] müdahale etmeli mi?

GN3: Yani eğer özgür bir ülkede yaşıyorsak... Bilemiyorum ya gerçekten çok ince konular aslında.

-Yani ilk aklınıza gelen şey?

GN3: Yani etmemeli. Ama böyle bir yaşantıya da bence onay verilmemeli gibi düşünüyorum. Yani muhafazakar olunca öyle oluyor. . (**GN3**, 29 yaşında, Ev hanımı, Ortaokul mezunu, Kadın)

.....

Araştırmacı: bir dönem kızlı-erkekli ev muhabbeti oldu hatırlarsın, ne düşünüyorsun o konu hakkında?

CN4: Evet hatırlıyorum üniversite öğrencisiydim o dönem. O konu gerçekten çok saçma bir konu. İlla kızla erkeğin aynı ortamda bulunması yanlış bir şey yaptığını gerektirmez ki üniversite okuyan insanlar belli yaşa gelmiş insanlar yanlış şeyler de yapabilirler gayet normal karşılıyorum. Ve hatalar insana mahsustur. İnsanların evdeki özel hayatına müdahale edilmesine çok karşıyım. Sonuçta ev onun özel hayatı, öğrenci de olabilir, tek de yaşıyor olabilir, ailesinin haberi de olmayabilir. Ama sonuçta reşit insanlar ve özel hayata müdahale ediliyordu bu çok yanlış bir şeydi. (CN4, 25 yaşında, Çalışmıyor, Üniversite mezunu, Kadın)

.....

CN9: Benim gönlüm ister ki kızlı erkekli kimse oturmasın, yalan yok. Şimdi siz doğru bir şeye inanıyorsunuz değil mi, inandığınız şey size göre doğru olduğu için inanıyorsunuz, güzel olan şey de herkesin doğruya inanmasıdır değil mi, biz böyle yetiştik yani. Bize göre doğrudur keşke herkes bizim doğru gördüğümüzü doğru görse de inansa ama öyle değil. Yine inandığımız şey bize diyor ki insanlar özgürdür. Bu noktada kimin yönetim biçimidir kimin yaşayış tarzı, bunun yasaklanması çok saçma. Bu ülkede bunu yasaklayan zihniyet zinaya serbest dedi yani, bunlar bunu yaptı. Bunu niye yapıyorlar dediğim gibi göz boyamak için.

– Yani buna devlet müdahale edemez?

CN9: Etmemeli, bu kadar küçülmemeli yani. Edemez de zaten. Ne yapacak insanlara. Bir şeyi yapmak için yaparsın bir de o şeyi gerçekten yaparsın yani, bu yapmak için yapılmış bir şey. (CN9, 19 yaşında, Lise öğrencisi, Erkek)

Bu noktada, “dindar gençlerin evli olmamalarına rağmen kadın ve erkeklerin birlikte yaşamalarına dair yaklaşımlarının liberal olduğu, bu tercihi ‘özel alana’ dair bir özgürlük olarak algıladıkları ve nikahsız yaşamayı tasvip etmeseler de bu evlere devlet müdahalesine kesinlikle karşı olduklarını” ifade etmelerinin olumlu bir gösterge olduğunu not edelim.

Özet olarak, bu bölümde seküler gençlerin İslamı yaşam tarzına, dindar gençlerin ise seküler yaşam tarzına yönelik tavırları analiz edildi ve “yaşam tarzına yönelik tavırlar” üzerinden gençler arasındaki seküler-dindar eksenli kutuplaşmanın boyutu anlaşılmaya çalışıldı. Anket verileri ve derinlemesine görüşmelerden edinilen sonuçlar, seküler gençlerin pek çoğunun başörtüsü meselesini bir özgürlük alanı olarak gördüklerine işaret ediyor. Ancak başörtülü kadınların polis ve hakim-savcı olabilmeleri konusunda görüşleri sorulduğunda, seküler gençlerin bu konuda tereddütlere sahip oldukları, başörtülü kadın olmayı iktidar partisini desteklemekle özdeşleştirip, güvenlik ve yargı bürokrasisinde etkin görev alacak başörtülü kadınlara bu nedenle güven duymadıkları gözlemleniyor. Bazı seküler görüşmecilerin “başörtüsünden rahatsızlık duymasam da kara çarşafli kadınlar ve sarıklı erkeklerden çok ürküyorum” vurgusu da önemli. Dindar yaşam tarzlarına dair tahammül ya da saygının bu noktada bir sınırı olduğu söylenebilir. Kara çarşafli kadınlar ya da sarıklı erkeklerin, seküler kimlik ve yaşam tarzına daha doğrudan tehdit olarak algılandığı ve bu nedenle korku yarattıkları da düşünülebilir.

Dindar gençler ise, seküler yaşam tarzının tezahürleri olarak algılanan meselelere “özgürlük, kişinin kendi tercihi” şeklinde yaklaşırsalar da, bu tarz yaşam formlarının kamusal alanda görünür olmasını onaylamıyor. Çiftlerin kamusal alanda öpüşmesi ya da kamusal alanda içki içilmesinden

(örneğin parklarda, sahil kenarında) duydukları rahatsızlık buna tekabül ediyor. Bir diğer deyişle, kamusal mekanlarda kendi kimliklerinin “baskın kimlik” olduğuna dair inanç, seküler yaşam tarzlarının “özel alana” itelenmesini rahatça talep edebilmelerine yol açıyor.

Tek parti dönemi ve sonrasında 90’lı yıllar boyunca da Kemalist elitler, dindarlığı “özel alana” hapsetmek istemişti; Ak Parti ise seküler yaşam tarzlarını özel alana hapsetmeye çalışıyor. Her dönemde iktidara yakın toplumsal kesimler, hakim politikadan destek alarak “öteki taraf”ın kamusal özgürlüklerine karşı kısıtlayıcı bir tavır takınıyor. Ne yazık ki dindar gençlerde gözlemlenen durum da böyle bir gidişata işaret etmekte.

bölüm 9

yaşam tarzı müdahaleleri

Devlet ya da toplum kaynaklı yaşam tarzı müdahaleleri Türkiye’de dindar-seküler-eksenli kutuplaşmanın temel referans noktalarından biri olarak tartışılmalıdır. 2002’deki ilk seçim kampanyasından bugüne değin, Ak Parti dindar vatandaşlara yönelik askeri-bürokratik vesayet kökenli baskıcı tutumu, özellikle başörtüsü yasakları üzerinden, sürekli gündemde tutarak İslami kesimin bu alanda mağduriyetlerini siyasal söyleminin merkezine yerleştirdi. Toplumun seküler kesimleri için ise, Ak Parti iktidarının özellikle 2012 yılı sonrası pek çok söylem ve pratiği (en az üç çocuk söylemi, alkol yasakları, kürtağı kısıtlamaya yönelik yasa çıkarma girişimi, erken yaşta evliliklerin önünü açmaya yönelik yasa tasarısı, eğitim sistemindeki çeşitli reformlar, İslami kanaat önderlerinin laiklik karşıtı konuşmaları) seküler yaşam tarzına yönelik artan müdahaleler olarak algılandı. Araştırmada gençlerin bu konudaki düşüncelerini anlayabilmek ve yaşam tarzı müdahalelerinin dindar-seküler eksenli bir kutuplaşmanın gençler arasında da artmasına yönelik bir etki bırakıp bırakmadığı analiz edildi. Anket katılımcılarına “Bugünlerde bazıları yaşam tarzlarına müdahale edildiğini öne sürüyorlar. Kendi yaşamınızı düşündüğünüzde bu görüşe ne kadar katılıyorsunuz?” sorusu yöneltildi ve aşağıdaki gibi bir dağılım elde edildi (**Tablo 9.1**):

TABLO 9.1

Bugünlerde bazıları yaşam tarzlarına müdahale edildiğini öne sürüyorlar. Kendi yaşamınızı düşündüğünüzde bu görüşe ne kadar katılıyorsunuz?

	Cinsiyet		Toplam
	Erkek	Kadın	
Hiç katılmıyorum	36,6%	30,5%	33,6%
Pek katılmıyorum	21,2%	22,2%	21,7%
Biraz katılıyorum	24,6%	28,4%	26,5%
Tamamen katılıyorum	13,0%	14,9%	13,9%
Bilmiyor/Cevap yok	4,7%	4,0%	4,3%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	611	602	1213
Katılmıyorum (1+2)	57,8%	52,7%	55,2%
Katılıyorum (3+4)	37,6%	43,3%	40,4%

Anket katılımcılarının yüzde 55,2'sinin yaşam tarzı müdahalesi olmadığını ifade etmesinin yanında, müdahale olduğunu düşünen genç kadınların erkeklerden daha yüksek oranda olması önemli bir veri. Bunun yanısıra, Ak Partili anket katılımcıların bu soruya yüzde 73,3 oranında “katılmıyorum” yanıtı verirken; CHP’li gençlerin ise yüzde 75,2 oranında “katılım” yanıtı vermesi, dindar ve seküler gençler arasında bu konudaki algı ve deneyim farklılıklarının ne kadar derin olduğunu göstermesi açısından anlamlı. **Bu nedenle, aşağıda alıntılanan derinlemesine mülakat ve odak grup görüşmelerinde dillendirilen görüşlerin de işaret ettiği gibi yaşam tarzı müdahalelerine dair algının dindar ve seküler gençler üzerinde toplumun genelinde olduğu gibi kutuplaş(tır)ma siyasetinin nüfuz ettiği alanlardan biri olduğunu vurgulamak yanlış olmayacaktır. Bu konuda dindar ve seküler gençler arasında uzlaşılması zor görüş ayrılıkları mevcuttur.**

Derinlemesine mülakat ve odak grup tartışmalarında da bu soruya verilen yanıt seküler ve dindar gençlerde oldukça farklılık gösterdi. Özellikle seküler genç kadınların yaşam tarzına yönelik müdahaleler konusunda oldukça kaygılı ve tepkili oldukları, bu konuda kendilerini uzun uzun ifade etmek, bir nevi iç dökmek istedikleri, gözlemlendi. Örneğin, üniversite mezunu ve işsiz bir kadın görüşmeci olan 24 yaşındaki GY4, “Sizce Türkiye’de yaşam tarzı müdahalesi var mı?” sorusuna şöyle yanıt vermektedir:

Yaşam tarzına müdahale var. Dediğim gibi kıyafete kadar hani artık hani müdahale ediliyor. Her alanda var ya sokakta yürüyorsun, insanlar hani halk, halktan da sana müdahale var, devlet elinden de sana müdahale var. Hani zamanında zaten mesela doğum politikaları üzerinden konuşabiliriz bunu, hani en az 3 çocuk gibi bir söylem oldu mesela. Hani bu direkt zaten senin artık yatak odana karışmak muhabbeti olmuştu o zaman da aynı onun gibi. Artık oraya bile karışılıyorken, bu dönemde mesela her gün bir kadının dayak yediği haberi, her gün bir kadına vurulduğu sadece şort giydiği için, işte sahilde spor yaptığı için hani hamile kadın bile artık bu şeye maruz kalıyor, tacize tecavüze. Artık onların hani her gün haberlerini okuyoruz ve çok rahatsız edici. İnsanlar, çünkü devlet bu kadar müdahaleci olurken halk da diyor ki devlet bunu yapıyorsa ben haydi haydi günlük hayatımda gördüğüm insana karışım gibi bir mantığa giriyorlar galiba. Ki diyorum ya ben, kendimi şöyle tanımlayayım, çok böyle, bunu bu şekilde açıklamak istemiyorum aslında ama açıklama ihtiyacım da yok, çok açık giyinen bir insan değilimdir mesela. Evet başım kapalı değil, belli sınırlarım vardır ama benim kendi tercihimdir her zaman kendi tercihim olmuştur yani. Babam mesela zamanında karışmak istediğinde anlamıyordum, bunlara maruz kaldım ama sonrasında ben her zaman kendi istediğimi giyindim. Kendi istediğim şekilde var oldum. Kendi istediğim gibi yaşadım. Şimdi sokaktan geçen insan senin giydiğin kıyafete, üstündeki tişörte bile bakışlarıyla, sözleriyle müdahale ediyor. Devlet ederken halk da aynı şekilde bunu artık şey görüyor çünkü meşru görüyor ve çok rahatsız edici. (GY4, 24 yaşında, kadın, üniversite mezunu, işsiz)

En az üç çocuk” gibi iktidar kaynaklı bir müdahaleye ek olarak, GY4, son dönemlerde özellikle seküler kadınlara yönelik sert eleştiri ve saldırıların da iktidar tarafından meşrulaştırıldığına dikkat çekiyor. Benzer bir şekilde GY8 de bu konudaki deneyimlerini şöyle aktarmaktadır:

Araştırmacı: Sizce Türkiye’de yaşam tarzına müdahale söz konusu mu?

GY8: Çok söz konusu. Yani bunun illa hükümet eliyle olmasına gerek yok. Bunu bizim kendi insanımız yapıyor. Hükümetimizin bunu desteklemesi insanımızın bunu yapması gerektiği anlamına gelmiyor. Bunu da hiç kimseye tutup da anlatamıyorsun.

Ben mesela aşırı derecede dekolte giyen bir insan değilim. Çok severim. Dış görünüş olarak da çok yakıştıyorum. Kendime yakıştırmıyorum, giymiyorum. Ya da oturup kalkmasını bilmiyorum, giymiyorum. Frikik vermek istemiyorum, okey. Ama bugün hani sokaktan geçen hani bir karış etekle gezen kadın ya da ne bileyim bağı açık tişört giyen erkeğe "Ay göğsünün kılları belli oluyor, yok işte efendim bir karış etek giymişsin!" diye ötekileştiren bir hükümet değil, bizim insanımız yani. Bu müdahalelerin işte tamam içkinin yasaklanması işte ne bileyim, bence ona bakarsanız, hani çok basite indirersen şey de var. Toplu taşımanın belli bir saate kadar olması bile bir müdahale yani. Başkentte, ben dört sene Ankara'da okudum. 10.00-10.30'tan sonra toplu taşıma yok. E sen insanlara diyorsun ki bara gitme, içme. Ben buradan bunu anlarım yani. Belki çok ütöpik düşünüyorum ama böyle yani. Ya da şöyle de düşünüyor olabilirsin; para ver taksiye, ekonomi canlansın. Bu da müdahaledir yani. Tamam hükümet eliyle çok fazla müdahale var ama bizim insanımız da buna çok çok müsait. İnsanlar sağcıyım kisvesi altında "Herkes şeriatçı olsun" diyen bile var yani. Ben hani şey değilim hani, dinine bağlı yaşayan bir insan değilim mesela. Dinsiz değilim. Belki görüşlerim ateizme kadar kaymıyor. Evet benim de hani dua ettiğim, "Allahım ne olur!" dediğim şeyler var ama dindar da değilim mesela. Böyle yani. Buna da çevremdeki insanlardan müdahale gördüğüm nokta yine dediğim gibi Antalya'da hiç böyle bir şey yaşamamıştım. Ama Ankara'da ve İstanbul'da çok yaşadım. (GY8, 23 yaşında, kadın, üniversite mezunu, işsiz)

Üniversite mezunu ve işsiz olan ve daha önce CHP ve HDP'ye oy vermiş olan 26 yaşındaki GY9 da özellikle 15 Temmuz gecesi, iktidar partisi seçmenin darbeye karşı mobilize edilmesiyse iktidar taraftarlarının seküler kesime yönelik müdahaleler konusunda daha rahat davranmaya başladığını iddia etmektedir:

Araştırmacı: Türkiye'de yaşam tarzına müdahale olduğunu düşünüyor musunuz?

GY9: Türkiye'de yaşam tarzına müdahale oluyor evet, müdahale oluyor. Hatta bu... Bu AK Parti'nin sahada test etmiş olduğu kitlesi... Ya şöyle, bir kitlesi var AK Parti'nin yüzde 51. Gezi'de bunun tehdidini yaptı "Sokağa sürerim" diye. Gezi'de sürmedi ama 15 Temmuz'da sokağa sürebildi bunu, mobilize edebildi bu kitlesini. Bu mobilize ediş de ona farklı bir güç verdi. Hatta bu son zamanlarda artan kadınlara olan saldırıların ve sairenin tamamen bu hadsizliğin ürünü, yani bu gücün ürünü olduğunu düşünüyorum. Yani bu mobilizasyonun sebebi buydu, onu test ettiler. Onunla sürekli tehdit ederek karşı tarafı sindirmeye çalışıyorlar. (GY9, 26 yaşında, erkek, üniversite mezunu, işsiz)

Pir Sultan Abdal Derneği'nde aktif olarak çalışan bir grup gençle yapılan odak grup tartışmasında ise katılımcılar, yaşam tarzı müdahalelerine dair başka bir perspektifle tartışmaya dahil oldular. Dernek aktivisti gençler Türkiye'de seküler yaşam tarzı müdahalelerinin her zaman olduğunu ancak geçmişte seküler yaşam tarzına sahip insanların "kendi mahallerine çekilerek" görece bu müdahaleden uzak kalmayı başarırlarken artık bu "konfor alanının" da kalmadığını ifade etmektedirler:

1. katılımcı: Bugün aslına bakarsanız düşüncem odur ki siyasi iktidarın son dönemdeki en büyük değişikliği belki artık Türkiyede bence bir konfor alanının kalmamış olması. Yani insanların çekilip bir nefes alabileceği, kendilerinde bir yaşam sürdürebileceği, Türkiye'den Türkiye siyasetinden kopuk bir alanın kalmadığını düşünüyorum.

2. katılımcı: Plakçı..

1. katılımcı: (onaylar) Bir saldırı düzenlenmişti. Şimdi tırnak içerisinde devletçi ilercici Kemalist kesim dediğimiz taraf İstanbul'un Ankara'nın belirli yerlerinde kümelenip burada rahat bir yaşam sürüp örneğin kıyafetine çok fazla karışmadığı, gece istediği saatte evine gidebildiği bir yaşam sürüyordu. Onlar açısından değişiklik ve konfor alanının yok edilmesi benim anladığım şu oldu. Artık Türkiye toplumunda hiç kimse sokakta rahat yürüyemiyor. Geceleri sokağa rahat çıkamıyor, bir birayı mesela rahat rahat içemiyor ya da ne bileyim.. bunların hepsi toplumda bir ayıp, kusur ya da başı ezilmesi gereken şeylermiş gibi. Bu sadece toplumsal alanda aşağıdan gelen bir şey değil iktidar tarafından da propagandası yapılan bir şey mesela Türkiye'nin havuz medyası dediğimiz medyasında şey haberi çıkıyor mesela, "biz terörist öldürmeye kalksak önce Cihan-gir'den başlarız". Bunların hepsi aslına bakarsanız tesadüfi ya da sinirle söylenmiş şeyler değil. Belli ki açılmaya çalışılan sağ popülist ayırımı karşı tarafta bir ilericiler aydınlanmacılar var bu kesim artık o kesimi de kapsıyor. Yani pratik mücadele yürütmeyen ama belli noktalarda ilercici fikirlere sahip olan insanların yaşamına da dokunmaya başlıyor benim kastım o yani.

3. katılımcı: Bir de bu kamp artık sadece ilericilik gericilik üzerinden okunmuyor. Şöyle bir "bizdensiniz" bir de "onlardansınız". Bu onlardan kısmı gün geçtikçe genişliyor aslında. Bugün yaşadığımız dönemde Cumhuriyet tarihinin en cemaatçilerinin yaşayabildiği, cemaatçi olduklarını söyleyebildikleri en rahat dönem. Ama mesela şuan bir cemaatin lideri, örneğin Furkan Vakfı, içerde çünkü muhalif. Yani aslında cemaate özgürlük diye çıkan cemaatin Türkiye toplumunun çekirdeği olduğunu söyleyen bir iktidarın aslında kendi kampını o kadar daraltıyor ki cemaate bile baskı uyguluyor. Sebebi kendine muhafaleti. Bu sadece ilericilere yönelik değil ne olursa olsun benim dışında tek bir cümle bile söylememen gerekiyor. Sağcı da olsun şey de olsun söylememen gerekiyor söylersen artık.. benim artık değerlerim yok ben varım gibi bir şey aslında.

4. katılımcı: Bence ama konfor alanlarına geri dönmemiz gerekirse, saat 22.00'den sonra alkol satışının olmaması alkollü mekanlar üzerindeki baskılar, alkol satma ehliyetnin daha zor verilmesi gibi durumlar ya da hep konuştuğumuz liseli gençlerin sevgilileriyle elele tutuşup sokakta yürüyememesi okulda bile baskı görmeleri, yani konfor alanlarının asıl baskısı bence bu. Ve cidden bu konuda bir devletin dini ahlak çerçevesi var ve her şeyi buna göre yapılandırmaya çalışıyor. O yüzden bence asıl konfor kısımlarını vuran noktalar buralar.

1. katılımcı: Bugün AK Parti bunu kafatası ölçerek yapmıyor ama milli iradenin yanında mısın değil misin değil misin, siyasal İslâmın yanında mısın değil misin, sen terörist misin yoksa 15 Temmuz'cu musun? Gibi sorular üzerinden, ve soruların onların kabul ettiği tek cevabı onların cevabı. Bu tek cevap olduğu için de, tek cevap içinde kendilerini konsolide etme imkanı bir şekilde de doğmuş oluyor.

Kendilerini Ak Parti iktidarı süresince diğer seküler kesimlere göre belki de daha fazla ötelenmiş hissedenden Alevi gençler, iktidarın yaşam tarzı müdahaleleri konusunda oldukça tepkili olup bu müdahalelerin kökenini de “bir devletin dini ahlak çerçevesi var ve her şeyi buna göre yapılandır-maya çalışıyor” şeklinde açıklamaktadırlar. Aynı şekilde, bir diğer örgütlü genç grubu, Adana CHP Gençlik Kolları üyeleri, ile yapılan odak grup görüşmesinde de CHP’li gençlerin iktidarın kültürel alandaki pek çok söylem ve pratiğine karşı oldukça tepkili oldukları gözlemlenebiliyor:

Araştırmacı: Sizce devlet yaşam tarzlarınıza müdahale ediyor mu?

– Kesinlikle.

– Tabii ki de.

Araştırmacı: Mesela bunu nerede görüyorsunuz?

– Mesela sigara yasağı, alkol yasağı, kızlı erkekli kalınmaması mevzusu mesela.

– Ben şöyle düşünüyorum. İnanç konusu, dinin özgürlüğü konusunda hepimiz hemfikiriz.

– Ama mesela Atatürk’ün Elmalılı Hamdi Yazır’a Kuran-ı Kerim’i Türkçeye mealini yaptırmasını gerçekten çok mantıklı buluyorum. Baktığınız zaman mesela bazı dini gruplar Kuran-ı Kerim’in bu mealini şey yapmıyorlar. Şimdi bu çok hassas bir konu. Kit-leleri din üstünden yönlendirebilirsin ve şu anki siyaset de bunu yapıyor, empoze edi-yor. Aslında bu çok hassas bir konu biz bu yüzden laikliğe bu kadar çok önem veriyor-ruz yani.

Araştırmacı: Yani diyorsun ki devlet müdahalesinden çok toplum baskılıyor bazen çünkü dini yanlış anlayabiliyorlar diyorsun.

– Yani mesela şimdi türban ve çarşaf konusu neden bu kadar ilerledi çünkü bu bir siyasi simge, siyasi bir düşünce haline geldi. Aslında onların akıllarının içinde yatan o. Herkesin istediği gibi giyinme ve inanma özgürlüğü var. Hristiyan olan kiliseye gidebilir, namaz kılan namaz kılar. Bunlar normal ama bizde bunlar siyasallaştırma olduğu için.

Yaşam alanlarını iktidar ve iktidarın meşrulaştırdığı, güçlendirdiği kişi ve grupların müdahaleleri yüzünden tehdit altında gören seküler gençlere bazı dindar akranlarının da “hak vermesi” kayda değer. Örneğin, daha önce Saadet Partisi’ne oy vermiş olan 24 yaşındaki kadın bir görüş-meci olan GN4, “hamile kadınların sokağa çıkmaması gerekir” demecinden verdiği örnekte, dev-let eliyle olmasa da bu tarz müdahalelerin mevcut olduğunu söylemiş. İlginç olan GN4’ün bu de-meci veren kişiyi bir Ak Parti milletvekili olarak nitelemesi ki aslında demecin sahibi İslami bir ka-naat önderiydi. Bu konuda GN4 görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir:

Araştırmacı: Peki yaşam tarzına müdahale diye, Türkiye’de var mı böyle bir şey sen-ce devlet eliyle insanların yaşam tarzına yönelik?

GN4: Yani devlet eliyle değil de psikolojik olarak bir müdahale var. Mesela çok geç-mişte olan kimdi adını hatırlamıyorum, bir Ak Partili milletvekili demişti ya hani hami-leler sokağa çıkmasın filan. Bu bir örnek mesela psikolojik bir baskıdır. Bu bildiğin mü-

dahaledir yani. Psikolojik olarak o bayana da onun eşine de bir müdahale yaparak psikolojik olarak onu tereddüde düşürüyorsun. Ya da eve daha çok hapis ediyorsun bu psikolojik baskıyla.

Araştırmacı: Peki hani muhafazakarlara yönelik bir baskıdan söz ettin ya, seküler camiaya bir müdahale olduğunu düşünüyor musun?

GN4: Tabii ki de var. Mesela ne zaman izledim hatırlamıyorum bir iki hafta önce sarıırım bir video izledim internette, tamamen kapalı bayanlara soruyorlar ve kendisini muhafazakar olarak tanımlayan erkeklere soruyorlar, bir bayanla bir erkek yolda sarılıyorlar onları gören ilk bu tip insanlara soruyorlar sizce sarılmak ülkede yasaklansın mı? O kadar komik ki. Herkes diyor ki mesela evet yasaklansın, cezası olmalı, ayıp, evinde yapsınlar. Yani sarılmak çok masumane bir şeydir ya. Sarılmanın bir art niyeti olamaz. Yani bu da onlara yapılan bir müdahale. (**GN4**, 25 yaşında, kadın, üniversite mezunu, işsiz)

“Sarılmak masumane bir şeydir” diyen GN4, buna tepki gösteren kapalı kadın ve muhafazakar erkeklerin alenen seküler kesimin yaşam alanına müdahil olduğunu düşünüyor. Ancak bazı dindar gençler, müdahaleye maruz kalan kesimin başörtülü kadınlar olmaya devam ettiğine inanıyor. Örneğin, tesettürlü bir genç kadın olan 24 yaşındaki GN2 toplumda tesettürlülerin “azınlık” olduğunu ve müdahaleye maruz kaldığını iş yerinde yaşadığı deneyimler üzerinden aktarmaktadır:

Araştırmacı: Yaşam tarzına müdahale var mı sence Türkiye’de?

GN2: Yapıyoruz. Bence Dünya’nın her yerinde var. Yani sadece Türkiye’de var diyemem. Farklı olan istenmiyor.

Araştırmacı: Kimdir sence şu an istenmeyenler?

GN2: Topluma göre değişir. Türkiye’dekini mi konuşuyoruz sadece? Bence tesettürlüler azınlık.

Araştırmacı: Tesettürlüler azınlık derken?

GN2: Yani şöyle çalışma hayatında istenmiyoruz. Mesela şöyle ben bu başvurduğum yerde başvurduğum zaman tesettürlü değildim. Başvurudan bir ay sonra tesettüre girdim ve benimle beraber oraya başvuran tesettürlü bir arkadaşım da vardı. Aynı okuldan mezunuz, aynı CV, yani çok yakın birbirine ama beni tercih ettiler mesela. Bu bende bir soru işareti, neden ben? Sonra başladığım zaman ben tesettürlüydüm böyle asansör beklerken bir kadın bana şey dedi “seni buraya nasıl aldılar?”. Mesela bu mutfakta çalışan bir elemandı böyle söyledi. Yani çok ayıp bir şey bu ya. Neyim var ki? Yani bu kadar mı dikkat çekiyor? Ya da bir kere daha öyle bir şey yaşamıştım. Asansöre bindim, biz 34. katta çalışıyoruz ve iki kat sonra biri bindi ve en aşağı iniyoruz, normalde binince kapıya doğru döneriz adam bindi ellerini beline koydu ve aşağı inene kadar beni seyretti böyle hoş olmayan bir bakışla. Ben de arkasına doğru baktım öyle inene kadar baktık yani.

Araştırmacı: Tesettürüne yönelik bir bakış mıydı o?

GN2: Evet tesettürüme yönelik. Zaten binada sadece ben tesettürlüyüm. Ama şu anda aynı yerden işe girmem de kafamı karıştırmıyor değil, tesettürlü olduğumu biliyorlar sonuçta. Ama böyle şeyler de yaşadım. (**GN2**, 24 yaşında, kadın, yüksek lisans öğrencisi)

GN2 her ne kadar iş yerinde tesettürlü olduğu için müdahaleci tavırlara maruz kaldığını söylese de ayrıldığı işyerinden yeniden orada çalışması teklifi yapılmasının bu konudaki kanaati konusunda aklını karıştırdığını da ifade etmektedir. GN2 ayrıca Türkiye toplumunda eşcinsellerin ve Kürt'lerin de ayrımcı davranışlara maruz kaldığının altını çizerek, tesettürlü bir kadın olarak eşcinseller gibi mesafeli olacağı varsayılan bir gruba yönelik müdahalelere de empatiyle yaklaştığını göstermiş oluyor. Ancak benzer bir empati duygusu her dindar genç tarafından paylaşılmıyor. Ak Parti Gençlik Kolları üyesi olan 23 yaşındaki GN5 "Türkiye'de yaşam tarzına müdahale var mı?" sorusuna "böyle düşünmediği" şeklinde cevap verirken, dindarlara yönelik tek parti dönemi uygulamalarına referansla da adeta rövanşist bir tutum sergiliyor:

Araştırmacı: Türkiye'de yaşam tarzına müdahale var mı sence şu an?

GN5: Ben bunu düşünmüyorum. Hatta şöyle de bir şey söyleyeyim, bunu söyleyen daha önce de oldu ama o söyleyenlerin zamanında bizim dedelerimizin yaşamına müdahale ettiler. Mesela İstiklal Mahkemeleri olsun..... O yüzden yaşam tarzına müdahale falan ben düşünmüyorum öyle bir şey olduğunu. (**GN25**, 23 yaşında, erkek, önlisans mezunu, çalışıyor)

Ancak dindar gençler arasında dindar genç kadınların giyim tarzlarına "kendi mahallelerinden" yapılan müdahalelere dair de bir rahatsızlık oluşmaya başlamış olması kayda değer. İstanbul'da Ak Parti Gençlik Kolları üyeleri ile gerçekleştirdiğimiz odak grup mülakatında Ak Partili gençler bu konudaki rahatsızlıklarını şu şekilde ifade etmektedirler:

2. kadın katılımcı: İstanbul'da da şöyle bir ötekileştirme, sadece açık kapalı ötekileştirme değil, İstanbul'da mesela atıyorum, kapalı oranının yüksek olduğu bir yerde: "Hmm pardesünün altına pantolon mu giydin?"

Araştırmacı: Evet, bir de o var.

2. kadın katılımcı: İnsanlarda bu bir önyargı, hani sadece ötekileştirme değil, sanıyorum ki önyargı da çok yüksek. Hani bir başkasının hayatına müdahale etme ihtiyacı duyuyorlar. Bu da işsizlikten mi bilmiyorum.

Araştırmacı: Ama o dediğin İslami cenahta da var biraz yani.

2. kadın katılımcı: Evet işte, onu diyorum ya.

Begüm: Hadi baş örtülü kadınlara da biraz, "Aaa nasıl ruj sürmüşsün, hem de baş örtülüsün."

2. kadın katılımcı: Aynen, belirttim ya cümlemin başında da hani, kapalı bir yerde gitmişimde de "Hmm pardesü giymişsin, pardesünün altına da pantolon giymişsin" diyor.

1. erkek katılımcı: Ben şunu yaşadım: kız kardeşime “Ya artık pantolon giyme” diye akrabalar baskı yaptı. Zaten tesettürlü. “Pantolon ve uzun ferace değil, eteğe yönel” diye bunu kendi içinde oluyor.

2. erkek katılımcı: İşte her şeyin aşırısının biraz...

1. erkek katılımcı: Özgür bırakmıyorlar hani, illa benim istediğim gibi olsun, benim dediğim olsun.

Yine de Ak Partili gençler, iktidar tarafından seküler kesimlerin yaşam tarzlarına müdahale olduğu eleştirisi karşısında oldukça katı bir tavır takınıyorlar. Adana’da Ak Parti Gençlik Kolları üyeleriyle yaptığımız odak grup toplantısında Ak Partili gençler, müdahaleden ziyade Ak Parti iktidarı boyunca seküler hayata yönelik de özgürleştirici uygulamaların arttığını vurgulayıp “yaşam tarzına müdahaleler var” tarzı eleştirileri “körü körüne muhalefet” olarak tanımladılar:

Araştırmacı: Biraz toparladım ama belki ben şu soruyu sormak istiyorum. Şimdi biz aslında sadece bu araştırma kapsamında değil şimdi daha uzun yıllardır gençlik araştırmalarının içindeyiz. Nasıl söylesem bunu; seküler kanatta yani kendini seküler olarak tanımlayan gençler arasında şu kaygı gerçekten artmaya başladı, yaşam tarzına müdahale. Şimdi siz bu konuda ne düşünüyorsunuz merak ediyorum. Yani onlar çeşitli somut örnekler üzerinden, bu sadece bir söylem düzeyinde değil, yaşam tarzımıza müdahale ediliyor, bizim yaşam alanlarımız daha da her geçen gün daraltılmaya başladı bu iktidar tarafından şeklinde bir eleştirileri var. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

1. katılımcı: Aslında daha da çok özgürleştirildi bu konuda.

2. katılımcı: Mesela bu yaşam haklarının kısıtlanmasıyla ilgili ben daha bugüne kadar hani seküler gençlik konusunda somut çok fazla örnek duymadım. Yani işte çok özür diliyorum körü körüne muhalefet de istemiyoruz. İstemiyoruz bunu. Özgürlüğümüz elimizden alınıyor tarzındaki iddialar, yani ben şöyle söyleyeyim, aslında dediği gibi 1.katılımcının, daha fazla özgürleştiğine inanıyoruz ve görüyoruz bugün Ak parti döneminde açılan meyhane sayısı herhalde 2003’ten çok daha fazladır. Yani Ak parti döneminden önce açılan bar, club gibi yerler, daha fazladır. Bugün herkes dilediği gibi işte istediği gibi yaşayabiliyor. Herhangi bir kısıtlama yok. Bununla ilgili mesela sizin duyduğunuz örnekler var mı? Mesela bunlar üzerinden gitssek?

Araştırmacı: Ama şey de çok ilginç değil mi mesela özel hayatta sizler de siyasetle ilgilendiğiniz için, bir tarafta 28 Şubat kaygısını duyan gençleri nasıl anlamaya çalışmamız gerekiyorsa diğer taraftan da ben kendi geleceğimden kaygı duyuyorum, burada hayatımızı kısıtlıyorlar diyen varsa biz onu sorgulamadan...

Araştırmacı: Dinlemek gerekir en azından. Ya böyle diyorsa bir bildiği vardır, bir şey yaşamıştır. Peki, daha gündelik hayattan bir örnek konuşacak olursak, hani referandum biraz siyaset üzerine ama, gündelik hayat üzerinden mesela bu kızlı erkekli aynı yurttta yaşamak, aynı evlerde yaşamak, sonra evlerin basılması, polis tarafından bazılarının kendini aşağı atarken yaralanması ve ölmesi gibi örnekler son metrobüste öpüştüğü söylenen, birbirini öptüğü söylenen iki gence saldırı, bütün bunlar gibi şeylerin..

Araştırmacı: Bunların evet.

3. katılımcı: Bütün bunların hepsi, bakın ben size şeyden örnek vereyim. Bunlar Ak Parti hükümetinin politikasıyla ilgili şeyler değil yani.

Araştırmacı: Bunlar kişisel şeyler diyorsun.

3. katılımcı: Bunlar hükümetin politikasıyla alakalı değil ki bunlar hep vardı ama basın bunları böyle ortaya çıkarmıyordu. Çünkü rahatsız olduğu girişimleri topluyordu. 2011 yılından sonra özellikle Twitter'ın, Facebook'un, yani bir dağılma oldu. O yüzden zaten kültürler birbirine girdi. Bir tartışma oldu. Daha çok kültürel çatışmalar oldu. Yeni bir kültür doğuyor.

Araştırmacı: Çok katılıyorum ama orada mesela kızlı erkekli beraber yaşama başka bir şeydi. Orada Cumhurbaşkanı'nın kendisi dahil olmuştu ya, orada böyle farklı bir şey var. Şeye çok katılıyorum. Sosyal medya olayı böyle çok farklı çok katılıyorum ama Cumhurbaşkanı'nın bire bir katıldığı söylemler de var ya...

“Yaşam tarzına müdahale ediliyor” söyleminin sosyal medya tarafından pompalandığı iddiasındaki Ak Partili gençlere göre, bu tarz müdahaleler bireysel olarak yapılmakta ve aslında geçmişten beri Türkiye toplumunda varlığını sürdürmektedir. Günümüzde sosyal medya üzerinden yaygınlaştığı ve bu müdahaleler tek tek bireyler yerine iktidarın kendisine mal edildiği için büyük tartışmalara neden olmaktadır. Ak Partili gençler ayrıca, yaşam tarzı müdahaleleri tartışmasına Amerikan kültürünün Türkiye’de son yıllarda daha da yaygınlaşması ve sekülerizmin yanlış anlaşıldığı noktasında da itiraz etmektedirler:

3. katılımcı: Bakın ben size şunu söyleyeyim. Bizim en büyük sıkıntımız şu: Biz Amerika'nın pastasını örnek alıyoruz ya Amerikan pastasını gençliğimiz maalesef örnek olarak onları alıyor yani biz ilmi almamız gerekirken, zamanında onlar bizden aldılar, geliştirdiler, şimdi bizim ondan alıp geliştirmemiz gerekirken onlar bize Amerikan pastasını verdiler. Tamamen gençliğe bunu itelediler.... Ben de dahil olmak üzere, biz de dahil olmak üzere, kısmen yedik. Çok da tadını da beğendik. Şimdi bizim toplumumuzda siyasi görüşü ne olursa olsun, anne babanın kızlarıyla oğlanların yani çocukların aynı evde yaşama kültürü, bizim toplumumuzda siyasi kültür fark etmeksizin, seküler de olsa, şey de olsa kolay kolay benimseyeceği şeyler değildir. İnsanlar ne oluyor, tamam evleneceksen evlen, sevgilin var şey yapma, evli olsan laf etmez.

1. katılımcı: Estağfurullah! İktidarın görevleri nelerdir? Hani gündemde bayağı bir döndü, yol yapmak mı? Köprü yapmak mı? Hastane yapmak mı? Hani yoksa bu ülkede geçmişten gelen kültürü geleceğe taşımak mı? Çok döndü bu gündemde, hani ilk çıktığı zaman, söylendiği zaman. Şimdi aynı zamanda iktidar aileye, gençlere, çocuklara, bunların yaşamlarına, hal ve hareketlerine, ne yapıyorlar ne ediyorlar ilgilenmesi de lazım. Bu ülkenin suç oranını, uyuşturucu batağını, fuhuş batağını kurutması için, bunlarla da ilgilenmesi gerekiyor. Bunun önüne geçmesi gerekiyor, önlemini de alması gerekiyor. Yani ben kendimden örnek vereyim; Allah nasip eder de evlenir, çocuğum çocuğum olursa şahsen ben, çocuğumun erkek de olsa kız da olsa böyle karma bir evde kalmasına ve ya karma yurttan kalmasına ben karşıyım. Bunu ben modernlik olarak addetmiyorum. Sekülerizmi de alkol ve ya bu tarz söylemlerle sınırlandırmasına da ben karşıyım. Ki mevcutta ülkemizde sekülerizm diye bir tabir var, bu tabir de alkolle, uyuşturucuyla, fuhuşla bu tarz söylemlerle sınırlandırılıyor, çerçevesi belirtiliyor. Bu çok yanlış bir söylemdir. O yüzden belki bizim gençlerimiz daha ikinci planda bakıyor bu sekülerizm ve ya bu tabire. Ve ya bu çerçevenin içerisinde kendini addetmiyor. Mesela ben veya be-

nim çevrem, arkadaşlarım, eşim, dostum bu tabire biraz olumsuz bakıyor. Hani bir tabir var neyse ona girmeyeyim, biraz yanlış anlaşılabilir. Bu mu ilericilik? Hani ilericilik-gericilik olayından baktığımız zaman bu mu yani? Alkolü şuydu buydu bu tarz şeyleri çerçeve belirlediğimiz zaman mı ilerci oluyoruz? Yoksa gerici oluyoruz?

Araştırmacı: Aslında herkesin kendine ait ahlakı, prensipleri olursa devletin müdahalesi tartışılabilir.

1. katılımcı: Devletin müdahalesi gerekiyor, ailenin haberi yok. Ailenin onayı yok. Belki onu bilse buna müsaade etmeyecek, belki çocuğunu okuldan alacak veya başka bir yerdeyse önlem alacak, müdahale edecek. Ama aile bilmiyor devletin buna müdahale etmesi lazım. Önlem alması lazım.

Araştırmacı: Ama ben size sadece o gençlerin perspektifini aktarmaya çalıştım. Siz sahadasınız ya hani dinlemek ve önemsemek gerekiyor yani. Ne diyorlar? O zaman o kaygıları gidermek gerekiyor karşılıklı diyalogla.

3. katılımcı: Ya biz o gençlere hak veriyoruz. Toplumumuzda şöyle şeyler var.

Ak Partili gençlerden birinin ifade ettiği gibi “sekülerizm diye bir tabir var, bu tabir de alkolle, uyuşturucuyla, fuhuşla bu tarz söylemlerle sınırlandırılıyor” şeklindeki bir akıl yürütmenin odak grup tartışmasına katılan Ak Parti gençlik kolları üyelerinin yaşam tarzı müdahalelerine bakışını yansıttığı söylenebilir. Sekülerizmin başka türlü anlaşılması gerektiği, toplumun genelinin “muhafazakar” değerleri benimsediği ve siyasi liderlerin elbette ki toplumsal yaşama dair konularda söz söyleme müdahale etmek hakkı olduğunu düşünen Ak Partili gençler, bir taraftan da “görüyoruz bugün Ak parti döneminde açılan meyhaneye sayısı herhalde 2003’ten çok daha fazladır” diyerek savunmacı bir pozisyon da alarak bir nevi bu konudaki kafa karışıklıklarını ifade etmiş oluyorlar. İstanbul’da görüştüğümüz Ak Parti Gençlik Kolları’nda aktif görev alan gençler de “Türkiye’de yaşam tarzı müdahalesi olduğu eleştirisi” konusunda ne düşündükleri sorulduğunda, Adana’daki akranlarına benzer şekilde oldukça tepkili bir tavır takınarak, Ak Parti döneminde kesinlikle yaşam tarzı müdahalesi yapılmadığını belirtmektedirler:

Araştırmacı: Sona doğru geliyoruz artık yavaş yavaş. Biraz tartışmalı mevzulara da girmek istiyorum sizinle. Şimdi Türkiye’de bazı kesimler diyorlar ki “Son yıllarda yaşam tarzımıza çok müdahale var.” Bu konuda ne düşünüyorsunuz siz bu eleştiriler karşısında?

2. kadın katılımcı: Siz ne düşünüyorsunuz? Çok merak ettim. Yani yaşam tarzınıza müdahale var mı?

Araştırmacı: Ben araştırmacı olarak sorulara cevap vermesem daha iyi..

2. kadın katılımcı: Biz bir müdahale görmüyoruz açıkçası. Geçen az önce verdiğim örnekten yani hani, ben tesettürümle ya da tesettürsüz Türkiye’de denize girebiliyorum ama müdahaleyi gördüğüm kişi devlet değil halktan biri yani.

2. erkek katılımcı: Onun cevabını biz biraz verdik aslında ya. En azından bizim taraftan bir müdahale olduğunu düşünmüyoruz ya da ne bileyim Ak Parti döneminde herhangi böyle bir olayla karşılaştık mı biz? Ya da kıyafetinden dolayı sorguya çekilen, ne bileyim o işte ikna odalarına çekilme durumlarıyla karşılaştık mı?

2. kadın katılımcı: Hah yani, ikna odaları mesela.

2. erkek katılımcı: Var mıydı böyle bir şey? Yoktu.

2. kadın katılımcı: Müdahaleyse ikna odaları çok güzel bir cevap. Hani müdahalenin baş yapısı.

İstanbul'da görüştüğümüz Ak Partili gençler için özellikle kılık-kıyafet mevzusunda bir müdahale varsa, bu müdahale de "eski Türkiye'ye" ait bir müdahaledir. Ak Parti iktidarı boyunca bu tarz baskıcı yöntemlerin asla yeri olmamıştır. Bu noktada, yaşam tarzı müdahaleleri konusunda seküler akranlarının şikayetlerine empati göstermenin uzağında gözüken Ak Partili gençler, geçmişe referansla Ak Parti iktidarı boyunca bu konuda rahatsızlık ayratabilecek herhangi bir söylem ya da uygulama olduğunu kabul etmemektedir.

Alkol Yasakları Meselesi

İktidar partisinin bazı spesifik partikleri üzerinden de Türkiye'de seküler yaşam tarzlarına yönelik müdahalelerin seküler ve dindar gençlerde ne gibi iz düşümleri olduğunu da anlamaya çalıştık. Bu bağlamda, bir dönem çok tartışılan İstanbul'da büyükşehir belediyesi'ne ait tesislerde ve yönetimi Ak Parti'de olan bazı ilçe belediyelerinin tesislerinde içki servisinin yasaklanması konusunda gençlerin neler düşünüp nasıl hissettiği analiz edildi. Derinlemesine mülakatlarda görüşülen seküler gençlerin tamamı belediye tesislerinde içki servisinin olmamasını anlamakta zorluk çektiğini ifade ederken, söz konusu mekanların içki içilen ve içilmeyen iki alan olarak dizayn edilmesiyle soruna kolaylıkla çözüm bulanabileceğini ifade ettiler. Örneğin, GY4 ve GY10 bazı belediye tesislerinde içki servisi yapılmamasıyla ilgili rahatsızlıklarını şu şekilde dile getirmektedir:

GY4: İnsanlar, ne bileyim herkes, böyle şeylerde sarhoş olup etrafa saracak üç beş kişi için mesela bu tip şeylerin böyle bu kadar kısıtlanmaya çalışması da rahatsız edici. Zaten sen devlet eliyle polisin var, güçlerin var, koruma güçlerin var. E bunlarla bazı şeyleri istediğin zaman çok güzel kısıtlayabiliyorsun. Sadece üç kişi sarhoş olup millete saracak diye sen her yerde bu kadar da alkol tüketimi bilmem ne insanları kısıtlarsan şey oluyor kendi yoluna göre kendin çiziyorsun. Kendi fikrine göre insanlara yol yapıyorsun oluyor. O hoş olmuyor işte. İçmek istemeyen içmesin mesela, çok zor değil. (**GY4**, Üniversite mezunu, İşsiz, 24 yaşında, Kadın)

GY10: Tabii ki, isteyen insanlar belediye sosyal tesislerinde içki içebilmeli. Belediyenin bir dayatması olur eğer oralarda, şu an öyle diye biliyorum tekrar geri gelmediyse eğer birkaç yıl önce belediye tesislerinden içki kalkmıştı. Daha önceden vardı diye hatırlıyorum. Bunun, bu uygulama ile nereye varılmak isteniyor yani? Aslında biliyoruz tabii içten içe ama inanmak istemiyoruz galiba.Baskıcı rejim, laikliğin ortadan kaldırılması yavaş yavaş böyle ağır ağır özellikle sosyal alana sızarak, sosyal alanda insanları dönüştürerek aslında insanları da onların farkında olmadığı şekilde dönüştürerek bir şekilde sosyal

mühendislikle bunu sağlıyorlar aslında ve bunu görmek acı veriyor ve bunu kabullenmek mecburiyetinde kalıyoruz. (GY10, Üniversite mezunu, İşsiz, 25 yaşında, Erkek)

GY10'a göre bu tarz kısıtlamalar, "laikliğin ortadan kaldırılmasına yönelik" ve bir çeşit sosyal mühendislik. Oysa ki görüşülen dindar gençler, içki içilen bir ortamda kesinlikle bulunmayacaklarını, bu yüzden de belediye tesislerinde içki servisi olmamasını olumlu bulduklarını söylüyorlar. Dindar gençlere göre, zaten içki içenlerin gidebileceği pek çok mekan varken, her kesimden insanın vakit geçirdiği bu tarz kamusal mekanlarda içki servisi edilmemesi gayet doğal:

- Belediye Tesisleri'nde içki servisi edilse bundan rahatsızlık duyar mısınız?

GN3: Yani ben kendi yaşantım gereği şu anda içki satılan yerden bir şişe su bile almıyorum. Büfe tarzı hani satılıyorsa raflarında görüyorsam kesinlikle hani girmiyorum. Yani herkes sonuçta kendi hayatını yaşıyor, içen insan her yerde de olmamalı bence. Sonuçta tamam herkes kendi hayatını yaşıyor içen kendine içiyor ama her ortamda da olmamalı. Onların ortamları farklı.

- Mesela Belediye Tesisleri'ne gittiniz yan masada da içki içiliyor bundan rahatsızlık duyar mısınız?

GN3: İşte dediğim gibi satılan yerlerden alışveriş yapmadığım gibi kullanılan ortamda da yiyip içmemeye ve bulunmamaya çalışıyorum özellikle. O yüzden dediğim gibi her ortamda da bence olmamalı. Çünkü bunu tercih etmeyen insanlar da var yani biz her ne kadar onlara saygılı davranmaya çalışıyorsak içmeyen, kullanmayan insanlara da saygılı olunması gerektiğini düşünüyorum. (Ortaokul mezunu, Ev kadını, 29 yaşında)

- Belediye Tesislerinde şu anda içki servisi yok, olursa bu sizi rahatsız eder mi?

GN9: Eder. Olmaması lazım. Çünkü Belediye toplum açık kamu hizmetinin yapıldığı bir yer olmaması lazım alkolün. Haram olduğu için değil yani..... Bir zahmet bir yerde de içmesinler çünkü iyi bir şey değil orada adam, ailenle gidiyorsun dozunu kaçırıp bizi rahatsız edecek insanlar da çıkacaktır yani. (GN9, Üniversite mezunu, Öğretmen, 28 yaşında, Erkek)

Hem İslam dininin içki yasaklarına referansla hem de içki içenlerin, aile ile birlikte gidilen bir ortamda rahatsızlık yaratacak aşırı davranışlarda bulanabileceği kaygısıyla dindar gençler, kamusal mekanlarda içki kullanılmasına karşı çıkıyorlar. Bu konuda oldukça katı bir tutum sergilediklerini ve aynı mekan içinde içki içilen ve içilmeyen alanların ayrılması yoluyla bir çözüme de karşı oldukları görülüyor. Bu bakış açısı, "kamusal olanı" kendi değerlerinin hakimiyeti altında görüp "aykırı olanı" özel alana ya da "onlara ait kamusal mekanlara" (meyhaneler) sıkıştırarak herkes için özgürlüğün ancak bu şekilde sağlanabileceğini iddia etmeleri ile açıklanabilir. Dindar ve seküler gençler arasında, kamusal mekanların kullanımı ve bu mekanlarda birarada varolma konusunda bazı sorunlar olduğu da not edilebilir. İstanbul'da Ak Parti Gençlik Kolları'nda aktif olan gençlerle gerçekleştirdiğimiz odak grup mülakatında da mülakat katılımcıları alkol yasakları tartışmasına, Ak Parti'nin alkol meselesinde kesinlikle yasaklayıcı bir tutumu olmadığını ve mesire yerlerinde içki içilmesinin sakıncalarını vurgulayarak katkı verdiler. Ak Partili gençlerin alkol kullananlara yönelik kısıtlamalara, dini referanslar yerine "içki içenlerin çevrelerine rahatsızlık yaratma ihtimalleri" üzerinden destek çıkmaları da kayda değer:

1. erkek katılımcı: Özellikle içki mevzusunda takılıyorlar. Ben şunu söyleyeyim. Kim-senin içki içmesine karışılmıyor. Tekel bayiler kapatılmıyor. Her yerde içki satışı var. Hat-ta X var ama içkinin zararlı olduğu için reklamı yasaklanıyor ki bu normal bir şey yani kimse hani zararlı olan bir şeyin reklamını yapalım demez.

2. kadın katılımcı: Sigara için de geçerli aynı şey.

1. erkek katılımcı: Sigara için de aynısını yapıyor ve devlet bunlardan da gelir alıyor hani. Sadece işin maddi yönü olsa, millet içsin, bize de hazır gelir, doğrudan devlete ge-lir sağlanır diye teşvik de edebilirdi. Şimdi bir buna çok takılıyorlar işte içki noktasında. Kamuya açık yerlerde, yani herkesin kullandığı yerlerde Ak Parti içkiyi yasakladı, evet. Ben de bundan rahatsızım. Senin evinde içebilirsin, hiç sıkıntı yok. Ben senin evine gel-diğimde de geldiysem onu göze almışımdır. Tamam, iç, problem değil ama ben bir mesire alanında dolaşırken o beni rahatsız ediyorsa ben onu orada istemiyorum ve..

1. erkek katılımcı: Kanada'da mesela içki içebiliyor musunuz?

Araştırmacı: 9'a kadar içki satışı.

1. erkek katılımcı: Şimdi Kanada yapınca batılılık, modernlik oluyor. Türkiye'de Ak Parti iktidarı yapınca yobazlık, gericilik oluyor.

2. kadın katılımcı: Mesela çocuklarımızla mesire alanında ben açıkçası yani içeyim ya da içmeyeyim, kapalı ya da açık fark etmez, açık olup içmeye de bilirim. Sağlık açı-sından tercih etmeye de bilirim ama çocuğumun onu görmesini istemem. Nasıl tele-vizyonda görmesini istemiyorsam, bir yetişkinin bunu, sigara da dahil buna içerken as-la görmesini istemem. Ki bu uygunsuz bir davranış da olabilir, kamuya açık alanda ya-pılmasın zaten. Bu bence insana saygıdır, bireye saygıdır. Yasaklama değil aksine saygı göstermektir.

2. erkek katılımcı: Ya bu kamusal alanı da bence park bahçeler diye ayıralım. Yoksa mesela bizim bazı yerel belediyelerin, mesela kendi sosyal tesis gibi alanlarında da me-sela alkol satışı var. Bundan yana bir sıkıntımız yok. İnsanlar herhangi bir mekana gidip vs. vs. içebilirler. Biz bunlara herhangi bir şey demiyoruz. Sadece burada parklarda, ço-cukların oynadığı yerlerde ya dini açısını bir kenara bırakın, bildiğin zararlı bir şey. Çocu-ğun bundan etkilenmemesi lazım.

Devlet Laiklik Adına Müdahale Edebilir mi?:

Sınırlı ve Hukuk Çerçevesinde Müdahalenin Meşru Olduğu Vurgusu

Bir önceki bölümde tartışıldığı üzere, seküler gençler Ak Parti iktidarının seküler yaşam tarzına yönelik müdahalelerde bulunduğunu düşünürken hayatını dini normlara göre şekillendiren kişi-lerin de özellikle Ak Parti'nin iktidarda olmasından güç alarak seküler kesimlerin hayatlarına çok daha kolaylıkla müdahil olmaktan çekinmediklerini vurguluyorlar. Kendi yaşam tarzlarını tehdit altında gören gençlerin, devletin dindar kesimlerin yaşam tarzı ve örgütlenmelerine yönelik mü-dahaleleri söz konusu olsa nasıl tavır alabileceği de anlaşılmaya çalışıldı. Bu amaçla, derinlemesi-ne mülakat ve odak grup tartışmalarında seküler gençlere, "devlet laiklik adına herhangi bir dini gruba müdahale edebilir mi?" sorusu yöneltildi. Bu soruyla, seküler gençlerin demokrasi düze-

yi anlaşılmaaya çalışılırken (kendilerini müdahalelerin bir hedefi olarak görürken dindar kesime yönelecek müdahaleye yaklaşımlarının da tepkili olup olmayacağı üzerinden) 28 Şubat dönemine benzer yasaklar söz konusu olsa nasıl tavır takınacakları anlaşılmaaya çalışıldı. Bu noktada, seküler gençler arasında bu tarz bir müdahalenin olabileceği konusunda uzlaşa olsa da, laiklik adına yapılacak müdahalelerin sınırları, kapsamı ve getireceği sonuçlar konusunda fikir ayrılıkları göze çarptı. Ancak seküler gençlerin bu soruya verdikleri yanıtlarda, FETÖ'nün devlet içindeki yapılanması ve sonrasında darbe girişiminin oldukça etkisi olduğunun da altı çizilmeli. Örneğin, GY2, devletin dini gruplara yaklaşımının adil olmasının sorunu çözeceğine ve ölçsüz bir müdahaleye gerek kalmayacağına düşünmektedir:

Araştırmacı: Devlet laiklik adına herhangi bir dini gruba müdahale edebilir mi, etmeli mi ya da...?

GY2: Yani şu şekilde eğer bir dini organizasyon bundan mesela cemaat olarak düşünürsek başka ama bir mezhep olarak bakarsak başka olur. Yani bir mezhep sistemsel olarak devletin işleyişi ile alakalı sorun çıkırıyorsa, bu soruna odaklanmak gerek diye düşünüyorum. Yani o sorunu nasıl çıkarabildiklerini iyi saptar ve ortadan kaldırmaya çalışırsak, sorun da ortadan kalkacağı için direkt olarak o gruba yönelmene gerek kalmaz diye düşünüyorum [...] Şimdi şöyle bir durum var biz Erzincanlılar olarak her hafta bir araya geliyoruz, dini ya da siyasi olması gerekmiyor. Her hafta belli konular üzerine tartışıyoruz ve Erzincanlıları tamamen afaki olarak söylüyorum çünkü yani seni bir arada tutan herhangi bir şey olabilir yani bu ela gözlüler grubu bile olabilir. Bu grup bir araya geliyorsa ve devlet imkanlarını grup üyeleri arasında dağıtmaya ve devletin imkanlarından grubun üyelerinin daha kolay yararlanmasını sağlamaya yönelik girişimlerde bulunuyorsa, bu en başta devlete zarar verir zaten. Kaynakların doğru dağıtılmamasına yol açar, oradan da zaten bütün problemler ortaya çıkar. (GY2, Üniversite mezunu, Çalışıyor, 25 yaşında, Erkek)

Benzer bir şekilde GY9 da FETÖ'yü kastederek ileride bu tarz yapılanma içine girmesi söz konusu olan dini gruplara karşı müdahale olabileceğini ancak bunun da hukuksuzca değil, yasalar çerçevesinde olması gerektiğinin altını çizmektedir:

GY9: Sizce devlet laiklik adına herhangi bir dini gruba müdahale edebilir mi? Evet güzel soru. Edebilir. Dini grubun... Edebilir derken dini grubun nasıl faaliyetler yürüttüğü ile alakalı bu. Yani eğer o dini grup bir cemaatleşme eğilimi gösteriyorsa hani cemaatleşme eğiliminin de Türkiye'ye ne gibi zararlar getirdiğini gördük. Eğer böyle bir eğilimde bulunuyorsa müdahale edebilir. Ama müdahalesi de belli yasalar çerçevesinde olur. Hani hukuksuzca kafadan suç uydurarak değil, o insanların suça bulaşmış olduğu kanıtlanarak adil bir biçimde yargılanarak müdahale edebilir. (GY9, Üniversite mezunu, İşsiz, 23 yaşında, Kadın)

Benzer bir şekilde EC1 de müdahalenin sınırlarına dikkat çekmiş. Halkın dini duygularını istismar etmeye çalışan dindar kişilere dikkat çekerek, böyle bir müdahalenin bu tarz kişilere yönelebileceğini ancak bunun dışındaki cemaatlere müdahalenin yanlış olacağını vurgulamaktadır:

Araştırmacı: Sizce devlet laiklik adına herhangi bir dini gruba müdahale edebilir mi?

EC1: Şöyle bir müdahale edebilir, amacından sapmışsa ya da sapıtmışsa bence edebilir, etmelidir. Adam, yani mesela x bir hoca var ismini vermek istemiyorum, adam diyor ki yanmaz kefen satıyorum, terlik satıyor cennetten terlik. Kimi hoca bilmem ne tarikatının hocası diyor ki elimi öpen cennete gidiyor. Bunların önüne geçilmesi lazım bence. Buna müdahale edilebilir ama bazı cemaatler var kendi alanında sohbet ediliyor, kendi aralarında aktiviteler yapılıyor. Bunlara müdahale edilmemesi gerekiyor diye düşünüyorum. (**EC1**, Ön lisans mezunu, çalışıyor, 23 yaşında, Erkek)

Bu tarz müdahalelerin “sınırlı olması gerektiğini” ifade eden bir başka görüşmeci de kendini Atatürkçü olarak tanımlayan, CHP’ye oy veren 21 yaşındaki üniversite öğrencisi BŞ1. BŞ1, tarikat ve cemaatlerin yurt açmalarının önüne geçilmesi gerektiğini söylemektedir:

Araştırmacı: Sizce devlet laiklik adına herhangi bir dini gruba müdahale edebilir mi?

BŞ1: Devlet laiklik adına herhangi bir dini kuruma müdahale edebilir mi? Kurum derken bahsettiğimiz tarikatlar, cemaatler, yani bence edebilir ama şu şekilde edebilir, sınırlı bir şekilde etmesi gerekiyor. Mesela anayasada mevcut olan bazı şeyler var, mesela tarikatlar, cemaatler ilköğretim çocuklarına falan yurt açmaları falan yasak mesela. Böyle kanunlarımız var Anayasa’da fakat bu kanunlara uyulmuyor, kanunlar üzerinden bir müdahale edebilir yani ben öyle düşünüyorum çünkü küçük daha sekiz on yaşındaki on iki on üç yaşındaki çocukların daha fikirlerinin oluşmadan böyle temel eğitimlerinin daha almadan tarikat dinci gruplarla aynı çatı altında barınmalarını pek uygun bulmuyorum. (**BŞ1**, 21 yaşında, erkek, üniversite öğrencisi)

“Sınırlı ve hukuka uygun müdahale” yanlısı seküler gençlerin yanında, örneğin Adana’da İyi Parti Gençlik Kolları ile yaptığımız odak grup tartışmasında ise, dini gruplara yönelik bu tarz müdahalelerin doğurabileceği sonuçlar üzerine de verimli bir tartışma yapıldığına tanık oluyoruz:

1. araştırmacı: Devletin laikliği korumak adına herhangi bir dini gruba müdahale edip edemeyeceği konusunda ne düşünüyorsunuz? Yani bunu biraz böyle normatif, nasıl diyelim yani şu anki pratiğe, pratikten sormuyorum da işte aranızda hukukçular da var. Devlet laikliği korumak adına bir dini grubun faaliyetlerine müdahale edebilir mi?

2. araştırmacı: Size göre yani yoksa tarihi şeye göre değil.

3. araştırmacı: Size göre, ideal olarak.

1. katılımcı: Ben kendi açımdan müdahale etmesi gerektiğini düşünüyorum. Ya sonuç itibarıyla oradaki azınlık bir grup diğer bir grubun görüşünü yansıtamaz ve eğer o azınlık grup çoğunluğun, çoğunluğa zarar vermeye başlıyorsa müdahale edilmesi gerektiği kanısındayım.

Araştırmacı: Özgürlükler kuramıyla açıklıyor.

1. katılımcı: Aynen.

2. katılımcı: O zaman şey diyelim, başka birisinin özgürlüğüne dokunuyorsa, yaklaşıyorsa müdahale edilecektir.

1. katılımcı: Aynen, ama zarar verme noktasında yok ifade etme özgürlüğünün haricinde onun değerlerine zarar verme aşamasına geçerse fikir özgürlüğü ona müdahale edilsin.

3. katılımcı: Ya zaten derler ya özgürlük benim özgürlüğüme dokunduğu yerde biter diye. Ben o yüzden M'ye bu noktada katılıyorum. Bence de devlet bu noktada..

Araştırmacı: Müdahale altına almalı yani özgürlükleri korumalı diyorsunuz. Peki bunu söyle..

1. katılımcı: Şiddet ortamına geçebilecek söylemleri engellemesi gerekiyor, çatışma ortamını engellemesi gerekiyor ve hoşgörü ortamını da koruması gerekiyor. Yani dinler arasındaki diyalogları da dengelemesi gerekiyor. Azınlık bir grup farklı bir inanca da sahip olabilir. Ona da saygı göstermesi gerekiyor. Çoğunluğun azınlığa üstünlüğünü de engellemesi gerekiyor. Azınlığın da çoğunluğa zarar vermemesi gerekiyor. Onu da onun eylemlerinde fikişsel anlamdan taşıp çatışma ortamını, çatışma ortamına geçebilecek düzeye geçerse buna müdahale edilsin.

Araştırmacı: O yüzden de laiklik tanımında böyle bir çerçeve yani hoşgörü ortamının sağlanması üzerinden tanımlıyorsun.

4. katılımcı: Bir ekleme daha yapabilir miyim?

Araştırmacı: Tabii ki buyurun.

4. katılımcı: Müdahale etmesi gerekiyor fakat mesela cumhuriyet tarihinde Atatürk'ün dediği bir şey var. "İslam'a en çok bu astığımız kişiler zarar veriyor." Diye. Müslümanlar her zaman Haçlılar bizi bölmeye çalışıyor, Yahudi lobisi falan diyorlar ama Müslümanlar 89'da kendileri bölüyorlar. Cemaatleşmek çok yanlış bir şey ve devlet, devlet gerçekten müdahale etmeli çünkü biz şeriat devleti değiliz. Bu ülkede Müslüman var, Hristiyan var, ateist var. Afrika'nın yerel dinine inanan birisi de olabilir. Devletin hiçbir şekilde bunlara göz yummaması gerekiyor çünkü göz yumdukça daha büyük nasıl diyeyim, daha yerleşik kanser hücreleri vardır ya hani, erken müdahale etmezseniz sarıverirler, kolunuzu kesmek durumunda kalırsınız. Devlet kolunu kurtarmak için bir parçasını kesmekte tereddüt etmemeli bence.

Araştırmacı: Başka eklemek istediğiniz bir şey var mı bu konuyla ilgili?

5. katılımcı: Açıkçası çok şey düşünmüyorum öyle erken müdahale falan. Yani bir grup azınlık olsun veya fazlalık hiç fark etmez yani. O grubun kendi düşüncelerini aktarması gerekiyor. Biz eğer katı olursak bu sefer daha fena bir şekilde, daha kötü, şiddetli bir şekilde

2. katılımcı: Yok ya ben genel olarak söylüyorum yani. Karşı tarafın özgürlüğünü her şekilde, istediği bir şekilde savunmasından yanayım ben. Hiçbir şekilde kısıtlayamayız. Bu sefer kendi özgürlüğümüz için onların özgürlüğünü çalmış oluyoruz. O da bence bir insana yakışmaz diye düşünüyorum ben.

İyi Partili gençlerden birinin söz konusu dini grup ya da grupların diğer yurttaşların “özgürlüğünü kısıtlayıcı” faaliyetlerde bulunması durumunda, bu gruplara müdahalenin meşru olduğunu söylemesinin ardından, bir diğer arkadaşı bu müdahalenin ölçüsünün önemli olduğunu ve ölçüsüz bir müdahalenin tersi etki yaratabileceğinin altını çiziyor. Tartışmaya dahil olan başka bir İyi Partili genç ise, ifade özgürlüğünün temel kıtas olması gerektiğini vurgulayarak dini grup ve cemaatlere karşı müdahalede daha özgürlükçü bir bakış açısını savunuyor. Bu özgürlükçü bakış açısını Adana’da odak grup tartışması yapılan HDP’li gençlerde de gözlemlemek mümkün:

Araştırmacı: Laiklik işte laikliği korumak için devlet herhangi bir dini cemaate -ya her konuda Kürt meselesiyle alakalı değil gördüğünüz gibi- bir dini cemaate müdahale edebilir mi devlet? Laikliği korumak için?

1. katılımcı: Tabii ki de edemez. Şu şekilde edemez.

Araştırmacı: Mesela diyecek ki “Şu kıyafetle şuraya gidemezsin” mesela diyebilir mi?

1. katılımcı: Laiklikle yönetilen bir ülke asla zaten

2. katılımcı: Bence Türkiye

Araştırmacı: Dur dur sana geleceğim, sırayla.

1. katılımcı: Böyle şeyler söz konusu olamaz zaten. Laiklik diyoruz ki devletin şu anki hükümetin şu an uyguladığı politikaya bakacak olursak da sürekli cemaatlerle işi olan bir devlet. Cemaatlere bütçe ayıran bir devlet. Devlet demeyeyim de hükümet diyeyim. Devlet çünkü meclis oluyor bence. Cemaatlere bütçe ayıran bir hükümetten..... Her türlü protesto hakları, normal insanın alabileceği tüm haklara onlar da sahip olmalı. Bunun dışında yönetimde, hükümette, devleti yönetmekte hiçbir şekilde söz sahibi olamazlar. Onun dışında siyasete karışmamaları lazım.

Araştırmacı: Yani dini bir cemaat siyasete karışmamalı diyorsun?

1. katılımcı: Tabii ki de karışmamalı ya.

Araştırmacı: Ama istediği gibi gezsin dolaşsın.

1. katılımcı: Aynen aynen, kafalarına göre.

3. katılımcı: Şey insanların kendi haklarını yani kendi hakları olduğu şekilde kendilerini ifade etmesinden yanayız biz.

4. katılımcı: Ya şimdi şöyle söyleyeyim. Dini bir grup diyeyim buna, dini bir grup hiçbir zaman siyasetle falan bağlantılı olmaması lazım. Yani bu benim kendi şahsi fikrim. Sonrasında dediniz ya şeylere işte giyiniş tarzına falan böyle şey yapabilir mi, bence yani böyle fazla karışamaz yani. Gerçek din.

Araştırmacı: Sarıkla geziyor mesela. Karışılmalı mı adama?

4. katılımcı: Yok. Serbest dinin..

Araştırmacı: Ama o da başkasına karışmasın diyorsun.

4. katılımcı: Aynen.

HDP’li gençler “siyasete karışmadıkları sürece” dini gruplara yönelik bir müdahaleye karşı olduklarını ifade ediyorlar. Ancak seküler gençlerden örgütlü olan bazılarının bu konuda biraz daha sert bir tutum takındığını söylemek yanlış olmaz. Örneğin kendilerini cumhuriyetçi aydınlanmacı olarak tanımlayan bir gençlik örgütü ile yapılan odak grup tartışmasında, örgütün aktivistleri bu konudaki düşünceleri şu şekilde açıklamaktadırlar:

Araştırmacı: Laikliği ve ilerici değerleri anlatmaya başlamıştık, daha sonra toplumsal cinsiyet mevzusuna değindik. Bir de tartışmalar var ya, cemaatler devletin prensip açısından cemaatlere tarikatlara müdahale etme hakkı var mı yok mu üzerinden de bir tartışma var. Laiklik tartışması yaparken tarikat ve cemaatlerle bağlantıyı nasıl görüyorsunuz?

1. katılımcı: Doğrudan ortadan kaldırmak lazım bence.

2. katılımcı: Bize göre dinin herhangi şekli toplumsalı ilgilendirmez. Bizim için laiklik salt olarak din ile devlet işlerinin ayrılması değil. Ama mesela Ensar Vakfı’nda çocukların tecavüze uğramaması demek laiklik bize göre. Ya da şort giydi diye tekme yememek, ramazanda bira içti diye dayak yememek, tarikat okulunda ölmemek.

3. katılımcı: Genelleştirecek olursak dini referansların toplumsal hayatı şekillendirmemesi demek.

2. katılımcı: Dinin örgütlenme alanı olarak kullanılmasına karşıyız.

4. katılımcı: Devletin tarikatlerle bağının kaldırılması dendi. Biz aynı zamanda bunun kaldırılmasını istiyoruz ama buna dair herhangi bir müdahale mekanizmasının kalkmasını istemiyoruz çünkü müdahalesi olmadığı sürece orada liberal alan çıkıyor. Devletin cemaati ve tarikatlarla bağı olmasın, devletin dinle de bağı olmasın ama bunlar kendileri örgütlensin değil.

Tarikatların tamamen yasaklanması gerektiğini ifade eden bu gençlere göre bu tarz dini grupların siyaset dışında faaliyette bulunması bile oldukça sakıncalı sonuçlar doğuruyor. Bu noktada seküler ve dindar gençlerin laiklik kavramını da oldukça farklı şekilde yorumladıklarına dikkat çekmek gerekiyor. Örneğin GY5’e göre mevcut hükümet laikliğe aykırı davranmaktadır:

Araştırmacı: Yani aslında buradan şey algılıyorum, iktidar partisini laik görmüyorsunuz.

GY5: Görmüyorum.

Araştırmacı: Aksine laikliği zedeleyici söylemleri ve eylemleri var gibi görüyorsunuz?

CY5: Tabii ki tabii ki. Bir cümleye başlarken, ya, şöyle söyleyeyim. Bir başkan neden camiye giderken ben onu görüntüsünü görmek zorundayım ki. Sonuçta bunu yapıyorsan...

Araştırmacı: Gizli kalmalı?

CY5: Yapana da saygı duyarım, yapmayana da saygı duyarım. Yapıyorsan bunu neden gösteriyorsun hani? İster istemez ince mesajlar veriyor konuşmasına başlarken. Ya tabii ki bunlar ülkemizde var olan şeyler. Bunlar var olmayan şeyler değil. Tabii ki hani din... Din işte bunun mezhepleri falan var. Ama sonuçta devlete karıştığı zaman devlet işleri de karışıyor. Dinle birlikte çalışan bir devlet haline geliyor ülkemiz.. (**CY5**, 21 yaşında, kadın, lise mezunu, çalışıyor ve üniversite eğitimine devam ediyor)

Ak Parti Gençlik Kollarında yönetici kademesinde olan bir muhafazakar genç ise CHP'nin ve daha genelde askeri-bürokratik vesayetin laiklik anlayışını eleştirerek, Ak Parti'nin vesayet odaklarına karşı gerçek özgürleştirici güç olduğunu söylemektedir:

Hah tam da buradan laikliğe bağlayalım mesela İslami kaidelerde ne diyor işte içkili işte masada durmayın, İslami kaideler ama Türkiye'deki laiklik biz neyi eleştiriyoruz bu sözde ağızından laikliği düşürmeyenlerden, hani hep bunun istismarını yapanlardan, bize sürekli baş örtüsünün istismar edildiğini söylediler ama, birileri sürekli laikliği ve Atatürk'ü istismar ettiler. Biz o Atatürkçüyüm diyenlerden Atatürk'ün fikirlerini, eleştirebiliriz, Atatürk'ün bazı fikirlerini eleştirebiliriz ama cumhuriyeti kurması, demokrasiyi getirmesi, kadınlara seçilme hakkı getirmesi bu konularda her defasında işte takdir ediyoruz ve örnek alınması gereken davranışlar söylüyoruz ama körü körüne bağlanma asla. Eksisini artısını konuşuruz kendi aramızda. İşte bize şey diyorlar: Atatürk düşmanlığı yapıyor diye eleştiriyorlar ama onların Atatürk'ü istismar ettiğini düşünüyoruz. Sermayelerinin sadece Gazi Mustafa Kemal Atatürk, laiklik olmasından öteye geçemedi bu zihniyet. O bahsettiğimiz statüko dediğimiz, vesayet dediğimiz o zihniyet, askeriyede vesayet olsun, CHP'nin vesayeti olsun, bu konuda mesela biz baş örtüsünü istismar etmedik. Biz baş örtüsünün serbest bırakılmasını istedik ve bunun yasal zemine getirilmesini istedik. Baş açık olanla kapalı olanın aynı ortamda çalıştırılmaması laiklik değildir. Bildiğin özgürlük katliamıdır. Eşitsizliktir. Bizim bu mesela eleştirilerimiz, biz mesela iktidara geldiğimiz zaman muhalefettik aslında, biz statükoya karşı muhalefet yapıyorduk, evet seçmen nazarında belki iktidardık ama sistem olarak, statüko olarak bizim karşımızda ciddi bir güç vardı.

Sonuç olarak, seküler gençlerin pek çoğunun 28 Şubat tarzı bir laikçilik anlayışına karşı çıktığını ve dini cemaatlere yönelik müdahalelerin belli sınırlar ve hukuk çerçevesinde olması gerektiğinin altını çizmelerinin oldukça önemli olduğunu vurgulamak gerekiyor. Bu noktada seküler gençlerin, dini gruplara yönelik itirazlarının siyasete karışmaları, devlet tarafından orantısız bir şekilde desteklenmeleri noktasında olduğunu ve de seküler gençlerde cemaatlerin öğrenci yurdu açmaları konusunda da özellikle Aladağ'da yaşanan yangın faciası ve Ensar Vakfı yurtlarındaki çocuklara yönelik taciz iddiaları sonrası bir itiraza neden olduğu da eklenebilir. Ancak bazı örgütlü seküler gençlerde, daha az özgürlükçü bir laiklik anlayışı olduğu ve bu gençlerin laikliği korumak adına tarikat ve cemaatlere yönelik daha sert müdahaleleri savunmalarının da altı çizilmeli. Bu noktada, dindar ve seküler gençler arasında "laikliğin sınırları ve tanımı" konusunda da temel ayrılıklar olduğunu vurgulamak gerekiyor.

bölüm 10

ülke sorunlarına temel bakış: uzlaşmalar ve ayrışmalar

Derinlemesine mülakat ve odak grup tartışmalarında, seküler ve dindar gençlerin ülkenin temel meselelerine dair bakışlarından yola çıkarak ne derece ayrışıp ne derece benzer görüşlere sahip olduğu da anlaşılmaya çalışıldı. “Ülkenin en önemli sorunu sizce nedir?” şeklindeki açık uçlu soruya verilen cevaplarda genel bir uzlaşa ya da aynı kimlik grubundan olanlarda aynı mevzu etrafında sistematik bir kümelenme olmadığı söylenebilir. Bu noktada, ilginç olan ülke genelinde yapılan anketlerde sıkça sorulan bu soruya verilen cevaplarla, gençlerinkilerin uyuşması. Ülke genelinde bu soruya verilen yanıt terör ve ekonomik sorunlar oluyor. Son dönemde ekonomik sorunların yıllar sonra ilk defa terörün önüne geçtiğine dair veriler de kamuoyuyla sıkça paylaşıldı Görüşmecilerden iki kişi hariç kimse terör yanıtını vermezken, odak grup tartışmalarında da yalnızca Ülkü Ocağı’na mensup gençlerin terör vurgusu yaptığı göze çarptı. Daha da önemli olan örgütlü muhalif gençler dışında, ekonomik sorunlar ve işsizliğin de en temel sorun olarak mülakatlarda ön plana çıkmamış olması. Gençler geleceğe yönelik kaygılarından bahsederken işsiz kalma korkusunu dile getirseler de, ülkenin en önemli sorunu olarak tüm sorunların kökeninde gördükleri bazı dinamiklere daha çok dikkat çekmeyi tercih ettiler. Bu bağlamda, eğitimden demokrasi eksikliğine ve daha soyut düzlemde ahlak ve maneviyat sorunlarından, güçlü merkezîyetçilik ve siyasi akıl problemi gibi geniş bir yelpazedeki bazı siyasi ve sosyal dinamiklere vurgu yaptılar. Bu çeşitliliğe rağmen, yine de bu soruya verilen cevaplarda en çok vurgulanan sorunun (toplam 5 kişiyle) kutuplaşma olmasının da altını çizmek gerekiyor. Yine de kutuplaşma yanıtını verenlerin, seküler gençler olduğu ve dindar gençler arasında –yalnızca bir istisna ile- kutuplaşma sorunu görenlerin, AK Parti’ye mesafeli dindar gençler arasından çıktığını da not düşelim. Kutuplaşmaya dair düşüncelerini gençler şöyle ifade etmektedirler:

Araştırmacı: Senin için Türkiye’deki en önemli sorun ya da sorunlar neler mesela şu an?

GY1: Ama işte şu an... Yani her şeyin ikilik halinde oluşu. Bizler- onlar, ben- siz, kutuplaşma. Ama burada böyle birden fazla şey var. Kadın erkek ayrımı çok böyle derinleşti son zamanlarda, Alevi Sünni kimliklerinin böyle şey olması derinleşmesi. Kısacası kutuplaşma dediğin gibi, bunun derinleşmesi. Hep böyle şey denir ya “Türkiye çok zen-

gin birden fazla kimlik bir arada" ve hani böyle harmoni içinde yaşıyormuşuz gibi anlatılır. Ben böyle olduğunu düşünmüyorum son senelerde. Evet bir zenginlik var ama bu ciddi anlamda problematik bir zemin yaratmaya elverişli ve buraya çekiliyor gibi geliyor. [...] Kutuplaşma derinleşti yani. (GY1, 24 yaşında, kadın, Üniversite öğrencisi)

Kutuplaşma terimini kullanmayan GY9 ise durumu "birlik ve beraberlik" eksikliği olarak tarif ederek ve dindar-seküler kutuplaşması dışında İslamcılar, sekülerler, ve Kürtler ayrışmasına dikkat çekmektedirler:

GY9: Türkiye'nin en önemli sorunu bence... En önemli sorunu şu Türkiye'nin; birlik ve beraberlik. Ama hani bu düzeltilmesi gereken bir şey olarak gördüğümünden dolayı söylemiyorum bunu. Bu hani bir ve beraber olamıyor Türk toplumu. Olamamasının belli başlı sebepleri var. Ya olamayacağını da düşünüyorum. [...] Ya ben üç farklı şeye bölünüyorum. Şey yapısını...Hani şimdi şey; İslamcılar, sekülerler ve Kürtler. Bu Kürtlerin arasında İslamcılar ve sekülerler olarak bölünüyor ama genel olarak....Evet üç altta bölünecek. Bu çatışma, bu çatışmadan en en fayda sağlayarak ayrılacak taraf Kürtler. Çünkü sınırları belli, toprakları belli. Ama İslamcılarla sekülerlerin toprakları belli değil. Bu, bu çok büyük bir kopuş yaratacak ama nasıl başlayacak nereden yaratacak. Belki bir kıyım olabilir gelecekte. Korkutucu bir senaryo ama böyle bir kopuş yaşaması gerektiğini düşünüyorum. Yaşamadan nasıl düzelecek onun hakkında da... Ya sindire sindire zamanla. Hani iki senaryo da çok kötü. Ama bir gün yaşanacağını düşünüyorum. [...] Kopuş bence şu an başlamış durumda. Hatta bir taraf yani güçlü olan tarafı bunun hazırlığını da zeminini de yapmaya başladı işte. Ne bileyim kendi okullarını açmak olsun. Muhafız olan gazetecileri sindirmeye çalışmak olsun ya da muhafız akademisyenleri okul dışına, eğitim öğretim hayatı dışına itmek olsun vesaire. Bu açıdan bunun çalışmalarına çok büyük bir biçimde başlamış olduklarını düşünüyorum. Hani bunu görüp karşı tarafın da hiçbir şey yapmıyor oluşu iyice bu böyle bir çatışma olasılığından soğutuyor güçsüz olan tarafı. Zaman güçlü olana yarıyor. Güçsüz olanın bu açığı kapatması için belli başlı talepleri ve sokağa inerek söylemesi lazım. O duruşu sergilemediği müddetçe sindirilmeye ve yok edilmeye devam edilecek. Yani bugün verilmemiş bir sokak hareketinin bedelini gelecekte bizim çocuklarımız veya torunlarımız daha ağır bir şekilde ödeyecek.[Gezivari bir olayın tekrar etmesi...]çözüm olmasa bile bir kapı açılacaktır. (GY9, 26 yaşında, erkek, üniversite mezunu, işsiz)

Kendisini Saadet Partili olarak tanımlayan Kürt bir görüşmeci olan ancak Kürtlüğünü HDP'ye ve PKK'ya kesin bir karşıtlık üzerinden de tanımlayan GN4 ise sorunu tanımlarken "bütünlük sağlayamamak" ifadesini kullanmaktadır. İlginç olan GN4'ün bu sorunu tanımlamasının ardından Suriyeli karşıtlığına dair düşüncelerini hararetle belirtmesi:

GN4: Türkiye'nin o kadar çok sorunu var ki. Mesela en basitinden bence Türkiye hani kendi içinde bir bütünlük sağlayamamış bir ülke olarak, ben öyle görüyorum şahsen, o yüzden bence Türkiye'nin en büyük sorunu bu.

Araştırmacı: Biraz açar mısın?

GN4: Bu bütünlük şöyle söyleyeyim, biz hani herkese her kültüre sahip bir milletiz, bence kesinlikle öyle bir millet değiliz. Her kültüre sahip milletin bu şekilde olacağını düşünmüyorum. Sadece bu dilimizde. Ben şahsen hala yabancı uyruklu vatandaşlarımızı benimseyemedim ve benim gibi benimseyememiş bir sürü de insan var. Hani ben şahsen onların bu ülkede yaşaması taraftarı da değilim.

Araştırmacı: Kimden bahsediyoruz Suriyelilerden mi?

CN4: Suriyelilerden, Kırgız mı Afgan mı diyorlar bilmiyorum onlardan da, hepsinden şahsen rahatsızım. Ve bu kültüre ayak uydurduklarını da düşünmüyorum. Ve uydurabileceklerini de düşünmüyorum ve bizim onların kültüründen alacağımız bir şey olduğunu da düşünmüyorum. (**CN4**, 25 yaşında, kadın, üniversite mezunu, işsiz)

Oldukça muhalif bir Kürt-dindar olan ev kadını GN8 ise kutuplaşma meselesine, “insanların birbirini hiç dinlemiyor oluşu” açısından yaklaşarak çarpıcı örnekler vermektedir. GN8’in kutuplaşmanın esas faili olarak siyasetçileri görüyor olması da anlamlı:

CN8: Benim düşüncem Türkiye’nin en büyük sorunu birbirlerini dinlememesi. Yani kutuplaşma çok büyük oranda yükseldi. Ben ondan korkuyorum.

Araştırmacı: Peki sence bu kutuplaşmayı besleyen şey ne?

CN8: Ben siyasetçilerin olduğunu düşünüyorum açıkçası.

Araştırmacı: Nasıl yapıyorlar bunu?

CN8: Orada şeyden çıkıyorlar ya, sanki insanlıktan çıkıyorlar, hakikaten. Öyle bir konuşuyorlar ki orada, karşındakini suçluyor, hedef olarak gösteriyor, diğeri hedef tahtasına koyuyor. Yani kendi taraftarı, maalesef biz taraftar gibi tutuyoruz partileri, aslında hepsi bu memlekete fayda sağlamak için bizim gönderdiğimiz insanlar oraya ama şey yapıyoruz, biz gönderiyoruz ve onlar orada istediğini yapsın diye bir de istedikleri desteği de veriyoruz. Yani bir sakın olup dursak, onlar da belki kendilerini toparlayacaklar. Onların bu kadar coşmasına sebep, insanların bu kadar her şeyi ne yaparsa yapsın desteklemesi oluyor. O yüzden bu insanlar da ekranlara çıktığı zaman istedikleri gibi konuşuyorlar. O onu hedef tahtasına koyuyor, diğeri onu hedef tahtasına koyuyor. Ne oluyor, onların taraftarları, maalesef taraftar diyeceğim çünkü o şekilde bakıyorlar partilere, birbirlerine düşman olarak görüyor yani kimse kimseyi tahammül etmiyor. Çok gördüm ben, arkadaşlarımda içinde, çevremde, aynı aileden insanlar bile bu yüzden çok tartıştılar birbirleriyle. (**CN8**, 28 yaşında, kadın, ev kadını).

Bu başlık altında dikkat çeken başka bir mevzu ise genç kadınlarda, kadınlara yönelik artan şiddet ve taciz vakaları üzerine çok ciddi bir korkuyla birlikte bir çeşit farkındalık halinin de artırmış olması. Dindar ya da seküler ayrımı olmaksızın genç kadınlar, kendilerini feminist olarak tanımlamasalarda “Türkiye’de gittikçe büyüyen bir kadın sorunu” olduğu tespitini yapıyor ve bundan dolayı ciddi kaygı duyuyorlar. Örneğin Kendini MHP’ye yakın gören, ailesi Ak Partili olan ve lise mezunu GY6 “ülkenin en büyük sorunu ülkenin kadınlar için çok adaletsiz bir yer haline gelmesi” şeklindeki düşüncesini şu çarpıcı ifadelerle aktarmaktadır:

Araştırmacı: Size göre Türkiye’nin en önemli sorunu nedir ya da sorunları?

GY6: En önemli sorunu, çok adaletsiz. Erkekler genelde önde, kadınlar çok fazla insan yerine konmuyor [...] Zaten şu son zamanda şu pembe metrobüs taksi olayı. Onunla ilgili de şunu düşünüyorum. Çünkü şu anda mesela çok rahatlıkla bir insana işte, kadına, tecavüz edilebiliyor. Ertesi gün insanlar dışarıda oluyor yani. Artık bu çok normalleştirildi... kendiliğinden değil. Şöyle şu an iktidarın söylemlerinden böyle oldu. Bir de şu

an diyorlar ya işte hani, eski tarihte olduğu gibi olacağız. Kadınlar şöyle çarşaf giyip dışarı çıkacaklar falan... Geriye döndü o yüzden. Böyle kadınlar alçaldı. (CY6, 21 yaşında, kadın, lise mezunu, çalışıyor)

Beyaz yakalı olan ve CHP'ye oy verse de aslında CHP'ye de eleştirileri olan ZN5 de kadın sorunları meselesinde oldukça dertli:

ZN5: Kadına değer verilmiyor. Atıyorum kadın kapansın, kadın dışarı çıkmasın, kadının çalışmasın, kadın ne bileyim... Şimdi benim yöneticilerimden bir tanesine MENA bölgesi verildi. Bu da işte Ortadoğu ve Kuzey Afrika, bunların pazarlaması filan, ben de ona vizeler alıyorum işte Suudi Arabistan, Umman, Katar, gerçi Katar'a gerekmiyormuş neyse, vizeleri alırken bir yandan da o ülkelerin kanunu kuralı nedir, nelere dikkat edilmesi gerekiyor filan onlara bakıyorum. Mesela Suudi Arabistan'da şöyle bir şey varmış: kadın tek başına alışveriş yapamaz. Kadın bir yerde gidip tek başına yemek yiyemez ve son tartışma: kadınların çarşaflarından iki gözünün görünmesi tahrik edebilir bu yüzden tek göz de kapanmalı. Böyle korsan gibi gezecekler sanırım ve tüm bunlar geleceğimize gibi geliyor bana. Bu kadını güvene almak değil, bu kadının iyiliği için yapılan bir şey de değil. Yani beni bir saç bir kıl parçası tahrik edemez, kimseyi edemez ve bu böyle ilerleyecek, geleceğimiz de bu olacak gibi gözüküyor.

Araştırmacı: Ülkemizin geleceğiyle ilgili de aslında böyle bir endişen var yani.

ZN5: Evet, aynen öyle. Çünkü şimdi şort giyme, yarın saçın görünmesin, makyaj yapma, gözün gözükmesin bilmem ne. Gömün bari... (ZN5, 25 yaşında, kadın, üniversite mezunu, çalışıyor)

GEZİ, 15 TEMMUZ, KHK İHRAÇLARI VE SURİYELİLER MESELESİ

Mülakatlarda ayrıca katılımcılara, son dönemde ülke gündeminde çok yer eden temel meselelere dair görüşleri de soruldu. 15 Temmuz, Gezi protestoları, KHK ihraçları gibi konularda dindar ve seküler gençlerin ayrışıp ayrışmadığı anlaşılmaya çalıştı. 15 Temmuz ve Gezi'nin, Türkiye toplumunda büyük kırılma noktaları olarak niteleyen "Türkiye'de Kutuplaşmanın Boyutları" araştırmasının¹⁷ aksine, bu iki olayı, gençler üzerine olan bu çalışmada "büyük kırılma noktaları" olarak adlandırmak çok kolay olmasa da seküler ve dindar gençlerin her iki meseleye dair bakışında farklılıklar olduğu göze çarpıyor. İlk olarak, MHP'li seküler gençler için 15 Temmuz'un AK Parti karşıtlığını derinleştirmiş olduğu fark ediliyor. Bu nedenle aşağıdaki alıntılarda görüleceği üzere, bu grubun tamamı 15 Temmuz'u "tiyatro", "komplo" ve "kendileri yazıp oynadılar" gibi ifadelerle eleştirip bu tiyatronun temel amacının da başkanlık sistemine meşruiyet kazandırmak olduğu noktasında birleşiyorlar. Ancak seküler MHP'li gençler arasında 15 Temmuz'un AK Partililere ya da o gece sokağa çıkanlara dair bir karşıtlığa tekabül ettiğine dair bir işaret yok.

¹⁷ İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından Marshall Fonu'nun(GMF-German Marshall Fund) bir projesi olan Karadeniz İşbirliği Fonu'nun (BST-Black Sea Cooperation Trust) desteğiyle yürütülen araştırmanın saha çalışması Kasım-Aralık 2017 tarihlerinde tamamlanmış. Araştırma bulguları yakın zamanda kitap olarak da yayımlandı. Bknz: Emre Erdoğan ve Pınar Uyan Semerci. 2018. *Fanusta Diyaloglar: Türkiye'de Kutuplaşmanın Boyutları*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

CY5: Şöyle söyleyeyim 15 Temmuz gecesini hatırlıyorum mesela. O gün normal evde oturuyorum. Arkadaşımdan mesaj geldi işte, “Şu an işte köprüdeyiz, olaylar oluyor.” şöyle böyle. Çok korkmuşlardı, ki ben tamamen bir komplo olduğunu düşünüyorum 15 Temmuz’un. Yani orada ölen vatandaşlarımız... Yani bence... Tabii ki onlar vatan uğruna hani çıkmış olabilirler ama, sonuçta bu komplo olduğu için o insanların.....+Başkanlık sisteminin getirileceği zamanlardı o zamanlar. Hani insanları daha nasıl kendime çekebilirim düşüncesinde olduğu için, “Tamam dini kullandım. Tamam işte şunları attırdım içeriye. İşte FETÖ ile düşmanlığımı ilan ettim. Şöyle oldu, böyle...” 15 Temmuz’da oldu bu olaylar. “İlan ettim işte, bunu da yaparsam artık bendeler.” kafası yaşandığı için bu olaylar gerçekleşti. Tamamen insanların boş yere canını kaybettiği bir olaydı bana göre. (CY5, 21 yaşında, Kadın, lise mezunu, Çalışıyor)

.....

CY6: 15 Temmuz darbesi gerçek bir darbe değildi. Kendileri yazdı, kendileri oynadı diye düşünüyorum.

Araştırmacı: Neden peki böyle oldu sizce?

CY6: Başkanlık sisteminin gelebilmesi için. Ben öyle düşünüyorum. Onun darbe olduğunu düşünmediğim için zaten açıkçası şu an bir darbe olur diye bir korkum yok.

Araştırmacı: Anladım. Peki halk sizce bunun ne kadar farkında? Bunun böyle olduğunun da böyle olduğunu düşünüyorsun

CY6: Hiç farkında değil. Artık insanlar o kadar Recep Tayyip Erdoğan diye kendilerini... Yani onu öyle bir benimsemişler ki, insanlar ne yaptığını hiçbir şeyi araştırmadan direkt işte referandumda da evet oyu... Mesela bir insana gidiyorsun neden hayır diyorsun, soruyorsun mesela. Cevap veriyor işte, başkanlık sistemini istemiyorum işte daha insanlar özgür olsun vesaire böyle şeyler. Ama evet diyen bir insan, kime sorduysam ben de kendi adıma söyleyeyim kime sorduysam Recep Tayyip Erdoğan için evet diyorlar. Yani hani bir şey bildikleri için değil aslında, hiçbir şeyin farkında değiller yani. (CY6, 21 yaşında, kadın, Lise mezunu, Çalışıyor)

.....

CY7: 15 Temmuz olaylarının FETÖ ile alakası olduğuna da pek inanmıyorum. Bu tamamıyla AK Parti’nin bize oynadığı bir oyundur.+Neden çünkü, bugüne kadar Fetö’yu yüceltti yüceltti kullandı kullandı kullandı. Bir anda çöpe attı. Fetö iki sene ortada olmadı. O sene kendilerini geliştirdiler de, köprüyü kapattılar da yok bilmem ne. 15 Temmuz’dan sonraki klişe laflara girmek istemiyorum ama, darbe öyle olmaz. Darbede kimse köprüyü kapatmaz. İlk başta hepimiz biliyoruz bunu, ilk başta giderdi...+Başkanlık sisteminin gelmesi için böyle bir oyun oynandı, çünkü 15 Temmuz’un daha gecesi olaylar bittiği gün çıkıp, “Başkanlık gelsin bunlar bir daha olmayacak.” dendi. İster istemez ben şüphelendim başkanlığın gelmesi için böyle bir oyun oynandığına. (CY7, 18 yaşında, Erkek, Açıköğretimde okuyor)

Gezi konusunda ise dindar gençlerin düşündüklerini biraz daha ayrıntılı analiz etmek anlamlı. Artık şaşırtıcı bulmayacağımız “Gezi’yi ilk üç gün ben de destekledim” söyleminin, AK Parti’ye mesafeli dindar gençlerde oldukça yaygın olduğunu gözlemlemek mümkün. İlk üç günün sonunda ise, protestoların geldiği noktadan biraz ürküntü duydukları anlaşıyor. Ancak bu ürküntü tam olarak iktidarın ve iktidar yanlısı medyanın söylemleri ile şekillenen bir ürküntü mü yoksa

sol grupların çok görünür olmasından kaynaklı bir “tarihsel bir sol husumeti” mi onu ayırıştırmak biraz güç. Ancak burada daha belirgin olanın, AK Partiye mesafeli bu dindar gençlerin, çevre meselesi gibi bir yerden seküler gençlerle aynı yerde durabilme potansiyelleri olduğu çıkarımının yapılabilmesi. Bu noktada, Gezici gençlerin “çevre hassasiyetini” paylaşırsalar da GN2, GN4, ve GN9 Gezi’nin “amacından saptırıldığı” konusunda hemfikir:

GN2: Gezi’den çok etkilenmiştim. Dediğim gibi ben İstiklal caddesinde okuyordum. Başta çok destekliyordum ve bir sürü arkadaşım Gezi’de yer alıyordu. Daha sonra olay çok farklı bir boyuta geçince o sırada gerçekten çok etkilenmiştim o zamanlar [...] Evet ilk etapta destekledim. Hatta bir kere gitmişim, yani üzerine biber gazı filan atılmadı gidip ortama bakmışım o gün de çok değişik şeyler hissetmişim çünkü ben orada saf bir direnişin olduğunu düşünüyordum. Cittiğim zaman devlete ait otobüslerin paramparça edildiğini gördüm, dedim bu saf bir direniş değil sanki. Ya da çok zarar vermişlerdi, yol kenarlarındaki kaldırım taşlarına bile zarar vermişlerdi. Ondan sonra da zaten birkaç gün sonra olayın boyutu çok değişti. Tam tersi düşünmeye başladım. (GN2, 24 yaşında, Kadın, Yüksek lisans öğrencisi)

Araştırmacı: Peki yani olayın boyutu, çevreci bir hareketten daha siyasi bir harekete evrilmiş olması mı seni rahatsız etti yoksa kullanılan yöntem mi rahatsız etti?

GN2: Siyasi bir şeye dönüşüyor olması evet.

.....

Araştırmacı: Peki Gezi ile ilgili ne düşünmüştün?

GN4: Gezi Olaylarında açıkçası şöyle söyleyeyim ailemden azıcık destek alsaydım ben de gidip orada dururdum öyle söyleyeyim. (GN4, 25 yaşında, Kadın, Üniversite mezunu, İşsiz)

Araştırmacı: Neydi seni oraya götürecek motivasyon?

GN4: Açıkçası ilk başlarda oradaki insanların haklı olduğunu düşünüyordum ama sonradan olayı abarttılar. Çünkü bu provokatörler olayın içine girince iş çıkırından çıktı. En başta gayet güzeldi bir AVM için ağaçların engellenmemesi için insanlar gitti güzelce eylemlerini yaptılar, buraya kadar bir sıkıntı yoktu bence bu gayet güzel ve normal bir şey. Ondan sonra olayların büyümesi ve devletin saçma sapan tepkisi yüzünden olaylar büyüdü, bu olaylar büyüyünce zaten provokatörlere de iş çıktı onlar da olayın işine karışınca iş biraz daha hani oradaki ağaçlandırmadan ziyade kocaman bir siyasi eyleme dönüştü. Ve bu sosyal medyada çok fazla abartıldı. Yok işte yurtdışından başka insanlar iç savaşa çıktı da olaya el atacaklar bilmem ne olacak hiç unutmam o dönemde böyle söylentiler çok vardı Twitter’da filan mesela. Bunların olayın insanların duygularını körükledi yani bence bu yüzden olaylar o kadar çok büyüdü.

Araştırmacı: Mesela insanların orada bir siyasi eylem yapma haklarını nasıl görüyor-sun? Bir siyasi eylem olsa yapabilirler mi?

GN4: Tabii ki yapabilirler. Ya normal şartlar altında direkt bu siyasi eylem olarak gelişse, gitse insanlar bir gün atıyorum bugün 30 Nisan günü, 30 Nisan’da biz orada bir eylem yapacağız dese, gitse, ortalığı yakıp yıkmadan, bunu bir tek eylemciler için demiyorum, polisler de bence olaylar büyümüş gibi onların da yakıp yıktığını düşünüyorum. Olaylar bu boyuta gelmese insanlar tabii ki de istedikleri gibi eylemlerini yapsın-

lar, yürüsünler, bağırırsınlar, halay mı çekiyorlar, şarkı mı söylüyorlar, konuşma mı yapıyorlar her şekilde tabii ki eylemlerini yapma özgürlüklerine sahiptirler.

Araştırmacı: Gezi ile ilgili ne düşünüyorsunuz?

CN9: Gezi, ben Gezi olaylarına katılan arkadaşlarıma da bunları söylüyorum, eğer biz bir aileysek bu ülkede, hepimiz kardeşiz diyorsak, ben buna inanıyorum, Polyanacılık da olsa gerçekten inanıyorum.

Araştırmacı: Buna inanıyor musunuz gerçekten? Bir kardeşlik olduğuna?

CN9: Evet ben inanıyorum öyle olduğuna.

Araştırmacı: Bu zoraki bir kardeşlik mi?

CN9: Yok yok değil. Bir gün kardeşlik de diyebilirsiniz, hoşgörü kardeşliği de diyebilirsiniz..... başından sonuna yanlış, bazı sağa yakın solcular diyeyim Gezi olaylarının sonuna doğru seyrinden çıktı provoke edildi falan diyorlar ama ben başından sonuna yanlış buluyorum o süreci. Çünkü yöntem yanlış. O da bir terör. Bir sürü nemalanan insanlar oldu.

Araştırmacı: Yöntem yanlış dediniz, peki aynı zamanda düşünce yanlış mı ideoloji yanlış mı? Yani hak talebini?

CN9: Ya oradaki işte diyorum ya, o amacından saptı zaten. Hak talebi tabii ki de her hak talebi doğrudur. Talep ettiğin biçim önemli yani. Bunun yolları var, bugün biz de aynı sıkıntıları yaşıyoruz, okulda bir haksızlığa uğruyoruz biliyoruz haksızlığa uğradığımızı bunun yolu ne bu, elimizden geleni yapıyoruz ötesinde yapacak bir şey yok. Yani kanun koyucu insan olduğu için bu kanun koyucuların aslında düzgün bir şekilde oraya gönderildiğinde değiştireceği şeyler bunlar. Yasaları çok savunan, doğru olduğuna da inanan bir insan da değilim ama eğer kanunlar bunlarsa yani bir eylem hakkın da varsa onun da bir biçimi var. Bunlara riayet etmek lazım. Bunun da sebebi dediğim gibi onları savunduğum için değil bir düzen namına. Yoksa herkes alır başını çıkartır ne olacak. Bugün Suriye'nin, Libya'nın, Irak'ın hali baş kaldırma hallerinin öncesinden daha mı iyi? Değil. En kötü karar bile karasızlıktan iyidir, en kötü düzen bile düzensizlikten iyidir ve bunlar tamamen şeydi yani, birçoğu düşman olan insanlardı. Ben hükümeti destekleyen bir insan değilim birçok noktada eleştiriyorum, İslami noktada o kimlikle yaptıkları için. Ama kesinlikle onları eleştiriyorum diye sol kesimin eleştirdiği o ağır dille de eleştirmem, onu da kabul etmem yani. (**CN9**, 28 yaşında, Erkek, üniversite mezunu, çalışıyor)

AK Partili gençler ise Gezi'ye dair iktidarın dilini aynen benimsemiş gözüküyorlar. Ak Partili gençler, Gezi olayları hakkında “Gezi’de maksat ülkeyi karıştırmaktı”, “kara eller tarafından amacından saptırıldı”, “provokasyondur”, “planlanmış bir şeydi, çekememezlikten oldu” gibi ifadeler kullanıyorlar. Yine de “Gezicilere dair bir nefret söylemiyle” karşılaşılıyor. Yalnızca bir görüşmeci –AK Parti’ye oy veren ancak yine de eleştirel olan– bir genç kadın Gezi’nin “ayrıştırıcı” bir etki yaptığına vurgu yapmaktadır:

CN11: Gezi’nin hala bir izi var yani bence bir ayrışmaya neden oldu. Ya da o kişiler bir ses mi çıkardı artık bilemiyorum da bir etkisi var bence. Bir kitle oluşturdu diyeyim

ya da var olan bir kitlenin bir nedeni oldu artık. (GN11, 25 yaşında, Kadın, Yüksek lisans öğrencisi)

KHK ihraçları konusunda da AK Partili ve AK Partiye mesafeli dindar gençler arasında bir farklılaşma gözlemlenmek mümkün. AK Partililer ihraçların çok büyük oranda onaylarken, mesafeli olanlar adil olmayan ihraçlara vurgu yapıp vicdani bulmadıklarını söylüyorlar. Kürt bir görüşmeci olan ve kendini laik olarak tanımlayan bir görüşmeci olan EC1 ise ihraçlar konusundaki düşüncelerini şöyle ifade etmektedir:

EC1: Şimdi KHK'lar çok fazla etki etti yani çevremdeki akrabalarım olsun çok fazla akrabam ihraç edilmedi ama yani çevremde komşumun vesaire x kişinin çok fazla ihraç olan oğlu, kızı, akrabası tutuklanan insanlar falan var. Çok fazla mağduriyet sağlanıyor. Mesela geçenlerde 11.000 kişi 11.457 kişi Bylock'dan tutuklanıyor, ihraç ediliyor sonra bir anda diyorlar ki aaa biz yanlışlık yapmışız. 11.000 kişinin ahi alınıyor ve bunu düzeltmek için hiçbir şey yapılmıyor. Bu ayrı bir boyut. (EC1, 23 yaşında, Kadın, Ön lisans mezunu, Çalışıyor)

Bu noktada anket katılımcılarının da büyük bir kısmının bu ihraçları adil bulmadığını belirtelim:

Adil değil diyen gençlerin parti aidiyetlerine göre dağılımı ise şöyle: Ak Partililerin yüzde 39'u, CHP'lilerin yüzde 90,4'ü, HDP'lilerin yüzde 77,9'u, MHP'lilerin ise yüzde 58,7'si ihraçları adil bulmuyor (**Tablo 10.1**).

TABLO 10.1

Son bir yılda hükümetin yayınladığı bazı Kanun Hükmündeki Kararnameler ile bazı kamu görevlileri işten çıkarılmış ve haklarını kaybetmişlerdir. Sizce bu uygulamalar ne kadar adil midir, değil midir?

	Cinsiyet		
	Erkek	Kadın	Toplam
Hiç adil değildir	38,0%	38,0%	38,0%
Pek adil değildir	20,1%	23,5%	21,8%
Kısmen adildir	24,1%	21,4%	22,8%
Tamamen adildir	10,6%	8,1%	9,4%
Bilmiyor/Cevap yok	7,1%	8,9%	8,0%
Toplam %, N	100,0%	100,0%	100,0%
	611	602	1213
Adil değil (1+2)	58,1%	61,6%	59,9%
Adil (3+4)	34,8%	29,5%	32,2%

Son olarak, Suriyeliler meselesinin de gençler içinde ülkenin en temel meselelerinden biri olarak görülmeye başladığını ve bu noktada dindar ve seküler gençlerin benzer görüşlere sahip olduğunun altını çizmek gerekiyor. Odak grup tartışması yaptığımız Adana'da, Suriyeliler meselesi, şehrin Türkiye'nin en çok Suriyeli sığınmacı barındıran kentlerinden biri olması dolayısıyla çok daha belirgin olarak gençlerin gündemini işgal etmiş durumda. Bu noktada, Adana'da Ülkü Ocakları'na mensup ve yaşları 16-22 arasında değişen gençlerle yaptığımız odak grup tartışmasında Suriyeliler'e dair tepkilerini dile getirdikleri kısmı ayrıntılı aktarmak anlamlı gözüküyor:

1. katılımcı: Ben o Suriyelilerin, belki ağır olacak ama erkeklerinin yani Türkiye'de kalmasını saçma buluyorum. Hastanede çalışıyorum. Geliyorlar, adam başında bekliyor veya kadın hemşirenin ilgilenmesini istiyor. Sen madem bu kadar erkeksen, neden bizim askerlerimiz şehit düşüyor da sen gitmiyorsun. Yani bunu çok saçma buluyorum.

2. katılımcı: Yani Suriye vatandaşları burada sefa sürerken bizim askerlerimiz Afrin'de şehit düşüyor. Sınırsız üniversiteye giriyorlar ben Suriyelilere yaşadığım olaylardan dolayı baya bir sinirliyim gıcığım hocam affederseniz.Biz İstanbul'dayken ocak olarak Suriyelilere, Türkmenlere yardım olarak bir tır yardım kampanyası düzenlemiştik o sırada depo kiralamıştık. Ama deponun elektrikleri sıkıntılıydı, biz de depoyu düzenlemek için hemen yan tarafta Suriyelilerin dönerci dükkânı vardı. Onlardan ücret karşılığında sadece bizim üçlü prizin fişini kendi dükkânlarına takacaklar. Başka hiçbir şey yok ve bir saat bilemediğiniz iki saat. Sonuçta biz orayı kendimiz için kullanmayacağız. Orada ölen şehit olan kardeşlerimize göndereceğiz onlar için kullanacağız adamlar takmayız dediler. Niye dedik, bana ne diyor adam. Ya ne demek bize ne onlardan senin orada anan bana ölmedi mi öldü, sen burada ne yapıyorsun dükkân işletiyorsun, senden rahatı yok bizim askerlerimi sivillerimiz savaşıyor orada. Sen bize bir fişi prize taktırmıyorsun ölececeğin mi. Madem öyle o zaman git buradan dedim. Tabii daha sonra cezasını yedi de ben o olaydan sonra ona gıcığım. Mesela bizim iş yerinde var fabrikada hocam bir arkadaş var Abdullah, dedim savaş bitse Suriye'de geri döner misin oraya? Yok ya ne geri döneceğim işte Türkiye oradan daha rahat diyor yani adam öyle diyor ki biz buradan kovsak yine de gitmezler. Bana diyeceği yakında biz sizi buradan kovaçağız diyor, böyle bir rahatlık var adamda. En çok Adana, Antep, Urfa, Maraş, İstanbul, Hatay, Konya, Mersin. Buralarda var.

3. katılımcı: Mersin'e gidiyorum ben hocam istasyondan iniyorum sağa dönüyorum 300 metre ilerde ful Suriyeli.E bizim Kıbrıs Caddesi de öyle. Halep Çarşısı açıldı hocam Adana'da.

4. katılımcı: Şuan Kıbrıs Caddesi'nde hocam Türklerin çalıştırdığı dükkân bulamazsınız. Yani sıkıntılı. Komple boydan boya Suriyeli.

Araştırmacı: O anlamda bu bölgede yaşıyor diyorsunuz ve iş üzerinden de tartışma gerilim yaşanabiliyor. Fabrika içinde böyle bir gerilim var mı peki?

2. katılımcı: Gerilim yok ama hal ve hareketleri bizim usulümüze adabımıza ters geliyor. Affederseniz hocam, açık konuşalım sorduğunuz için, bizim karşımızda Suriyeliler oturuyor dışarı çıkıyorlar böyle şey gibi rahibeler gibi simsiyah. Ama evin içinde oturuyorlar mini etekle. Bize ters, bizi geriyor. Ondan sonra bizim kültürümüze ters geliyor her şeyleri. Ve işsizlik şu şekilde sıkıntı oluyor. Adam mesela ayakkabı fabrikasında bizim Türk işçiler haftalık, atıyorum 500 TL alıyorsa ayda eder 2000 o adam geliyor diyor ben haftalık 300 liraya çalışırım. Diyor ayda 1200-1300 verse yeter diyor tabii bizim işverenlerimizden Allah razı olsun milliyetçilik yapmıyorlar ben Türk'ü çıkartırım Suriyeliyi alırım diyor. 10 tane 20 tane adam olsa zaten aylık oradan 5-6 bin lira kar ederim diyor. Türk işçileri işten çıkartıyorlar Suriyelileri alıyorlar. Kendileri köşeyi dönüyor ama ülke kötüye gidiyor bu şekilde, işsizlik daha da çok artıyor.

1. katılımcı: Bir de devlet dairelerinde kendilerine dokunulmaz zannediyorlar. Yani Recep Tayyip Erdoğan sağ olsun. Mesela geçen bir reçete yazılıp hasta yakınına verilecek Suriyeli ben diyor almam diyor Recep bizim diyor. Tayyip bizim diyor. Ben ilaçları almam diyor yani adam sen alacaksın diyor. Baya sahiplenmişler yani.

Kendini milliyetçi ve muhafazakar olarak tanımlayan ve Ak Parti'ye oy verdiğini söyleyen PN1'in de en büyük sorun olarak Suriyelileri görmesi dikkat çekici:

En büyük sorunlardan biri mesela Suriyeliler olabilir. Suriyeliler de neden? Mesela burada rahatına düşkün bir şekilde yaşıyor olduklarından dolayı, ülkesindeki insanlar çile çektiği halde burda gelip mesela sultan gibi yaşıyorlar bizden daha iyi yaşıyorlar. (22 yaşında, Erkek Üniversite öğrencisi)

Suriyeli karşıtlığı etrafındaki genel uzlaşının oldukça tehlikeli bir durum arz ettiğini not etmek gerekiyor. Farklı siyasi duruş ve parti aidiyetlerine sahip gençlerin, Suriyeli sığınmacılara yönelik negatif tutumlarında ülkedeki esas sorunlara dair bir "günah keçisi" arama hissiyatının da etkili olduğu söylenebilir. Bu tutumların, özellikle de ekonomik krizin derinleştiği zamanlarda Suriyelilere yönelik provakatif girişimlerle sonuçlanma ihtimali de göz ardı edilmemeli.

sonuç

Araştırmamızın amacı kutuplaş(tır)ma siyasetinin gençlerdeki tezahürlerini anlamak ve Türkiye'nin önemli süreçlerden geçtiği bir dönemde gençlerin Türkiye toplumunda kendilerini nerede ve nasıl konumlandıklarını anlamaya çalışmaktır. Bu sebeple anket ile elden geldiğince temsili bir tablo çıkartılmaya çalışıldı. Derinlemesine görüşmeler ve odak gruplarda ise siyasi tablo içinde dindar-seküler ikiliği içinde konumlanan gençlerle görüşüldü. Bu anlamda nitel araştırmamızın siyasetle ilgili, kendini belirli bir siyasi görüşle tanımlayan gençlere odaklandığını hatırlamak gerekir. Anketi değerlendirirken ise çoğunlukla gençleri siyasal duruşlarına ve siyasal parti aidiyetlerine göre ayrımlara giderek analiz ettik. Oysa ki bilindiği gibi bireyler sadece oy verdikleri partiye göre tanımlanamazlar, çok daha karmaşık bireylerdir. Bu sebeple araştırmamız hiç kuşkusuz bu sınırlılıklar içinde değerlendirilmelidir.

Araştırmamız bir taraftan gençlerin kutuplaş(tır)ma siyasetinin etkisinde olduğunu göstermektedir. Özellikle anketin bazı bulguları kutuplaşmış bir toplumun kutuplaşmış gençleri yorumunu yapmaya imkan tanımaktadır. Diğer taraftan bu kutuplaştırma siyasetinin nüfuz edemediği bazı önemli alanların da olduğu görülmektedir. Hiç şüphesiz anketin kutuplaşmayı vurgulayan bulguları olduğu gibi “ters köşe” bulguları da bulunmaktadır. Bu sebeple, gençlerin kutuplaşmasından çok, hangi konularda ayrılmakta, hangi konularda ise ortak noktalarda birleştikleri üzerine düşünmek daha anlamlı görünmektedir. Bu ortaklaşan noktalar işe alımların adaletsizliği konusunda ya da gençlikten yetişkinliğe geçişte yaşanan ortak kaygılar gibi konular da olabildiği gibi Suriyeliler ve LGBTİ bireylere eleştirel yaklaşımlar da olabilmektedir. Ancak hiç şüphesiz bu ortaklaşan noktalardan ağız birliği etmişçesine hiç değişmeyen ve herkesçe dile getirilen konu yetişkinliğe geçişteki kaygılar ve işe alımların adaletsizliğidir.

Sonuç olarak araştırmamız gençlerin birarada yaşamak için özellikle siyasetin dışında kendilerine bir alan oluşturmaya çalıştıklarını ve siyasetten konuşmamayı bir taktik olarak seçtikleri bu alanda birarada yaşamanın yollarını aradıklarını göstermektedir. Ayrıca bir norm olarak (her zaman pratiğe dökülemese de) birarada yaşamanın önemi vurgusu da yapılmaktadır. Bir arada ya-

şamanın yollarını açmak, gençler için geliştirilecek politika önerilerinin araştırmalar ışığında gerçekleştirilmesi hiç kuşkusuz çok önemlidir. Bir sonraki bölümde araştırmamız sonucunda geliştirdiğimiz politika önerileri yer almaktadır. TÜSES gibi kurumların gençlik araştırmalarını devam ettirmeleri ve araştırma temelli olarak gençlik üzerine düşünmeleri en önemli dileğimizdir.

araştırmamız ışığında politika yapıcılara ve gençlerle ilgili çalışan stk'lara öneriler

Araştırmamız bize gençlerin hayatında kendilerine birebir dokunan, tanıdıkları, yüzüne bakmaya devam etmeyi istedikleri kişilerle ne kadar farklı fikirleri ve dünyaları paylaşıyorlar bile ilişki içinde kalmayı hedeflediklerini gösteriyor. Bu sebeple de örneğin sosyal medyada hiç tanınmayan bir kişiye kızmak, nefret duymak, takipten çıkarmak daha kolay olurken aynı şeyleri yüzyüze bakarken yapabilmek o kadar da mümkün gözüküyor. Bu sebeple de gençleri bir araya getirici çalışmalar yapmak, bunu yaparken de eşitlikçi bir dil ve eşitlikçi birarada yapma/hareket etme kültürü oluşturmak çok önemli görünüyor.¹⁸ Bu konularda son derece başarılı yerel yönetim uygulamaları olduğunu görüyoruz. Aynı anda mahallelere, çalışma alanlarına ve eğitim kurumlarına yönelik faaliyetlerde bulunma anlamında yerel yönetimlerin ciddi avantajları söz konusu. Kendi yerellerinde farklı gençlik çevrelerini bir araya getirme çalışmaları yürütebilirler. Çalışan gençlerle üniversiteli gençleri bir araya getirmek gibi... Yine özellikle daha kozmopolit nüfusa sahip yerel yönetimler, Anadolu'da daha fazla yoksunluk yaşayan gençleri kendi yerellerine davet ederek kültürel temas şanslarını arttırabilirler.

Bizim araştırmamız- başka çalışmalarda¹⁹ da görüldüğü üzere- gençler tarafından sıklıkla bir kadın meselesinin olduğunun düşünüldüğünü gösteriyor. Gençlerde (özellikle de genç kadınlarda) kadın cinayetleri, tecavüzler, tacizler, vb. büyük bir endişe yaratıyor ve bu durum çoğunlukla içinde yaşadıkları toplumsal baskı ile de beraber anılıyor. Bu konularda gençleri bilgilendirici, ama aynı zamanda da kaygılarını giderici, sorunlar yaşandığında da destek programlarının varlığını biliyor olmaları çok önemli. Öyle görünüyor ki, her ne kadar bizim araştırma konumuzun içine

¹⁸ Suriyeli ve Türkiyeli gençleri biraraya getirmenin ve ortak aktivitelere katılmalarına sağlamanın önemine vurgu yapan bir çalışma için bkz. Berrin Osmanoğlu, Demet Lüküslü, Cemre Zekiroğlu ve Nursel Alkoç, PARTISPACE WP5 Action Research National Report Turkey, 2017. Proje hakkında detaylı bilgi için bkz. www.partispace.eu

¹⁹ Örneğin *Next Generation Türkiye* araştırmasında gençlere ülkenin en önemli sorunları sorulduğunda terör olayları ve istihdam yanıtlarından sonra en çok verilen 3. yanıt “kadın sorunları” olarak dile getirilmiştir. Bkz. *Next Generation Türkiye: Gençlerin Sesini Dinlemek*, British Council, 2017, s. 71.

girmese de gençlerin cinsel sağlık eğitimleri alıyor olmaları da çok önemli. Ayrıca toplumsal cinsiyet konusunun can alıcı bir konu olduğu görülüyor. Bahsettiğimiz “endişeli genç kadınların” siyaset tercihlerini endişe ve korkuları üzerinden oluşturdukları gözleniyor. Bu gençlerin özgürlük ve güvenlik taleplerini aynı anda karşılayan ve onlara hitap eden söylem ve politikalar geliştirmek, en başta siyasi partilerin görevi.

LGBTİ bireylerin hakları konusunda bilinçli ve saygılı gençlerle görüşmüş olsak da gençlerin hepsinin bu konu hakkında bilgi sahibi olduğunu söylemek mümkün değil. Gençler de bu konuda kafa karışıklığı var ve bu yüzden de önyargılar mevcut. Tüm bunlar üzerinden denilebilir ki **gençlik politikaları ve gençleri hedefleyen gençlik çalışmalarında toplumsal cinsiyeti anaakımlaştırmak büyük önem kazanıyor.**²⁰

Görüşme yaptığımız gençlere göre gerek içinde yaşanılan mahalle (mahalleden arkadaşlar) gerek ise okunulan okullar farklı kesimlerden insanlarla tanışmak, biraraya gelmek, arkadaş olmak, dost olmak için önemli alanlar. “Karmaşık” bir arkadaş çevresi olduğunu belirtenlerin bu arkadaş çevresinden bahsederken özellikle mahalleden ve okullardan bahsediyor olmaları ilgi çekicidir. Ancak günümüzde mahallelerin daha homojenleştiği (ya da ortadan kalktığı) bir dönemde, gidilen okulların da daha homojen bir kitleden öğrencilere sahip olmaya başladığı toplumumuzda gençlerin bu “karmaşık” arkadaş çevresini kaybetme riskine sahip oldukları üzerine düşünmek ve bu biraraya gelme alanları nasıl çeşitlendirilebilir üzerine düşünmek gerekir.

Bazı gençlerin hayatlarının ne kadar dar bir çevrede geçebildiğini ve de bu yüzden de farklı kesimlerle buluşma imkanlarının da sınırlı olduğunu altını çizmek gerekir. Örneğin, anket araştırmamız çalışma hayatına başlayan gençlerin çevrelerinin daha daraldığını göstermiştir. Öyle görünmektedir ki iş hayatına başlamak ile beraber gençlerin çevrelerine ve hatta kendilerine ayırdıkları zaman azalmakta ve çevreleri de daralmaktadır. Bu sebeple de **gençlerin çalışma koşulları üzerine kafa yormak ve çalışan gençleri de hedefleyen çalışmalar yapmaya gayret etmek önemli görünüyor.** Bu konuda başta yerel yönetimler olmak üzere STK'lara da çok büyük görevler düşüyor. Gençlik merkezlerinin bu konuda önemli işlevleri olacaktır. Ayrıca kültür merkezlerini veya spor tesislerini gençlerin yoğun biçimde istihdam edildikleri alanlara taşımak ve mesainin ortasında veya hemen bitiminde gençlerin bu faaliyetlerden yararlanmalarına özen göstermek yararlı olabilir. Yine yerel yönetimlerin özellikle doğa ve tarih gezileri gibi faaliyetlerinde çalışan gençleri ayrıca sürece katmaya özen göstermeleri yararlı olabilir.

Nitel araştırmamız ise arkadaşları ile buluşma, farklı arkadaşlıklar edinebilme konusunda ise evli genç kadınların (ev kızları kategorisi ile beraber) dezavantajlı olduğunu ve çevrelerinin oldukça dar olduğunu göstermektedir. Daha önceki araştırmaların da gösterdiği gibi²¹ **bizim araştırmamız da bu dezavantajlı genç kadınlara yönelik faaliyetler yürütmenin ve politika geliştirmenin önemini göstermektedir.** Yukarıda STK ve yerel yönetimlere çalışan gençlere yönelik yapmaları gerekenlerle ilgili dile getirdiğimiz öneriler, ev kızları ve evli genç kadınlar için de geçerlidir. On-

²⁰ Politika önerisi olarak toplumsal cinsiyeti anaakımlaştırmanın önemine yapılan bir vurgu ve başka değerli politika önerileri için bkz. Yörük Kurtaran, “Türkiye Gençlik Alanı İzleme Raporu 2009-2012”, *Özerklik ve Özgürlükler Açısından Türkiye’de Gençlik Politikaları* içinde, Laden Yurttagüler, Burcu Oy ve Yörük Kurtaran, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Şebeke Yayınları, 2014.

²¹ Bkz. *Sessiz ve Görünmeyen Gençler Araştırması Projesi Raporu*, İstanbul, Genç Hayat Yayınları, 2017.

ları evden çıkaracak ve kendileri gibi ve kendilerinden farklı gençlerle bir araya getirecek faaliyetlere çok ciddi ihtiyaç var. Bu açılardan bakıldığında dini oluşumların söz konusu genç kadınlara ulaşmada diğer kesimlerden daha başarılı olduklarını söyleyebiliriz. Yine yerel yönetimlerin pratik hayata yönelik kurslarının önemli bir cazibe yarattıklarını söyleyebiliriz. Buna rağmen özellikle bazı muhafazakar yerel yönetimlerin söz konusu kurslarıyla evden çıkmayı değil de, evde daha nitelikli zaman geçirmeyi amaçladıkları ve geleneksel kadınlık rollerini pekiştirici rol oynayabildikleri söylenebilir. **Bu genç kadınlara hayata daha etkin katılmalarını amaçlayan alternatifler tasarlamak STK ve yerel yönetimler açısından ciddi bir görev olsa gerektir.**

İşe alımların adaletsizliğinden nitel araştırmamıza katılan tüm gençlerin yakınması oldukça dikkat çekici bir olgudur. **İşe alımlarda şeffaf, hesap verilebilir ve yetkinliğe önem veren bir işe alım yönteminin belirlenmesi (hem özel hem de kamu kurumları için) öncelikli görünmektedir.**

Daha önce başka çalışmalarda da gözlemlendiği üzere²² Türkiye'ye yaşanan yoğun Suriyeli göçüyle beraber toplumda önyargılar ve tepkiler de beraber geliyor. Unutmamalı ki Türkiye toplumu kısa sürede çok yoğun bir Suriyeli göçü yaşadı/yaşamakta ve komşu bir ülkede yaşananlar sadece dış ilişkiler konusu olmaktan çıkıp Türkiye'de yaşayanları da doğrudan etkiledi. Üstelik Türkiye bu göç öncesinde de işsizliğin ve özellikle de genç işsizliğinin yoğun olduğu bir toplumdur. Bu sebeple Suriyeliler ile/için yapılan çalışmalar hiç şüphesiz çok önemli. **Bu konuda politika önerileri geliştirirken ya da sivil toplumda etkinlikler ve hizmetler geliştirilirken ya da savunuculuk faaliyetleri geliştirirken elden geldiğince Türkiyeli genç nüfusla Suriyeli genç nüfusu bir araya getirecek, onların beraberce hareket edeceği fikirler geliştirmek çok önemli görünüyor.**

22 Örneğin bkz. *Next Generation Türkiye: Gençlerin Sesini Dinlemek*, British Council, 2017; Emre Erdoğan ve Pınar Uyan Se-merci, *Fanusta Diyaloglar: Türkiye'de Kutuplaşmanın Boyutları*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018.

